

วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
 JOURNAL OF GRADUATE STUDIES REVIEW
 ISSN : 2286-9301 **Nakhonsawan Buddhist College**

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗

Vol.2 No.1 January-April 2014

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ ๓ ฉบับ

จำนวนพิมพ์ : ๕๐๐ เล่ม

ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา พัฒนาสังคมและการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.	อธิการบดี
พระราชวรเมธี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระราชวรมนี, ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต
พระเมธีธรรมจารย์	รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแผ่
พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ
พระสิทธินิติธาดา, ดร.	คณะสังคมศาสตร์
ผศ.(พิเศษ) ร.อ.ดร.ประมามลเลิศ อัจฉริยปัญญากุล	ที่ปรึกษาอธิการบดีด้านกฎหมาย

บรรณาธิการ : พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	หน่วยงานภายนอก	
พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	ศ.ดร.รัตนะ บัวสนธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย	รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม	รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง	รศ.ดร.วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ดร.อัครเดช พรหมกัลป์	ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
	ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
	ดร.ทงศ์ศักดิ์ เหมือนเตย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง

เลขานุการ : พระมหาไฉ้ ธรรมเมธี

ผู้ช่วยเลขานุการ : พระมหานคร วชิรเมธี, พระเอกจิตต์ อธิปญโญ, นายดิเรก ดั่งลอย, นายจักรี บัวยา

ศิลปะกรรมเวปไซต์ : พระมหาไฉ้ ธรรมเมธี, นายณัฐพัชร นามบัว, นายชาคริต เกื้อนนก, ดร.อนุวัต กระสังข์

สำนักงาน : สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
 ๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

จัดพิมพ์โดย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐๒๒ ๒๑๘๘๘๒, ๐๒๒ ๒๓๕๖๒๓ โทรสาร ๐๒๒ ๒๓๕๖๒๓

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

๑. พระศรีคัมภีร์ญาณ, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘. ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙. ผศ.ดร.สุพรด บุญอ่อน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๐. ดร.อัครเดช พรหมกัลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

๑. รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๒. รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
๓. รศ.ดร.สัณญา เคณาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๔. ผศ.ดร.ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๕. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๖. ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
๗. ดร.พิสิฐ จอมบุญเรือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
๘. ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
๙. ดร.ทนงค์ศักดิ์ เหมือนเตย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง
๑๐. ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
๑๑. ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
๑๒. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บรรณาธิการ

ด้วยวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ฉบับนี้เป็นปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มีคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยจากสถาบันภายนอกได้นำเสนอผลงานทางวิชาการที่หลากหลายหัวข้อ หลากหลายสาขาวิชา ทั้งนี้กองบรรณาธิการได้ส่งผลงานทางวิชาการเหล่านี้ไปให้กรรมการกลั่นกรอง บทความทางวิชาการของแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้อ่าน และมอบให้เจ้าของบทความนำไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนการตีพิมพ์แล้ว และด้วยความตั้งใจของคณะกองบรรณาธิการที่มีความประสงค์จะทำวารสาร เล่มนี้ให้สมบูรณ์ตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) ฉะนั้น โดยฉบับนี้เน้นการนำเสนอบทความอันประกอบด้วยบทความวิจัย ๗ เรื่อง และ บทความวิชาการ ๘ เรื่อง ซึ่งมีบทความที่น่าสนใจเป็นตัวอย่งนำเสนอ ดังนี้

บทความที่น่าสนใจบทความแรกนำเสนอโดย พระมหาภาณุวิชญ์ ปญญาปโชโต “พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจ: Buddhist Approach to Disease Burring With Mental Treatment” ซึ่งเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก หมวดเภสัช ชันธกะ ซึ่งได้กล่าวถึงสมุนไพรชนิดต่าง ๆ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้เป็นอย่างดี การใช้พ ลานภาพ เป็นวิธีการรักษาโดยอาศัยพุทธานภาพของพระพุทธเจ้า ในการรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรค ต่าง ๆ และการใช้ธรรมโอสธ เป็นการบำบัดรักษาโรคโดยการใช้หลักธรรมะ หลักการปฏิบัติ เพื่อให้ ผู้ป่วยนั้นเกิดความเข้มแข็งจิตใจ เบิกบานใจ และมีกำลังในการต่อสู้กับโรคภัยต่าง ๆ ได้ โดยหลัก พุทธธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางใจนั้น ส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมที่สำคัญในทาง พระพุทธศาสนาที่นำไปใช้เพื่อละคลายจากความยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การบรรลุมรรค ผล นิพพาน โดยเฉพาะหมวดธรรมที่รู้จักกันดี ได้แก่ โพธิปักขยธรรม ๓๗ สัจญา ๑๐ ไตรลักษณ์ พระ รัตนตรัย อนัตตา และ หลักธรรม เป็นต้น

บทความที่น่าสนใจต่อมา นำเสนอโดย พระอธิการจาลึก สญญโต “การประยุกต์หลัก พุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม : The Application of Buddha-Dhamma Principle to Solve Environmental Problem” ซึ่งเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ เป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทาง สังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่าง ประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืนเพื่อ สร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้ เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และ ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหาก สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับ ความสุขสดชื่นไปด้วย โดยใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม

และอีกหลายๆ บทความที่น่าสนใจ ล้วนได้รับเกียรติจากคณาจารย์และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ส่งมาร่วมพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ด้วย คณะกองบรรณาธิการขอขอบคุณเจ้าของผลงานบทความทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะแนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่านและเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายที่สุดขออนุโมทนาขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

บรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย :

การบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง ๑

อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

: ไพโรจน์ โพธิ์พันธ์

การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว ๑๑

จังหวัดนครสวรรค์

: กมล เรือนทอง

พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจ ๒๗

: พระมหาภาณวิชัย ปญญาปโชโต

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ๓๗

: พระอธิการสุนทร อภาธโร

การใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ๔๗

ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

: พระชาตรี สหธาธิโก

หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ๕๙

จังหวัดนครสวรรค์

: พระมหาอาคม อานนโท

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า ๗๑

อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

: พระมหาปรีชา วรทสสี (บุญทอง)

บทความวิชาการ:

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ๗๙

: พระอธิการจาลึก สญฺญโต

การป้องกันการทุจริตและการมีส่วนร่วมของประชาชน ๙๕

: ประจักษ์ ชูราษฎร์

การบำบัดความหวงในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑๓
: พระครูสังฆวิสุทธิคุณ	
แนวทางการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์	๑๒๙
: พระครูสุทธิพงษ์มุนี (อัครธมโม)	
หลักการปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทินในพุทธศาสนา	๑๔๕
: พระอธิการธวัชชัย คมภีร์โต	
หลักพุทธธรรมสำหรับจัดการความกลัว	๑๖๓
: พระสุรวุฒิ สิริวฑฒโก (อุกฤษโซค)	
พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย	๑๗๙
: พระครูวิชิตกิจจาภิวัฒน์ (จันทโชโต)	
บทบาทพระสงฆ์ในการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา	๑๙๓
: พระครูสมุห์ชินรวัตถ์ ธิรภโท (จุลเจือ)	
ภาคผนวก	๑๑๑
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์	๒๑๒
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	
คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ	๒๑๓
หนังสือส่งบทความทางวิชาการเพื่อเผยแพร่	๒๑๔
ใบตอบรับเป็นสมาชิก	๒๑๙

การบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
ของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
The Traffic Law Enforcement in The Area of Responsibility
of Nongpling Police Station, in Muang District,
Nakhon Sawan Province

ไพโรจน์ โพธิ์พันธ์*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาระดับการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ และ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่เข้ารับบริการในสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๓๘๘ คน ซึ่งได้จากสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของประชากร คือ ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระดับการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๒.๘๘$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน ($\bar{X} = ๒.๙๐$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการให้บริการแก่ประชาชน ($\bar{X} = ๒.๘๖$)

๒) ปัญหา คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร พบว่า ประชาชนยังไม่เข้าใจกฎหมายจราจรในการปฏิบัติตามกฎหมาย ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน พบว่า เจ้าหน้าที่จราจรไม่ค่อยมีการประชาสัมพันธ์ เมื่อจะมีการปิดเส้นทางในการสัญจรไปมา ด้านการให้บริการแก่ประชาชน พบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจยังให้บริการกับประชาชนยังไม่ดีเท่าที่ควร ด้าน

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและอุปกรณ์ต่างๆ พบว่า จราจรบนท้องถนนไม่ค่อยชัดเจน มีการชำรุดเสียหายการติดตั้งบนท้องถนนไม่ค่อยมีความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร พบว่า ประชาชนต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้กฎหมายจราจรกับประชาชน ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน พบว่า ข้าราชการตำรวจจราจรต้องมีการประชาสัมพันธ์ หรือแจ้งให้ทราบก่อนเมื่อจะมีการปิดเส้นทางจราจร ด้านการให้บริการแก่ประชาชน พบว่า ข้าราชการตำรวจจราจรต้องให้ความสนใจ เอาใจใส่ต่อผู้ใช้รถใช้ถนน และบริการด้วยความเต็มใจ ด้านเครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและอุปกรณ์ต่างๆ พบว่า ข้าราชการต้องตำรวจต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และปฏิบัติงานอย่างเป็นธรรม

คำสำคัญ : การบังคับใช้, กฎหมายจราจร, สถานีตำรวจภูธรหนองปลิง

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the level of the traffic law enforcement in the area of responsibility of Nongpling Police Station in Muang District, Nakhon Sawan Province and 2) to study the problems, obstacles, and suggestions for the traffic law enforcement in the area of responsibility of Nongpling Police Station in Muang District, Nakhon Sawan Province. This research applied the Mixed Research consisting of the qualitative and quantitative research. The sample was 388 people served from Nongpling Police Station in Muang District, Nakhon Sawan Province. The tools of the research were questionnaire and in-Depth interview. The analysis of data used Statistical Package for Social Science. The statistics for analysis data used Frequency, Percentage, Mean, and Standard Deviation,

Results of the Research

1. Overall, the level of the traffic law enforcement in the area of responsibility of Nongpling Police Station in Muang District, Nakhon Sawan Province was at the high level ($\bar{X} = 2.88$). When considering each aspect, it was found that the public relations in road using was at the highest level ($\bar{X} = 2.90$). However, the service for the people was at the lowest level ($\bar{X} = 2.86$).

2. The problems of the traffic law enforcement in the area of responsibility of Nongpling Police Station in Muang District, Nakhon Sawan Province were for the traffic law enforcement, the people did not understand the traffic law for abiding by the law. For the public relations in road using, the traffic police had the insufficient the public relations while closing the traffic line. For the service for

the people, the police officers served the in the people inadequately. Moreover, for the traffic signs, lights, and equipments, the traffic on the road was unclear, unsuitable, and damaged.

The suggestions were for the traffic law enforcement, the traffic police should make the understanding in the traffic law to the people. For the public relations in road using, the traffic police should have the public relations or announce to the people while closing the traffic line. For the service for the people, the police officers should attend to the road users and serve with the willingness. Moreover, for the traffic signs, lights, and equipments, the traffic police should work honestly and fairly.

Keywords : The traffic ,Law enforcement , Nongpling Police Station

๑. บทนำ

ประเทศที่มีการพัฒนาแล้วจะมีการวางผังเมืองที่เป็นระบบเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรและปริมาณรถ ตลอดจนการก่อสร้างหรือการสาธารณูปโภคต่างๆ ซึ่งมีการควบคุมกันอย่างเข้มงวดและเป็นระบบเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในด้านการจราจร อีกทั้งคุณภาพของคนก็จะเป็นผู้มีวินัยและเคารพต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งแตกต่างกับประเทศที่กำลังพัฒนาที่ไม่มีการวางผังเมืองให้เป็นระบบ และนโยบาย รัฐบาลได้มีมาตรการการลดอุบัติเหตุบนท้องถนน คือ มาตรการ ๓ม ๒ข ๑ร ซึ่งดำเนินการมาตลอดอย่างต่อเนื่อง โดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ได้รับนโยบายให้ดำเนินการรณรงค์พร้อมทั้งกวดขันจับกุมผู้ฝ่าฝืนอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันปัญหาการเกิดอุบัติเหตุจราจรทางบกได้เป็นสาเหตุหลักของการเจ็บป่วย พิการ สูญเสียชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินจำนวนมาก โดยเฉพาะอุบัติเหตุจราจรที่เกิดจากขาดความรู้ ขาดความเข้าใจในกฎหมายจราจร ขาดจิตสำนึก ขาดวินัยจราจร ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจร ไม่คำนึงถึงคุณค่า และมองข้ามประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมาย จึงก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน^๑ ซึ่งเมื่อสังเกตจากสถิติการกระทำผิดกฎหมายจราจรของผู้ขับขี่และผู้ที่ทำให้เกิดความผิดทางกฎหมายจราจรของแต่ละปี ทำให้เกิดปัญหามากมายทางสังคม และเกิดความเสื่อมเสียด้านการขาดวินัยหรือส่งเสริมการขับขี่ยานพาหนะให้เป็นระบบอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนนในปัจจุบัน

และนอกจากนี้ปัญหาการจราจรอาจเกิดจากการที่กระบวนการบังคับใช้กฎหมายขาดประสิทธิภาพ อันจะทำให้ผู้กระทำผิดละเลยต่อการปฏิบัติตามกฎหมาย และเคยชินต่อการกระทำ

^๑สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร จังหวัดสระบุรี, โครงการสำรวจข้อมูลด้านกรขนส่งและจราจรเพื่อจัดทำแผนแม่บทในเมืองภูมิภาค จังหวัดสระบุรี, (สระบุรี : สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจรจังหวัดสระบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

ผิด ส่วนผู้ที่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรอาจเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายที่จะปฏิบัติและหันมากระทำผิดในที่สุด ซึ่งบุคคลที่มีส่วนให้การบังคับใช้กฎหมายขาดประสิทธิภาพนี้คือ ผู้รักษากฎหมาย อันได้แก่ เจ้าพนักงานจราจร และตำรวจจราจรนั่นเอง ส่วนความบกพร่องในการบังคับใช้กฎหมายของตำรวจจราจรนั้นมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมาย ไม่สามารถตีความกฎหมายได้ชัดเจน ละเลยการปฏิบัติหน้าที่ หรือมีการใช้อิทธิพลแสวงหาผลประโยชน์ อันทำให้เกิดข้อบกพร่องต่างๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการฝ่าฝืนกฎจราจรของผู้ใช้รถใช้ถนน หรือการเกิดปัญหาการจราจรติดขัดอันเป็นปัญหาที่กำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน เพราะเมื่อคนเราอยู่รวมกันเป็นสังคม ซึ่งมีประชากรรวมกันเป็นจำนวนมากจำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่จะใช้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติร่วมกันให้เป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม มีกฎเกณฑ์เป็นเรื่องของระบอบการปกครองที่คนในสังคมนั้น ยอมรับมาเป็นอำนาจปกครองคนในกลุ่มให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักในการปกครองประเทศ เพื่อกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละประเภทว่ามีอย่างไร หากคนเราอยู่รวมกันโดยไม่มีกฎเกณฑ์หรือกฎหมายที่คอยควบคุม ย่อมเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เกิดการกระทบกระทั่งผิดใจกัน เอาแต่ใจของตนเองเกิดความวุ่นวายในสังคม หาข้อยุติไม่ได้

ปัญหาการจราจรก็นับเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญและร้ายแรงไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัญหาอื่นๆ ที่พบในเขตจังหวัดนครสวรรค์ เพราะการจราจรที่ติดขัดไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปัญหาด้านอื่นๆ ตามมาอีกเป็นจำนวนมาก อันกลายเป็นปัญหาหลักของประเทศที่ทุกฝ่ายต่างพยายามหาทางแก้ไข เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณรถที่ไม่สมดุลกับการเพิ่มขึ้นของถนน หรือผิวการจราจรที่รองรับปริมาณรถ จากการเพิ่มขึ้นของจำนวนและการใช้รถยนต์ส่วนบุคคล รถจักรยานยนต์

อย่างไรก็ดี แม้ว่าจะได้มีการตรากฎหมายและกฎระเบียบอื่นๆ ขึ้นมาเพื่อควบคุมและจัดระเบียบรถจักรยานยนต์ (ฉบับที่ ๑๓) พ.ศ. ๒๕๔๗ กฎกระทรวงฉบับที่ ๔๕ และฉบับที่ ๔๖ (พ.ศ. ๒๕๔๘) ออกตามความในพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. ๒๕๒๒ ฯลฯ แต่ต้องยอมรับว่าการใช้กฎหมายเหล่านั้นยังมีปัญหาคือ การไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์สาธารณะไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเหล่านั้น ดังงานวิจัยที่ระบุว่า การมีรถจักรยานยนต์สาธารณะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเพิ่มขึ้นของปัญหาการจราจร โดยทำให้เกิดอุบัติเหตุเพิ่มขึ้น เพราะส่วนใหญ่ผู้ขับขี่จะมีความรู้หรือมีการศึกษาต่ำ ขาดความรู้ด้านกฎจราจร^๒ หรือในทางกลับกัน ผู้ขับขี่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายแต่ละเลยเพิกเฉยต่อการปฏิบัติเนื่องจากกฎหมายเหล่านั้นมีบทลงโทษที่อ่อน นอกจากนี้แล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบใน

^๒ชยพจน์ หาสุณหะ, “บทบาทและพฤติกรรมของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง : ศึกษาจากความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่สายตรวจประจำสถานีตำรวจนครบาล”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอาชีวศึกษาและงานยุติธรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

การกำกับดูแลให้ผู้ขับขี่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรนั้น ปฏิบัติงานไม่เคร่งครัดและไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาเร่งด่วน ทำให้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์สาธารณะจำนวนมากไม่เคารพกฎจราจร จนกลายเป็นความเคยชินกับการฝ่าฝืนกฎจราจร เพราะคิดว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะละเว้นหรือผ่อนผันการจับกุมในเวลาเร่งด่วนเพื่อระบายรถให้เร็วที่สุด^๓ ท้ายที่สุดจะส่งผลให้เกิดอุบัติเหตุ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลหลายกลุ่ม ได้แก่ ตัวผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์สาธารณะ ผู้โดยสาร คู่กรณีและประชาชนทั่วไป

เมื่อใดก็ตามที่มีความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินเกิดขึ้น ผู้เสียหายจากเหตุการณ์ดังกล่าวย่อมต้องเรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ทละเมิด จึงเกิดเป็นคดีความอันมีมูลเหตุจากรถจักรยานยนต์ขึ้นสู่ศาลเพื่อต้องการได้รับการเยียวยาความเสียหายเป็นจำนวนมาก ซึ่งการที่คดีเหล่านี้ขึ้นสู่ศาลจำนวนมากนั้นหมายถึง การเพิ่มปริมาณงานให้แก่ศาลและผู้พิพากษา ทั้งที่ในบางคดีเป็นเพียงความเสียหายและความผิดเล็กน้อยที่คู่ความสามารถไกล่เกลี่ยด้วยตนเองได้ก็ตาม ผู้พิพากษาจำต้องใช้วิธีพิจารณาเช่นเดียวกับคดีอาญาอื่นๆ ทำให้เกิดการเสียเวลากับคดีความผิดเล็กน้อยโดยใช่เหตุ^๔ จากเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว ทำให้ต้องมีการศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายของรถจักรยานยนต์สาธารณะ เพื่อให้รับทราบถึงปัญหาของการบังคับใช้กฎหมายจราจร และนำสาเหตุของปัญหาเหล่านั้นมาหามาตรการแก้ไข ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างถูกจุดและถูกวิธีการบังคับใช้กฎหมายในสังคม จึงเกิดประสิทธิภาพสูงสุดสมดังเจตนารมณ์ของกฎหมายนั่นเอง

ดังนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจจราจรถือเป็นส่วนสำคัญของการแก้ปัญหาการจราจร โดยการบังคับใช้กฎหมายของตำรวจจราจรมีประสิทธิภาพ ผู้ขับขี่รถก็ย่อมเกิดความเกรงกลัวต่อกฎหมาย ไม่กล้าละเลยกระทำผิด ทำให้เกิดระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนน และส่งผลต่อสภาพการจราจรที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากเจ้าหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายจราจรอย่างเคร่งครัด อาจส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการจราจรตามมา จึงเป็นที่น่าสนใจว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรของตำรวจจราจร และปัจจัยดังกล่าวมีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของตำรวจจราจรมากน้อยเพียงใด

^๓สุมาตา พาพานิช, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการฝ่าฝืนกฎจราจรของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔ - ๕๕.

^๔มณฑลทัณฑ์ บุณนาค, “ทัศนะของผู้ขับขี่รถยนต์และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อการกำหนดกฎหมายวิธีพิจารณาความสำหรับคดีจราจรขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและช่วยแก้ไขปัญหารถจราจรในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาระดับการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจร ภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง การบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากงานวิจัยของ เอกชัย กีสุขพันธ์^๕ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร ๒. ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน ๓. ด้านการให้บริการแก่ประชาชน ๔. ด้านเครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและอุปกรณ์ต่างๆ โดยวัดจากความพึงพอใจของ

๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น (Independent Variable) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ ประเภทยานพาหนะที่ใช้ และข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การบังคับใช้กฎหมายจราจร ภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร ๒. ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน ๓. ด้านการให้บริการแก่ประชาชน ๔. ด้านเครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและอุปกรณ์ต่างๆ

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร (Population) ประชาชนที่ไปเข้ารับบริการของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑๓,๕๐๐ คน^๖

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ท่าน

^๕เอกชัย กีสุขพันธ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรของตำรวจจราจร : ศึกษากรณีกองบังคับการตำรวจนครบาล ๖”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^๖ข้อมูลสถิติขอประชาชนผู้เข้ารับบริการสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง, ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕, (อัตสำเนา).

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

๔.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์” เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้การศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) จากแบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๔.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔.๒.๑ ประชากร

ประชาชนที่ไปเข้ารับบริการของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน ๑๓,๕๐๐ คน^๗

๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) และวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) ดังนี้

๔.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ ท่าน

๕.๓ เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๕.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๕.๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนา ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๒๑ – ๕.๐๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๔๑ – ๔.๒๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๖๑ – ๓.๔๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง

^๗ข้อมูลสถิติขอประชาชนผู้เข้ารับบริการสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง, ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕, (อัตสำเนา).

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๘๑ - ๒.๖๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐ - ๑.๘๐ กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ น้อยที่สุด^๔

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถามปลายเปิด

๕.๔.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

- ๑) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
- ๒) นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๓) วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
- ๔) สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

๖. ผลการวิจัย

๑) ระดับการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๒.๘๘$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน ($\bar{X} = ๒.๙๐$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการให้บริการแก่ประชาชน ($\bar{X} = ๒.๘๖$)

๒) ปัญหา คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร พบว่า ประชาชนยังไม่เข้าใจกฎหมายจราจรในการปฏิบัติตามกฎหมาย ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน พบว่าเจ้าหน้าที่จราจรไม่ค่อยมีการประชาสัมพันธ์ เมื่อจะมีการปิดเส้นทางในการสัญจรไปมา ด้านการให้บริการแก่ประชาชน พบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจยังให้การบริการกับประชาชนยังไม่ดีเท่าที่ควร ด้านเครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและอุปกรณ์ต่างๆ พบว่า จราจรบนท้องถนนไม่ค่อยชัดเจน มีการชำรุดเสียหายการติดตั้งบนท้องถนนไม่ค่อยมีความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ คือ ด้านการบังคับใช้กฎหมายจราจร พบว่า ประชาชนต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้กฎหมายจราจรกับประชาชน ด้านการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการใช้รถใช้ถนน พบว่า ข้าราชการตำรวจต้องมีการประชาสัมพันธ์ หรือแจ้งให้ทราบก่อนเมื่อจะมีการปิดเส้นทางจราจร ด้านการให้บริการแก่ประชาชน พบว่า ข้าราชการตำรวจต้องให้ความสนใจ เอาใจใส่ต่อผู้ใช้รถใช้ถนน และบริการด้วยความเต็มใจ ด้านเครื่องหมายจราจร สัญญาณไฟจราจรและ

^๔ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๔๘.

อุปกรณ์ต่างๆ พบว่า ข้าราชการต้องตำรวจต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และปฏิบัติงานอย่างเป็นธรรม

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

๑. สถานีตำรวจภูธรหนองปลิงควรติดตั้งสัญญาณไฟจราจรและป้ายจราจรให้ชัดเจนมากขึ้น

๒. สถานีตำรวจภูธรหนองปลิงควรจัดทำป้ายบอกทางลัดหรือทางเลี่ยงในช่วงเทศกาล ให้ผู้ใช้รถใช้ถนนได้รับทราบเพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรที่ติดขัด

๓. สถานีตำรวจภูธรหนองปลิงควรมีการรณรงค์หรือประชาสัมพันธ์ให้ผู้ใช้รถใช้ถนนได้รับทราบเกี่ยวกับกฎหมายจราจร และการขับขี่ที่ถูกต้อง

๔. สถานีตำรวจภูธรหนองปลิงควรนำผลการศึกษาค้นคว้านี้เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการจัดทำโครงการใหม่ๆ เกี่ยวกับการจราจรหรือการอบรมเกี่ยวกับกฎหมายบังคับใช้ของตำรวจจราจร เพราะอาจเกิดประโยชน์ต่อสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง ไม่น่ามากนัก

๗.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ตำรวจจราจรควรแสดงความเอาใจใส่ต่อผู้ใช้รถใช้ถนน บริการด้วยความเต็มใจ

๒. ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี บริการเป็นมิตรแก่ประชาชน

๓. ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรควรใช้วาจาที่ไพเราะ นุ่มนวล สุภาพอ่อนน้อม

๔. ในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เมื่อสัญญาณไฟจราจรขัดข้อง จราจรควรจะเข้ามาให้บริการในทันทีเพื่อป้องกันอุบัติเหตุการจราจร

๕. ข้าราชการตำรวจจราจรควรปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้กับประชาชน

๗.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรแล้วจักได้แก้ไขต่อไป

๒. ควรศึกษาประสิทธิภาพการทำงานของตำรวจจราจรในชั่วโมงเร่งด่วน หรือในเวลาคับขัน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาอุบัติเหตุการจราจรที่กำลังเกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้น

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรของเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๔. ควรศึกษารูปแบบการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๕. ควรศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพการบริหารงานของผู้บังคับบัญชาที่มีต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ :

บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย :

ชยพจน์ หาสุณหะ. “บทบาทและพฤติกรรมของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง : ศึกษาจากความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่สายตรวจประจำสถานีตำรวจนครบาล”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

มณฑลทัฬหี บุนนาค. “ทัศนะของผู้ขับขี่รถยนต์และบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อการกำหนดกฎหมายวิธีพิจารณาความสำหรับคดีจราจรขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมายและช่วยแก้ไขปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร จังหวัดสระบุรี. โครงการสำรวจข้อมูลด้านการขนส่งและจราจรเพื่อจัดทำแผนแม่บทในเมืองภูมิภาค จังหวัดสระบุรี. สระบุรี : สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจรจังหวัดสระบุรี, ๒๕๕๐.

สุมาตา สาทานิช. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการฝ่าฝืนกฎจราจรของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

เอกชัย กี่สุขพันธ์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการบังคับใช้กฎหมายจราจรของตำรวจจราจร : ศึกษากรณีกองบังคับการตำรวจนครบาล ๖”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

ข้อมูลสถิติขอประชาชนผู้เข้ารับบริการสถานีตำรวจภูธรหนองปลิง. ข้อมูล ณ เดือนธันวาคม ๒๕๕๕, (อัดสำเนา).

การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว
จังหวัดนครสวรรค์

An administration in Accordance with Aprihaniyadhamma in
Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province

กมล เรือนทอง*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานของผู้บริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมในสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหาร ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยใช้การวิจัยการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) จำนวน ๑๓๕ นาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าร้อยละ แสดงค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

ผลการวิจัยพบว่า

การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่าการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า บางครั้งในการเข้าร่วมประชุมไม่พร้อมเพรียงกัน บุคลากรยังปฏิบัติตามคำสั่งแต่ไม่เคร่งครัด จึงควรมีการสั่งการชัดเจนตามลำดับสายงานการบังคับบัญชา โดยคำนึงถึงการให้เกียรติ ศักดิ์ศรี การให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน โดยให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนที่วางไว้ มีปริมาณการการว่างงานแบบแฝงควรให้มีการลดขนาดองค์กรให้เหมาะสมกับปริมาณงาน การแบ่งงานตามกลุ่มงานไม่ชัดเจน จึงควรแบ่งกลุ่มงานให้ชัดเจนและแจ้งหรือประสานงานให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มี ๗ หลัก ได้แก่ ๑) หมั่นประชุมกันเป็นประจำ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ ๓) ไม่บัญญัติสิ่งขัดต่อหลักการเดิม ๔) เคารพผู้ใหญ่ และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า ๕) ให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง ๖)

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

คำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ ๗) ให้การอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรม

คำสำคัญ: การบริหารงาน, หลักการบริหารนิยธรรม

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study the level of administration of executives in accordance with Aparihaniyadhamma in Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province, 2) to study the applying Aparihaniyadhamma in administration of Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province. There were 125 people sample groups, including executives, officers and police performing in Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province. Questionnaire was used as the research tool, SPSS Program was used for data analysis. The statistics used in this study percentage, mean, standard deviation.

The results of the research found that:

An Administration in Accordance with Aparihaniyadhamma in Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province, it was found as a whole figure at high level. When considered into each item, it appeared officers' opinion that An Administration in Accordance with Aparihaniyadhamma as a whole aspect was at high level.

The problems of An administration in Accordance with Aprihaniyadhamma in Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province, it was found that there sometime was no unity in meeting together, personnel seldom perform toward the command strictly, should be clearing in level of the command by pondering to honor, prestige and to respect to each other in order to reach the objectives of planned work, should be decreasing amount of unnecessary work to suit with amount of organization.

The applying Aparihaniyadhamma to use for An Administration in Ladyao Police Station, Nakhon Sawan Province. There are 7 principles as follow: 1) to hold regular and frequent meeting, including (1) to meet frequently in planning to follow up the effects of performance, (2) to meet frequently to evaluate the efficiency of organization or working groups, (3) to meet frequently to follow up the effect of commanded performance, (4) to meet frequently to follow up the effect of performance in department of coordination and (5) to meet frequently to follow up

the effect of improving of department of control. (6) to honor and respect in what needs to respect (7) to provide the rightful protection.

Keywords: administration, Aprihaniyadhamma

๑. บทนำ

วิวัฒนาการของโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้สถานการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมถึงการบริหารงานภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเพราะความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ทำให้การถ่ายทอดข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่การบริหารงานทั้งภาครัฐ ยังไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อองค์การมากมายตำรวจเป็นองค์กรหนึ่ง แต่เดิมทำหน้าที่เป็นองค์กรติดตามดูแลรับใช้พระมหากษัตริย์ และได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงมาโดยตลอด ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เปลี่ยนชื่อจากกรมตำรวจภูธรและกรมพลตระเวนเป็น “กรมตำรวจ” และในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ รัชกาลปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ตำรวจไทย คือ การปรับโอนกรมตำรวจจากกระทรวงมหาดไทยมาจัดตั้งเป็น “สำนักงานตำรวจแห่งชาติ” ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี

สำนักงานตำรวจแห่งชาติมีภารกิจหลัก ในการรักษาความมั่นคงของประเทศชาติ และราชบัลลังก์ ความสงบเรียบร้อยของสังคมและบ้านเมือง การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน การอำนวยความสะดวกและการจัดการจราจร ดังนั้นสำนักงานตำรวจแห่งชาติจึงได้กำหนดนโยบายในการที่จะมุ่งมั่นรักษาความมั่นคงของประเทศชาติ โดยการเร่งพัฒนาบุคลากรของสำนักงานตำรวจแห่งชาติทุกระดับ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อการผลิตและการฝึกอบรมเพื่อให้ข้าราชการตำรวจมีความพร้อมทั้งความรู้ความสามารถ ความประพฤติระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ความสามัคคีและมีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม^๒

สถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์เป็นหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายที่ประชาชนให้ความไว้วางใจเชื่อมั่นและศรัทธา เปรียบเสมือน ประตูของกระบวนการยุติธรรม พร้อมให้บริการและรับใช้ประชาชนตามอำนาจหน้าที่อย่างรวดเร็ว โปร่งใส เสมอภาคและเป็นธรรม โดยยึดหลักการพัฒนาหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นแล้วยังได้ปลูกฝังจิตใต้สำนึกที่ดีให้แก่ข้าราชการตำรวจในการเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการตำรวจและรอบรู้ในแขนงวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชีวิตและเอื้อต่อการนำไปประกอบอาชีพตำรวจรวมทั้งการหล่อหลอมคุณลักษณะทางกาย และคุณธรรมประจำใจ สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของ

^๑ กองบรรณาธิการ, “๑๓ ตุลาคม วันตำรวจไทย”, ตำรวจเพื่อมวลชน, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๕๐) : ๙-๑๓.

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗, เล่ม ๑๒๑ ตอนที่ ๑๘ ก หน้า ๓.

ตำรวจด้วยความสำนึกในหน้าที่ เกียรติและศักดิ์ศรี ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ความซื่อสัตย์ ความอดทน

หลักคุณธรรม และศีลธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย หรือต่อมวลมนุษยชาติ คือ พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ทุกคนรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรควร อะไรไม่ควร และสอนให้รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงแท้แน่นอน เป็นทุกข์ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น^๓ หลักคุณธรรม และศีลธรรมของพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย คือ การศึกษาในระบบพุทธ เป็น “วิทยาศาสตร์ประชาชน” นิยามของวิทยาศาสตร์คือ เป็นความรู้สาธารณะ (public knowledge) สามารถเข้ามาพิสูจน์ได้ด้วยตนเองว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง สำหรับความรู้ที่ไม่เป็นสาธารณะไม่ใช่วิทยาศาสตร์แต่เป็นอาถรรพเวท พุทธศาสนาทำทนายตลอดเวลาว่าให้ทุกคนมาพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง ว่าได้ผลจริงหรือไม่ จึงกล่าวว่าพุทธเป็นวิทยาศาสตร์ประชาชน^๔

การเลือกหลักธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายว่าการจะเป็นนักบริหารที่เก่งและดี เราควรปฏิบัติธรรมอะไรบ้าง เพื่อตอบคำถามนี้เราต้องทราบก่อนว่านักบริหารทำหน้าที่อะไร ซึ่งการบริหาร จะหมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ดังนั้นนักบริหารจึงมีหน้าที่ ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน ๒) การจัดองค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร ๔) การอำนวยความสะดวก และ ๕) การควบคุม ซึ่งในความเป็นจริงการบริหารองค์การโดยไม่เกิดปัญหาเลยนั้นยังไม่เคยมีปรากฏกฎ ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้น นักบริหารต้องมีหลักธรรมหรือนำธรรมะข้อใดข้อหนึ่งมาเป็นแนวทางปฏิบัติ จึงจะสามารถแก้ปัญหาได้เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้นการทำงานร่วมกับคนหมู่มากย่อมมีความขัดแย้งในองค์การ กล่าวคือคนเก่งทั้งหลายต่างตั้งหน้าขัดขากันเอง นักบริหารจะต้องสามารถจูงใจคนเก่งให้ปรองดองกันและพร้อมใจกันทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมาย ดังคำที่ว่า “ผลัดกันดี ดีทุกคน ชิงกันดี ไม่ดีสักคน” ดังนั้นบุคลากรในองค์การจะทำงานเป็นทีมได้ดียิ่งขึ้นจะต้องมีนักบริหารที่ดีคอยกำกับดูแล^๕ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามกระบวนการบริหารจัดการหรือปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการ คือพอคค์ (POCCC) ของ เฮนรี ฟาโยล์ (Henri Fayol) ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดองค์การ (Organizing) ๓) การบังคับบัญชาหรือสั่งการ (Commanding) ๔) การประสานงาน (Coordinating) และ ๕) การควบคุม (Controlling)^๖

^๓ พุทธทาสภิกขุ, “พระพุทธศาสนาและการนับถือพระพุทธศาสนา”, นิตยสารช่อฟ้า, ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๓๙) : ๓๕-๔๓.

^๔ ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานทางวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^๕ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔), หน้า ๒-๖.

^๖ ชาญชัย อาจินสมจาร, ทฤษฎีการบริหารตามแนวคิดของปราชญ์ตะวันตก Theories of Administration, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕.

หลักการบริหารงานของผู้บริหารจึงเป็นแนวทางหรือวิธีการหนึ่งของการบริหารจัดการในหน่วยงานเพื่อปรับปรุงระบบการบริหารภายในของหน่วยงานของรัฐตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ กระบวนการ และบุคคล โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายในองค์กรด้วย ทั้งนี้จุดมุ่งหมายปลายทางเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนและเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ดังนั้นในการบริหารงานจึงจำเป็นต้องใช้หลักธรรมคืออปินิยธรรม ๗ มาบูรณาการกับหลักการบริหารเพื่อจะทำให้การบริหารงานตามนโยบายขององค์กรเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งหลักธรรมอปินิยธรรม ๗ นั้น เป็นหลักพุทธธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ซึ่งประกอบด้วยหลัก ๗ ประการ คือ ๑) หมั่นประชุมอยู่เนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงกระทำ ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ๔) เคารพนับถือผู้ใหญ่ ๕) ให้สตรีและเด็กอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง ๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์และสิ่งที่ควรเคารพ ๗) ให้การอารักขา ค้ำครอง ป้องกันอันชอบธรรม^๗ ทั้งนี้หลักธรรมคือ อปินิยธรรมดังกล่าวจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความเจริญมิให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

การบริหารงานภายในสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารงานเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการบริหารราชการของรัฐบาล และเป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ โดยเฉพาะการบริหารงานแนวใหม่ที่มีการกระจายอำนาจการบริหารลงไปในแต่ละระดับเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการบริหารงาน ทั้งให้มีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบครอบคลุมไปอย่างทั่วถึง เพื่อลดปัญหาความล่าช้าในการปฏิบัติงาน ทั้งเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามนโยบายที่กำหนด สำหรับการบริหารงานภายในสำนักนโยบายและแผนสถานีตำรวจภูธรลาดยาวอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ที่อยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารงานในปัจจุบันนั้น ยังคงเกิดปัญหาบางประการ อาทิ ระบบการสั่งการและการติดต่อสื่อสารที่บางครั้งขาดความชัดเจนอย่างพอเพียง โดยเฉพาะงานหรือภาระหน้าที่ที่เป็นนโยบายเร่งด่วน จึงทำให้การปฏิบัติงานของหน่วยหรือฝ่ายปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องประสบผลสำเร็จแต่ประสิทธิภาพของงานในบางครั้งไม่บรรลุตามเป้าหมายอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมเสมอๆ โดยเฉพาะในด้านการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการที่บางครั้งการสั่งจ่ายค่อนข้างล่าช้า ทำให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อาทิเช่นการสนับสนุนงบประมาณและกำลังพล เพื่อการดำรงสภาพด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นต้น สำหรับวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ได้ ผู้วิจัยเห็นว่าการนำหลักการบริหาร

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

เชิงพุทธตามหลักอปริหานิยธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา น่าจะเป็นแนวทางที่ดี

ดังนั้น จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมในสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์และผลจากการวิจัยดังกล่าวจะนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางการบริหารงานของสถานีดำรงจตุรลาตยาวจังหวัดนครสวรรค์ สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการแก้ไขปัญหา และนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาปรับปรุงการบริหารงาน ให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมในสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์และเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในสถานีดำรงจตุรลาตยาว จังหวัดนครสวรรค์จำนวน ๑๓๕ คน แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยมีการหาคุณภาพ โดยการหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ .๐๙๖๘ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ซึ่งสามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๔. สรุปผลการวิจัย

๔.๑ จากการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของประชากรพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๗๘ รองลงมาคือ เพศหญิง จำนวน ๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒๒

อายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๕๑ คน คิดเป็น ร้อยละ ๓๗.๗๘ รองลงมาคืออายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๙๓ อายุ ๕๑-๖๐ ปี

จำนวน ๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๑๙ และน้อยที่สุดคือผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ ๒๑-๓๐ ปี จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑๑

ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษามากกว่าปริญญาตรี จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๑๕ รองลงมาคือผู้ตอบแบบสอบถามที่มีระดับปริญญาตรี จำนวน ๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๖๗ และน้อยที่สุดคือผู้ตอบแบบสอบถามที่มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๑๙

ชั้นข้าราชการตำรวจของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ชั้นประทวน จำนวน ๙๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๖๓ รองลงมาปฏิบัติงานในตำแหน่งสัญญาบัตร จำนวน ๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๓๗

อายุราชการของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุราชการ ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๗๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๘๕ รองลงมาคือผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุราชการ ๑๖ - ๒๐ ปี จำนวน ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๙๓ มีอายุราชการ ๑๐ - ๑๕ ปี จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๘๑ และน้อยที่สุดคือผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุราชการน้อยกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๔๑

๔.๒ จากการศึกษาระดับความคิดเห็นของประชากร พบว่า ๑) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ด้านหมั่นประชุมกันเป็นประจำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๘$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ด้านหมั่นประชุมกันเป็นประจำ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๓$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการเดิม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๒๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ด้านไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการเดิม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านเคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักอภิธานิธรรม ด้านเคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดี โดยไม่ถูกข่มเหง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ด้านให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๖) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ด้านคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๗) ข้าราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ด้านให้การอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๓๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า ข้าราชการมีความคิดเห็นว่า การบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ด้านให้การอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ จากการศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด เกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ สรุปผลการวิจัยดังนี้

๑) ด้านหมั่นประชุมกันเป็นประจำ คือ การประชุมวางแผนติดตามผลการปฏิบัติงานไม่ต่อเนื่อง การประชุมติดตามประเมินประสิทธิภาพของหน่วยงานองค์กรหรือคณะทำงานอย่างต่อเนื่อง และการติดตามผลการปฏิบัติงานตามที่ได้สั่งการไม่ต่อเนื่อง ควรมีการติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ควรมีการติดตามประเมินประสิทธิภาพของหน่วยงานองค์กรหรือคณะทำงานอย่างต่อเนื่อง และควรมีการติดตามผลการปฏิบัติงานตามที่ได้สั่งการอย่างต่อเนื่อง

๒) ด้านพร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ คือ ๑) การประชุมบางครั้ง มีการเข้าร่วมประชุมไม่พร้อมเพรียงกัน การประชุมจัดตั้งกลุ่มหน่วยงานหรือคณะทำงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ ยังไม่พร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ และการประชุมเพื่อสั่งการและกำกับดูแลการบริหารยังไม่พร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ ควรเข้าร่วมประชุมให้พร้อมเพรียงกัน ควรการประชุมจัดตั้งกลุ่มหน่วยงานหรือคณะทำงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ และควรประชุมเพื่อสั่งการและกำกับดูแลการบริหารอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ

๓) ด้านไม่บัญญัติสิ่งขัดต่อหลักการเดิม คือ มีปริมาณในการว่างงานแอบแฝง ข้าราชการบางคนไม่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ได้ และงานบางอย่างมีความสลับซับซ้อนมากเกินไป ยากต่อการเข้าใจ ควรให้มีการลดขนาดองค์กรให้เหมาะสมกับปริมาณงาน ควรมีหลักการปฏิบัติที่ไม่ผิดระเบียบแบบแผนให้ข้าราชการปฏิบัติได้ และควรลดความสลับซับซ้อน

๔) ด้านเคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า คือ บุคลากรยังปฏิบัติตามคำสั่งแต่ไม่เคร่งครัด ยังมีการติฉินนินทาผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน และข้าราชการบางคนมีการก้าวก่ายการทำงานของคนอื่น ควรมีการสั่งการชัดเจนตามลำดับสายงานการบังคับบัญชา ควรเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปรึกษา และแสดงความคิดเห็น และควรควบคุมการปฏิบัติให้อยู่ภายใต้ขอบเขตและภาระหน้าที่ของตน

๕) ด้านให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง คือ การทำงานบางครั้งไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าจึงการสับสนในขั้นตอนการทำงาน ไม่คำนึงถึง สวัสดิภาพของลูกจ้างและพนักงานราชการ การจัดองค์กรทำให้ผู้ที่เริ่มเข้าทำงาน ปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานค่อนข้างยาก และการสั่งการบางครั้งไม่ได้ให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพของ ลูกจ้างและพนักงานราชการ ควรมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และคำนึงถึงสวัสดิภาพของลูกจ้าง และพนักงานราชการควรจัดองค์กรที่ทำให้ผู้ที่เริ่มเข้าทำงาน ปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้ และควรสั่งการให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพของลูกจ้างและพนักงานราชการ

๖) ด้านคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ คือ การมอบหมายงานบางครั้งยังไม่ตรงกับความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา การบริหารหน่วยงานหรือองค์กรบางครั้งไม่เป็นระบบ และบางครั้งบรรยากาศในการทำงานดูตึงเครียดเกินไป ควรมีการมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ควรบริหารหน่วยงานหรือองค์กรให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น และควรสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียดเกินไป

๗) ด้านให้การอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม คือ การแบ่งงานตามกลุ่มงานไม่ชัดเจน และการควบคุมการปฏิบัติงานตามระเบียบ/คำสั่ง บางคนไม่เข้าใจ และมีความลำเอียงบางครั้ง จึงควรแบ่งกลุ่มงานให้ชัดเจน และควรแจ้งหรือประสานงานให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

๔.๔ ผลการสัมภาษณ์ตำรวจระดับผู้บังคับบัญชาเกี่ยวกับการประยุกต์หลักอำนวยการนิยธรรมใช้ในการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ โดยสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

๑) หมั่นประชุมกันเป็นประจำ

พ.ต.อ. ถาวร รวมกิ่ง ได้ให้ความคิดเห็นว่า การประยุกต์หลักอำนวยการนิยธรรมใช้กับการบริหารงานควรให้ความรู้กับข้าราชการ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการประชุมวางแผนติดตามผลการปฏิบัติงาน การติดตามประเมินผลประสิทธิภาพของหน่วยงานองค์กรหรือคณะทำงาน การปฏิบัติงานตามที่ได้สั่ง การติดตามผลการปฏิบัติงานด้านการประสานงาน และการติดตามผลการปรับปรุงงานด้านการควบคุมอย่างต่อเนื่อง จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและหลักการบริหารงานด้วย^๕

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ

^๕สัมภาษณ์ พ.ต.อ. ถาวร รวมกิ่ง ผกก.สภ. ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์, ๒๙. กรกฎาคม ๒๕๕๕.

พ.ต.ท.อุทาร์ กันเชียง ได้ให้ความคิดเห็นว่า การประยุกต์หลักอภิปธานิธรรมใช้กับการบริหารงาน อาจจะไม่สามารถทำได้เนื่องจากนโยบายระดับสูงไม่เอื้ออำนวย และนโยบายเปลี่ยนแปลงไปตามผู้บังคับบัญชา อย่างไรก็ตาม ส.ภ. ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้มีการประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานและติดตามสถานการณ์ จัดตั้งกลุ่มหน่วยงานหรือคณะทำงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน มีการสั่งการและกำกับดูแลการบริหาร มีการบริหารด้านการประสานงาน มีการบริหารงานด้านการควบคุมอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ส.ภ. ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น^๙

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการเดิม

พ.ต.ท.อนุชา เทียมกลิ่น ได้ให้ความคิดเห็นว่า แนวทางการประยุกต์หลักอภิปธานิธรรมใช้กับการบริหารงาน คือ การวางแผนปรับปรุงการบริหารงาน การปรับการจัดหน่วยงานหรือองค์กร การปรับปรุงระบบการสั่งการ การปรับปรุงระบบการประสานงาน และการปรับปรุงระบบการบริหารด้านการควบคุม โดยไม่ขัดต่อระเบียบและหลักการเดิม^{๑๐}

๔) เคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า

พ.ต.ท. ศราวุธ ภมรกุล ได้ให้ความคิดเห็นว่า แนวทางการประยุกต์หลักอภิปธานิธรรมใช้กับการบริหารงาน เช่น การปรับการจัดหน่วยงานหรือองค์กร การวางแผนปฏิบัติงาน การสั่งการ การประสานงาน การบริหารด้านการควบคุม ต้องเป็นไปตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า^{๑๑}

๕) ให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง

พ.ต.ท. ธีรวุฒิ สมสุข ได้ให้ความคิดเห็นว่า แนวทางการประยุกต์หลักอภิปธานิธรรมใช้กับการบริหารงาน คือ การวางแผนการปฏิบัติงาน การปรับการจัดองค์กร การสั่งการ การประสานงาน และการบริหารด้านการควบคุม โดยจะต้องให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและคำนึงถึง สวัสดิภาพของลูกจ้างและพนักงานราชการ^{๑๒}

๖) คำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ

พ.ต.ท.อนุชา เทียมกลิ่น ได้ให้ความคิดเห็นว่า แนวทางการประยุกต์หลักอภิปธานิธรรมใช้กับการบริหารงาน คือ การวางแผนการบริหารงาน การบริหารหน่วยงานหรือองค์กร การสั่ง

^๙สัมภาษณ์ พ.ต.ท.อุทาร์ กันเชียง, รอง ผกก.สส.สภ.ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์, ๒๖ กรกฎาคม, ๒๕๕๕.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พ.ต.ท.อนุชา เทียมกลิ่น, สว.สภ.ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์, ๒๗ กรกฎาคม, ๒๕๕๕.

^{๑๑}สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ศราวุธ ภมรกุล, สว.สภ.ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์, ๒๘ กรกฎาคม, ๒๕๕๕.

^{๑๒}สัมภาษณ์ พ.ต.ท. ธีรวุฒิ สมสุข, สว.สส.สภ.ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์, ๒๕ กรกฎาคม, ๒๕๕๕.

การ การประสานงาน และการบริหารด้านการควบคุม ต้องคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม^{๑๓}

๗) ให้การอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรม

พ.ต.ท. ศราวุธ ภมรกุล ได้ให้ความคิดเห็นว่า การประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรมใช้กับการบริหารงาน คือ การวางแผนบริหารงาน การจัดหน่วยงานหรือองค์กร การสั่งการปฏิบัติงานการประสานงาน และการควบคุม ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม^{๑๔}

สรุปได้ว่า การประยุกต์หลักการบริหารนิยธรรมใช้กับการบริหารงาน อาจจะไม่สามารถทำได้เนื่องจากนโยบายระดับสูงไม่เอื้ออำนวย และนโยบายเปลี่ยนแปลงไปตามผู้บังคับบัญชา อย่างไรก็ตาม ส.ภ. ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ได้มีการประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานและติดตามสถานการณ์ จัดตั้งกลุ่มหน่วยงานหรือคณะทำงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน มีการสั่งการและกำกับดูแลการบริหาร มีการบริหารด้านการประสานงาน มีการบริหารงานด้านการควบคุมอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ ส.ภ. ลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และปัญหาเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรมของสถานีดำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า บางครั้งในการเข้าร่วมประชุมไม่พร้อมเพรียงกัน บุคลากรยังปฏิบัติตามคำสั่งแต่ไม่เคร่งครัด จึงควรมีการสั่งการชัดเจนตามลำดับสายงานการบังคับบัญชา โดยคำนึงถึงการให้เกียรติ ศักดิ์ศรี การให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน โดยให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนที่วางไว้ มีปริมาณการการว่างงานแอบแฝงควรให้มีการลดขนาดองค์กรให้เหมาะสมกับปริมาณงาน การแบ่งงานตามกลุ่มงานไม่ชัดเจน จึงควรแบ่งกลุ่มงานให้ชัดเจนและแจ่มหรือประสานงานให้เกิดความเข้าใจตรงกัน การควบคุมการปฏิบัติงานตามระเบียบ/คำสั่ง บางคนไม่เข้าใจและมีความลำเอียงบางครั้ง ข้าราชการบางคนไม่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ได้ งานบางอย่างมีความสลับซับซ้อนมากเกินไป ยากต่อการเข้าใจ ยังมีการติฉินนินทาผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน ข้าราชการบางคนมีการก้าวก่ายการทำงานของคนอื่น ผู้ที่เริ่มเข้าทำงาน จะมีการปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานค่อนข้างยาก การจัดสรรงบประมาณเกินความจำเป็นต่อการบริหาร การทำงานบางครั้งไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าจึงการสับสนในขั้นตอนการทำงาน การมอบหมายงานบางครั้งยังไม่ตรงกับความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา และบางครั้งบรรยากาศในการทำงานดูตึงเครียดเกินไป

ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักการบริหารนิยธรรมของสถานีดำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์พบว่า ควรมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอซึ่งจะเป็นการระดมสมองในการแก้ไขข้อบกพร่องได้ดี ตลอดจนทำให้เกิดการติดตามและประเมินผล และเป็นการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน ควรมีการบริหารการจัดองค์กรโดยให้มีการจัดหน่วยงานหรือองค์กรโดยสนับสนุนคนดี คนเก่งที่มีความสามารถเข้ามาเป็นบุคลากรที่พัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ควรมีการสั่งการเป็นไปตามระเบียบคำสั่งที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และ

^{๑๓} สัมภาษณ์ พ.ต.ท.อนุชา เทียมกลิ่น,

^{๑๔} สัมภาษณ์ พ.ต.ท. ศราวุธ ภมรกุล,

เข้าใจง่าย ควรมีการติดต่อประสานงาน แนะนำ ติดตามผลการปฏิบัติงาน ควรมีการกำหนดมาตรฐานการควบคุม ปฏิบัติงานด้วยความไม่ประมาทโดยปฏิบัติตามกฎ ระเบียบข้อบังคับ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ควรส่งเสริมให้ข้าราชการสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ได้ งานใดที่มีความสลับซับซ้อนมากเกินไป ควรมีคู่มือ และอธิบายให้ชัดเจน ควรปฏิบัติภายใต้ขอบเขต และภาระหน้าที่ของตน พยายามดูแลผู้เริ่มเข้าทำงานอย่างใกล้ชิด เพื่อการปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงาน ได้ง่าย ควรจัดสรรงบประมาณให้พอดีกับความจำเป็นในการบริหาร ควรวางแผนการทำงานอยู่เสมอ เพื่อมิให้เกิดการสับสนในขั้นตอนการทำงาน ควรมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา และควรสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียดเกินไป

การบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ ๓ ขั้นตอน คือ

- ๑) แผนงานการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์
- ๒) การประยุกต์หลักอปริหานิยธรรมกับการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์

๓) การบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ แผนงานการบริหาร ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีนโยบายการบริหารงานของผู้นำสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม และกำหนดเป็นแผนงานเพื่อการปฏิบัติของข้าราชการตำรวจลาดยาว อำเภอลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ ๒ การประยุกต์หลักอปริหานิยธรรม กับการบริหารงาน ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ทั้ง ๗ หลัก คือ ๑) หมั่นประชุมกันเป็นประจำ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ ๓) ไม่บัญญัติสิ่งขัดต่อหลักการเดิม ๔) เคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้น้อยกว่า ๕) ให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง ๖) คำนิ่งถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ และ ๗) ให้การอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมมากำหนดเป็นรูปแบบการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์ โดยเป็นการประยุกต์ร่วมกัน จะออกมาเป็นแนวทางและวิธีการสำหรับผู้บริหารนำไปปฏิบัติกับผู้ใต้บังคับบัญชา

ขั้นตอนที่ ๓ การบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์เป็นขั้นตอนสูงสุดของรูปแบบแนวทางการบริหารงานตามหลักอปริหานิยธรรม ของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์คือ เมื่อผ่านขั้นตอนที่ ๑ ขั้นตอนที่ ๒ แล้ว จะสามารถบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาวจังหวัดนครสวรรค์และจะนำมาซึ่งการบริหารงานตามหลัก อปริหานิยธรรมของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ในท้ายที่สุด

๔.๕ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการบริหารงานของสถานีตำรวจภูธรลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มี ๗ หลัก ได้แก่

๑) หมั่นประชุมกันเป็นประจำ คือ (๑) มีการประชุมวางแผนติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง (๒) มีการประชุมติดตามประเมินผลประสิทธิภาพของหน่วยงานองค์กรหรือคณะทำงานอย่างต่อเนื่อง (๓) มีการประชุมเพื่อติดตามผลการปฏิบัติงานตามที่ได้สั่งการอย่างต่อเนื่อง (๔) มีการประชุมเพื่อติดตามผลการปฏิบัติงานด้านการประสานงานอย่างต่อเนื่อง (๕) มีการประชุมเพื่อติดตามผลการปรับปรุงงานด้านการควบคุมอย่างต่อเนื่อง

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงกระทำ คือ (๑) มีการประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงานและติดตามสถานการณ์โดยสม่ำเสมอ (๒) มีการประชุมจัดตั้งกลุ่มหน่วยงานหรือคณะทำงานดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ (๓) มีการประชุมเพื่อสั่งการและกำกับดูแลการบริหารอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ (๔) มีการประชุมเพื่อการบริหารด้านการประสานงานอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ (๕) มีการประชุมบริหารงานด้านการควบคุมอย่างพร้อมเพรียงกันโดยสม่ำเสมอ เป็นต้น

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ขัดต่อหลักการเดิม คือ (๑) มีการวางแผนปรับปรุงการบริหารงานโดยไม่ขัดต่อหลักการเดิม (๒) มีการปรับการจัดหน่วยงานหรือองค์กรโดยไม่ขัดต่อหลักการเดิม (๓) มีการปรับปรุงระบบการสั่งการโดยไม่ขัดต่อหลักการเดิม (๔) มีการปรับปรุงระบบการประสานงานโดยไม่ขัดต่อระเบียบและหลักการเดิม (๕) มีการปรับปรุงระบบการบริหารด้านการควบคุมโดยไม่ขัดต่อหลักการเดิม

๔) เคารพผู้ใหญ่และฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า คือ (๑) มีการปรับการจัดหน่วยงานหรือองค์กรเป็นตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า (๒) มีการวางแผนปฏิบัติงานเป็นไปตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า (๓) มีการสั่งการเป็นไปตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า (๔) มีการประสานงานเป็นไปตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า (๕) มีการบริหารด้านการควบคุมเป็นไปตามระเบียบคำสั่งและรับฟังความเห็นผู้อาวุโสกว่า

๕) ให้สตรีเด็กและผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ด้วยดีโดยไม่ถูกข่มเหง คือ (๑) มีการวางแผนการปฏิบัติงานโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและคำนึงถึง สวัสดิภาพของลูกจ้าง และพนักงานราชการ (๒) มีการปรับการจัดองค์กรโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและคำนึงถึง สวัสดิภาพของลูกจ้าง และพนักงานราชการ (๓) มีการสั่งการโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา และคำนึงถึงสวัสดิภาพของ ลูกจ้างและพนักงานราชการ (๔) มีการประสานงานโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและคำนึงถึงสวัสดิภาพของลูกจ้างและพนักงานราชการ (๕) มีการบริหารด้านการควบคุมโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ใต้บังคับ บัญชาและคำนึงถึง สวัสดิภาพของ ลูกจ้างและพนักงานราชการ เป็นต้น

๖) คำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและเคารพในสิ่งที่ควรเคารพ คือ (๑) มีการวางแผนการบริหารงานโดยคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (๒) มีการบริหารหน่วยงานหรือองค์กรโดยคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (๓) มีการสั่งการโดยคำนึงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (๔) มีการประสานงานโดยคำนึงถึงเกียรติ

ศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม (๕) มีการบริหารด้านการควบคุมโดยคำนึงถึงเกียรติศักดิ์ศรีและการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

๗) ให้การอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรม คือ (๑) มีการวางแผนบริหารงานโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม (๒) มีการจัดหน่วยงานหรือองค์กรโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม (๓) มีการสั่งการปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม (๔) มีการประสานงานโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม (๕) มีการควบคุมโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร, **ทฤษฎีการบริหารตามแนวคิดของปราชญ์ตะวันตก Theories of Administration**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปัญญาชน, ๒๕๕๑.

ประเวศ วะสี, **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมงานทางวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.

(๒) วิทยานิพนธ์

เจริญศรี พันปี, “ความพึงพอใจของครูต่อพฤติกรรมคุณธรรมและการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, ๒๕๔๖.

ปราการ บุตรโยจันโท, “คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของบุคลากรในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๘.

พิทยาภรณ์ เรืองฤทธิ์, “ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษากับการสร้างความเข้าใจในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ให้แก่ผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,
๒๕๔๗.

ธีเรก วิทยาอุท, “ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่สรรพสามิตในเขตพื้นที่สำนักงานสรรพสามิตภาคที่ ๖
ที่มีต่อการบริหารงานหลังการปฏิรูประบบราชการของกรมสรรพสามิต พ.ศ. ๒๕๔๕”,
วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารและพัฒนา
ประชาคมเมืองและชนบท มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๐.

สุวิน สุขสมกิจ, “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ : กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัด
กาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

จิรวัดน์ สุวรรณสนธิ์, “การบริหารงานปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการ
ศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย,
๒๕๔๘.

สุกิจ อินแก้ว, “สภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคลตาม
ความคิดเห็นของบุคลากรทางการศึกษา : กรณีศึกษาอำเภอปัว จังหวัดน่าน”,
วิทยานิพนธ์ครุศาสตร มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราช
ภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๐.

ถนัด เดชทรัพย์, “การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก อำเภอ พุ่งเสด็จม
จังหวัดสุโขทัยตามหลักธรรมาภิบาล”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาประชาคมเมืองและชนบท, มหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุตรดิตถ์, ๒๕๕๑.

พระปลัดคำภา สิมบิดา, “การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียน
ตามความคิดเห็นของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในกลุ่ม ๗”,
วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๒.

๒๖ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗

พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจ

Buddhist Approach to Disease Burring With Mental Treatment

พระมหาภาณวิชัย ญาณูปโชโต*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาพุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้บำบัดรักษาโรคทางใจ ๓) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจที่ปรากฏในสังคมไทย การวิจัยครั้งนี้เป็นงานศึกษาวิจัยภาคเอกสารเป็นหลัก ซึ่งได้ทำการศึกษาข้อมูล ๒ ส่วน ประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และตำราวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

การใช้สมุนไพรรักษาโรคที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก หมวดเภสัชขันธกะ ซึ่งได้กล่าวถึงสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ พร้อมทั้งสรรพคุณในการรักษาโรคไว้เป็นอย่างดี การใช้พลาณาภาพ เป็นวิธีการรักษาโดยอาศัยพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า ในการรักษาผู้ป่วยให้หายจากโรคต่าง ๆ และการใช้ธรรมโอสธเป็นการบำบัดรักษาโรคโดยการใช้หลักธรรมะ หลักการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ป่วยนั้นเกิดความเข้มแข็งจิตใจ เบิกบานใจ และมีกำลังในการต่อสู้กับโรคร้ายต่าง ๆ ได้

หลักพุทธธรรมที่ถูกนำมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางใจนั้น ส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่นำไปใช้เพื่อละคลายจากความยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การบรรลุมรรค ผล นิพพาน โดยเฉพาะหมวดธรรมที่รู้จักกันดี ได้แก่ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ สัจญา ๑๐ ไตรลักษณ์ พระรัตนตรัย อนัตตา และ หลักธรรม เป็นต้น

การประยุกต์ใช้พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจได้ถูกนำมาใช้โดยพระสงฆ์ไทย เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) ซึ่งพระเถระทั้งสามรูปที่ยกมานี้ล้วนเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำหลักพุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจมาประยุกต์ใช้กับคนป่วยในสังคมไทยปัจจุบัน และยังได้ประยุกต์หลักพุทธวิธีการบำบัดรักษาเข้ากับการแพทย์สมัยใหม่ได้เป็นอย่างดีโดยยึดหลัก ๓ ประการ ดังนี้

๑. ยึดหลักพระธรรมวินัย เป็นวิธีการรักษาตามที่ปรากฏในพระธรรมวินัย ด้วยการให้สมุนไพรรักษาโรคประยุกต์ใช้กับการแพทย์สมัยใหม่ในการรักษา

* หลักสูตรพุทธศาสนาปริทรรศน์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๒. ยึดหลักเกณฑ์ของธรรมชาติ เป็นวิธีการบำบัดรักษาด้วยวิธีการไม่ฝืนกฎธรรมชาติ เช่น เมื่อรู้ว่าโรคนั้นรักษาไม่หายก็จะไม่ฝืนรักษา แต่จะปล่อยให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติโดยมองว่าความตายใคร ๆ ก็หนีไม่พ้นล้วนต้องเจอกันทุกคน

๓. การยึดหลักธรรม หรือธรรมโอสธ เป็นวิธีการรักษาด้วยการนำหลักธรรมะมาใช้ในการบำบัดรักษาเยียวยาผู้ป่วย เช่น โพชฌงค์ ๗ สัจจญา ๑๐ หลักความไม่ประมาท หลักของการปฏิบัติ และการให้ผู้ป่วยมีสติ เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดกำลังใจต่อสู้กับโรคร้ายต่าง ๆ และเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับผู้ป่วยอีกด้วย

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การบำบัดรักษาโรคทางใจ

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study Buddhist approach to mental disease treatment appeared in Buddhist scriptures, 2) to study Buddha-Dhamma principles for the mental disease treatment, and 3) to study application of the Buddhist approach to the mental treatment appeared in Thai society. This research applied the documentary research by studying the primary data and the secondary data on the literary works, texts and related researches for analysis of data.

From the analytical study of the Buddhist approach to the disease treatment appeared in the Buddhist scriptures, it was found the Lord Buddha used the Buddhist approach to the disease treatment by the various ways according to the patient's conditions as follow:

1. Using the herbs appeared in Medicine section of Vinayapitaka mentioned the various herbs and their properties in the disease treatment.
2. Using the power was the approach to the treatment by the Power of the Buddha in treating the patients from the various diseases.
3. Using the Dhamma medicines was the disease treatment with the Dhamma and practice principles to make the patients happy, delighted and have the power to fight with the diseases.

the results found that the Buddha-Dhamma principles for the mental disease treatment was almost the important Dhamma principles in Buddhism to relieve from the adherence and lead to the achievement of Magga, Phala and Nibbana, especially Dhamma section: the thirty-eight Bodhipakkhiya-dhammas, the ten Sannas, Tilakkhana, Phraratanattaya, Anatta and the Dhamma principles etc.

the results found that the application of the Buddhist approach to the mental disease treatment was applied by Thai Sangha such as Luang Phor Buddhathat

Pikku, Phra Bahmagunabhorn (P. A.Payutto) and Phra Thamsinghaburachan (Charan Thitthammo). These monks were the good prototype of applying the Buddhist approach to the mental disease treatment with the patients in the Thai society and applied Buddhist approach to the disease treatment with the modern medicine well by holding three principles:

1. Holding the Dhammavinaya principles was the approach to the treatment appeared in Dhammavinaya with the application of the ancient herbs and the modern medicine for the treatment.

2. Holding the rules of nature was the approach to the treatment with the natural rules. If the diseases cannot treat, don't try to treat. It was the natural rule that everybody cannot escape from the death.

3. Holding the Dhamma principles or the Dhamma medicine was the approach to the treatment with the Dhamma principles such as the seven Bojjhanagas, the ten Sannas, the principle of carefulness, the principle of practice and making the patients regain the consciousness to fight with the diseases and also prepare for the patients.

Keywords: Buddhist Approach, Disease Burring With Mental Treatment

๑. บทนำ

ความเจ็บป่วย ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่นเดียวกับปัญหาในเรื่องความเกิด ความแก่ และความตาย เพราะความเจ็บป่วยก็เป็นกระบวนการทางธรรมชาติอย่างหนึ่งของทุกชีวิต ที่ต้องดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ ใดๆ ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ แม้แต่พระพุทธเจ้าผู้สิ้นกิเลสแล้ว พระองค์ก็ทรงเจ็บป่วยทางกายและระดับชั้นปรินิพพานเช่นกัน ดังพุทธภาษิตที่ตรัสถึงหลักสัจธรรมนี้ว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”^๑ หลักสัจธรรมที่ทรงตรัสแสดงนี้ ไม่ได้หมายความว่าต้องเรียงลำดับแน่นอนเช่นนั้นเสมอไป สิ่งใดจะเกิดก่อนหรือหลังไม่มีใครรู้ล่วงหน้าได้ ความเจ็บป่วย ก็เช่นเดียวกันไม่มีใครรู้ล่วงหน้าได้เลยว่าจะป่วยเมื่อใดและป่วยด้วยโรคอะไร

บุคคลใดเมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นแล้ว ย่อมต้องแสวงหาวิธีการรักษาตามกระบวนการบำบัดที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้นๆ จะพึงมี เพื่อให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง ที่เกิดขึ้นจากความเจ็บป่วยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้ชีวิตรอดจากความตาย ถึงกระนั้นการบำบัดรักษาโรคนั้นบางครั้งก็หาย บางครั้งก็ไม่หาย สุดแล้วแต่สาเหตุของโรคนั้นๆ และวิธีการรักษา โรคที่รักษาไม่

^๑ อจ. ปญฺจก. (บาลี) ๒๒/๕๗/๘๑, (ไทย) ๒๒/๔๗/๙๙-๑๐๐.

หายทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า โรคกรรม แม้จะรักษาอย่างไร ใช้ความพยายามมากเพียงใดก็ไม่หายขาด จนกว่าจะสิ้นกระแสของกรรมนั้น

จากสภาพปัญหาของความเจ็บป่วย ที่บุคคลไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และไม่อาจรู้ได้ว่า ความเจ็บป่วยจะเกิดขึ้นเมื่อใด เจ็บป่วยด้วยโรคอะไร อีกทั้งการรักษาโรคทางการแพทย์แนวต่างๆ ในบางครั้งก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ทุกโรค นับว่าเป็นปัญหาที่สร้างความทุกข์กายทุกข์ใจให้กับมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย จนถึงยุคการแพทย์สมัยใหม่ที่เชื่อกันว่ามีความเจริญก้าวหน้า และทันสมัยที่สุดแล้วก็ตาม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ก็ยังไม่มีใครสามารถหาวิธีการเอาชนะได้ และพระพุทธศาสนามีวิธีที่จะจัดการและเอาชนะปัญหาดังกล่าวได้อย่างไร และด้วยวิธีการหลายอย่าง เช่นไร

พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องทำการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อที่จะดูแลสุขภาพของตนเองและดูแลผู้อื่น โรคคือสิ่งที่ทำให้เราเกิดความทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ โรคภัยสามารถเกิดได้กับทุกๆ คน ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็ก คนหนุ่มสาว หรือคนแก่ ดังนั้น การเรียนรู้ในพุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น เมื่อครั้งพุทธกาลที่ผ่านมา พระพุทธเจ้าผู้เป็นยอดแห่งมนุษย์ พระองค์ผู้ทรงค้นพบวิธีการแห่งความหลุดพ้น คือการพ้นจากทุกข์ทั้งมวล ได้ทรงสั่งสอนวิธีการออกจากทุกข์ทั้งหลายเหล่านั้น ทุกข์เกิดได้ทั้ง ๒ ทาง คือทุกข์ทางกาย และทุกข์ทางใจ พระองค์ได้แนะนำให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติอย่างไรเพื่อออกจากทุกข์นั้น โรคก็เป็นทุกข์อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธ ได้ทรงแนะนำ วิธีการบำบัดและรักษาโรคไว้ว่าอย่างไร ในอดีตไม่มีเครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัย แต่ก็สามารถรักษาโรคให้หายได้

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการของพระพุทธเจ้าในการแก้ปัญหาความเจ็บป่วยทางใจ ที่มีผลมาจากความป่วยทางกาย และแนวทางการนำพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้บำบัดรักษาโรคทางใจ โดยมีจุดประสงค์ที่จะศึกษาถึงหลักพุทธธรรมและพุทธวิธีของพระพุทธเจ้าในกรณีต่างๆ ที่ทรงนำมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางใจ นับตั้งแต่หลักธรรมทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับโรคทางใจ พุทธวิธีดูแลรักษาและเสริมสร้างสุขภาพจิตใจ ตลอดจนการประยุกต์พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจที่นำมาใช้ในสังคมไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาพุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้บำบัดรักษาโรคทางใจ
- ๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจที่ปรากฏในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

- ๓.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกและอรรถกถา

๓.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีการบำบัดรักษาโรคทางใจที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและในสังคมไทย

๓.๓ วิเคราะห์หลักธรรมสำหรับบำบัดรักษาโรคทางใจจากพระไตรปิฎก

๓.๔ นำข้อมูลมารวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์

๓.๕ สรุปผลการศึกษา เรียบเรียงและนำเสนอวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพุทธวิธีในการบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตามแบบทั่วไป พบว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการบำบัดรักษาโรคไว้ ดังนี้

๑. พระพุทธเจ้าแม้จะทรงมีพุทธาอนุญาตให้มีรูปแบบการรักษาโรคต่างๆ ไว้ให้หลายรูปแบบวิธีก็ตาม แต่ก็พบว่าพระพุทธเจ้าทรงมีการจำกัดขอบเขตด้านการรักษาโรคของหมู่ภิกษุสงฆ์ไว้ด้วย เช่น ทรงห้ามการผ่าตัดตริตสีดวงทวาร ห้ามฉันทยาที่เจือด้วยน้ำเมาเจือเกินขนาด ห้ามการใช้อุปกรณ์ปรุยาและอุปกรณ์เก็บบยาที่ประดับตกแต่งสวยงาม เป็นต้น การที่พระพุทธเจ้าทรงมีบัญญัติต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเข้าใจว่าน่าจะเป็นเพราะทรงคำนึงถึงความเหมาะสมกับสมณเพศเป็นสำคัญ ซึ่งมีอย่างน้อย ๒ ประการ คือ การที่ต้องดำรงตนเป็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายให้กับคฤหัสถ์ได้นำไปถือปฏิบัติตาม และการถือสันโดษในปัจจัย ๔ ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค เป็นต้น

๒. การที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุผ่าตัดตริตสีดวงทวารนั้น ผู้วิจัยเข้าใจว่าน่าจะเป็นเพราะทรงพิจารณาเห็นแล้วว่าเป็นการไม่สมควรที่ต้องไปรบกวนคฤหัสถ์ให้เกินความจำเป็น เพราะเหตุว่าโรคตริตสีดวงนั้นสามารถป้องกันได้ หากภิกษุได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระองค์ที่ให้ไว้ต่างๆ เช่น การขยับถ่าย ห้ามมิขยับแรง โดยจะต้องรู้จักฝึกการขยับถ่ายให้เป็นประจำทุกวัน การฉันทอาหาร ภิกษุจะต้องรู้จักเลือกและพิจารณาอาหารที่ย่อยและขยับถ่ายได้ง่าย เป็นต้น หากปฏิบัติตามได้ดังกล่าวนี้อีกก็จะป้องกันการเกิดโรคตริตสีดวงทวารได้ เป็นต้น

๓. การใช้ยาสมุนไพร ตามที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธาอนุญาตให้ นั้น สังเกตเห็นได้ประการหนึ่งว่า ล้วนแต่เป็นยาตามแบบพื้นบ้านที่คนในสังคมยุคนั้นจะพบบ้าง และใช้กันอยู่แล้ว ซึ่งทำให้พระภิกษุสงฆ์สามารถหาใช้ได้ง่ายและสะดวก วิธีนี้จึงนับว่าเป็นทางเลือกที่ทรงนำมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับเพศสมณผู้ดำรงอยู่ด้วยความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง

๔. การใช้เภสัชสมุนไพร ตามที่ระบุไว้ในพระวินัยปิฎก หมวดเภสัชขันธกะนั้นพบว่ามีการจัดและเรียบเรียงหมวดหมู่ของใช้สมุนไพรต่างๆ ไว้ค่อนข้างดี แต่ส่วนใหญ่จะพบว่าไม่ได้มีการระบุถึงเครื่องประกอบยา กรรมวิธีในการปรุง รวมถึงถึงวิธีการใช้ยาอย่างชัดเจนมากนัก ในบางแห่งจะระบุแต่เพียงสรรพคุณที่ใช้รักษาโรคไว้เท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ประการหนึ่งคือ พระพุทธเจ้าแม้จะทรงมีความรู้เรื่องการใช้ยาสมุนไพรเป็นอย่างดีก็ตาม แต่พระองค์ก็ไม่ได้เป็นผู้แนะนำหรือบอกด้วยยาที่ใช้รักษาโรคไว้ทั้งหมด ดังจะพบว่าในบางครั้งเมื่อภิกษุอาพาธและเข้าไปกราบทูลว่าเคยฉันทยานิดนั้นแล้วหาย เมื่อทรงวินิจฉัยแล้วเห็นว่าเหมาะสม พระองค์ก็จะตรัสอนุญาต

ให้นำไปใช้ได้ จึงไม่ได้ระบุกรรมวิธีต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนมากนัก หรืออีกนัยหนึ่งอาจเป็นเพราะพระอรธกถาจารย์ในยุคหนึ่งหรือยุคต่อๆ มาไม่ได้นำรายละเอียดต่างๆ มาลงไว้ในพระคัมภีร์ทั้งหมดก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามในอรธกถา ยังได้มีการอธิบายรายละเอียดต่างๆ ในการใช้ยาสำหรับภิกษุสงฆ์ไว้ให้อย่างละเอียดเพื่อเพิ่มความชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายๆ กรณีอีกด้วย เช่นเรื่องภิกษุใช้กินเนื้อสดและดื่มเลือดสด เป็นต้น

๕. การรักษาโรคด้วยพลาณูปภาพ นับว่าเป็นวิธีการรักษาโรคอีกแบบหนึ่งที่ได้อาศัยพหุพหุภาพของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่อย่างมหาศาลและแผ่ขยายมาให้กับผู้ป่วยให้หายจากโรคได้ และพบว่าเป็นวิธีการรักษาโรคที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้และปรากฏว่ามีการระบุไว้ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกเพียงแห่งเดียวเท่านั้น การใช้พลาณูปภาพรักษาโรคให้หายได้นั้นผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถทำให้โรคหายได้จริง โดยมีเหตุผลในการสนับสนุน ๒ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่บำเพ็ญบารมีต่างๆ มาแล้วอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ดังนั้นพระองค์ย่อมจะต้องทรงมีพลาณูปภาพมากและสามารถแผ่พลาณูปภาพนั้นออกไปสู่ผู้ป่วยได้ ประการที่สอง อุบาสิกาหรือผู้ป่วยนั้นเป็นบุคคลผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมั่นคง ดังจะเห็นว่านางได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในการบำรุงภิกษุอาพาธ ดังนั้นพลังแห่งพหุพหุภาพและศรัทธาอันตั้งมั่นที่ผนวกเข้ามามีด้วยกันนี้ ย่อมจะสามารถรักษาโรคให้หายได้จริง

๖. หลักในการบำบัดรักษาโรคตามพุทธวิธีที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้ จะพบเห็นได้ประการหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญในองค์ประกอบที่ใช้ในการรักษาโรคไว้อย่างน้อยๆ มีอยู่ ๔ ประการ คือ ยา แพทย์ ผู้ป่วย และสิ่งแวดล้อมผู้ป่วย โดยองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการนี้จะต้องมีการดำเนินไปพร้อมๆ กันด้วยความสอดประสานและเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอย่างดีด้วย จึงจะสามารถทำการรักษาโรคให้หายได้เร็วขึ้น

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ใช้บำบัดรักษาโรคทางใจ ผู้วิจัยได้ค้นพบหลักพุทธธรรมที่ประยุกต์ใช้ในการบำบัดรักษาโรคทางใจ ดังต่อไปนี้

๑. หลักธรรมที่นำมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคนั้น ส่วนใหญ่พบว่าล้วนแต่เป็นหลักธรรมสำคัญที่ทางพระพุทธศาสนานำไปใช้เพื่อความละคลายจากความยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การบรรลุมรรค ผล นิพพาน ทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ธรรมที่เราแสดงล้วนมีความมุ่งหมายเพื่อคลายความกำหนัด” โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมวดธรรมที่รู้จักกันดี ได้แก่ธรรมโอสถหมวดใหญ่ๆ ที่มีชื่อว่าโพธิปักขิยธรรม ๓๗ สัณญญา ๑๐ ไตรลักษณ์ พระรัตนตรัย อนัตตา และ หลักธรรม เป็นต้น

๒. ธรรมโอสถที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าทรงนำไปใช้เฉพาะในกรณีที่เจ็บป่วยหนักเท่านั้น ส่วนกรณีที่มีการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ จะทรงให้การรักษาด้วยวิธีตามแบบต่างๆ ไป

๓. บุคคลที่ใช้ธรรมโอสถในการบำบัดรักษาโรคพบว่า ปรากฏอยู่เฉพาะในหมู่ผู้เป็นอริยบุคคล ๔ ประเภท (พระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน) ทั้งสิ้น โดยสังเกตเห็นได้ว่าต้องเป็นผู้ป่วยประเภทที่ร่างกายมีสภาพไม่เกินวิสัย หรือเกินเหตุปัจจัยที่พอจะรักษาได้ด้วย (ไม่ใช่ผู้ป่วยมรณวิถี)

๔. ธรรมโอสธที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปให้กับผู้ป่วยหนักใกล้ตายที่ไม่อาจให้การเยียวยารักษาใดๆ ได้อีกแล้วนั้น (ผู้ป่วยมรณวิถิ) พบว่าการใช้ธรรมโอสธจะสามารถนำไปใช้รักษาเยียวยาทางด้านจิตใจแทน ดังจะพบว่าในยามที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมภิกษุไข้ที่ผู้ป่วยหนักใกล้ตาย เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่าไม่อาจให้การรักษาเยียวยาทางกายให้กลับฟื้นคืนมาได้แล้ว พระองค์จะหันมาให้การรักษาเยียวยาทางด้านจิตใจแทน เพราะทรงถือหลักการว่า “ใจสำคัญที่สุด” ใจสามารถพัฒนาไปสู่การบรรลุพระนิพพานได้ แม้ว่าร่างกายจะไม่เอื้ออำนวยก็ตาม ดังนั้น ธรรมโอสธที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาใช้ในผู้ป่วยมรณวิถิมากที่สุดได้แก่หลักธรรมในเรื่องของ ขันธ์ ๕ อายะตนะ ๑๒ วิญญาณ ๖ เวทนา ๖ เป็นต้น มาให้ได้พิจารณาเพื่อให้เห็นแจ้งในความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งนี้ทรงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลนั้นได้เข้าใจถึงแก่นแท้แห่งชีวิตว่าเป็นอย่างไร จะได้เกิดความเข้าใจในกระบวนการของชีวิต และสามารถวางจิตใจในขณะที่ได้รับความเจ็บป่วยและความตายที่ใกล้ถึงวาระสุดท้ายนี้ได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ต้องเป็นทุกข์ทรมานทุรกายกระเสือกกระสนดิ้นรนหนีความทุกข์จากความเจ็บป่วย โดยเฉพาะในความตายที่กำลังจะสืบคานมาในอีกไม่ช้าได้อย่างดี จนสามารถเผชิญหน้าต่อความตายได้อย่างดีที่สุดในกระทั่งบางรายสามารถบรรลุธรรมได้ทันพร้อมกับการสิ้นชีวิต ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นชีวิต “สมสึสึ” นับว่าเป็นประโยชน์ที่สูงที่สุดของชีวิตในวาระสุดท้าย

ธรรมโอสธจะช่วยทำให้ผู้ป่วยที่ได้ฟังธรรมนั้น มีจิตใจน้อมระลึกนึกถึงพระรัตนตรัย บุญกุศล ตลอดจนคุณงามความดีต่างๆ ที่ได้เคยกระทำไว้ก่อน มาเป็นหลักยึดจิตใจอันจะส่งผลให้ภาวะจิตใจมีความเบิกบานผ่องใส และมีสติไม่หลงตาย เพื่อขณะที่อาสัญกรรม คือ กรรมขณะตายที่เป็นกรรมฝ่ายดี จะสามารถนำพาไปสู่สุคติได้ ดังพุทธภาษิตที่ตรัสแสดงว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้” และพุทธภาษิตที่ตรัสแสดงไว้ตรงกันข้ามว่า “เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติเป็นอันหวังได้”

กรณีที่ใช้กับผู้ป่วยใกล้ธรรมะและผู้ป่วยหนักใกล้ตายพบว่า ในระหว่างการฟังธรรมได้น้อมจิตพิจารณาตามธรรมนั้นไปด้วย ครั้นได้ฟังธรรมจบลงแล้ว และยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ทัน แต่สามารถทำจิตใจให้สงบได้และจิตสามารถละลายความยึดมั่นถือมั่นลงได้เพียงบางอย่าง ดังนั้น ผลที่ได้จากการใช้ธรรมโอสธนั้นก็ทำให้ได้ผลรองลงมา คือ จะช่วยทำให้จิตใจผู้ป่วยได้ระลึกถึงพระรัตนตรัย บุญกุศล ตลอดถึงคุณงามความดีที่ได้ทำไว้ดีแล้วหลังจากตายแล้วก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์หรือพรหมโลก ดังเช่นกรณีของ อนาถบิณฑิกเศรษฐี และธัญชาณีพราหมณ์ เป็นต้น สำหรับกรณีนี้แม้จะไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดนางพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ก็ยังนับว่าเป็นวิธีที่ดีในระดับต้นๆ ได้ระดับหนึ่ง สำหรับบุคคลทุกๆ ไปที่ยังไม่อาจหลุดพ้นได้ทั้งหมด

สำหรับกรณีที่ใช้กับผู้ป่วยหนักที่เป็นปุถุชนที่ไม่เคยศึกษาธรรมและไม่เคยผ่านการฝึกอบรมตนในเรื่องศีล สมาธิและปัญญาตามแนวแห่งพระพุทธศาสนามาก่อนเลย การนำธรรมโอสธมาสวดสาธยายให้ผู้ป่วยกรณีนี้จะได้ผลจริงหรือไม่นั้น ขอนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าววิเคราะห์เกี่ยวกับการใช้ธรรมะในลักษณะนี้ไว้ว่า น่าจะไม่เกิดผลใดๆ ที่จะรักษาโรคได้จริง นอกจากจะเป็นได้แค่เพียงพิธีตรอง เป็นของคลังของศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อถือที่ทำสืบต่อกันมาเท่านั้นเอง อย่าง

มากก็จะเป็นเพียงช่วยให้คนป่วยนั้นสบายใจขึ้นมาได้บ้างเล็กน้อย แต่ว่าจะไม่อาจรักษาโรคให้หายขาดได้ และตามหลักฐานในพระไตรปิฎกเท่าที่ศึกษามากก็ไม่พบว่ามีการกล่าวถึงกรณีนี้ไว้เช่นกัน

ส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธวิธีในการบำบัดรักษาโรคทางใจที่ปรากฏในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาจากกรณีตัวอย่างของ พระพรมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ซึ่งท่านเหล่านี้ ได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธวิธีในการบำบัดรักษาโรคทางใจ ดังนี้

ประเด็นการประยุกต์พุทธวิธีรักษาโรคของพระสงฆ์ไทย

๑. ท่านได้ยึดถือตามหลัก “พระธรรมวินัย” ที่เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลตามที่มีการบัญญัติไว้ในพระธรรมวินัยมาใช้เป็นแนวทางการรักษาและพยาบาล ดังจะพบว่าในบางโอกาสท่านได้ทำการรักษาโรคตามแบบพุทธกาลด้วยการใช้ยาสมุนไพร บางโอกาสท่านทำการรักษาโรคตามแบบแพทย์สมัยใหม่โดยท่านได้ยึดหลักตามความเหมาะสมไว้ด้วย เช่น การไม่ยอมให้มีการใช้เครื่องช่วยหายใจในการรักษาพยาบาลท่าน เป็นต้น

๒. ท่านได้ยึดถือเอาหลักเกณฑ์ของ “กฎธรรมชาติ” มาใช้ ดังจะเห็นว่าเมื่อถึงคราวที่ท่านได้รู้ชัดด้วยตนเองว่าไม่สามารถรักษาโรคให้หายได้แล้ว ท่านก็จะไม่ไปฝืนกฎธรรมชาติ (ความตาย) ด้วยการไม่หอบสังขารหนีความตาย ซึ่งกรณีนี้ก็จะเห็นได้จากการที่ท่านได้ปฏิเสธการไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล เป็นต้น

๓. การถือเอาหลักธรรมสำคัญๆ มาใช้ ได้แก่ หลักธรรมที่ว่าด้วย โพชฌงค์ ๗ และ สัจจะ ๑๐ มาเป็นโอสถรักษาโรค ความไม่ประมาท มาใช้ในการเตรียมความพร้อมต่างๆ สำหรับต้อนรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นไว้ล่วงหน้า การมีสติ มาใช้ในยามปัจฉิมอาพาธ ดังจะเห็นได้ก่อนการมีสติครั้งสุดท้ายท่านได้สวดบทพระนิพพานสูตรทั้งนี้เพื่อให้จิตท่านมีอารมณ์อยู่กับพระนิพพาน และมีสติไม่หลงตายได้ และหลักธรรมที่ท่านได้ใช้ในยามเจ็บป่วยทุกครั้งคือธรรมพุทธานุชาตที่ว่า “ขณฺโณ โว มา อุปฺจกฺคา” มาใช้เป็นโอกาสในการศึกษาธรรมในเรื่องความเจ็บ ความตาย และความทุกข์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ไม่สบายทุกที่ก็ฉลาดทุกที่เหมือนกัน

ประเด็นการประยุกต์พุทธวิธีบำบัดโรคทางใจในสังคมไทย

การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธานุชาตมาช่วยบำบัดโรคทางใจ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีส่วนของอาการป่วย ที่เกิดจากสาเหตุมาจากโรคทางใจ หลักพุทธธรรมในพระพุทธานุชาตก็ได้มุ่งสอนให้คนรู้จักวิธีการดับทุกข์ โดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดทางใจ อันทำให้มนุษย์เกิดมีโรคร้ายไข้เจ็บตามมาภายหลัง

วิธีการประยุกต์รักษาโรคทางใจตามหลักพระพุทธานุชาตมี ๓ ประการคือ (๑) การใช้โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาหาเหตุผล คุณค่าประโยชน์และโทษ ในเรื่องนั้นๆ พร้อมกับการรู้จักแก้ไข ปัญหา และการรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้ป่วยมีอาการไม่รุนแรง ซึ่งสามารถช่วยเหลือตนเองได้ (๒) การใช้สมาธิบำบัด เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ การเจริญเมตตา เมื่อสงบระงับนิวรณ์กิเลส จนทำให้เกิด ปิติสุข และความผ่อนคลาย (๓) การคบหา กัลยาณมิตร เช่น พ่อ แม่

ครู พระสงฆ์ จิตแพทย์ คนดี หรือคนใดคนหนึ่ง ที่สามารถให้คำแนะนำและคำปรึกษาได้ การประยุกต์หลักธรรมนี้สรุปรวมใช้กับผู้ป่วยที่อยู่ใกล้ธรรมะและอยู่ห่างไกลธรรมะ ดังนี้

ก. การประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยที่อยู่ใกล้ธรรมะ

การนำพระธรรมโอสธมาประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยที่อยู่ใกล้ธรรมะ ดังที่ได้ยกมากล่าวไว้ข้างต้นนี้ สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. หลักธรรมที่นำมาใช้ในการบำบัดรักษาโรคนั้น ส่วนใหญ่พบว่าล้วนแต่เป็นหลักธรรมสำคัญที่ทางพระพุทธศาสนานำไปใช้เพื่อความละคลายจากความยึดมั่นถือมั่นและนำไปสู่การบรรลุมรรค ผล นิพพาน ทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า ธรรมที่เราแสดงล้วนมีความมุ่งหมายเพื่อคลายความกำหนัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมวดธรรมที่รู้จักกันดี ได้แก่ธรรมโอสธหมวดใหญ่ๆ ที่มีชื่อว่า โปธิปักขียธรรม ๓๗ สัจญา ๑๐ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อนัตตา และ โพชฌงค์ ๗ เป็นต้น

๒. ธรรมโอสธที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้ในการบำบัดรักษาโรคนั้น จะสังเกตเห็นได้ว่าทรงนำไปใช้เฉพาะในกรณีเจ็บป่วยหนักเท่านั้น ส่วนกรณีที่มีการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ จะทรงให้การรักษาด้วยวิธีตามแบบต่างๆ ไป

๓. บุคคลที่ใช้ธรรมโอสธในการบำบัดรักษาโรคพบว่า ปรากฏอยู่เฉพาะในหมู่ผู้เป็นอริยบุคคล ๔ ประเภท (พระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน) ทั้งสิ้น โดยสังเกตเห็นได้ว่าต้องเป็นผู้ป่วยประเภทที่ร่างกายมีสภาพไม่เกินวิสัย หรือเกินเหตุปัจจัยที่พอจะรักษาได้ด้วย (ไม่ใช่ผู้ป่วยมรณวิถี)

๔. ธรรมโอสธที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้กับผู้ป่วยหนักใกล้ตายที่ไม่อาจให้การเยียวยารักษาใดๆ ได้อีกแล้วนั้น (ผู้ป่วยมรณวิถี) พบว่าการใช้ธรรมโอสธจะสามารถนำไปใช้รักษาเยียวยาทางด้านจิตใจแทน ดังจะพบว่าในยามที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมภิกษุไข้ที่ป่วยหนักใกล้ตาย เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่าไม่อาจให้การรักษาเยียวยาทางกายให้กลับฟื้นคืนมาได้แล้ว พระองค์จะหันมาให้การรักษาเยียวยาทางด้านจิตใจแทน เพราะทรงถือหลักการว่า ใจสำคัญที่สุดใจสามารถพัฒนาไปสู่การบรรลุพระนิพพานได้ แม้ว่าร่างกายจะไม่เอื้ออำนวยก็ตาม

ข. การประยุกต์ใช้กับผู้ป่วยที่อยู่ห่างไกลธรรมะ

สำหรับกรณีที่ใช้กับผู้ป่วยหนักที่เป็นปุถุชน ที่ไม่เคยศึกษาธรรมและไม่เคยผ่านการฝึกอบรมตนในเรื่องศีล สมาธิและปัญญาตามแนวแห่งพระพุทธศาสนามาก่อนเลย การนำธรรมโอสธมาสวดสาธยายให้ผู้ป่วยกรณีนี้จะได้ผลจริงหรือไม่นั้น ขอนี้ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าววิเคราะห์เกี่ยวกับการใช้ธรรมะในลักษณะนี้ไว้ว่า น่าจะไม่เกิดผลใดๆ ที่จะรักษาโรคได้จริง นอกจากจะเป็นได้แค่เพียงพิธีรีตรอง เป็นของคลังของศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อถือที่ทำสืบต่อกันมาเท่านั้นเอง อย่างมากก็จะเป็นเพียงช่วยให้คนป่วยนั้นสบายใจขึ้นมาได้บ้างเล็กน้อย แต่ว่าจะไม่อาจรักษาโรคให้หายขาดได้ และตามหลักฐานในพระไตรปิฎกเท่าที่ศึกษามากก็ไม่พบว่ามีการกล่าวถึงกรณีนี้ไว้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม การใช้ธรรมโอสธในผู้ป่วยมรณวิถี ที่หันมาพึ่งธรรมโอสธเป็นทางเลือกสุดท้าย ด้วยหวังว่าจะรักษาโรคให้หายได้นั้น แม้จะเป็นความหวังที่ลืบลืบล้าง ผู้วิจัยเห็นว่าอย่างน้อยก็เป็นทางเลือกสุดท้ายที่ดีที่สุดกว่าวิธีการใดๆ เพราะหากถือตามหลักอีกวิธีหนึ่งที่ท่านพุทธทาส

ภิกษุแนะนำไว้เป็นแบบลัดสั้นที่เรียกว่า “ ตกกระไดพลอยโจน ” คือ เมื่อร่างกายไม่อาจอยู่ต่อไปได้ จิตหรือเจ้าของบ้านก็ควรพลอยกระโจนตามไปดีกว่าด้วยการใช้ปัญญาที่เด็ดขาดครั้งสุดท้ายว่า จะปิดฉากชีวิตด้วยการปลงใจ ปล่อยวาง และหยุดความอยากทุกชนิดให้ได้ก่อนตาย ก็ถือว่าเป็นผู้ดับไม่เหลือ และสามารถบรรลุธรรมพร้อมกับการสิ้นชีวิตได้ ดังที่เรียกว่า “ ชีวิตสมสึสี ” ซึ่งวิธีนี้นับว่าเป็น นานาที่ทองช่วงสุดท้ายของชีวิต และถือว่าเป็นการตายที่ดีที่สุดเ็นทางพระพุทธศาสนาด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะวิธีการนำเอาธรรมโอสธ ให้กับผู้ป่วยในรายที่ไม่รู้หรือไม่ได้ ศึกษาธรรมะสำหรับเตรียมตัวในยามเจ็บป่วยไว้เลย ได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแต่อย่างไรรก็ตาม ทางที่ดีควรทำการศึกษาและสั่งสมการปฏิบัติธรรมไว้เพื่อเป็นการเตรียมตัวไว้ล่วงหน้าแต่เนิ่นๆ เพื่อจะได้นำไปใช้ได้ทันการณ์ เพราะไม่แน่ว่าจะเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาเมื่อใด ดังนั้นการฝึกซ้อมไว้ให้เกิด ความชำนาญย่อมจะเป็นการดีที่สุดตามหลักแห่งความไม่ประมาท

จึงสรุปได้ว่า “ พระธรรมโอสธ ” นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการนำมาเยียวยารักษาโรคต่างๆ ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจพร้อมๆ กันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมโอสธของพระพุทธเจ้าที่มีอยู่หลากหลายวิธี ซึ่งแต่ละวิธีบุคคลแต่ละคนสามารถเลือกนำไปใช้ได้ตามความเหมาะสมกับจริตของตนๆ ในอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมๆ กัน โดยจะต้องมีการนำไปปฏิบัติอย่างเข้าใจ และถูกต้องตามพุทธวิธี จึงจะได้รับผลการรักษาที่เป็นเลิศ คือ รักษาสรรพโรคให้หายได้อย่างสิ้นเชิง

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๑.

ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **กรรมกับโรคพันธุกรรมในทัศนะพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๔๓.

ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : ธีระอรุณการพิมพ์, ๒๕๔๒.

(๒) วารสาร:

จำลอง ดิษยวณิช. “**พุทธศาสนา และจิตเวชศาสตร์**”, วารสารจิตแพทย์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑.

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา The Role of Monks In The Promotion of Reducing Conflict In Buddhism

พระอธิการสุนทร อภาธรโร*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาความหมายของความขัดแย้งและการบริหารความขัดแย้ง ๒) เพื่อศึกษาวิธีการจัดการความขัดแย้งจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสารค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลมาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และรวบรวมข้อมูลมาจากเอกสารที่เป็นตำราวารสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า

๑. ความหมายของความขัดแย้งและการบริหารความขัดแย้งความหมายของความขัดแย้งหมายถึง การไม่ทำตามฝ่าฝืน ขึ้นไว้ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ เพราะความขัดแย้งเป็นความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่ขัดกันทั้งภายในตนเอง ระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแข่งขัน หรือการทำลายกัน ส่วนความหมายของความขัดแย้งในทัศนะพระพุทธศาสนา จะไม่พบคำในภาษาบาลีที่แปลว่า “ความขัดแย้ง” โดยตรง แต่จะมีคำอื่นในภาษาบาลีที่มีความหมายในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งหรือบ่งบอกถึงความขัดแย้ง ซึ่งสามารถที่จะจัดกรอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยความหมายของความขัดแย้ง ในมิติของพระพุทธศาสนาได้ ๒ ประเด็นหลักๆ คือความขัดแย้งในแง่ของธรรม และในแง่ของวินัย

๒. วิธีการจัดการความขัดแย้งจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา กรณีต่างๆ ไปนั้นเราสามารถที่จะดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ คือ (๑) กรณีความขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารจะต้องแก้ด้วยการสร้างโอกาสและให้การศึกษาอย่างถูกวิธี ทราบข้อมูลรอบด้านของปัญหาที่เกิดขึ้น(๒) กรณีความขัดแย้งเนื่องจากการใช้อำนาจช่วงชิง การแก้ไขปัญหานั้นมักจะใช้กรณีการส่งชุดไปเพื่อเจรจา หรือจะต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้นำไปเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง (๓) ความขัดแย้งในด้านการตีความ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการตีความเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน เช่น กรณีการตีความเรื่องพระวินัยของพระธรรมธกกับพระวินัยธร แห่งเมืองโกสัมพี ซึ่งในเรื่องดังกล่าวเป็นแค่

* หลักรัฐธรรมนูญศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

กรณีเล็กคือเรื่องการราดน้ำชำระห้องน้ำก็ได้กลายมาเป็นปัญหาเนื่องจากพระธรรมธรและพระวินัยธรตีความเรื่องนั้นแตกต่างกัน เป็นต้น

๓. บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง และ บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น พระสงฆ์จึงมีบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ใช้บทบาทตามภาวะที่มีอยู่เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมกับพระสงฆ์และประชาชน ตามภารกิจของพระสงฆ์ใน ๖ ด้านได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยสื่อกลางระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร เพื่อการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ใช้วิธีการส่งเสริมลดความขัดแย้งโดยทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักผาสุก วิหารธรรม มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมรธรรม เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีเกียรติและความสุขตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ย่อมก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชนนานับการ ปัญหาต่างๆก็ลดน้อยลงไปเพราะอาศัยกำลังของพระสงฆ์

คำสำคัญ: บทบาท, การส่งเสริมการลดความขัดแย้ง, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The objectives of this study were: 1) to study the meaning of the conflict and the conflict management, 2) to study the ways for the conflict management in Buddhism, and 3) to study the role and the way of the monks on the promotion of reducing the conflict in Buddhism. This research applied the documentary research with collecting data from Tipitaka in Thai of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, academic textbooks, related documents and researches.

Results of the Research

1. The conflict and the conflict management mean the infringement, disobedience and disagreement because the conflict is the feeling, emotion or argumentative action in self, between the people, and between the groups. It made the competition or the defilement. In Buddhism, the conflict was not found in Pali. However, the other word had the similar meaning of the conflict. The meaning of the conflict had two items in Buddhism: the conflict in Dhamma and the conflict in Vinaya.

2. The ways for the conflict management in Buddhism were: 1) for the conflict in the information, it should give the opportunity and the education appropriately, 2) For the conflict in the usurpation, it should send the ambassadors to discuss or depend on the leadership of the leaders to be the information or fact giver, and 3) For the conflict in the interpretation, it was the conflict that happened

the interpretation of something differently such as the interpretation of Vinaya of Phradhammathorn and Phravinayathorn in Kosumphee. The problem happened from showering in the bathroom.

3. The role and the way of the monks on the promotion of reducing the conflict in Buddhism had two kinds: the role to the self and the role to the others. The monks had the roles and the ways on reducing the conflict in Buddhism, apply the role in the participation of doing the activities with the monks and the people according to six duties: the government, religious studies, the supporting education, the propagation, the public construction, and the public support by the media between the religious authority and the government authority to do the activities in one way. Moreover, it should teach the people in the performance according to Phasukaviharadhamma (saraniyadhamma): Mettakayakamma (to be amiable in deed), Mettavacikamma (to be amiable in word), and Mettamanokamma (to be amiable in thought) to live happily in the society since the past to the present. It made the happiness to the people, and the problems decreased because of the power of the monks.

Keywords: Role, Promotion of Reducing Conflict, Buddhism

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติมาช้านานรูปแบบของการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่จึงอยู่ในกรอบของศาสนา คนไทยก็ยึดถือตามอย่างบรรพบุรุษไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก เป็นพลังสำคัญอย่างยิ่ง มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง เป็นระบบความเชื่อและความศรัทธาอย่างหนึ่ง ดุจประทีปให้แสงสว่างในการดำเนินชีวิตของพวกเขาหลายยุค สมัยที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหารปกครองบ้านเมือง บางครั้งทรงบัญญัติออกมาในรูปแบบของกฎหมาย บางครั้งทรงพระนิพนธ์ออกมาในรูปแบบของวรรณกรรม เช่น “ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของญาณลิไท”^๑

ความขัดแย้งนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในเรื่องอำนาจ ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งในเรื่องสถานะทางสังคม และความขัดแย้งในเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่น การคิด การพูด และการกระทำ แต่เมื่อ

^๑ พระมหาสุชาติ สุชาโต (สมมาตฺร), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

สถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงที ความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้น ก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกันในระดับที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น บทสรุปของความขัดแย้งก็จะกลายเป็นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มใหญ่ทั้งในแง่ของความคิดและการปฏิบัติ ส่งผลกระทบเสียหายต่อสันติสุขของสังคม

สังคมเป็นการรวมตัวของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ในสังคมก็อาศัยบรรทัดฐาน หรือกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี และสมมติสถานภาพพร้อมทั้งบทบาทที่เหมาะสมให้แก่บุคคลต่างๆ ในสังคมอย่างมี ศักดิ์ศรี มีอภิสิทธิ์ และมีเกียรติ แต่ทว่าสังคมในโลกปัจจุบันเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เป็นสังคมที่ เต็มไปด้วยความไร้ระเบียบ (Chaos) ตัวแปรสำคัญของสภาวะที่อยู่บนพื้นฐานของบุคคลที่มีความ แตกต่าง และหลากหลายไปด้วยค่านิยม ทัศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์

ดังนั้น ด้วยความแตกต่างของบุคคลผนวกเข้ากับความพยายามที่จะดำรงและรักษาอัต ลักษณ์ของตนเองเอาไว้ จึงเกิดความไม่สมดุลงัน ไม่เข้าใจกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความไม่พอใจซึ่ง กันและกัน จนทำให้สัมพันธภาพสิ้นสุดลง และอาจลุกลามเกิดเป็นสถานการณ์ของความขัดแย้ง ได้

ฉะนั้น แนวทางที่นักคิดและนักปฏิบัติกรกลุ่มนี้พยายามที่จะนำเสนอวิธีในความหมาย “การใช้ความรุนแรง” (Non-violence) ซึ่งมีนัยการมุ่งเน้นถึงเหตุที่จะใช้ความพยายามอย่าง มหาศาลที่จะเอาชนะความชั่วร้ายด้วยความดี สันติวิธีมิได้มีกลิ่นเนื้ออันแข็งแรงแรงและอาวุธที่ชั่วช้า หากแต่อาศัยความกล้าหาญทางศีลธรรม การควบคุมตนเอง ความกรุณา ความรักในความ ยุติธรรมเคารพความดีและมีสัจจะที่จะเข้าถึงกันได้ถ้าใช้วิธีการที่ถูกต้อง^๓

พุทธจริยธรรมจึงเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ประเสริฐ อันเป็น วิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดมุ่งหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิต ครอบคลุม ถึงเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ด้วยเหตุนี้พุทธจริยธรรมจึงมีลักษณะที่ แตกต่างจากทรรศนะของปรัชญาในสำนักอื่นๆ คือพุทธจริยธรรมไม่ได้เกิดจากโต้แย้งทางความคิด (Argument) การนิยามความหมาย การคาดคะเน หรือการพิจารณาเทียบเคียง เหมือนปรัชญา สำนักอื่นๆ แต่พุทธจริยธรรมมีธรรมชาติของความเป็นจริง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติแล้วสามารถเห็นได้ ด้วยตัวของตนเอง (สนธิภูริโก) ไม่จำกัดเวลา (อกาลิโก) ซึ่งเป็นผลของการตรัสรู้ธรรมอันยอด เยี่ยมของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า "อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ" ซึ่งแยกได้เป็น ๒ ส่วนคือ

^๓ กชรา เทียนส่องใจ (ทพญ.) “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย ปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๓ Aldos Huxley, An Encyclopedia of Pacifism ตีพิมพ์โดยสมบูรณ์ใน Robert Seeley, The Hoonbook of Nonviolence, (Westport Conn : Lawrence Hill&Co., 1985), p.64.

๑. สัจธรรมเป็นส่วนแสดงสภาวะหรือรูปลักษณะตัวจริง

๒. จริยธรรมเป็นส่วนแห่งข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมด

จากเหตุผลดังกล่าว พระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นศาสนาที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานาน เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ซึ่งสังเกตได้จากวัฒนธรรมอันมาจากรากฐานทางพระพุทธศาสนาดีงามของสังคมไทย มีการเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน สร้างความรัก ความสามัคคี ซึ่งดำรงอยู่บนฐานของหลักการ ความเมตตาความกรุณา ความเสียสละ ความอดทน ชาวพุทธในสังคมไทยจะประยุกต์นำหลักพุทธจริยธรรมมาใช้ในลักษณะอย่างไร หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยหลักการใดบ้างอย่างไรจึงจะสอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์นั้นๆ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความหมายของความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง

๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๒.๓ เพื่อศึกษาวิธีการและบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย โดยศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary source) คือพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง เอกสารทุติยภูมิ (Secondary source) คือ หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ และการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาความหมายของความขัดแย้งและการบริหารความขัดแย้ง ๒) เพื่อศึกษาวิธีการจัดการความขัดแย้งจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าทางเอกสาร ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลมาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ผู้วิจัยจะศึกษาโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ

^๔ อภี. สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๖๕/๒๗๒-๒๗๓, อภี. สง. (บาลี) ๓๔/๑๐๖๕/๒๕๑.

(Primary Source) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ผู้วิจัยจะศึกษาโดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Secondary Source) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลมาจากเอกสารที่เป็นตำราวารสาร บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ จากหนังสือพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด และรวบรวมข้อมูลเพื่อนำหลักการธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า

๑. ความหมายของความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้งในทัศนะปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามไว้ว่า คำว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำสองคำ กล่าวคือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตามฝ่าฝืน ขืนใจ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ เพราะความขัดแย้งเป็นความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่ขัดกันทั้งภายในตนเอง ระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแข่งขัน หรือการทำลายกัน

ความหมายของความขัดแย้งในทัศนะพระพุทธศาสนา จากการศึกษาในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนานั้น จะไม่พบคำในภาษาบาลีที่แปลว่า “ความขัดแย้ง” โดยตรง แต่จะมีคำอื่นในภาษาบาลีที่มีความหมายในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งหรือบ่งบอกถึงความขัดแย้ง ซึ่งสามารถที่จะจัดกรอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยความหมายของความขัดแย้ง ในมิติของพระพุทธศาสนาได้ ๒ ประเด็นหลัก ๆ กล่าวคือความขัดแย้งในแง่ของธรรม และในแง่ของวินัย

สาเหตุของการเกิดความขัดแย้ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การสามารถแบ่งออกได้ ๖ ประเภท ตามระดับความขัดแย้งจากบุคคลถึงองค์การ ดังนี้

ประเภทที่ ๑. ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล

ประเภทที่ ๒ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล

ประเภทที่ ๓ ความขัดแย้งภายในกลุ่ม

ประเภทที่ ๔ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

ประเภทที่ ๕ ความขัดแย้งในองค์การ

ประเภทที่ ๖ ความขัดแย้งระหว่างองค์การ

จากที่กล่าวมาเป็นการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่โปร่งใส ไม่ทราบถึงข้อมูลหรือไม่เข้าถึงข้อมูลจึงทำให้เกิดความขัดแย้ง

วิธีการจัดการความขัดแย้ง เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งในบางสถานการณ์ข้อตกลงอาจเกิดขึ้นแล้วแต่ไม่ได้รับการรับรู้ ไม่ถูกพูดถึง หรือไม่ตระหนักถึงซึ่งมีขั้นตอนในการจัดการความขัดแย้ง ๕ ขั้นซึ่ง จรูญรัตน์ จันทมา และคณะได้กล่าวไว้ในหนังสือรายเรื่องความขัดแย้ง เมื่อนำมากล่าวโดยสรุป คือ ๑) การจัดการความขัดแย้งสิ่งแรกที่เกี่ยวข้องต้องกระทำ คือ การเปิดเผยความขัดแย้งโดยความตระหนักตนเอง ในบางครั้งถ้าเรารู้สึกว่าต้องการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกันไว้ ๒) การเข้าใจสถานภาพของแต่ละฝ่ายจะทำให้ได้ข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่าย

พึงพอใจและนำไปปฏิบัติได้ การแก้ไขความขัดแย้งต้องมีความเคารพและนับถือคนอื่นพยายามศึกษาความขัดแย้งโดยพิจารณาอารมณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งที่แสดงออกมาเพราะอารมณ์ที่แสดงออกมาเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งของสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้ง ๓) ทั้งสองฝ่ายจะต้องพยายามที่จะให้ความชัดเจนหรือจะต้องระบุปัญหาร่วมกัน โดยที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย อีกทั้งมีการฟังข้อมูลป้อนกลับและเตรียมการเปลี่ยนแปลงเมื่อมีความจำเป็นการระบุปัญหาที่สร้างสรรค์จะต้องเน้นที่เรื่องราวไม่เน้นที่ตัวบุคคล และความร่วมมือในการระบุความขัดแย้งให้ชัดเจน การระบุปัญหาความขัดแย้งที่ชัดเจนจะช่วยให้ทั้งสองฝ่ายมีความร่วมมือกันในการแก้ไข ๔) เมื่อมีการแก้ปัญหาโดยแก้ไขที่ตัวปัญหา และการแสวงหาคำตอบ คือกระบวนการในการรวบรวมคำตอบต่างๆ โดยการระดมความคิดจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งนั้นในการให้คำตอบหรือทางเลือกต่างๆ ที่จะใช้แก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งต้องระลึกเสมอว่าไม่ควรหาคำตอบหรือทางเลือกน้อยเกินไป โดยระลึกอยู่เสมอว่าคำตอบหรือทางเลือกที่ดีที่สุดคือคำตอบที่ตอบสนองความต้องการสูงสุดของทั้งสองฝ่าย และ ๕) ตกลงและนำทางเลือกที่ดีที่สุดไปใช้ หลังจากได้ข้อตกลงที่เป็นที่พึงพอใจแล้ว แต่ละฝ่ายจะนำไปปฏิบัติในการปฏิบัติจะต้องมีการประเมินว่าเป็นไปตามข้อตกลงหรือไม่ ถ้าจำเป็นในระหว่างการปฏิบัติอาจมีการปรับปรุงข้อตกลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น อาจมีการเจรจากันใหม่เพื่อแก้ไขและปรับปรุงข้อตกลงให้เกิดผลเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่ายและสามารถ ปฏิบัติได้โดยผลที่ได้ยึดหลัก ชนะ - ชนะ

๒. วิธีการแก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม สามารถรวบรวมและวิเคราะห์ความหมายได้หลายนัย ได้แก่ การบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้ายกัน และการถกเถียงกัน ซึ่งชุดของความหมายที่มีหลายนัยดังกล่าวนี้ จัดได้ว่าเป็นความขัดแย้งในมิติของพระพุทธศาสนา และเมื่อนำมาเทียบเคียงกับความหมายของความขัดแย้งทั่วไปแล้ว จะพบว่าความขัดแย้งในความหมายของพระพุทธศาสนามีนัยที่กว้างขวางกว่ากัน เพราะว่ากรอบความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้นกินความตั้งแต่ความขัดแย้งภายในและภายนอกในทุกๆ มิติ กินความในแง่ของธรรมและวินัยดังจะได้กล่าวต่อไป และความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นในพระพุทธศาสนามีวิธีการจัดการความขัดแย้ง คือ อธิกรณ์ แปลว่า ภารกิจที่พึงทำให้สงบให้เรียบร้อยเหมาะสม อธิกรณ์ คือ เป็นชื่อแห่งเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำให้ลุล่วงไป มี ๔ ประการ คือ ๑. วิวาทาธิกรณ์ คือวิวาทได้แก่การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัยนี้ จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย ๒. อนุวาทาธิกรณ์ คือ ความใจทักกล่าวหากันด้วยปรารภพระธรรมวินัยนี้จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องอาบัติ๓. อาบัติตาทิกรณ์ คือ กิริยาที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัตินี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษ หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องการปรับอาบัติและวิธีการออกหรือพ้นจากอาบัติ๔. กิจจาธิกรณ์ คือกิจจรุระที่สงฆ์จะพึงสามัคคีร่วมกันทำ เรียกว่า สังฆกรรม เช่นให้อุปสมบทนี้จะต้องทำให้สำเร็จ

จากการศึกษาวิธีการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนา พบว่า จากการศึกษากรอบแนวคิด เรื่องกรรมและความขัดแย้งนั้นเราจะพบว่า ความขัดแย้งบางประการในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความขัดแย้งที่เกิดการกระทำที่ทั้งสองฝ่ายขาดข้อมูลซึ่งกันและกัน

สำหรับการจัดการความขัดแย้งภายนอกกรณีต่างๆ ไปนั้นเราสามารถที่จะดำเนินการได้ดังต่อไปนี้ คือ

(๑) กรณีความขัดแย้งในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารจะต้องแก้ด้วยการสร้างโอกาสและให้การศึกษารอบด้าน ทราบข้อมูลรอบด้านของปัญหาที่เกิดขึ้น

(๒) กรณีความขัดแย้งเนื่องจากการใช้อำนาจช่วงชิง การแก้ไขปัญหานั้นมักจะใช้กรณีการส่งชุดไปเพื่อเจรจา หรือจะต้องอาศัยภาวะผู้นำของผู้นำไปเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง เช่น กรณีของพระประยูรญาติที่ทำสงครามแย่งน้ำกัน พระพุทธองค์จะต้องเสด็จไปโปรด ซึ่งกรณีนี้ถือว่าพระพุทธองค์ทรงใช้ความเป็นผู้นำในการเข้าไปแก้ไขโดยทรงแสดงให้พระประยูรญาติเห็นว่าการฆ่ากันเพราะเรื่องน้ำนั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสมหรือไม่จนในที่สุดการทำสงครามก็ไม่เกิดขึ้น

(๓) ความขัดแย้งในด้านการตีความ เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการตีความเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน เช่น กรณีการตีความเรื่องพระวินัยของพระธรรมธกะกับพระวินัยธร แห่งเมืองโกสัมพี ซึ่งในเรื่องดังกล่าวเป็นแค่กรณีเล็กน้อยคือเรื่องการรดน้ำชำระห้องน้ำก็ได้กลายมาเป็นปัญหาเนื่องจากพระธรรมธกะและพระวินัยธรตีความเรื่องนั้นแตกต่างกัน เป็นต้น

๓. บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนาสรุปได้ดังต่อไปนี้

บทบาทแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่และบทบาทของพระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการคือ

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑. คันถฐานะ หมายถึงการศึกษาถึงหลักธรรมต่างๆ ที่พระองค์ได้แสดงไวจนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๒. วิปัสสนาฐานะ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะอนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน

ในปัจจุบัน พระสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่จะต้องกระทำเรียกว่า “การคณะสงฆ์” หมายถึง งานของคณะสงฆ์ สิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ต้องทำ สิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ควรทำฐานะของคณะสงฆ์ หน้าที่ของคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาตรา ๑๕ ตรี

(๑) และ(๓) และข้อ ๕ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง การคณะสงฆ์หรือหน้าที่ของสงฆ์ที่ควรกระทำไว้ ๖ ประการดังต่อไปนี้

- (๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง)
- (๒) การศาสนศึกษา
- (๓) การศึกษาสงเคราะห์
- (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๕) การสาธารณูปการ
- (๖) การสาธารณสงเคราะห์

บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ว่า พระสงฆ์ใช้บทบาทตามภาวะที่มีอยู่เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมกับพระสงฆ์และประชาชน ตามภารกิจของพระสงฆ์ใน ๖ ด้านได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยสื่อกลางระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร เพื่อการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนั้นใช้วิธีการส่งเสริมลดความขัดแย้งโดยทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักศาสนา วิหารธรรม มีเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมรธรรม มีทิวฐิสามัญญตา มีศีลสามัญญตา และดำรงตนอยู่ในความเป็นกลาง ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นธรรม ตั้งมั่นอยู่ในพรหมวิหารธรรม ไม่มีอคติ ประกอบด้วยสังคหวัตถุธรรม สามัคคีธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

พระเทวินทร์ เทวินโท. จริยธรรมศาสตร์จริยธรรมและคุณธรรม. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์ ๒๕๕๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๒.

วันชัย วัฒนศัพท์ (ศ.นพ.). ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

อรุณ รักรธรรม (ศ.). องค์การ: พฤติกรรมความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๗.

อรุณ รักรธรรม. **ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาเฉพาะระดับเขต**. สำนักวิจัยสถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

กษิรา เทียนส่องใจ (ทพญ.). “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย
ปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณะ” สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความ
ขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พระเทพปริยัติเมธี (สฤชต์ สิริธโร). “ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย”.
รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

พระมหาสมเดช ศรีลาจัต. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการปกครองของ
พระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชา
ศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิถีการใช้หลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี :
ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระอธิการอำนาจ เลขาวิพัฒน์ และคณะ. “บทบาทของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสันติวิธีในชุมชน
: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดกำแพงเพชร”. สาร
นิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการความขัดแย้ง. มหาวิทยาลัย
นเรศวร. พ.ศ. ๒๕๕๕.

สุภารัตน์ รักรัษมณี. “บทบาทพระสงฆ์ในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ศึกษากรณีชุมชนบ้านขุน อ.ฮอด
จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.

การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

Using the Four Gharavasa - Dhammas as A Norm of Youth
Teaching Method to Have the Leadership in, Muang District
Nakhonsawan Province.

พระชาติรี สุธาธิโก*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ๒) เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาตามการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูที่ทำหน้าที่สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔๒ ได้แก่โรงเรียนในเขตจังหวัดนครสวรรค์ เขต ๑ โดยเลือกเฉพาะโรงเรียนในเขตอำเภอเมือง ๗ โรงเรียน จำนวนขนาดกลุ่มตัวอย่าง ๒๓๔ คน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยมีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้

ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๙$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในด้านจาคะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๘๒$) ส่วนในด้านทมะมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = ๓.๖๐$)

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการที่ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำพบว่า การจำแนกตามเพศ, กลุ่มอายุ, วุฒิการศึกษา, อายุราชการ

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

, ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง ๔ ข้อ

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การนำหลักฆราวาสธรรม ๔(หลักธรรมสำหรับคฤหัสถ์) มาใช้ในสถานศึกษา มีความเหมาะสม ทำให้นักเรียนมีความรู้เรื่องหลักธรรมที่ดีและรู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ และนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน สาเหตุ ปัญหา อุปสรรค สภาพครอบครัวเกิดความแตกแยก ครอบครัวไม่ใส่ใจดูแล สภาพครอบครัวเปลี่ยนบทบาทจากเดิม ความไม่เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของนักเรียนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง การตัดสินใจไม่ถูกยังขาดความรับผิดชอบ ขาดการเสียสละ อยากรู้อยากลอง สื่อโฆษณาสิ่งยั่วยุให้เกิดการกระทำตามใจตนเอง ตามกระแสสังคม ความสะดวกสบายทำให้เกิดความมั่งง่ายขาดความอดทน ตัวอย่างไม่ดีในสังคมมีมาก สื่อต่างๆ่ายทอดตัวอย่างที่ไม่เหมาะสม ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไข ผู้ปกครองผู้ใหญ่ คุณครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบต้องรู้จักเสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนรู้จักคิดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง สร้างความรักในโรงเรียนขึ้นและบอกหลักการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ดูแลเอาใจใส่ครอบครัว ดูแลเอาใจใส่บุตรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ให้ความรู้ความเข้าใจ กับเด็กเยาวชนว่าตนเองมีหน้าที่อะไร ควรปฏิบัติตนอย่างไร เพื่อที่จะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคมต่อไปในอนาคต.

คำสำคัญ: ฆราวาสธรรม ๔, การสอนเยาวชน, ภาวะผู้นำ

ABSTRACT

This research had the following objectives: (1) To study the using the four Gharavasa - Dhammas as A Norm of Youth Teaching Method to have the leadership in Muang District, Nakhonsawan Province. (2) To compare the Using the Four Gharavasa - Dhammas as A Norm of Youth Teaching Method to Have the Leadership in, Muang District, Nakhonsawan Province. classified by personal factors. (3) To Analyze the problems and obstacles in order to develop the ways of the Four Gharavasa - Dhammas The sample of the study was the teachers who taught in the schools under the office of the Secondary Educational Service Area 42. The investigator was chosen the schools in Nakhonsawan Province, region 1 which composed of 7 schools in Muang District, Nakhonsawan Province. The sample size was 234 students. The method of the study was Survey Research. The questionnaire was used as the research tool. The analysis of data have been done by frequency, percentage, mean, t-test and One Way ANOVA, If they were statistical significance, the investigator would use the multiple comparisons by the method of (Least Significant Difference : LSD).

The results of this study were high as a whole ($\bar{X} = 3.69$) in using the four Gharavasa - Dhammas as A Norm of Youth Teaching Method to have the leadership in Muang District, Nakhonsawan Province. Considering to each dimension it was found that sajja has the highest mean ($\bar{X} = 3.82$). In the other hand Tama has the lowest mean ($\bar{X} = 3.60$).

The investigator was compared the using the four Gharavasa – Dhammas, classified by gender, age, level education, official period time. It was found that there were no statistical significance at .05 level. The investigator ought to reject the hypotheses.

The ways of using the four Gharavasa – Dhammas to train the youth in Muang District, Nakhonsawan Province. were as follows :

1. to teach the students using the four Gharavasa – Dhammas daily life
2. The teacher and the administrators should explain the roles and duties of the students. A lot of the students were not responsible for their duties. The parents and the teachers had to sacrifice their own treasures to the poor. The parents and the teachers should be the idols of their students.

Keywords: Four Gharavasa – Dhammas, Norm of Youth Teaching Method, Leadership

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี เพราะคนดีย่อมเป็นที่ปรารถนาที่ต้องการในที่ทุกหนทุกแห่งในทุกกิจการ และในทุกยุคทุกสมัย คนดีทำให้ครอบครัวเจริญ โรงเรียนเจริญ ชุมชนเจริญ สังคมและประเทศชาติเจริญและมีความสุข คุณธรรมคือคุณสมบัติและสัญลักษณ์ของคนดี เป็นหลักถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของสัตว์บุรุษคือ คนดีหรือคนในอุดมคตินั่นเอง ในสังคมชาวพุทธ คนมีคุณธรรมย่อมเป็นผู้ควรค่าแก่ความรัก เกียรติ ศักดิ์ศรีและการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น ดังนั้นการพัฒนาเยาวชนให้เป็นผู้นำด้วยหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์ตาม หลักขรรยาวาธรรม ๔ ที่ว่า ๑.สังจะ คือความจริงสิ่งประเสริฐเกิดชื่อเสียงและศรัทธา ๒.ทมะ คือเกิดการข่มบ่มนิสัยจิตใจให้ปัญญา ๓.ขันติ คือความอดทนขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่ย่อมมีทรัพย์ ๔.จาคะ คือช่วยให้บริจาคมามากบุญมีผู้กมิตร์ไมตรีไว้ได้ ในการอบรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อหล่อหลอมให้เป็นเยาวชนที่ดี เป็นพลเมืองที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) กำหนดขึ้นบนพื้นฐานการเสริมสร้างทุนของประเทศโดย ยึดคนเป็นศูนย์กลางการ

พัฒนา และอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”^๑

การศึกษาเป็นกระบวนการของการพัฒนาสติปัญญา อารมณ์ สังคมและทักษะชีวิตของทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและด้วยความภาคภูมิใจ โดยเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความรู้คู่คุณธรรมโดยเฉพาะการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาที่อยู่กึ่งกลางระหว่าง มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย กับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการศึกษาในระดับสูงที่ต้องมีหลักสูตรทางพระพุทธศาสนายึดมั่นในการเรียน และการดำรงชีวิตในท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่แผ่กระจายแบบไร้พรมแดน ดังนั้นกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตลอดมา เพื่อให้สถาบันการศึกษาในระดับนี้ได้นำหลักสูตร คือวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนให้กับนักเรียนอย่างแท้จริง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔^๒ โดยให้จัดทำหลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่ทุกโรงเรียนสามารถนำไปใช้ร่วมกัน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๗ วรรคแรกที่กำหนดให้มีการจัดทำ “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ” เนื่องจากสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามุ่งทำให้ผู้เรียนมี “ความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ” จึงจำเป็นต้องทำหลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไว้ด้วย และเมื่อได้หลักสูตรแกนกลางของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาแล้วสถานศึกษาแต่ละแห่งก็สามารถนำไปใช้เป็นแกนกลางสำหรับเพิ่มเติมเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา “ในส่วนของสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ” การนำแนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักธรรมาธรรม ๔ มาเป็นแนวทางในการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความตระหนักในความสำคัญและความร่วมมืออย่างจริงจังของครูในโรงเรียน ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องดำเนินการพัฒนาครูภายในโรงเรียนให้พร้อมในด้านต่อไปนี้

๑) ส่งเสริมให้ครูศึกษาหลักสูตรมาตรฐานคำสอนปรัชญาทางศาสนา โดยให้ความสนใจเข้าใจอย่างถ่องแท้

๒) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้ครบทั้ง ๓ ประการ ได้แก่ มีความรู้ (ปริยัติ) การฝึกฝน (ปฏิบัติ) และการประเมินผลการปฏิบัติ หรือผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้(ปฏิเวธ)^๓

^๑ ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐-๒๕.

^๒ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า คำนำ.

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๓/๒๕๕๙.

- ๓) ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยการใช้หลักทศรามาตรฐาน ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ
- ๔) ส่งเสริมให้ครูประเมินผลการสอนและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
- ๕) ส่งเสริมให้ครูที่ทำการสอนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและชุมชน
- ๖) ยกย่องชมเชยและให้ขวัญกำลังใจแก่ครูที่ประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดี

เนื่องจากสภาพปัญหาสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งยุคโลกาวิวัฒน์และยุคเทคโนโลยี (IT) ทำให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนไทยจำนวนมากถึงขั้นที่ต้องเร่งแก้ไข เนื่องมาจากการศึกษาในยุคปัจจุบันโรงเรียนต่าง ๆ ได้หันมาเน้นให้พัฒนาการเรียนรู้อุปกรณ์เทคโนโลยี หรือ (IT) ในด้านวัตถุกันมากจนลืมการพัฒนาด้านจิตใจและเป็นปัญหาให้กับนักเรียนหรือเยาวชนตามโรงเรียนต่างๆ ซึ่งยังขาดคุณภาพ คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม กันมากพอควรที่ต้องเร่งแก้ไข เพื่อให้เกิดคุณภาพประสิทธิผลและมีประสิทธิผลซึ่งในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนมากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ และสร้างแรงจูงใจให้แก่เยาวชนประสบความสำเร็จโดยจำแนกปัญหาเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ ๑. ปัญหาจากความยากจนและด้อยโอกาสมีมาแต่กำเนิด หรือผลมาจากครอบครัว จากบุคคลหรือสังคม ๒. ปัญหาที่เกิดจากพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เรื่องเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน การดื่มเหล้า เบียร์ ของมีเมาต่างๆ เสพบุหรี ยาเสพติด ทะเลาะวิวาท เล่นการพนัน เทียวเตร่ ติดเกม อินเทอร์เน็ต เข้าถึงสื่อลามกอนาจารหรือที่แสดงความรุนแรงและซบถเร็ว และการหนีโรงเรียน เป็นต้น

สรุปได้ว่า การใช้หลักทศรามาตรฐาน ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ มีความจำเป็นมาก ดังคำกลอนกล่าวไว้ว่า “ผู้นำดี ผู้ตามดี ต้องดีแน่ ผู้นำดี ผู้ตามแย่ ผู้นำดี มีทางไป ผู้นำไม่ เอาไหน บรรลัยเลย” โดยมีสถานศึกษาในสังกัดความรับผิดชอบซึ่งแบ่งออกเป็นโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาที่ ๑ ถึง ๖ จำนวน ๗ โรงเรียน รวมจำนวนครูผู้สอนทั้งหมด ๖๐๐ คน ผู้วิจัยมีความสนใจว่า ครูผู้ทำการสอนในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ มีแนวคิดเกี่ยวกับการใช้หลักทศรามาตรฐาน ๔ อย่างไร และศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการใช้หลักทศรามาตรฐาน ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในระดับมัธยมศึกษา และนำเสนอแนวทางการพัฒนาตามหลักทศรามาตรฐาน ๔ ที่เหมาะสมกับสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ โดยเฉพาะผู้นำของเยาวชนในโรงเรียน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนหรือเยาวชนในอนาคตต่อไป ควรได้รับการปลูกฝังด้วยหลักทศรามาตรฐาน ๔ ซึ่งเน้นความมีคุณธรรม ทั้งด้านความมีสัจจะ ความมีทมะ ความมีขันติ และมีจาคะ ให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว ถ้ามีเยาวชนที่ไม่ดีก็จะเกิดความเสียหายต่อครอบครัว สถาบัน สังคม และประเทศชาติเป็นลำดับไป การวิจัยครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านจิตใจแก่ผู้นำเยาวชนให้มี การพัฒนา คุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ตามหลักทศรามาตรฐาน ๔ สำหรับไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมเพื่อสืบต่อวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของประเทศไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑. เพื่อศึกษาการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒. เพื่อเปรียบเทียบการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๒.๓. เพื่อวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาตามการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับสถานศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) กับประชากร จำนวนทั้งหมด ๖๐๐ คน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๓๔ คน ซึ่งได้จากการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับข้อมูล ที่ได้รวบรวมมา สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบโดยการทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างกันจึงทำการเปรียบเทียบรายคู่โดยใช้วิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) และสรุปข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

๔. ผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ ในการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยจะสรุปตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๘ มีกลุ่มอายุ ๔๕ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๕ วุฒิการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๑๗๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๔ อายุราชการ มากกว่า ๑๕ ปี ๑๖๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๗

๔.๒ ความคิดเห็นของบุคลากรต่อการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ

ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็น ต่อการใช้หลักทฤษฎีการเรียนรู้ ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชน ให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวมอยู่ในระดับ

มาก ($\bar{X} = ๓.๖๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งสรุปเป็นรายด้านดังนี้

๑) ด้านสัจจะ ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ด้านสัจจะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๒) ด้านทมะ ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ด้านทมะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ข้อที่ ๑. นักเรียนรู้จักฝึกการข่มใจ ไม่หวั่นไหว รู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ และระงับความรู้สึก เมื่อมีคนอื่นมากกว่าหาว่าร้าย ส่วนข้อที่เหลืออื่นๆ ทุกข้ออยู่ในระดับมาก

๓) ด้านขันติ ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ด้านขันติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๐$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔) ด้านจาคะ ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ด้านจาคะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๒$) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔.๓ เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็น ของครูผู้สอนต่อการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ การจำแนกตามเพศ, กลุ่มอายุ, วุฒิการศึกษา, อายุราชการ, ตามสมมติฐาน ดังนี้

เพศ เมื่อเปรียบเทียบเกี่ยวกับเพศระหว่างครูผู้สอนจากการศึกษาการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครูผู้สอนที่มีเพศต่างกันการใช้หลักฆราวาสธรรม ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

อายุ เมื่อเปรียบเทียบเกี่ยวกับอายุของครูผู้สอน จากการศึกษการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสฐานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าครูผู้สอนที่มีอายุต่างกันใช้หลักฆราวาสธรรม ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

วุฒิการศึกษา เมื่อเปรียบเทียบเกี่ยวกับวุฒิการศึกษาของครูผู้สอน จากการศึกษาการใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันใช้หลักขรรวาศธรรม ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

อายุราชการ เมื่อเปรียบเทียบเกี่ยวกับอายุราชการของครูผู้สอน จากการศึกษาการใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าครูผู้สอนที่มีอายุราชการต่างกันใช้หลักขรรวาศธรรม ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

โดยภาพรวมระดับการใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ของครูสอนจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านก็พบว่าไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยเมื่อมองในภาพรวม และแบ่งเป็นกลุ่มตามปัจจัยส่วนบุคคล คือ ด้านเพศ,ด้านอายุ,ด้านระดับการศึกษา,ด้านอายุราชการ, ก็พบว่าไม่แตกต่างกันตามนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการประยุกต์ใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ กับ การใช้หลักขรรวาศธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวม ด้านสัจจะ ยังมีการพูดโกหกกันอยู่พอสมควรไม่ค่อยจริงจัง ๙ คน แต่ด้านความซื่อสัตย์มีพอประมาณ ๗ คน ด้านสื่อนักเรียนยังไม่รู้ว่าสื่อไหนดี สื่อไหนไม่ดี ยังแยกแยะไม่ได้บางเรื่อง ๗ คน ด้านเนื้อหาวิชานักเรียนไม่ค่อยทราบในหลักธรรมและไม่มีในหลักสูตร ๖ คน เรื่องเวลายังบริหารเวลาไม่เป็นในการมาโรงเรียนช้า ๕ คน ด้านทมะ ยังควบคุมอารมณ์จิตใจตนเองไม่ได้ ๑๓ คน ไม่มีสมาธิและเอาแต่ใจตนเองใจร้อนถูกเพื่อนชวนให้ทำสิ่งที่ไม่ดี ๙ คน และปัจจุบันด้านสื่อที่ผลิตขึ้นมา เป็นสื่อที่ไม่เหมาะสม นักเรียนชอบนำมาลอกเรียนแบบ ควรตรวจสอบในด้านสื่อ ๘ คน ด้านขันติ ไม่ค่อยมีความอดทนและเมื่อมีงานหรือได้รับมอบหมายงานนักเรียนจะมีความขยันอดทนขึ้นบางครั้งขาดความรับผิดชอบในการทำงานชอบท้อแท้ ๙ คน ไม่เข้มแข็งไม่ขยันไม่ชอบบออะไรเป็นเวลานานไม่มีกำลังใจ ๗ คน ชอบวุ่นวายมากกว่าการทำงาน รักความสะดวกสบาย ๗ คน ด้านจาคะ นักเรียนส่วนหนึ่งไม่ค่อยมีการเสียสละบริจาคสิ่งของ ๑๕ คน นักเรียนไม่ชอบเสียสละเวลาและการช่วยเหลือผู้อื่น ๑๑ คน นักเรียนไม่เคยช่วยเหลือสังคมส่วนหนึ่งยังทำงานร่วมกับผู้อื่นไม่ได้และบางส่วนไม่ค่อยยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ๙ คน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขดังนี้ ด้านสัจจะต้องพูดความจริง จริงใจ มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง พูดว่าจะทำต้องปฏิบัติทำตามที่ได้พูดไว้ ด้านทมะทำจิตใจให้สงบ นั่งสมาธิสม่ำเสมอพยายามมีสติและให้อภัย ควบคุมตนเองทำให้หนักแน่น ค่อยๆ แก้ปัญหาด้วยสติและมีเหตุผลไม่ใช้อารมณ์ รู้จักปฏิเสธสิ่งไม่ดี ภูมิใจในสิ่งที่ตนเองมี ใจเย็นไม่ใช้กำลังแก้ปัญหา ใช้การพูดคุยกัน รู้จักบังคับใจ

ตนเอง รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนเองมี ด้านขันติฝึกตนเองให้มีความอดทนอดกลั้น พยายามเข้มแข็งไม่ท้อถอย ต่องานที่เราทำ ขยันหมั่นเพียร ช่วยพ่อ แม่ประหยัดต้องต่อสู้กับปัญหา ด้านจากระู้จักการให้แบ่งปันเสียสละบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมไม่ตระหนี่เปิดใจให้กว้าง รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละเพียงน้อยนิดแต่คนอื่นได้ประโยชน์ ยอมรับความเห็นของผู้อื่น มีใจเมตตาต่อผู้อื่น เปิดใจรับฟังความคิดทุกคน หมั่นทำตัวให้เป็นคนเสียสละพยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความแบ่งปันของให้คนจน รู้จักแบ่งเวลาให้เป็น ทำบุญหรือช่วยเหลือผู้อื่นบ้าง ไม่ทำอะไรเกินตน ผู้ปกครองผู้ใหญ่คุณครู หรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบต้องรู้จักเสียสละ เป็นแบบอย่างที่ดีและเอาจริงกับเรื่องที่ไม่ดีเหล่านี้ จะต้องชี้ถึงโทษและผลที่ตามมา สอนให้รู้จักคิดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง สร้างความรักในโรงเรียน ชี้แนะและบอกหลักการดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ดูแลเอาใจใส่ครอบครัวดูแลเอาใจใส่บุตรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เช่น ออกกำลังกายเล่นกีฬาฟังเพลงหากิจกรรมที่ตนเองชอบหาคบเพื่อนดีๆ กวดขันไม่เผยแพร่สื่อไม่ดี ให้ความรู้ความเข้าใจให้มีหน้าที่ในครอบครัว เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมสิ่งที่ดีที่สุดก็คือ “จริงใจ ถูกต้อง รู้จักตนเอง ประมาทตน” เพื่อที่เยาวชนจะได้ นำไปประพฤติปฏิบัติตามให้เกิดผลสัมฤทธิ์แก่ตน จะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคมต่อไปในอนาคต

๕.อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ ความคิดเห็นของบุคลากรในการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

จากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จากผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ($\bar{X} = ๓.๖๙$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนมีการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ เมื่อพิจารณาเป็นในแต่ละด้านสามารถที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) **ด้านสัจจะ** จากการศึกษา พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักฆราวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า สัจจะ หมายถึง ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย รัตตัญญู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักฆราวาสธรรม ๔” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรม

ชลประทานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งพบว่าการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๒) ด้านทักษะ จากการศึกษา พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า ทักษะ หมายถึง การฝึกฝน การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดสินใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย รัตตัญญู ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักธรรมาภิบาล ๔” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรมชลประทานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งพบว่าการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๓) ด้านขันติ จากการศึกษา พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า ขันติ หมายถึง ความอดทน ตั้งหน้าทำหน้าที่การทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นคงในจุดหมาย ไม่ท้อถอย และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย รัตตัญญู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักธรรมาภิบาล ๔” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรมชลประทานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งพบว่าการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๔) ด้านจาคะ จากการศึกษา พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากทุกข้อ ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความหมายของคำว่า จาคะ หมายถึง ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้าง พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็นและความต้องการของคนอื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมหมาย รัตตัญญู ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาความพึงพอใจการปฏิบัติงานของข้าราชการและลูกจ้างในกรมชลประทานตามหลักธรรมาภิบาล ๔” ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการและลูกจ้างประจำกรม

ชลประทานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานซึ่งพบว่าการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๕.๒ เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

จากการเปรียบเทียบการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๔ ด้าน คือ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และอายุราชการ มีความแตกต่างกันออกไป เมื่อพิจารณาในแต่ละปัจจัย มีประเด็นที่จะนำมาอภิปราย ดังนี้

๑) เพศ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่เพศ จะเป็นเพศใดก็สามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นภัสวรรณ ปรารงค์พันธุ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักทวารวาสธรรม ๔” นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสามพรานวิทยา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย สรุปว่าความต้องการของเยาวชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความต้องการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน

๒) อายุ ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่อายุ จะมีอายุเท่าใดก็สามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นภัสวรรณ ปรารงค์พันธุ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักทวารวาสธรรม ๔” นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสามพรานวิทยา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย สรุปว่าความต้องการของเยาวชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความต้องการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน

๓) วุฒิการศึกษา ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากระดับการใช้หลักทวารวาสธรรม ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำในหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่ที่วุฒิการศึกษาครูผู้สอน จะมีวุฒิการศึกษาระดับใดก็ตามสามารถปฏิบัติงานได้เหมือนกันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นภัสวรรณ ปรารงค์พันธุ์** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักทวารวาสธรรม ๔” นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสามพรานวิทยา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย สรุปว่าความต้องการของเยาวชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความต้องการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันตามคุณวุฒิการศึกษาของครูผู้สอน

๔) **อายุราชการ** ที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อการใช้หลักธรรมาภิบาล ๔ เป็นปทัสถานในการสอนเยาวชนให้มีภาวะผู้นำ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นภัสวรรณ ปรากฏพันธ์ุ** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมผู้นำเยาวชนตามหลักธรรมาภิบาล ๔” นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสามพรานวิทยา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย สรุปว่าความต้องการของเยาวชนทั้งเพศชายและเพศหญิง มีความต้องการเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน แม้ว่าครูผู้สอนจะมีอายุราชการที่แตกต่างกัน

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๖.

ฝ่ายวิชาการ บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สกายบุ๊กส์ จำกัด, ๒๕๔๙.

หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์

Dhamma Principles of the Educational Administrators in the
Educational Administration of General Buddhist Scripture School
Nakhon Sawan Province

พระมหาอาคม อานนุโท*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ เพื่อให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป และผู้วิจัยได้วิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๒๔ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานด้านต่างๆ ดังกล่าว

ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป ๓๓ หลักธรรม ดังนี้

ด้านงานวิชาการมีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๐ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ อัมปมาทะ ธรรมมีอุปการะ ๒โกศล ๓ปัญญา ๓อิทธิบาท ๔พละ ๕ มรรคมีองค์ ๘ ทศพิชราชธรรม

ด้านงานบุคคลมีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมมีอุปการะ ๒กุศลมูล ๓กุศลวิตก ๓อริปไตย ๓ ปัญญา ๓ ขรรวาสธรรม ๔พรหมวิหารธรรม ๔พละ ๔ สังคหะวัตถุ ๔เบญจธรรม เบญจศีลสาราณียธรรม ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗สัพปุริสธรรม ๗อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘สังฆคุณ ๘นาถกรณธรรม ๑๐ ทศพิชราชธรรม

* หลักสูตรพุทธศาสนคัมภีร์บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ด้านงานงบประมาณมีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปัมมาทะ ธรรมคัมครองโลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ วิริตี ๓ พละ ๔ เบญจธรรม เบญจศีล อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ศทศพิชราชธรรม

ด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๗ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปัมมาทะ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โกศล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ขราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ พละ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรม เบญจศีลทศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สปัริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ สังฆคุณ ๘ กาลามสูตรกัณขานิชฐาน ๑๐ นาถกรณธรรม ๑๐ ศทศพิชราชธรรม

แนวทางในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้บริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ของผู้บริหารนั้น ควรศึกษาหลักพุทธธรรมให้เกิดองค์ความรู้กับตัวเองก่อน แล้วนำหลักพุทธธรรมนั้นมาตีความและนำไปเปรียบเทียบกับการบริหารงานแต่ละด้านว่าควรใช้หลักการอย่างไร และที่สำคัญผู้บริหารต้องมีประสบการณ์ในการบริหารงาน มีความรู้ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหา ด้วยการนำหลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี นอกจากการมีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมแล้ว ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารงานการศึกษาด้วย เพื่อการบริหารงานที่จะเป็นไปด้วยความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ผู้บริหารในการบริหารงาน

ABSTRACT

The research entitled : “Dhamma Principles of the Educational Administrators in the Educational Administration of General Buddhist Scripture School Nakhonsawan Province” The objectives of the study were as follows: 1) to study Dhamma principles and history of the General Buddhist Scripture School 2) to study Dhamma Principles of the Educational Administrators in the Educational Administrators of General Buddhist Scripture School 3) to study the application of Dhamma Principles of the Educational Administration of General Buddhist Scripture Schools

This research was a qualitative research, the researcher has studied the documents in order to get to the Dhamma principles that were consistent with the academic administration, fiscal budget, human resource management and general administration. The researcher had interviewed experts, manager and director of General Buddhist Scripture Schools of 24 people. To identify the ways to apply Dhamma principles in educational administration as mentioned above. The results showed that Dhamma principles which consistent with the academic administration, fiscal budget, human resource management and general administration consisted of 33 Dhamma principles as bellows:

Referring to the academic administration there were 10 principles were consistent with such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Appamada (non-negligence), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kosalla (skill), Panna (wisdom), Iddhipada (path of accomplishment), Bala (power), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), Rajadhamma (virtues or duties of the king).

According to human resource management there were 21 Dhamma principles were consistent with such as Kalyanamittata (good company), Yonisomanasikara (reasoned attention), Bahukara-dhamma 2 (virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Kusala-vitakka (wholesome thoughts), Adhipateyya (dominant influence), Panna (wisdom), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Bala (strength), Sangahavattu (bases of social solidarity), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Panya-sila (the five Precepts), Saraniyadhamma (States of conciliation), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Sappurisa-dhamma (qualities of a good man), Vajji-aparihaniyadhama (things leading never to decline but only to prosperity), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), Sanghaguna (virtues of the Sangha), Nathakarana-dhamma (virtues which make for protection), Rajadhamma (virtues of duties of the king).

According to fiscal budget there were 15 Dhamma principles were consistent with such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Appamada (non-negligence), Lokapala-dhamma (virtues that protect the world), Bahukara-dhamma (virtues of great assistance), Kusala-mula (wholesome roots), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Virati (abstinence), Bala (strength), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Panca-sila (the five Precepts), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), Rajadhamma (virtues of duties of the king).

According to general administration there were 27 Dhamma principles were consistent with such as Yonisomanasikara (reasoned attention), Appamada (earnestness), Sobhanakarana-dhamma (gracing virtues), Bahukara-dhamma (virtues of great assistance), Kosalla (skill), Panna (wisdom), Sucarita (good conduct), Santosa (contentment), Gharavasa-dhamma (virtues for a good household life), Brahmavihara (holy abiding), Bala (strength), Sangahavattu (bases of social solidarity), Iddhipada (path of accomplishment), Bala (strengths of a king), Panca-dhamma (the five ennobling virtues), Panca-sila (the five Precepts), Disa (directions), Kalyanamitta-dhamma (qualities of a good friend), Saraniyaadhamma (states of conciliation), Sappurisa-dhamma (qualities

of a good man), Vajji-aparihaniyadhamma (things leading never to decline but only to prosperity), Ariya-dhana (noble treasures), Atthangika-magga (the Noble Eightfold Path), Sanghaguna (virtues of the Sangha), Kalamasuttha-kankahniyatthana (how to deal with doubtful matters), Nathakarana-dhamma (virtues which make for protection), Rajadhamma (virtues or duties of the king).

The ways to conduct the Buddhadhamma Principles to Educational Administration of the General Buddhist Scripture Schools that the administrators should study and train themselves firstly. Later on they would take Buddhadhamma Principles which had been well interpreted. The comparing along with each dimension of Educational Administration Principles in order to consider which Buddhadhamma could be applied to. Nevertheless, the administrations should be keen in both Educational Administrational Principles and Buddhadhamma Principles as well. Therefore the Education administration of the schools would be completed efficiently.

Keywords: Dhamma Principles, Educational Administrators

๑. บทนำ

ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอันได้แก่ด้านเศรษฐกิจการเมืองสังคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆดังกล่าวนี้บุคคลจะสามารถเผชิญกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งและสิ่งที่จะช่วยพัฒนาให้บุคคลมีศักยภาพสูงสุดที่จะเผชิญกับปัญหาที่บังพวngได้อย่างดีคือการศึกษา การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้านของประเทศ

การจัดการศึกษาในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตต้องมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นคนเก่งคนกล้าและคนดีเป็นผู้ที่มีความรอบรู้มีทักษะหลากหลายมีคุณธรรมและเจตคติที่ดีมีความรับผิดชอบพึ่งตนเองได้รู้จักตนเองและเข้าใจตนเองมีพลังในการคิดการตัดสินใจและการปรับตัวทั้งด้านการเรียนการดำเนินชีวิตการเลือกอาชีพด้วยความรอบคอบชาญฉลาด สมเหตุสมผลรักการทำงานเอางานเป็นชีวิตและดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่อย่างมีแบบแผนมีหลักเกณฑ์มีสุขภาพกายและจิตที่ดีตลอดจนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนเพิ่มพูนพัฒนาตนเองพัฒนาอาชีพและพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอยู่เสมอจึงจะมีชีวิตที่ประสบความสำเร็จและสงบสุขท่ามกลางปัญหาอัน

เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วฉับพลันทั้งทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมเมืองและเทคโนโลยี^๑

การจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียนซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาผู้บริหารในฐานะตัวแทนของบุคลากรในโรงเรียนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารและการดำเนินงานเพื่อเปิดโอกาสให้สังคมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้นการบริหารโรงเรียนโดยหลักพุทธศาสนานับเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความลุ่มลึกที่ทันสมัยและเป็นที่ยอมรับกันในสังคมว่าได้สอนคนให้เป็นคนดีให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสอนให้คนดำเนินชีวิตอย่างไรให้ประสบความสำเร็จไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัวการงานการดำเนินชีวิตและความสุขทางด้านจิตใจของแต่ละบุคคล

หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือได้ว่าเป็นคำสอนที่มีค่าสูงสุดควรค่าที่มนุษย์จะเรียนรู้และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตดังที่พระครูวิจิตรธรรมโชติ^๒ ได้กล่าวถึงเรื่องการบริหารโดยอาศัยหลักธรรมว่าการบริหารบ้านเมืองไทยได้ยึดเอาหลักพุทธธรรมมาบริหารไม่ว่าทางตรงและทางอ้อมได้ใช้หลักธรรมต่างๆมาบริหารแม้กระทั่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของชาวไทยปัจจุบัน พระองค์ก็ทรงใช้หลักธรรมในการบริหารบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมาที่รู้จักกันดีว่า เป็นการปกครองโดยธรรมต่อมาอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกประกบกับความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้นหลักธรรมในทางพุทธศาสนามีการนำมาใช้ในทางสังคมน้อยลง

การจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้ส่งเสริมการนำหลักธรรมมาใช้ในโรงเรียนและเป็นโรงเรียนรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสทางการศึกษาพระภิกษุและสามเณร ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาได้มีโอกาสเล่าเรียนวิชาสามัญเฉกเช่นเดียวกับเยาวชนทั่วไปเพื่อจะได้มีโอกาสพัฒนาตนเองทางด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปแต่การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้นได้มุ่งหวังถึงความเป็นเลิศทางวิชาการความเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรมหรือวัตรปฏิบัติ นับว่าเป็นภารกิจที่หนักและสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวให้ได้เนื่องด้วยมีลักษณะและรูปแบบเฉพาะเป็นสถานศึกษาที่แตกต่างจากสถานศึกษาอื่นๆเพราะมีความไม่แน่นอนหลายประการในการบริหารและการจัดการศึกษาผู้บริหารการศึกษาที่มีบทบาทในโรงเรียนดังกล่าวล้วนแต่เป็นพระภิกษุนักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นบรรพชิต (พระภิกษุและสามเณร)

^๑วิโรจน์ สารัตนะ, *การพัฒนา นโยบายการศึกษา*, (ขอนแก่น : ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๒-๓.

^๒พระครูวิจิตรธรรมโชติ, “พุทธธรรมกับการบริหาร” [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.se-ed.net/sasana>, (๔ สิงหาคม ๒๕๕๐).

การบริหารการจัดการศึกษาจึงยังต้องพัฒนาปรับปรุงอีกระยะหนึ่งโดยเฉพาะเรื่องการบริหารตน
บริหารคนและบริหารงานของโรงเรียน^๓

สำหรับการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นดังที่ระเบียบ
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^๔ได้แสดงรูปแบบการบริหารโรงเรียนไว้ว่าผู้บริหารจะเป็น
ผู้ดำเนินการเองเกือบทั้งหมดโดยอาศัยศรัทธาของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมโดย
มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
เป็นพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการศึกษาดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาวิชาพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทาง
ต้นทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมเฉพาะที่สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริม
การศึกษาเอกชนนั้นโดยมากมักไม่ค่อยจะมีปัญหามากนักเพราะมีความพร้อมหลายประการในการ
อำนวยความสะดวกการศึกษาแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้นมี
ปัญหาเรื่องการค้าดำเนินการเพราะงบประมาณไม่เพียงพอต่อการจ้างครูต้องหางบมาเสริมเป็นราย
เดือนบางแห่งต้องพึ่งพาความเป็นผู้นำของผู้บริหารที่เป็นพระสงฆ์จึงมีงบประมาณมาดำเนินการต่อไป
ได้สภาพการบริหารงานในเชิงวิชาการของโรงเรียนยังไม่เอื้อต่อการศึกษามีประสิทธิภาพรวมทั้ง
การเข้าสู่ตำแหน่งของผู้บริหารบรรจุแต่งตั้งครูการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาการนิเทศการศึกษา
รวมไปถึงการวางแผนการบริหารจัดการยังไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการ
ได้จำนวนนักเรียนที่ไม่มีความแน่นอนมีการย้ายเข้าย้ายออกตลอดเวลาจึงเป็นปัญหาทางการ
บริหารงานและมีผลสะท้อนถึงการที่จะมุ่งพัฒนาและกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาได้

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาพอสรุปได้ว่าการบริหารงานโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรมนั้นประสบปัญหาในการดำเนินงานหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานวิชาการการ
บริหารงานบุคคลการบริหารงบประมาณการบริหารทั่วไป เป็นต้นซึ่งผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมและบุคลากรในโรงเรียนจะต้องให้ความร่วมมือกันทุกฝ่ายเพื่อให้การดำเนินงานจัดการศึกษา
ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมจะต้อง
เป็นผู้มีความรู้และเข้าใจกระบวนการบริหารงานรวมถึงต้องมีคุณธรรมจริยธรรมรู้จักการนำหลัก
พุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหลักพุทธ
ธรรมที่เหมาะสมแก่การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จังหวัด
นครสวรรค์ ว่าเป็นทางออกที่เน้นการบริหารโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแบบพุทธ
วิธีบริหารงานของพระพุทธเจ้า

^๓ พระมหาธราบุญ คุณจินดา, ปัญหาและแนวทางการแก้ไข การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม แผนกสามัญศึกษา, หนองคาย, [ออนไลน์], Available : http :
www.gotoknow.org/blog/tharabun/138279,

^๔ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยวิจัย และได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านหลักธรรมและการบริหารงานการศึกษา ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ มีดังนี้

๑.๑ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและภาษาบาลี หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ทั้งฉบับประมวลธรรมและประมวลศัพท์ ของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) และงานเขียนด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้เชี่ยวชาญ

๑.๒ เอกสารทางหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน บทความทางการศึกษา และตลอดถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหารการศึกษาทั้งทางโลกและทางพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษางานวิจัย ได้แก่ รายงานการวิจัย หนังสือจากการศึกษาวิจัยของผู้วิจัยเป็นรูปเล่มจากสถาบันการศึกษาหลายสถาบัน ตลอดถึงบทความทางการศึกษาที่ได้จากการวิจัย

๓. การสัมภาษณ์ ได้แก่ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์

๔. สรุปวิเคราะห์ ได้แก่ สรุปและวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์

๔. ผลการวิจัย

๑. หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารในการบริหารงานจากการศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารต่างๆ และจากการสัมภาษณ์ ได้พบว่าหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป ๓๓ หลักธรรม

ดังนี้ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ อปัมาทะ ธรรมม็อุปการะ ๒ ธรรมคัมครองโลก ๒ ธรรมอันทำ
ให้งาม ๒ กุศลมูล ๓ กุศลวิตก ๓ โภคัล ๓ ปัญญา ๓ วิรติ ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ อธิปไตย ๓ ฆราวาส
ธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ พละ ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรมเบญจศีล ทิศ ๖ สา
ราณียธรรม ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคม็องค ๘
สังฆคุณ ๙ กาลามสูตรกัฆานิชฺฐาน ๑๐ นาถกรณธรรม ๑๐ ทศพิธราชธรรม

๒. แนวทางการบริหารงานของผู้บริหาร มีแนวทางดังนี้ **๑) การบริหารงานวิชาการ**
ผู้บริหารทุกระดับชั้นควรเป็นผู้มีใจใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอมีการปฏิรูปแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและ
กำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียนการสอนมีการวางแผนในการบริหารงานวิชาการ ความขยันในการ
ทำงาน ตรวจสอบดูแลข้อบกพร่อง สะสางหรือกำจัดข้อบกพร่องเดิม มีใจรักในการทำงานด้านงาน
วิชาการและศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารงานวิชาการเพื่อปรับใช้ จากการ
สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารด้านงานวิชาการได้อยู่ใน
ระดับมากที่สุด คือ โยนิโสมนสิการ ธรรมม็อุปการะมา ๒ ปัญญา ๓ อิทธิบาท ๔ พละ ๔ พละ ๕ และ
นอกจากนั้นนำไปใช้ได้อยู่ในระดับปานกลางและน้อยลงมาตามลำดับการใช้ **๒) การบริหารงาน
บุคคล**ผู้บริหารควรให้มีการประชุมโดยสม่ำเสมอ ควรมีการเอื้อประโยชน์ให้บุคลากรดีขึ้นจัด
บุคลากรให้อยู่ในงานที่เหมาะสมมีการพัฒนาตัวบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น โดยจัด
ประชุมอบรม สัมมนา กลุ่ม จัดศึกษาดูงานนอกสถานที่ ควรให้การสนับสนุนดูแลเอาใจใส่ช่วยเหลือ
ในเรื่องความเดือดร้อนทุกขใจของบุคลากร อันเข้าในหลักที่ว่าพี่ดูแลน้อง พ่อดูแลลูก จากการ
สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารด้านงานบุคคลได้อยู่ใน
ระดับมากที่สุด คือ กัลยาณมิตตตา ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมม็อุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ อธิปไตย ๓
พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจธรรม เบญจศีล ทิศ ๖ สาราณียธรรม ๖ กัลยาณมิตรธรรม
๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ สังฆคุณ ๙ ทศพิธราชธรรม นาถกรณธรรม ๑๐ และนอกจากนั้น
นำไปใช้ได้อยู่ในระดับปานกลางและน้อยลงมาตามลำดับการใช้ **๓) การบริหารงานงบประมาณ**
ผู้บริหารต้องมี ๑) จัดทำแผนการจัดทำงบประมาณ ๒) จัดทำแผนปฏิบัติการในงบประมาณ สิ่ง
เหล่านี้จะทำให้แผนการบริหารจัดการงบประมาณมีระเบียบมีแบบแผน และผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มี
คุณธรรมในการบริหารงานงบประมาณ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และ
ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่
สามารถนำไปใช้ในการบริหารด้านงานงบประมาณได้อยู่ในระดับมากที่สุด คือ โยนิโสมนสิการอปัมา
ทะ ธรรมคัมครองโลก ๒ ธรรมม็อุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ เบญจธรรม เบญจศีล และนอกจากนั้น
นำไปใช้ได้อยู่ในระดับปานกลางและน้อยลงมาตามลำดับการใช้ **๔) การบริหารงานทั่วไป**กล่าว
โดยรวม คือ ผู้บริหารควรเห็นคุณค่าของตนเอง ควรมีวินัยในตนเองปฏิบัติตนตามหลักธรรมของ
พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ควรมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ ควรมี
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเรียนและรักการค้นคว้าควรมีความรู้อันเป็น

สากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ ควรมีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและเทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด มีวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้จัดการ และผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า หลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารด้านงานทั่วไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด คือ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ สุจริต ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ เบญจธรรม เบญจศีล สาราณียธรรม ๖ สปัปฺริสธรรม ๗ ทศพิทธาธรรม และนอกจากนั้นนำไปใช้ได้อยู่ในระดับปานกลางและน้อยลงมาตามลำดับการใช้

๕. อภิปรายผล

๑. การบริหารด้านงานวิชาการ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๐ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ อปัมาทะ ธรรมมีอุปการะ ๒ โภคัล ๓ ปัญญา ๓ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ มรรคมืองค์ ๘ ทศพิทธาธรรม และสำหรับหลักพุทธธรรมในการบริหารด้านงานวิชาการนี้ ที่ผู้บริหารควรใช้มาก คือ โยนิโสมนสิการ ซึ่งการทำงานในด้านงานวิชาการต้องมีความละเอียดรอบคอบ และต้องใช้ปัญญาพิจารณาถึงข้อบกพร่องข้อผิดพลาดบางประการ และหลักพุทธธรรมที่ต้องใช้มากอีกข้อคือ อิทธิบาท ๔ คือ ตัวผู้บริหารต้องมี ฉันทะ มีความพอใจในการทำงานด้านนี้ วิริยะ มีความเพียรพยายามในการทำงานวิชาการให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุด จิตตะ มีใจฝักใฝ่จิตใจจดจ่อต่องานที่ทำอยู่นั้นเพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดใดๆ และ วิมังสา มีความไตร่ตรองหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นๆ ต้องมีการวางแผนในการดำเนินงาน วัดผล ประเมินผลการดำเนินงาน และคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดข้อบกพร่องบางประการให้มีความสมบูรณ์

๒. การบริหารด้านงานบุคคล มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๑ หลักธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ กุศลวิตก ๓ อธิปไตย ๓ ปัญญา ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ พละ ๔ สังคหวัตถุ ๔ เบญจธรรม เบญจศีล สาราณียธรรม ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ อปฺริหานิยธรรม ๗ มรรคมืองค์ ๘ สังฆคุณ ๙ นาคกรณธรรม ๑๐ ทศพิทธาธรรมและหลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารควรนำไปใช้มากที่สุด คือ พรหมวิหารธรรม ๔ ซึ่งได้สอดคล้องกับการศึกษาของ อรรถนพ โยนิจ^๕ เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่า หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักพุทธธรรมเหมาะที่แก่การบริหารงานด้านงานบุคคล เพราะเป็นหลักธรรมที่จะทำให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชามีความเคารพนับถือผู้บริหาร

^๕ อรรถนพโยนิจ, การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาอำเภอเมืองเชียงใหม่, การค้นคว้าแบบอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๙.

๓. การบริหารด้านงานงบประมาณ มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๑๕ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาทะ ธรรมคัมภรณโลก ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ กุศลมูล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ วิริตี ๓ พละ ๔ เบญจธรรม เบญจศีล อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ทศพิชราชธรรม และหลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารควรนำไปใช้มากที่สุด คือ สุจริต ๓ เนื่องด้วยการบริหารงบประมาณเป็นการบริหารเกี่ยวกับการเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดจิตอกุศลขึ้นภายในจิตใจได้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องใช้หลักอกุศลมูลสามเข้ามาข่ม แล้วยึดหลักสุจริต คือมีใจซื่อสัตย์ สุจริต มีความโปร่งใสในการบริหารงานงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ภาวิณี ชินคำ^๖ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑ พบว่า ผู้บริหารควรมีคุณลักษณะทางด้านส่วนตัวในการบริหาร คือ ควรมีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์ มีอารมณ์มั่นคง

๔. การบริหารด้านงานทั่วไป มีหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องด้วยกัน ๒๗ หลักธรรม ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อปฺปมาทะ ธรรมอันทำให้งาม ๒ ธรรมมีอุปการะ ๒ โภกิล ๓ ปัญญา ๓ สุจริต ๓ สันโดษ ๓ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหารธรรม ๔ พละ ๔ สังคหะวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ พละ ๕ เบญจธรรมเบญจศีล ทิศ ๖ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สาราณียธรรม ๖ สปัปฺริสธรรม ๗ อปริหานิยธรรม ๗ อริยทรัพย์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ สังฆคณ ๙ กาลามสูตรกัฏขานิชฺฐาน ๑๐ นาถกรณกรรม ๑๐ ทศพิชราชธรรม และ หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารควรนำไปใช้ในการบริหารงานทั่วไปมากที่สุด คือ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งสอดคล้องกับ อรรถนพ โยนิจ^๗ เรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ กล่าวว่าอ้างถึง ไสว มาลาทอง ว่า สังคหวัตถุ เป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องประพடுத்தอกัน เรียกว่า วัตถุเครื่องสงเคราะห์ มี ๔ ประการ คือ ทาน การแบ่งปันวัตถุสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่นผู้ที่สมควรให้ ปิยวาจา เจรจาแต่วาจาหรือถ้อยคำอันไพเราะอ่อนหวานอรรถจริยา ประพடுத்தินให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นการบริการรับใช้ทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม และสมานัตตตา วางตัวเป็นกลาง เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ไม่ลืมหูลืมตา ไม่ยกตัวข่มท่าน มีจิตใจมั่นคง หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักธรรมที่คอยประสานหรือเหนี่ยวนำหมู่ชนในองค์กรให้เกิดความสามัคคี เพื่อกระทำกิจการหน้าที่ของแต่ละคนจนประสบผลสำเร็จ

^๖ ภาวิณี ชินคำ, รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์), ๒๕๕๗.

^๗ อรรถนพ โยนิจ, การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ:

วิโรจน์ สารัตนะ. การพัฒนานโยบายการศึกษา. ขอนแก่น : ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

ภาวิณี ชินคำ. “รูปแบบการบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์ เขต ๑”. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๗.

อรรรณพ โยนิจ. “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

(๓) เว็บไซต์:

พระครูวิจิตรธรรมโชติ. “พุทธธรรมกับการบริหาร”. [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.se-ed.net/sasana>, ๔ สิงหาคม ๒๕๕๐.

พระมหาธราบุญ คุจินดา. ปัญหาและแนวทางการแก้ไข การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาหนองคาย. [ออนไลน์]. Available : <http://www.gotoknow.org/blog/tharabun/138279>, (๒๕๕๐).

๓๐ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า
อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

Participation of people in public service of Takfa municipality
in Takfa district, Nakhonsawan province

พระมหาปรีชา วรทสสี (บุญทอง) *

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้าอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” มีวัตถุประสงค์คือ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ (๒) เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ(๓) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

ดำเนินการศึกษาวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชาชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลตากฟ้า ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งที่มีอายุ ๑๘ ปี ขึ้นไป สุ่มกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน ๓๓๘ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามี ความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการ (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

ผลการศึกษา พบว่า

๑. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ในภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับ ปานกลาง ทุกด้าน

* หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

๒. เปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ที่แตกต่างกัน ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์เทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านเพศ ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านอายุ ด้านการศึกษา แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และด้านอาชีพ และด้านรายได้ต่อเดือน แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ข้อเสนอแนะเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า คือ ๑) การเพิ่มประสิทธิภาพของบุคลากรที่รับผิดชอบเรื่องการจัดทำบริการสาธารณะทั้งเรื่องจำนวนและคุณภาพ ๒) มุ่งเน้นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในการดำเนินการบริการสาธารณะสู่สาธารณะชน ๓) นำศักยภาพที่มีในทุกภาคส่วนมาใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะ ๔) กระบวนการและกลไกที่สำคัญทางด้านการเมืองการบริหาร จะเป็นตัวช่วยเชื่อมโยงและประสานความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการเข้ามามีส่วนร่วม และ ๕) ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบริการสาธารณะเช่น การบริหารจัดการงบประมาณท้องถิ่น การทุจริตคอร์รัปชันในการบริหารงาน การประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดทำบริการสาธารณะเป็นต้น เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในท้องถิ่นอย่างสูงสุด และเสมอภาคเท่าเทียมกันสืบไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชน, การจัดทำบริการสาธารณะ

ABSTRACT

The objectives of this study were: 1) to study participation of people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province, 2) to compare the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province by classifying on the personal factors and 3) to study problems and barriers in the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province.

This research applied Survey Research. The sample of the study was 338 people aging more than eighteen years old. The instrument of the study was the questionnaires. The analysis of data used Statistical Package for Social Science. The statistics used Frequency, Percentage, Mean, Standard deviation, t-test, and F-test

by One Way ANOVA and Least Significant Difference: LSD at 0.05 of statistical significance.

The results of the study found that

1. Overall, the people had the opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province in middle level. When considering each aspect, it was found that the people had the opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province in middle level for all aspects.

2. For the comparison of the people had the opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province by classifying on the personal factors: sex, age, educational degrees, occupations, and income per month, it was found that the people had no different opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province in the sex. However, the people had the different opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province in the age and the educational degrees at 0.01 of statistical significance, and the people had the different opinion toward the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province in the occupations and the income per month at 0.05 of statistical significance.

3. The problems and the suggestions for the participation of the people in the public service of Takfa Municipality in Takfa District, Nakhonsawan Province where 1) increasing the effectiveness of the personnel to respond to the public service in the quantity and the quality, 2) focusing on spreading the information and the news in the service for the people, 3) applying the potential of the personnel for the public service, 4) the political and administrative process and machinery helped to be connected to the cooperation of all section within the organization in the participation, and 5) having the research relating the public service such as the administration of the local budget, the corruption in the administration, the evaluation of the working according to the strategic plan for the local development, and the evaluation of the effectiveness and the efficiency in the public service for the benefit of the local people.

Keywords: Participation of people, public service

๑. บทนำ

ในปัจจุบันสภาพการณ์ของประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงวิถีชีวิตของประชาชนไม่ว่าจะเป็นสังคม ชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้สังคมไทยและคนไทยพัฒนาไปสู่สังคมแห่งประชาธิปไตยยุคใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๔๐ สืบเนื่องมาจนถึงการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ว่าด้วยหลักการสนับสนุนการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในหมวดต่าง ๆ อาทิเช่น สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ และการปกครองท้องถิ่น ซึ่งความแตกต่างที่เกิดขึ้นและเห็นได้ชัดจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ คือ บทบัญญัติว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะรัฐต้องจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนทุกชนชั้น ซึ่งมีสภาพบังคับให้รัฐต้องทำ สอดคล้องกับเรื่องของแนวนโยบายแห่งรัฐ ที่ได้กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีโอกาสจัดทำบริการสาธารณะ ให้ประชาชนได้อย่างพอเพียงและตรงกับความต้องการของประชาชนการกระจายอำนาจการจัดทำบริการสาธารณะไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนและกระบวนการในการโอนถ่ายภารกิจ งบประมาณ และอัตรากำลังของราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคไปให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมีการกำหนดระยะเวลาและเงื่อนไขที่ชัดเจน เพื่อให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติ หลักการสำคัญส่วนหนึ่งที่ตอบสนองต่อเจตนารมณ์ที่จะส่งเสริมความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการกำหนดนโยบาย การจัดการบริการสาธารณะ การบริหารงานบุคคลท้องถิ่นภายใต้กรอบของกฎหมายและการจัดแบ่งภารกิจในการบริการสาธารณะระหว่างรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ หลักความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความอิสระภายใต้กรอบของกฎหมาย หลักการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานรัฐในการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะระดับชุมชนท้องถิ่น และสุดท้ายหลักประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งเสริมให้มีทิศทางและการบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีคุณภาพมาตรฐาน บริหารงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น^๑

เทศบาลตำบลตากฟ้า" เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เดิมมีฐานะเป็น "สุขาภิบาลตากฟ้า" ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕ ต่อมาได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลตากฟ้า" เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เดิมมีฐานะเป็น "สุขาภิบาลตากฟ้า" ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๕ ต่อมา

^๑วุฒิสาร ตันไชย, การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

ได้รับการเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาล ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. ๒๕๔๒ เทศบาลตำบลตากฟ้า เป็นเทศบาลขนาดเล็กจากผลการดำเนินงานตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ของเทศบาลตำบลตากฟ้า จากตารางเปรียบเทียบได้ดำเนินงานจัดทำแผนรองรับ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนให้มีคุณภาพที่ดี มีคุณธรรมนำความรู้ ให้เกิดความผาสุก จำนวน ๒๗๖ โครงการ ดำเนินการได้เพียง ๘๘ โครงการ คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕๘ ของโครงการทั้งหมด จากผลการดำเนินงานตามเป้าหมายยุทธศาสตร์ของเทศบาลตำบลตากฟ้า จากตารางเปรียบเทียบได้ดำเนินงานจัดทำแผนรองรับ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมธรรมาภิบาลและการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี จำนวน ๘๐ โครงการ ดำเนินการได้เพียง ๓๐ โครงการ คิดเป็นร้อยละ ๖.๖๐ ของโครงการทั้งหมด^๒

จึงทำให้ประชาชนในท้องถิ่น เริ่มออกมาเคลื่อนไหว และตั้งคำถามเกี่ยวกับการตัดสินใจในการทำโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลว่ามีหลักเกณฑ์การตัดสินใจอย่างไร ให้การจัดทำบริการสาธารณะมีความโปร่งใสมากขึ้น โดยมีการรวมตัวกันของคนในท้องถิ่น เพื่อเรียกร้อง เสนอแนะต่อผู้บริหารมากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจการที่เกี่ยวกับการจัดทำบริการสาธารณะต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลตากฟ้า เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสได้รับประโยชน์จากบริการสาธารณะของเทศบาลได้อย่างเสมอภาค และเป็นธรรมมากขึ้น

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยจำแนกปัจจัยตามส่วนบุคคล

๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้าอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ดำเนินการศึกษาวิจัยโดยวิธี

^๒ แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๕). เทศบาลตำบลตากฟ้า, อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์.

วิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชาชนที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลตากฟ้า ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งที่มีอายุ ๑๘ ปี ขึ้นไปมีจำนวน ๒,๘๒๖ คน^๓ สุ่มกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน ๓๓๘ คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการ (Least Significant Difference : LSD)

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคล สรุปผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นประชาชนเพศหญิง ๑๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๓๗ มีอายุ ๔๐-๕๐ ปี จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๘๗ มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๒๒ มีอาชีพการเกษตรกรจำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๗๘ และมีรายได้ต่อเดือน ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๕

๔.๒ จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้าจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและการตรวจสอบการจัดทำบริการสาธารณะ เบื้องต้นเป็นไปตามหลักการและเจตนารมณ์ตาม พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๔๙๖ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๖) จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับที่ปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๗๒$) จึงแสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ ๑) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภคและสาธารณูปการในชุมชน ๒) ด้านเศรษฐกิจภาคชุมชนและภาคธุรกิจ ๓) ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของเทศบาลตำบลตากฟ้า ๔) ด้านการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ๕) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ๖) ด้านการเมืองการบริหาร ๗) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๘) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ และ ๙) ด้านกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วม

๔.๓ จากการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและตรวจสอบการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า พบว่า อยู่ระดับปานกลาง แสดงให้เห็นถึงยังอยู่ในระดับที่ปานกลางอยู่ และการะบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและการ

^๓ สำนักการทะเบียน กรมการปกครอง, อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์, ๒๕๕๔.

ตรวจสอบการจัดทำบริการสาธารณะ เบื้องต้นเป็นไปตามหลักการและเจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. ๒๕๔๖ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๖)

๔.๔ จากการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า

๑. ด้านเพศ ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ไม่ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ๑๗๗ ราย ร้อยละ ๕๒.๒๗ แสดงให้เห็นถึงเพศหญิงนั้นมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ มากกว่าเพศชาย

๒. ด้านอายุ ประชาชนที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า ทุกด้านนั้นแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐.๑

๓. ด้านระดับการศึกษา ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนใหญ่ต่ำกว่าปริญญาตรี ๒๖๑ ราย คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๒๒ แสดงให้เห็นถึงประชาชนมีระดับการศึกษาต่ำ เมื่อพิจารณารายละเอียดโดยรวมทั้งหมด พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง

๔. ด้านอาชีพ ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยรวมแตกต่างกัน ย่อมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เมื่อพิจารณารายละเอียดโดยรวม พบว่า ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของของเทศบาลตำบลตากฟ้า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ และด้านกระบวนการและกลไกการมีส่วนร่วม แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เมื่อพิจารณารายละเอียดโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง

๕. ด้านรายได้ต่อเดือน ประชาชนที่มีรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมมีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

บรรณานุกรม

(๑) หนังสือ:

ธวัชชัย บุญเมือง. **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๓- ๒๕๕๕)**. เทศบาลตำบลตากฟ้า, อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์.

วุฒิสาร ตันไชย. **การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารการเงินการคลังท้องถิ่น. การพัฒนาคุณภาพบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : อักษรโสภณ, ๒๕๔๔.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย:

ประเสริฐศักดิ์ บุตรสา. “ความสอดคล้องของการจัดทำบริการสาธารณะกับความต้องการของประชาชน: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่าอำเภอบางบาลจังหวัดชลบุรี”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

พงศ์สถิตย์ คำมูล. “ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.

วิระชัย แสงทองอร่าม. “แนวทางการปรับปรุงการให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าซาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
The Application of Buddha-Dhamma Principle
to Solve Environmental Problem

พระอธิการจาลึก สญฺญโต*

บทคัดย่อ

การใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ ๔ เป็นเครื่องมือในการฝึกความเข้าใจและเห็นใจต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่รอบตัวเราทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะถูกดูแลและเอาใจใส่จากมนุษย์ได้อย่างประสิทธิภาพและส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมแบบยั่งยืนเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ และ ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, แก้ไข, ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ABSTRACT

To use the Buddha-Dhamma principle such as Three Educations, and Four Noble Truths, are the tools to understand and sympathize to environment in the surrounding society which both have the life and non-life, will be cared from humans efficiently and effected on prosperity and perfection of environment in the society sustainably for the sake of prosperity creation for the use of the natural resource and environment smartly by minimum use and maximum profit for solving the problems of soil ,water, air pollutions and forests. Because if the environment is pure, fresh and then the life of people and any kind of animals will have the happiness by using the Buddha-Dhamma principle for environment development.

Keywords : Buddha-Dhamma principle, Solution, environmental problem

* ครูสอนปริยัติธรรมเจ้าอาวาสวัดจุกกะเมือ ตำบลบึง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

๑. บทนำ

การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างนี้ คงไม่ใช่เรื่องบังเอิญและไม่ใช่เรื่องที่ไม่มีความสำคัญเสียทีเดียว แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นโดยความตั้งใจและมีความสำคัญสถานที่ที่สมบูรณ์ด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สถานที่เช่นใดเหมาะแก่การที่จะบำเพ็ญธรรมทำความดีเพื่อความสงบงามด้านจิตใจ เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธองค์จึงเกิดขึ้นเฉพาะในสถานที่ที่มีความสมบูรณ์ด้วยสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นคำสอนที่นอกจากมุ่งเพื่อดับทุกข์โดยตรงแล้ว ยังมีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย แตกต่างกันไปในแต่ละกรณีพระพุทธเจ้าก็มีวิธิต่างๆ วิธีการปฏิบัติการจัดการเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างน่าสนใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนโดยไม่เกิดปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมอันเป็นมรดกทางธรรมชาติ^๑

๒. ความหมายของคำว่าสิ่งแวดล้อม

ความหมายของสิ่งแวดล้อม เมื่อกล่าวถึงคำว่า "สิ่งแวดล้อม" คนส่วนใหญ่ มักจะคิดถึงดิน น้ำ อากาศ ป่า และสัตว์ป่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเคยชินเกี่ยวกับข่าวสารข้อมูลในเรื่องมลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย อากาศเสีย การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ความเคยชินเกี่ยวกับข่าวและเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ความเข้าใจในความหมายของสิ่งแวดล้อมแคบลงไป เพื่อที่จะขยายความให้กว้างขวางและชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอเสนอแนวคิดของนักวิชาการสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับความหมายของ คำว่า "สิ่งแวดล้อม" ในหลายมิติทั้งวงแคบและวงกว้างดังนี้

สิ่งแวดล้อม หมายถึง "สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา" ซึ่งเป็นคำนิยามที่สั้น ง่ายต่อการเข้าใจ แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่า สิ่งแวดล้อมในโลกนี้เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ บ้านเรือน ถนน วัด แม่น้ำ ดิน ป่าไม้ ภูเขาระเบียบ ฯลฯ^๒

มีข้อที่น่าสังเกตว่า สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวนั้นมีหลายสิ่งหลายอย่างมีทั้งใกล้ตัวเรา ทั้งแนวตั้งและแนวนอน เป็นทั้งทรัพยากรธรรมชาติและมลสาร เป็นทั้งคุณและโทษต่อมนุษย์หรือสิ่งแวดล้อมด้วยกันเอง ความหมายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความหมายใน พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ และ ชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น"

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่ง que เห็นได้ด้วยตาและไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็น

^๑ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ), *สำรวจสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^๒ ดร.ฤทธิ์ วัฒนชัยยิ่งเจริญ, *ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๔๔), หน้า ๘๑.

ประโยชน์ จากคำจำกัดความดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา แต่ คำว่า "ตัวเรา" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวมนุษย์เราเท่านั้น โดยความเป็นจริงแล้ว ตัวเรานั้นเป็นอะไรก็ได้ที่ต้องการศึกษา/รู้ เช่น ตัวเราอาจจะเป็นดิน ถ้ากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมดิน หรืออาจจะเป็นน้ำ ถ้ากล่าวถึงสิ่งแวดล้อมน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้อาจมีข้อสงสัยว่า สิ่งที่อยู่รอบตัวเรามีจำกัดมากน้อยเพียงใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่าสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ไม่ได้มีขอบเขตจำกัด มันอาจอยู่ใกล้หรือไกลตัวเราก็ได้ จะมีบทบาทหรือมีส่วนได้ส่วนเสียต่อตัวเราอย่างไรนั้นมันก็ขึ้นอยู่กับลักษณะและพฤติกรรมของสิ่งนั้นๆ เช่น โศกนาฏกรรมตึกเวิร์ดเทรด ซึ่งตัวมันอยู่ถึงสหรัฐอเมริกา แต่มีผลถึงประเทศไทยได้ในเรื่องของเศรษฐกิจ เป็นต้น^๓

คำนิยามทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานั้นเป็นสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ้นไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองหรือที่มนุษย์สร้างขึ้นไม่ว่าจะเห็นได้หรือไม่สามารถเห็นได้ หรือไม่ว่าจะใกล้หรือไกลตัวเราก็เป็นสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึงว่า สิ่งแวดล้อมนั้นมีขอบเขตกว้างใหญ่ไพศาล ยากที่จะกำหนดลงไปได้ว่าบริเวณสิ่งแวดล้อมที่จะมาเกี่ยวข้องกับตัวเรากว้างหรือแคบเพียงใด ถ้าสิ่งเหล่านั้นมีผลมาเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อตัวเราแล้ว ก็อาจยอมรับได้ว่า "สิ่งเหล่านั้น คือ สิ่งแวดล้อม"

วินัย วีระวัฒนานนท์ ได้ให้ความหมาย สิ่งแวดล้อมว่า คือ สิ่งที่อยู่โดยรอบสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์และเป็นปัจจัยในการกำหนดวิธีการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมว่า คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องและมองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผนประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจร และ วัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันทั้งระบบแยกออก เป็นลักษณะกว้าง ๆ ได้ ๒ ส่วนคือ (๑) สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรทุกประเภท (๒) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชนเมือง สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ฯลฯ เป็นต้น

๓. ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อม^๔ หมายถึงปัญหาความเสื่อมโทรมในเชิงคุณภาพและปริมาณของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม อันมีสาเหตุมา

^๓ พระสงฆ์เสริม แสงทอง, แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักทางพุทธศาสนา, *ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๑, หน้า ๙.

^๔ ศวดี บุญเกียรติ, *เมืองกับสิ่งแวดล้อม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พี.เพรส, ๒๕๔๖), หน้า ๙๖.

จากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการพัฒนา ขอบเขตของปัญหาสิ่งแวดล้อม สามารถพิจารณาได้จากความรุนแรงของปัญหา มีถึง 4 ระดับด้วยกัน คือระดับโลก ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีอยู่สองลักษณะด้วยกันคือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในรูปของการร่อยหรอหมดไป และความเสื่อมโทรมของคุณภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ที่เรียกว่า ภาวะมลพิษ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นผลผลิตตามมาจากการที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต้องเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความสูญเสียคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่มีที่ท่าว่าจะเลวร้ายลงทุกวัน มีดังนี้

๑. ปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมด ๓๒๑ ล้านไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ๑๕๐ ล้านไร่ ในจำนวนนี้มีพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องการใช้นินไม่เหมาะสมตามสมรรถนะประมาณ ๓๐ ล้านไร่ มีการพังทลายของดินในพื้นที่เกษตรกรรม ๑๓๔ ล้านไร่ ปัญหาดินเค็มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๑๗.๘ ล้านไร่ ปัญหาการสูญเสียและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ชุ่มน้ำอันเป็นพื้นที่มีลักษณะเด่นทางนิเวศวิทยาของประเทศ การแพร่กระจายของสารพิษตกค้างในดิน การทรุดตัวของดินจากการสูบน้ำบาดาล ปัญหาเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการใช้ที่ดินผิดประเภท เช่น การบุกรุกแผ้วถางป่า เพื่อทำไร่เลื่อนลอย การใช้สารเคมีทำให้มีพิษตกค้างและขาดความรู้และการวางแผนที่ดี และที่สำคัญคือความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นั่นเอง^๕

๒. ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ

เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ความต้องการน้ำเพื่อการอุปโภคและการผลิตทางเศรษฐกิจสาขาต่างๆ จึงแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาก ในขณะที่จำนวนแหล่งมีปริมาณจำกัด เรามีพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งได้รับประโยชน์จากการชลประทานประมาณ ๒๙ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๒๒ ของพื้นที่ทำการเกษตร มีอ่างเก็บน้ำทั้งขนาดใหญ่และขนาดกลาง ๓๙๒ อ่าง กักเก็บน้ำได้ ๗๐,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร แต่มีหมู่บ้านในชนบทขาดแคลนน้ำใช้ประมาณ ๒๘,๗๕๐ หมู่บ้าน^๖

ปัญหาเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการพัฒนาและพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อแหล่งน้ำ เช่น การชลประทาน การสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ล้วนเป็นการทำลายป่าไม้ สัตว์น้ำและสภาพภูมิอากาศ การขุดเจาะน้ำบาดาลก่อให้เกิดปัญหาของปริมาณน้ำใต้ดินลดลง เมื่อระดับน้ำใต้ดินลดลง ทำให้น้ำทะเลไหลเข้ามาแทนที่ พื้นที่การเกษตรเสียหาย และยังทำให้เกิดการทรุดตัวของดิน การระบายสิ่งโสโครกลงสู่น้ำจากโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการบริโภค (พ.ศ. ๒๕๓๙) ได้แก่ โรงงานน้ำตาล โรงงานแป้งมัน โรงฆ่าสัตว์ โรงงานเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมเหล่านี้ปล่อยของเสียร้าย

^๕ ศวดี บุญเกียรติ, เมืองกับสิ่งแวดล้อม, , หน้า ๑๑๖.

^๖ อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๑.

ละ ๘๐ หรือ ๑,๖๐๐,๐๐๐ ตัน ลงสู่แม่น้ำประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี ความสามารถในการกำจัดของเสียเพียง ๖๗๕,๐๐๐ ตันหรือร้อยละ ๔๒ เท่านั้น แต่ของเสียที่เกิดจากชุมชนยังไม่ได้รับการประเมิน เมื่อแหล่งน้ำเสี่ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย การอุปโภคบริโภค การสาธารณสุข สุขการประมง การกสิกรรม การเลี้ยงสัตว์ และการท่องเที่ยว

๓. ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศ

มลพิษทางอากาศ ได้แก่ ฝุ่นละออง สารตะกั่ว ก๊าซคาร์บอนมอนนอกไซด์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ ความร้อนทางอากาศ เสียงและความสั่นสะเทือนที่เกิดจากการก่อสร้างและกิจกรรมอุตสาหกรรม มีสาเหตุใหญ่ ๒ ประการ คือ

๓.๑ เกิดจากธรรมชาติ เช่น ภูเขาไฟระเบิด พายุ ลมใต้ฝุ่น

๓.๒ เกิดจากสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเอง เช่น การเผาไหม้เชื้อเพลิงจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงกลั่นน้ำมัน โรงไฟฟ้า โรงถลุงเหล็ก การเผาไหม้เชื้อเพลิงของยานยนต์ การหุงต้ม การเผาขยะมูลฝอย ฝุ่นละอองจากการก่อสร้าง สารกัมมันตรังสีจากโรงงานปรมาณู เมื่ออากาศเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตอื่น ๆ เช่น ทำให้อากาศมีดَّمَว ความร้อนบนผิวโลกเพิ่มขึ้น ก่อความสกปรกต่อเสื้อผ้า บ้านเรือน ทำให้โลหะผุเร็ว ทำอันตรายต่อชีวิตสัตว์และพืช ทำให้การเจริญเติบโตหยุดชะงัก ตลอดจนทำให้สูญเสียต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ^๗

๔. ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้

ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพต่างๆ ช่วยดูดซับสร้างความชุ่มชื้น ลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ช่วยป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และรักษาความสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศอันมีคุณค่าและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในช่วง ๓๕ ปีที่ผ่านมา ป่าในประเทศไทยถูกทำลายไปมากมาย ในปี ๒๕๓๙ ป่าไม้ในประเทศไทยเหลืออยู่เพียง ๘๐ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศและนับวันลดลงทุกปีซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง^๘

สาเหตุหลักก็มาจากการบุกรุกเข้าทำไร่เลื่อนลอย ไฟป่า การทำเขื่อน อ่างเก็บน้ำ การลักลอบตัดไม้ ปัจจุบันป่าไม้ในประเทศไทยถูกทำลายปีละ ๕% ถ้าไม่รีบแก้ไข อีกประมาณ ๒๐ ปีข้างหน้า ป่าไม้ในเมืองไทยจะหมดไป เมื่อป่าถูกทำลาย สัตว์ป่าที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอันหาค่ามิได้ย่อมเดือดร้อน สัตว์ป่าบางชนิดกำลังสูญพันธุ์ บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้วและไม่สามารถหามาทดแทนได้ หากไม่มีป่าให้มันหลบภัยและอาศัยเลี้ยงชีวิตแล้ว ในที่สุดสัตว์ป่าก็จะหมดไป^๙

^๗ อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๒.

^๘ อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๔.

^๙ จิรากรณ์ ดชเสนี, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๙.

๔. สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีสาเหตุเกิดจากการเพิ่มประชากรของมนุษย์ และจากธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมไทยด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวเราเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ถ้าสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบหรือถูกทำลาย และการเปลี่ยนแปลงนั้นสะสมตัวมากขึ้นจนธรรมชาติไม่สามารถที่จะปรับให้เข้าสู่สภาวะปกติหรือสภาวะสมดุลได้ทัน ผลที่เกิดขึ้นก็คือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ซึ่งอาจจะมีผลต่อคุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ คุณภาพดิน การสูญเสียของพืชและสัตว์ การสูญเสียความงามตามธรรมชาติ ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อมาถึงมนุษย์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมได้ มีสาเหตุดังนี้

๑) การเพิ่มของประชากร (Population growth) ปริมาณการเพิ่มของประชากรก็ยังคงอยู่ในอัตราทวีคูณ (Exponential Growth) เมื่อผู้คนมากขึ้นความต้องการบริโภคทรัพยากรก็เพิ่มมากขึ้นทุกทางไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน

๒) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี (Economic Growth & Technological Progress) ความเจริญทางเศรษฐกิจนั้นทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตสูงตามไปด้วย มีการบริโภคทรัพยากรเกินกว่าความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต มีความจำเป็นต้องใช้พลังงานมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีก็ช่วยเสริมให้วิธีการนำทรัพยากรมาใช้ได้ง่ายขึ้นและมากขึ้นและผลสืบเนื่องอันเกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ

(๑) ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เนื่องจากมีการใช้ทรัพยากรกันอย่างไม่ประหยัด อาทิ ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ

(๒) ภาวะมลพิษ (Pollution) เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร สารเคมี อันเป็นผลมาจากการเร่งรัดทางด้านอุตสาหกรรมนั่นเอง^{๑๐}

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสภาพทางธรรมชาติ พื้นผิวโลกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจมีผลต่อเนื่องถึงการเกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้ดังนี้

๑. สาเหตุจากธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสภาพทางธรรมชาติพื้นผิวโลกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจมีผลต่อเนื่องถึงการเกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้ดังนี้

ไฟป่า (wildfire) เป็นตัวการในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ทั้งที่เป็นต้นไม้เล็กและใหญ่สิ่งมีชีวิตรวมทั้งจุลินทรีย์ชนิดต่างๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในป่า รวมถึงทรัพยากรที่ไม่มีชีวิต ซึ่งได้แก่ อินทรีย์วัตถุ และปุ๋ย เป็นต้น เมื่อทรัพยากรเหล่านี้ถูกทำลายจะเป็นสาเหตุให้ป่าไม้หยุดชะงักการเจริญเติบโต พื้นดินสูญเสียคุณสมบัติในการอุ้มน้ำ และ

^{๑๐} อ่างแล้ว, หน้า ๒๔๑.

ป่าที่ถูกทำลายจะไม่สามารถรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมต่อไปได้ทำให้เกิดภัยที่ตัดตอนการวิวัฒนาการของต้นพืชและสัตว์ป่าได้ไฟป่าไม่เพียงก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าเท่านั้นแต่ยังก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศจากเถาถ่าน ฝุ่นละออง และแก๊สพิษ ทำให้เกิดภาวะมลพิษทางอากาศ (air pollution) จนอาจส่งผลให้เกิดภาวะโรคต่างๆ ในมนุษย์ น้ำท่วม (flood) เป็นภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลายประการ เช่น ฝนตกหนัก น้ำในแม่น้ำลำคลองถูกหนุนสูงขึ้น โดยเมื่อน้ำขึ้นสูงพันเหนือแนวตลิ่งของลำน้ำจนปกคลุมพื้นแผ่นดินและหากการเคลื่อนที่ของกระแสน้ำมีความเชี่ยวกรากก็อาจทำให้เกิดแผ่นดินถล่มได้นอกจากนี้การไหลของน้ำบริเวณผิวดินยังทำให้เกิดการพัดพาเอาผิวดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ไหลลงสู่ที่ต่ำ ทำให้ผิวดินขาดปุ๋ยธรรมชาติ และทำให้แหล่งน้ำในที่ต่ำกว่าเกิดการตื้นเขินได้พื้นที่ถูกน้ำท่วมเป็นระยะเวลานานจะมีสภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของพืช จึงทำให้พื้นที่นั้นเสียสมดุลธรรมชาติได้ โดยในบางพื้นที่อาจเกิดหรือทำการเกษตรกรรมได้ ซึ่งดินที่เสียสภาพนี้จะอยู่ในสภาวะที่เรียกว่า มลพิษทางดิน (soil pollution) ส่วนปุ๋ยและสารเคมีที่เป็นทั้งสารอินทรีย์และอนินทรีย์ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำที่ต่ำกว่า และเมื่อน้ำในแหล่งน้ำลดลงสารต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกขังอยู่ในแหล่งน้ำนั้นและก่อให้เกิดสภาพน้ำที่มีสารต่าง ๆ ปนอยู่สูง เป็นมลพิษทางน้ำ

แผ่นดินไหว (earthquake) เป็นภัยธรรมชาติที่เป็นสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติโดยหากเกิดแผ่นดินไหวที่เกินกว่า ๕ ริกเตอร์ขึ้นไปจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ตั้งแต่สิ่งก่อสร้างการพังทลายของแผ่นดินทำให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพืชและสัตว์เปลี่ยนแปลงไปซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสูญเสียของพืชพันธุ์สัตว์ป่า ตลอดจนจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กชนิดต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติได้

ภูเขาไฟระเบิด (volcano) เป็นภัยธรรมชาติที่เป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากเนื่องจากเมื่อเกิดการระเบิดของภูเขาไฟจะทำให้หินเหลวที่มีความร้อนสูงที่อยู่ใต้ผิวโลก เรียกว่า แมกมา (magma) พุ่งออกมาสู่ผิวโลก เรียกว่า ลาวา (lava) หินหลอมเหลวที่มีความร้อนสูงเหล่านี้จะไหลเข้าทำลายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป และต้องใช้เวลาช้านานกว่าจะเกิดการแทนที่กลับมาเป็นระบบนิเวศที่สมดุลเช่นเดิมได้อีกครั้ง^{๑๑}

นอกจากนี้ไอรระเหยหรือควันที่เกิดจากภูเขาไฟ จะมีกำมะถันปนอยู่มาก ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิตอีกด้วย ซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิตอีกด้วย หากเกิดการระเบิดของภูเขาไฟใต้น้ำจะก่อให้เกิดคลื่นขนาดใหญ่ในมหาสมุทร น้ำท่วมตามเกาะและเมืองชายฝั่งทะเลได้ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งตามหมู่เกาะฮาวาย คลื่นขนาดใหญ่นี้มีชื่อเรียกว่า สึนามิ (tsunami) เกิดจากแผ่นดินไหว แผ่นดินถล่ม หรือภูเขาไฟระเบิดใต้น้ำมหาสมุทร

๒. สาเหตุจากมนุษย์

^{๑๑}ดร.ฤทธิ วัฒนชัยยิ่งเจริญ, ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต , (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยส่วนใหญ่จะมีมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดขึ้นเนื่องจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ถูกวิธี ไม่เหมาะสม หรือไม่มีการควบคุมจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดผลเสียหายตามมาโดยหากพิจารณาถึงสาเหตุการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์จะสามารถแบ่งเป็นสาเหตุต่างๆ ได้ดังนี้

การเพิ่มของประชากร เนื่องจากประชากรทั่วโลกจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงมากขึ้นในแต่ละปี ซึ่งการเพิ่มมากขึ้นของประชากรโลกก็จะนำมาซึ่งความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต จึงทำให้เกิดผลต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น การเพิ่มพื้นที่ทำกินทางการเกษตร การบุกรุกทำลายป่า การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มกำลังการผลิตสินค้าต่าง ๆ เป็นต้น ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากขึ้นเช่นนี้จะส่งผลให้เกิดการบุกรุกทำลายสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การเสื่อมดุลทางธรรมชาติได้^{๑๒}

การขยายตัวของชุมชนเมืองเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่าง ๆ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว โดยขาดการวางแผนผังการใช้พื้นที่ล่วงหน้าหรือไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย เช่น ปัญหาการใช้ทรัพยากรประจำท้องถิ่น ปัญหาการควบคุมดูแลทรัพยากร และปัญหาการกำจัดของเสีย เป็นต้น นอกจากนี้หากการขยายตัวของชุมชนส่งผลให้เกิดการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นก็จะยิ่งส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นด้วยซึ่งหากมีการควบคุมดูแลที่ไม่เหมาะสมก็ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมาก

เทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การใช้สารเคมีต่าง ๆ เช่น ยาฆ่าแมลงและปุ๋ย จะส่งผลให้เกิดการตกค้างของสารเหล่านี้ในดินและอาจกระจายไปสู่แหล่งน้ำหรือระบบนิเวศต่าง ๆ นอกจากนี้สารเคมีเหล่านี้ยังสามารถสะสมและตกค้างในตัวสัตว์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสายใยอาหาร ดังนั้น หากมีการใช้สารเคมีเหล่านี้ในปริมาณมากและเป็นเวลานานก็จะทำให้ในผลผลิตจากทั้งพืชและสัตว์มีการปนเปื้อนสารเคมีได้

การสร้างสิ่งก่อสร้าง การสร้างถนน อ่างเก็บน้ำ เขื่อน นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ป่าไม้ ดิน และน้ำถูกใช้ไป นอกจากนี้ยังอาจส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าในพื้นที่นั้น เนื่องจากการทำลายถิ่นที่อยู่ของสัตว์ป่าได้ เมื่อมนุษย์สร้างสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้น ก็จะทำให้มีการทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ป่าจะเสื่อมโทรมลงและอาจหมดไปได้ สัตว์ป่าต่างๆ จะไร้ที่อยู่อาศัยและอาจสูญพันธุ์ไปในที่สุด

การกีฬา ในด้านการกีฬาส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดกับทรัพยากรสัตว์ป่า เช่น การยิงนก การตกปลา และการล่าสัตว์ เป็นต้น ซึ่งถ้าหากเป็นไปได้เพื่อการกีฬาอย่างแท้จริง มีการกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานต่างๆ ที่ชัดเจน ก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากนักแต่หากเป็นการแข่งขันเพื่อทำลายสถิติด้านจำนวนก็จะมี การนำอาวุธที่ร้ายแรงและทันสมัย

^{๑๒}<http://www.thaigoodview.com>, ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

มาใช้มากยิ่งขึ้น สัตว์ป่าที่ได้มาก็จะนำเพียงส่วนหนึ่งของที่ได้หรือเพียงบางส่วนของร่างกายไปเป็นอาหารหรือเครื่องใช้เท่านั้นส่วนที่เหลือก็จะถูกทิ้งไว้ในป่า ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่คุ้มกับการสูญเสียชีวิตและพันธุกรรมของสัตว์ป่า

การสงคราม จะก่อให้เกิดการกระตุ้นให้นำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากขึ้น ตั้งแต่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มากขึ้นตั้งแต่การใช้ทรัพยากรแร่ธาตุเพื่อการผลิตอาวุธและเครื่องมือต่าง ๆ บางครั้งมีการเร่งขุดเจาะน้ำมันดิบเพื่อขายและแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา เพื่อนำไปซื้ออาวุธที่ทันสมัยมีประสิทธิภาพการทำลายล้างสูงมาต่อสู้กันซึ่งผลของสงครามก็คือการสูญเสียทั้งสองฝ่าย ทั้งด้านทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่นๆเช่น การทิ้งระเบิดทำลายบ่อน้ำมันของอิรักในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปริมาณน้ำมันที่สูญเสียไปจากการทิ้งระเบิดเพียงครั้งเดียวนี้ อาจจะต้องอาศัยระยะเวลาอันยาวนานเป็นหลายล้านปีจึงจะเกิดขึ้นได้

ความไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์หลายๆ ครั้งที่คนเราทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ไม่รู้ถึงสาเหตุและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ขาดข้อมูล ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้เราเกิดมูมมองและเกิดความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน โดยขณะที่นักอนุรักษ์ของป่าไม้และสัตว์ป่า แต่ภาคอุตสาหกรรมกลับนึกถึงวัตถุดิบที่เป็นปัจจัยในการผลิตเป็นต้นทุน นักเศรษฐศาสตร์จะนึกถึงทรัพยากรที่ต้องใช้ให้คุ้มค่าชาวนาจะนึกถึงฝนเกษตรกรบางกลุ่มยังมุ่งเน้นการทำการเกษตรที่ต้องใช้สารเคมีในปริมาณมาก ฯลฯ สังคมยังขาดความเข้าใจถึงสิ่งแวดล้อมในลักษณะของภาพรวมที่เป็นความสัมพันธ์ร่วมกันของสิ่งต่าง ๆ ที่เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นที่จุดใดจุดหนึ่งก็จะมีผลกระทบต่อเนื่องไปถึงระบบนิเวศที่เป็นภาพรวมด้วยดังนั้นในการกระทำสิ่งใดเราควรพิจารณาให้ดีกว่าก่อนว่า การกระทำนั้นจะเป็นการทำลายหรือก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาวได้หรือไม่^{๑๓}

๕. หลักการนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อม

พระพุทธศาสนามีปรัชญาและคำสอนที่เน้นความตระหนักและมีความเมตตาต่อชีวิตทั้งมวล แต่ที่ผ่านมา ชีวิตสัตว์ พืชพรรณ ทรัพยากรทางธรรมชาติ เป็นต้น ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากความโง่เขลา ความโลภ และการขาดความเคารพต่อโลก วิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ต้องการความช่วยเหลือที่เร่งด่วน แต่การมุ่งเน้นคุณค่าด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ มิได้หมายความว่าละเลยบทบาทของวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์มีขอบเขตอยู่กับสภาพของโลก ในขณะที่พุทธศาสนาเป็นแหล่งคุณค่าของมนุษย์ และทุกวันนี้ ประชาชนจำนวนมากรู้สึกว้า นอกเสียจากปัจเจกชนและค่านิยมทางสังคมจะได้รับการกระตุ้น เมื่อนั้นเราจึงจะเริ่มแก้ปัญหาก็กำลังเผชิญอยู่ได้ในวิถีทางที่มีผลต่อชีวิตบนโลกทั้งปัจจุบันและอนาคต คือ ปัญหาล้างแวดล้อมทางสังคม แล้วจะกล่าวถึงการนำหลักพุทธธรรมมาแก้ไขปัญหาล้างต่อไป ดังนี้

^{๑๓}<http://www.oknation.net/blog/maroon25/2008/12/29/entry-1>, ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

หลักไตรสิกขากับการแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม

คำสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย และมีพุทธพจน์แสดงต่อเนื่องกันของ กระบวนการศึกษาฝึกอบรมที่เรียกว่าไตรสิกขา คือ (๑) อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล (๒) อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจให้เจริญได้ที่ (๓) อธิปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง องค์ประกอบทางสิกขา ๓ หรือ โดยทางธรรมก็คือ “มีศีลเป็นพื้นฐาน มีสมาธิเป็นกำลัง มีการเห็นแจ้งแห่งตลอด (วิปัสสนา) ซึ่งเป็นตัวการกระทำอย่างที่ไม่อาจจะแยกกันได้” การพัฒนาความรู้จำเป็นต้องอาศัยธรรม ๓ ประการเหล่านี้ทำงานร่วมกันแบบสัมพันธ์กันไปตามลำดับ จึงจะได้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง เป็นความรู้หรือปัญญาชั้นโลกุตตระ ที่สามารถทำให้บรรลุเป้าประสงค์ คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะได้ ดั่งเนื้อความในมหาปริณิพพานสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่หมู่ภิกษุ ความว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอนิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอนิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ^{๑๔}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ศีล สมาธิ และ ปัญญา ต่างก็สัมพันธ์กันเกี่ยวข้องกันอย่างไร แยกออกจากกันไม่ได้ ต้องอาศัยกันและกันเป็นลำดับ ไปช่วยให้ศีลช่วยอบรมสมาธิ สมาธิก็อบรมปัญญา ปัญญาที่สมาธิอบรมดีแล้ว ก็ได้อบรมจิต เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตให้สูงสุดได้ ในการพัฒนาความรู้ ทำให้ความรู้เจริญถึงที่สุด เกิดผลานิสงส์เป็นเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

การนำหลักไตรสิกขามาแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม

ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา ๓ อย่าง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา ๓ ด้าน คือ

(๑) ศีล (Social Development) ข้อปฏิบัติตนขึ้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข (เสวนาคบหาเป็น สังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น) โดยสิ่งแวดลอมทางสังคม ได้แก่ บุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา การนำหลักศีลมาใช้กับแก้ไขปัญหากับสิ่งแวดลอม เช่น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในคือ ศีลข้อที่ ๑. คือ ไม่ทำร้าย ไม่ฆ่า ไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็พืช หรือสัตว์ ไม่ว่าจะขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ทุกสิ่งคือสิ่งมีชีวิตมีลมหายใจ มีความรู้สึกรู้เจ็บปวดเวลาถูกมนุษย์ทำร้าย ในศีลข้อที่ ๑ นี้เป็นข้อที่สังคมในระดับครอบครัวและบุคคลควรระลึกและสร้างจิตสำนึก อบรมให้มีไว้กำกับตนอยู่เสมอต่อการไม่เบียดเบียนทำลายกันทำให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงในสังคม ทำเราได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดลอมอย่างถาวรตลอดไปและในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดลอม

^{๑๔}ที่.ม. (ไทย) ๖๑๐/๑๔๓/๘๘.

พระพุทธศาสนาได้อุบัติในโลกเมื่อประมาณ ๒๕๐๐ ปีเศษมาแล้วนั้น ได้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก “พระพุทธเจ้าทรงเป็น “โลกวิทู หมายถึงผู้รู้แจ้งในโลกทั้ง ๓ ได้แก่ สังขารโลก คือ โลกของการประกอบแห่งเหตุปัจจัย สัตว์โลก คือ โลกแห่งสรรพสัตว์สิ่งมีชีวิต และอากาศโลก คือ โลกจักรวาลทั้งหลาย”

พระพุทธองค์ทรงตระหนักในการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทรงกำหนดพระวินัยสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ เช่น บทบัญญัติที่ทรงห้ามทิ้งของสกปรกลงในแม่น้ำหรือที่สาธารณะ ห้ามพระภิกษุตัดต้นไม้ ทำลายป่า ห้ามฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้มีเมตตา กรุณา เป็นต้น บนพื้นฐานหลักธรรมเพื่ออนุรักษ์ต่อธรรมชาติ^{๑๕} ในด้านจริยวัตรพระพุทธเจ้านอกจากทรงเป็นตัวอย่างในการเกี่ยวข้องกับป่าไม้ ต้นไม้ แล้วยังตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ที่ถือธุดงค์ ปฏิบัติธรรมในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้ เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม และได้ตรัสยกย่องภิกษุเป็นตัวอย่าง คือ พระมหากัสสปเถระว่าทรงคุณธรรมเครื่องดำเนินชีวิตเสมอด้วยพระพุทธเจ้า คือ การปฏิบัติธุดงค์อยู่ป่าเป็นวัตร ต่อมาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย ก็ได้เกิดมิตติการสร้างวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา ๒ ประเภท คือ (๑) อรัญญวาสี ประเภทวัดป่า พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดประเภทนี้เรียกว่า พระสงฆ์ฝ่ายอรัญญวาสี หรือพระธุดงค์พระวัดป่าเป็นธรรมเนียมมาจากครั้งพุทธกาล และ (๒) คามวาสีประเภทวัดบ้านที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านหรือในเมือง เรียกพระสงฆ์ที่อยู่อาศัยในวัดประเภทนี้ว่า พระสงฆ์ฝ่ายคามวาสี บางครั้งเรียกพระบ้าน เพราะอยู่ในบ้านในเมือง

ดังนั้น ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้เป็นต้นนั้น พระภิกษุสงฆ์ทั้งสองฝ่ายควรทำหน้าที่ โดยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและสั่งสอนศีลธรรมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาทราบได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่แทรกไว้ในความเชื่อ ที่ปรากฏอยู่ในชาดกต่างๆ นั้น ได้สอนให้มนุษย์มีความเอื้อเพื่อต่อทรัพยากรธรรมชาติ โดยการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ อากาศ และป่าไม้ ให้สะอาด เป็นต้น พระพุทธองค์จึงทรงพระบัญญัติพระวินัยหรือศีลเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับการรักษาสิ่งแวดล้อม

(๒) สมานิ (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี (ตั้งจิตเป็น วางใจเป็น ทำใจเป็น) ได้แก่ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ บุคคลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เอื้ออารี มีความเคารพ ความอ่อนน้อม มีความกตัญญูรู้คุณ ด้านสมรรถภาพจิตได้แก่ การมีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุตสาหะ มีความรับผิดชอบ มีสติและสมาธิ ส่วนด้านสุขภาพจิตที่ดี ได้แก่ การมีจิตใจร่าเริงแจ่มใส เบิกบานสดชื่น อิ่มเอิบ ผ่องใส และยังสอนให้พุทธศาสนิกชนตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรมคือการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เดินจงกรม(เดินแบบเจริญสติ) ไร่ไร่ไม้ เพราะในวัดป่าจะมีต้นไม้มาก บรรยากาศสงบร่มรื่น ทำให้ผู้เข้าไปสัมผัส เกิดความรู้สึกร่มเย็นสบาย มีความสงบสงัดระงับความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวลได้อย่างรวดเร็ว ทำให้จิตสงบและร่างกายสดชื่น เพราะสัมผัสกับความสมดุลของธรรมชาติ

^{๑๕}วิ. มหา. (ไทย) ๒/๔๒๕,๗๑๓/๒๒๕,๓๖๑.

(๓) ปัญญา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา ได้แก่ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ (คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น) โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยและสังคมโลก เช่น การปลูกป่าและการรักษาต้นน้ำลำธารเป็นบุญกุศลเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยและสังคมโลก พระพุทธองค์ได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ในวนโปกสูตรว่า “ชนเหล่าใดปลูกป่า ปลูกสวน สร้างสะพาน สร้างโรงน้ำ ชุดบ่อน้ำ บริจาคอาคารที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นได้บุญกุศลตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน”^{๑๖} ดังตัวอย่าง

การปลูกป่าถ้าจะให้ราษฎรมีประโยชน์ให้เขาได้ให้ใช้วิธีปลูกไม้ ๓ อย่าง แต่มีประโยชน์ ๔ อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจ โดยปลูกรองรับการชลประทาน ปลูกรับซับน้ำ และปลูกอุดช่องโหลตามร่องห้วยโดยรับน้ำฝนอย่างเดียว ประโยชน์อย่างที่ ๔ คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดิน” แปลความสรุปอย่างเข้าใจง่าย ปลูกไม้ให้พออยู่ พอกิน พอใช้ และระบบนิเวศน์

“พออยู่ หมายถึง ไม้เศรษฐกิจปลูกไว้ทำที่อยู่อาศัย และจำหน่าย

พอกิน หมายถึง ปลูกพืชเกษตรเพื่อการกินและสมุนไพร

พอใช้ หมายถึง ปลูกไม้ใช้สอยโดยตรงและพลังงาน เช่น ไม้ฟืน, และไม้ไผ่ เป็นต้น ประโยชน์ต่อระบบนิเวศน์ สร้างความสมบูรณ์และ ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่า”^{๑๗}

ดังตัวอย่างข้างต้นถือว่าใช้ปัญญาในการบริหารในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัญญาในทางพุดจาให้ผู้คนได้ใช้สอยประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า เป็นต้น จึงเป็นอุปบายให้สังคมช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้น หลักไตรสิกขามาแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมทางสังคม หมายถึง กระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา ๓ ด้าน พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และถนอมธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ หรือสัตว์ป่า จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจในการที่จะเน้นบทบาทของผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อการบรรลุพระนิพพาน โดยการอาศัยอยู่ตามราวป่าตามเขา ชีวิตของพวกเขาดำเนินไปด้วยปัญญา และศีลสิกขา อันน่าจะมีคุณค่าในแง่มุมการผลิต มากกว่าแรงงานที่ใช้ในการผลิตโลกทางวัตถุ ตัวอย่างเช่น การที่พระภิกษุบำเพ็ญสมาธิในราวป่า ก็เป็นผลโดยตรงในการรักษาป่าโดยไม่ต้องลงทุนลงแรงใดๆ เจ้าพนักงานป่าไม้อย่อมจะบอกได้ดีว่าในการที่พระเข้าไปบำเพ็ญสมาธิในป่านั้น มีผลในการอนุรักษ์ดีกว่าวิธีอื่นๆ

หลักอริยสัจ ๔ กับการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม

อริยสัจ ๔ เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้า แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ หรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มี ๔ ประการ^{๑๘} คือ

^{๑๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๗/๖๑.

^{๑๗} http://www.greencoun.com/3forest_4benefits.php, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

๑. ทุกข์ เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา แปลว่าทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก โดยทั่วไปหมายถึง สังขารธรรม อันได้แก่ ชั้นที่ ๕ คือสังขารทั้งปวงล้วนเป็นที่ตั้งของกองทุกข์

๒. สมุทัย คือ เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในหมวดอริยสัจ หรือ อริยสัจ ๔ หมายถึง เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดทุกข์ ซึ่งเกิดจากตัณหา

๓. นิโรธ ความดับ (ทุกข์) คือความสำรอกออก, สลัดทิ้ง, ปลดปล่อย, ไม่มีเยื่อใยสมุทัยอันเป็นบ่อเกิดทุกข์ได้สิ้นเชิง หมายถึง การทำลายสมุทัยและดับสมุทัยคือตัวตัณหาให้สิ้นไปจนไม่เกิดขึ้นได้อีกเหมือนไฟที่สิ้นเชื้อ ด้วยอำนาจการดำเนินตามมรรคจนได้บรรลุมรรคนั้นๆ

๔. มรรคมืองค์แปด หนทางถึงความดับทุกข์ ... ประกอบด้วยกรอบการปฏิบัติ ๘ ประการด้วยกัน เรียกว่า "มรรคมืองค์แปด" หรือ "มรรคแปด" (อภิญ्ञคิกมรรค)

การนำหลักอริยสัจ ๔ มาแก้ไขปัญหาล้างแวล้อมทางสังคม

อุตสาหกรรมที่เข้าสู่ประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการประกอบชิ้นส่วนที่เน้นการใช้แรงงานมากกว่าการผลิตที่เน้นการเพิ่มมูลค่าเพิ่มจากการออกแบบและใช้เทคโนโลยีกำลังนำสังคมไทยไปเผชิญปัญหามากมาย ดังนั้น หากต้องการแก้ปัญหาเหล่านี้ ควรนำอริยสัจ ๔ นำใช้เพื่อลดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจากการลงทุนด้านอุตสาหกรรมระหว่างประเทศที่มีอยู่มากมายในประเทศไทยตอนนี้ อันเนื่องมาจากการกระตุ้นการลงทุนจากต่างประเทศ

ทางเลือกสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยไม่ละทิ้งสิ่งแวดล้อม สามารถนำอริยสัจ ๔ นำช่วยวิเคราะห์ได้ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ทุกข์ หมายถึง ปัญหา ได้แก่ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ และภาวะบีบคั้นที่มนุษย์ได้รับในปัจจุบัน และจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต

๒. สมุทัย คือ สาเหตุของทุกข์ คือความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ ที่ผ่านนามมนุษย์นำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาสนองความต้องการ เพื่อให้บรรลุมาตรฐานการเป็นอยู่คือมีคุณภาพชีวิตที่ดี หากแต่การนำสิ่งดังกล่าวมาใช้ ไม่สามารถสนองความต้องการมนุษย์ทุกคนได้มีเพียงประชากร ๒๐% ของโลกเท่านั้นที่ได้รับการตอบสนอง แต่อีก ๘๐% แค่งปัจจัยพื้นฐาน ยังไม่สามารถมีให้ครบได้ จึงเกิดความเหลื่อมล้ำเป็นอย่างมาก

๓. นิโรธ การสิ้นสุดของปัญหา เป็นที่ยอมรับว่า ปัญหาโลกร้อนนั้นแก้ได้ยาก และปัจเจกชนไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ แต่ในระดับท้องถิ่น ยังพอแก้ไขได้ และยังมีความหวังว่า เมื่อมีการแก้ไขในระดับท้องถิ่น จนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน อาจขยายวงไปสู่ระดับชาติ ระดับนานาชาติได้

๔. มรรค หมายถึง แนวทางแก้ปัญหา ซึ่งแบ่งเป็นส่วนการจัดการสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมเพื่อลดผลกระทบ และส่วนของกรายกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศเพื่อสร้างเศรษฐกิจและสังคมเข้มแข็งสงบสุข ถ้าจะแก้ปัญหานี้อย่างยั่งยืน เมื่อมนุษย์เป็นผู้ก่อ ก็ต้องแก้ที่

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ,พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๕.

มนุษย์ นั่นคือลดกิเลส ลดความต้องการอย่างฟุ่มเฟือยลง มาเป็นความต้องการที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตเท่านั้นมรรคมืองค์แปด หมายถึงวิธีทั้ง ๘ ที่รวมเป็นหนึ่งทางในแก้ปัญหา นั่นคือ

๑) สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ มนุษย์ต้องมีทัศนคติต่อทรัพยากรโลก การใช้ทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากร สาเหตุของปัญหา และการแก้ไขอย่างถูกต้อง

๒) สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ คือ มีความคิดอันถูกต้อง ในการที่จะแก้ปัญหา และไม่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปัญหา เช่น มีความคิดที่จะลดการใช้พลังงาน มีความคิดที่จะใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือสื่อสารในอันที่เผยแพร่ข้อมูลอันเป็นความจริง ในอันที่จะช่วยลด หรือแก้ปัญหา เช่น บอกแม่ค้าว่าไม่ขอรับถุงพลาสติกใส่สินค้า บอกสมาชิกในบ้านให้ช่วยประหยัดพลังงาน เป็นต้น

๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ หรือการกระทำชอบ มีการกระทำที่ช่วยในการแก้ปัญหา และไม่เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เช่น ตีมน้ำเปล่าแทนน้ำอัดลม เพราะการผลิตน้ำเปล่าใช้กระแสไฟฟ้าน้อยกว่า พยายามเลือกอาหารสดมาปรุงรับประทานแทนอาหารแช่แข็งให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะอาหารแช่แข็งใช้พลังงานในการรักษาคุณภาพอาหารมากกว่าอาหารสดสูง ๑๐ เท่า นำสิ่งของที่ไม่จำเป็นออกจากหลังรถเพื่อลดน้ำหนักบรรทุก อันเป็นการช่วยประหยัดน้ำมัน นำปิ่นโตไปใส่อาหารเมื่อจะซื้ออาหารสำเร็จรูป เพื่อช่วยลดการใช้ถุงพลาสติก หรือมีการกระทำที่ช่วยให้เกิดความรู้อย่าง ความเข้าใจ ความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ในวงกว้าง ชักชวนผู้เผากรดาดเงินกระดาดทองสำหรับบรรพบุรุษให้ลดจำนวนกระดาดลง เพื่อลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สู่ชั้นบรรยากาศ ชักชวนลูกออกไปเดินเล่นในสวนสาธารณะเพื่อแยกเด็กจากการเล่นเกมในคอมพิวเตอร์อันช่วยประหยัดพลังงาน ชักชวนเด็กๆ สังเกตธรรมชาติรอบตัว เช่น ลักษณะของใบไม้ ดอกไม้ เพื่อบ่มเพาะความรัก และหวงแหนในธรรมชาติ เหล่านี้เป็นต้น

๕) สัมมาอาชีวะ ประกอบอาชีพชอบ ไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เผาป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่ม อาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่นการตัดไม้ทำลายป่า

๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ คือพยายามละ ลด พฤติกรรมที่ทำร้ายโลก และพยายามเพิ่ม และรักษาพฤติกรรมในการเยียวยาโลกที่ได้ริเริ่มทำขึ้นแล้ว

๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ มีสติระลึกอยู่เสมอ ว่าการกระทำใดๆ ที่กำลังจะกระทำ หรือกระทำอยู่จะมีผลต่อโลกอย่างไร เช่น เมื่อจะออกจากห้อง ให้ระลึกว่าควรทำอะไรก่อนเดินออกจากห้องไป นั่นคือ ปิดไฟ ปิดแอร์ ถอดปลั๊กเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น

๘) สัมมาสมาธิ มีสมาธิชอบ หรือตั้งมั่นชอบ มั่นใจว่าทำในสิ่งที่ถูกต้องไม่หวาดเสียวต่อคำนิินทาจากสังคมที่ยังไม่เห็นความสำคัญอันเนื่องเพราะการกระทำที่ผิดแผกจากผู้อื่น อีกทั้งการมีสมาธิ จะช่วยให้จิตมีพลังเพียงพอที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น นำไปใช้คิดหาหนทางแก้ไข ปัญหาต่อไป

ดังนั้นการนำหลักอริยสัจ ๔ มาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม เพียงแค่เปลี่ยนทุกข์ เป็นปัญหา เปลี่ยนสมุทัย-เหตุแห่งทุกข์ เป็นเหตุแห่งปัญหา เปลี่ยนนิโรธ-การดับทุกข์ เป็นการ แก้ปัญหา เปลี่ยนมรรค-หนทางดับทุกข์ เป็นวิธีแก้ปัญหา จากนั้นดำเนินการตามกระบวนการของ อริยสัจ ก็สามารถจัดการกับปัญหาทางสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายได้

๖. สรุป

การพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือการปฏิบัติงานพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญใน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อย เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อขจัดปัญหาทางด้านปัญหาเกี่ยวกับดินเสื่อมโทรม ปัญหาเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทาง อากาศ และ ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไป เพราะหากสิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาวะ ปกติบริสุทธิ์ สดใสตามธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหมดก็จะพบกับความสุขสดชื่นไปด้วย โดยใช้หลักธรรมเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น หลักไตรสิกขา และอริยสัจ ๔ เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ :

จิราภรณ์ ดชเสนี. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ดร.ฤทธิ วัฒนชัยยิ่งเจริญ. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต** , กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ , ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) .**พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์** . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). **สำรวจสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ยศวดี บุญเกียรติ. **เมืองกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พี.เพรส, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย :

พระสงเสริม แสงทอง. แนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักทางพุทธศาสนา. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Book :

Bhikkhu Payutto (Phra Debvedi). **Buddhist Economics**, Translated by Dhammavijaya. Second Impression. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Buddhist University Press, 1992.

Gnanarama, Ven. Pategama . **An Approach to Buddhist Social Philosophy**. Singapore: Ti-Sarana Buddhist Association, 1996.

การป้องกันการทุจริตและการมีส่วนร่วมของประชาชน Fraud Protection and Participation of The Public

ประจักษ์ ชุราชี*

บทคัดย่อ

การทุจริต เป็นภัยร้ายแรงสำคัญที่ทำลายความมั่นคงของชาติ รัฐบาลจึงมีนโยบายว่าจะสร้างมาตรฐานด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ให้แก่ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ พร้อมทั้งพัฒนาความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของประชาชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน รวมถึงการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ ตลอดจนสนับสนุนการสร้างค่านิยมของสังคมให้ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริตและถูกต้องชอบธรรม

ABSTRACT

Corruption is a key threat that undermines national security. The government's policy is to establish standards of ethics and good governance. To civil servants and government officials. The development of transparency in the operations of government agencies. In order to secure public trust with the participation of civil society. Including anti-corruption and misconduct. As well as supporting the creation of social values that uphold the integrity and legitimacy.

๑. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเล็กๆ ในแผนที่โลก เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์อันยืนยาวมานานนับพันปีคนไทยเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจและที่สำคัญเราเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตทางการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ จนได้ชื่อว่า เป็นครัวของโลก หลายประเทศในโลกนี้ที่ต้องพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตรของเรา เชื่อหรือไม่ว่าเราส่งข้าวออกไปขายเลี้ยงคนทั่วโลกเป็นอันดับ ๑ มาหลายปีแล้ว เราขาย ไก่ กุ้ง ยางพารา มันสำปะหลัง สับปะรด เป็นสินค้าส่งออกเป็นอันดับต้นๆ ของโลก แต่ท่านเคยสงสัยหรือไม่ว่า เหตุใดคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าเกษตรเลี้ยงชาวโลกของเรายังยากจนอยู่?

* สำนักกฎหมายอาญาจักรธรรมนิติ ๔๐/๔๘ แขวงมีนบุรี เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร

คนไทยเสียภาษีให้แก่รัฐปีละจำนวนมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นภาษีรายได้บุคคลธรรมดา ภาษีนิติบุคคล ภาษีทางตรง ภาษีทางอ้อม การดำเนินชีวิตประจำวันเราต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มร้อยละ ๗ โดยไม่รู้ตัวที่เก็บจากผู้บริโภคและกำไรของผู้ผลิตสินค้าอันเป็นสินค้าบริโภคและสินค้าอุปโภค ต่างๆ เช่น อาหาร เครื่องดื่ม สมุด หนังสือ แบบเรียน เครื่องเขียน เสื้อผ้า เหล้า บุหรี่ น้ำมันเบนซิน รถยนต์ เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเก็บภาษีอื่นๆอีกมากมายไม่ว่าจะเป็นภาษีดอกเบี๊ยะเงินฝากธนาคาร ภาษีสรรพสามิต ภาษีศุลกากร ภาษีธุรกิจเฉพาะ หรือแม้แต่ภาษีที่ต้องเสียให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม หากเราจะถามว่าในแต่ละปีรัฐเก็บภาษีจากประชาชนไปใช้เป็นงบประมาณแผ่นดินเพื่อนำไปบริหารประเทศเป็นเงินปีละเท่าไร คำตอบก็คือปีละกว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านล้านบาท) เงินจำนวนนี้ยังไม่รวมเงินนอกงบประมาณและภาษีที่เก็บโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากสิ่งที่กล่าวมาและจากตัวเลขที่นำมาแสดงจะเห็นได้ว่า หากประเทศไทยมีระบบการบริหารจัดการการจตุรตศรผลประโยชน์ที่ดี มีความเป็นธรรม และ เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลโดยปราศจากการทุจริตคอร์รัปชันหรือการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน ส่วนพรรค ส่วนพวก แน่นนอนเหลือเกินว่าคนไทยทุกคนคงจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่านี้ คุณภาพชีวิตของคนไทยจะดีขึ้นเรื่อยๆ ชาวไร่ชาวนาก็จะไม่มีหนี้สินซ้ำซากอย่างทุกวันนี้

การทุจริตคอร์รัปชันนับเป็นมะเร็งร้ายในสังคมไทยที่กำลังกัดกินประเทศของเราให้สึกกร่อนลงไปเรื่อยๆ ความจริงที่น่ากลัวก็คือ ในการจัดอันดับความโปร่งใสของนานาชาติประจำปี ๒๕๔๙ จากทั้งหมด ๑๖๓ ประเทศ ไทยอยู่อันดับที่ ๖๓ (จากคะแนนเต็ม ๑๐ เราได้ ๓.๖ คะแนน) และถ้านับเฉพาะในแถบเอเชียด้วยกันประเทศไทยถูกจัดให้เป็นประเทศที่มีความโปร่งใสอยู่ในอันดับท้ายๆโดยมีสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีความโปร่งใสมากที่สุดด้วยคะแนน ๙.๔ คะแนน ส่วนประเทศที่มีคะแนนต่ำสุดในเอเชีย คือ พม่า (๑.๙ คะแนน) ที่เลวร้ายยิ่งกว่านั้นก็คือตลอดเวลา ๑๒ ปีที่ผ่านมา (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๕๐) ประเทศไทยได้คะแนนเฉลี่ยเพียง ๓.๓ คะแนน พ.ศ. ๒๕๔๘ ดีขึ้นได้ ๓.๘ คะแนน แต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ ลดลงเหลือ ๓.๖ คะแนน จากตัวเลขที่ได้จากข้อมูลการสำรวจดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงไม่สามารถแก้ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันได้เลย^๑

๒. ความหมายเกี่ยวกับการทุจริต

คำว่า “ทุจริต” ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๑(๑) หมายถึง “เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มีควรโดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น” คำว่า “ทุจริตต่อหน้าที่” ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔ หมายถึง “การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติอย่างใดในตำแหน่ง หรือละเว้นการปฏิบัติ

^๑ อารีย์ อัจฉนิล รองประธาน ป.ช.ภาคประชาชน เรื่องย้อนหลัง (หมวดเดียวกัน) คอร์รัปชันในวงการศึกษา เหลือบทำลายคุณภาพสังคม <http://www.oknation.net/blog/pacm/2009/03/21/entry-1>

อย่างไรในพฤติกรรมที่อาจทำให้ ผู้อื่นเชื่อว่ามีตำแหน่งหรือหน้าที่ที่ตนมิได้มีตำแหน่งหรือหน้าที่นั้น หรือใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น”

รูปแบบการทุจริต

การทุจริตในวงราชการมีหลายรูปแบบ เช่น

- ๑) ฝ่าฝืน หลีกเลียง หรือบิดเบือนระเบียบแบบแผน หรือกฎข้อบังคับ
- ๒) จงใจ เรียกร้อง บังคับ ช่มชู้ หน่วงเหนี่ยว กลั่นแกล้ง หรือหาประโยชน์ใส่ตน/พวก
- ๓) การสมยอม รู้เห็นเป็นใจ เพิกเฉย ละเว้นการกระทำในการที่ต้องปฏิบัติ หรือรับผิดชอบ ตามหน้าที่
- ๔) ยักยอก เบียดบังซึ่งทรัพย์สินของราชการ
- ๕) ปลอมแปลง/กระทำใด ๆ อันเป็นเท็จ
- ๖) มีผลประโยชน์ร่วมในกิจการบางประเภทที่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ของตนบันดลประโยชน์ได้

มูลเหตุการทุจริต

การทุจริตในวงราชการมีมูลเหตุหลายประการ เช่น

- ๑) เจ้าหน้าที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม
- ๒) ขาดกลไกในการลงโทษและการบังคับใช้กฎหมาย
- ๓) ขาดการตรวจสอบ และการควบคุม กำกับ ดูแล
- ๔) เจ้าหน้าที่ได้รับค่าตอบแทน/เงินเดือน ไม่พอกับการครองชีพ และมีปัญหาทางเศรษฐกิจ หรืออบายมุข
- ๕) สภาพการทำงานเปิดโอกาส เอื้ออำนวยต่อการกระทำทุจริต กระบวนการปฏิบัติงานมีช่องโหว่

ต้นตอปัญหาการทุจริตและประพฤตินิชอบ

"เกิดจากความไม่พอเพียง" ของคนที่ทำทุจริต "เกิดจากอุบัติเหตุและความจำเป็น" และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่หากว่าด้วยหลักศาสนาแล้วเห็นว่า "เกิดจากความมีกิเลส" ซึ่งหากสรุปเป็นประเด็นก็จะพิจารณาได้ว่า

๑. ปัญหานี้เป็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากมาก ๆ พระศาสดาของหลายศาสนาในโลกล้วนแต่มุ่งมั่นให้ศาสนิกถดถอยกิเลส และความอยากได้ใคร่มี รวมถึงให้ความส่งเสริมและเกื้อหนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม ซึ่งทุกพระศาสดาสามารถทำได้สำเร็จเป็นอย่างสูง แต่ยังไม่สามารถทำให้มนุษยทุกผู้ทุกนามลดถดถอยกิเลสได้ทั้งหมด จึงยังคงทำให้ปัญหานี้ยังคงมีอยู่ และยังคงจะมีอยู่ตลอดไป ตราบกระทั่งทุกชีวิตแจ่มชัดและยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนาตน

๒. อะไรคือแนวทางแก้ไขการทุจริตและประพฤติมิชอบ กรณีที่เรามองปัญหาการทุจริตเกิดจาก "กิเลส" คงจะต้องแก้ไขที่ต้นตอได้ยาก แต่จะทำให้ลดโอกาสการเกิด (Preventive) และลดผลกระทบของการเกิด (Protective & Mitigation) น่าจะเป็นไปได้ จากคำกล่าวที่ว่า "มนุษยทุกคนล้วนเป็นคนดี และจำเป็นจะต้องมีระบบคอยกำกับและควบคุม เพื่อป้องกันมิให้คนดีกลายเป็นคนไม่ดี" และหากมองจากมุมมองดังกล่าวเมื่อเทียบกลับมาหากรอบแบบการดำเนินการของประเทศไทย จะพบว่าปัจจุบันมีกลไกและหน่วยงานอิสระอย่างน้อย ๔ หน่วยงานที่คอยควบคุมกำกับดูแลในเรื่องนี้ กล่าวคือ

๑) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ซึ่งมีหน้าที่ทั้งในแนว "ป้องกัน (Preventive)" และในแนว "ปราบปราม (Protective)"

๒) สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) มีหน้าที่ในเชิง "ปราบปราม (Mitigation)"

๓) สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (คตง.) มีหน้าที่ในเชิง "ปราบปราม (Protective)"

๔) สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน มีหน้าที่ในเชิง "ป้องกัน (Preventive)" เมื่อมองกลับมาหาคำว่า "ป้องกันมิให้คนดีกลายเป็นคนไม่ดี" เราจะพบว่าหากกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และรวดเร็วแล้ว จะทำให้ผู้ที่คิดจะทำการทุจริตและประพฤติมิชอบมีความเกรงกลัวได้ไม่มากนักน้อย และน่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขเพื่อทำให้โอกาสในการทุจริตและประพฤติมิชอบลดน้อยถอยลงไปได้

๓. แนวทางการแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย

๑. แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อปฏิรูปทางการเมืองให้ประชาชนมีสิทธิและอำนาจในการจัดตั้งองค์กรที่เป็นฝ่ายประชาชนหรือฝ่ายเป็นกลาง เป็นอิสระ มีขีดความสามารถที่จะตรวจสอบนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะองค์กรด้านป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน

๒. ตราพระราชบัญญัติตั้งองค์กรอิสระเพิ่มขึ้น เช่น องค์กรอิสระข้อมูลข่าวสาร องค์กรอิสระคุ้มครองผู้บริโภค องค์กรอิสระสภาพแวดล้อมแห่งชาติ องค์กรอิสระเพื่อความโปร่งใส และปฏิรูปกระบวนการได้มาซึ่งคณะกรรมการองค์กร ควรให้ได้คนที่เป็กลาง เป็นอิสระจากพรรคการเมืองจริงๆ และไม่ควรเน้นคุณสมบัติผู้สมัครประเภทที่มุ่งให้ข้าราชการตำแหน่งสูงที่เกษียณแล้ว

เข้ามาเป็นคณะกรรมการเหล่านี้ เนื่องจากจะทำให้องค์กรเหล่านี้ทำงานแบบระบบราชการและไม่กล้าตรวจสอบนักการเมืองอย่างจริงจัง

๓. รัฐบาลต้องจัดงบประมาณสนับสนุนองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเพิ่มขึ้น ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุน องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน ให้ทำงานคู่ขนานและร่วมกับองค์กรอิสระ เพราะการได้รับการสนับสนุน และการเคลื่อนไหวภาคประชาชนเสริมจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทำงานขององค์กรอิสระ ประสบความสำเร็จเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้ภาคประชาชนเข้มแข็ง พัฒนาระบบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมให้ก้าวหน้าไปมากยิ่งขึ้น

๔. ต้องเร่งปฏิรูปกฎหมาย ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทุกระดับ ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูประบบการศึกษา ปฏิรูปการสื่อสารมวลชน เพื่อให้กลไกการทำงานของกฎหมายการศึกษา ระบบข้อมูลข่าวสารเกิดความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น

๕. ประชาชน นักวิชาการ ผู้ทำงาน สื่อสารมวลชนต้องร่วมกันศึกษาทำความเข้าใจ และเผยแพร่ความรู้ระบบเศรษฐกิจ ธุรกิจสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อน เช่น เรื่องการสื่อสาร โทรคมนาคม ตลาดหลักทรัพย์ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การตกลงการค้าเสรี ฯลฯ ให้ประชาชนเข้าใจ และรู้เท่าทันนักการเมืองให้มากที่สุด ประชาชนจะได้ไม่ถูกหลอกให้เป็นเพียงผู้ลงคะแนนให้นักการเมืองอย่างเดียว หลังจากนั้น นักการเมืองจะเอาทรัพยากรของประเทศไปใช้อย่างไรบ้าง ประชาชนไม่รับรู้ หรือไม่มีความท้อใจเลย

๖. ควรมีการรวมตัวของภาคธุรกิจ ภาคประชาชนทุกฝ่าย เป็นองค์กรผู้บริโภครวมและองค์กรเพื่อความโปร่งใสที่เข้มแข็ง ติดตามตรวจสอบการทำงานของทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดระบบการบริหารที่ดีหรือธรรมาภิบาล/บริษัทภิบาล (Good Government) ที่ดี คือ มีประสิทธิภาพโปร่งใสและเป็นธรรม เพราะการจัดตั้งองค์กรประเภทนี้และการพัฒนาระบบบริหารที่ดีเป็นหนทางที่ป้องกันและลดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างได้ผลทางหนึ่ง (ได้แนวคิดบางส่วนจาก พอภพ ธงไชย “บทเรียนรัฐธรรมนูญใหม่และการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน” การสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๔๓ เรื่อง สังคมโปร่งใสไร้ทุจริต สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ๑๘-๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๓)^๒

แนวทางการแก้ไขปัญหาการคอร์รัปชันในปัจจุบันก็ยังขึ้นอยู่กับกลไกการปราบปรามของภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ ปปช. และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ หรือ ปปท. เป็นหลัก โดยประชาชนมีส่วนร่วมไม่มากนัก ซึ่งทำให้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

^๒ ที่มา นโยบายรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ : การทับซ้อนของผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Conflict of Interest) วิทยากร เชียงกูล ISBN 974-449-285-6

สมการคอร์รัปชัน แม้ว่าวิธีการคอร์รัปชันและการแสวงหาผลประโยชน์รูปแบบต่างๆ จะมีวิธีการที่หลากหลายและซับซ้อนแต่โดยพื้นฐานแล้ว การทุจริตคอร์รัปชันเหล่านี้ล้วนมาจากต้นตอที่คล้ายคลึงกัน ศาสตราจารย์ Robert Klitgaard แห่งมหาวิทยาลัย Claremont Graduate University เสนอ “สมการคอร์รัปชัน” เพื่อเสนอว่า การคอร์รัปชันเป็นส่วนผสมของการผูกขาดการใช้ดุลพินิจและการขาดกลไกความรับผิดชอบที่ฝังตัวต่อไป

คอร์รัปชัน = การผูกขาด + การใช้ดุลพินิจ – ความรับผิดชอบ

Corruption = Monopoly + Discretion – Accountability

C = M + D – A

การผูกขาด (monopoly) เป็นสถานะอันไม่พึงปรารถนาในระบบสังคมเศรษฐกิจ ในทางเศรษฐกิจนั้น อำนาจผูกขาดของผู้ผลิตทำให้สามารถแสวงหาส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (rent seeking) ได้โดยขายสินค้าในราคาแพงกว่า และสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ น้อยกว่า เมื่อเทียบกับกรณีที่มีการแข่งขัน ในทางสังคม ส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากการผูกขาดตกแก่ธุรกิจขนาดใหญ่ จึงทำให้ช่องว่างของความเหลื่อมล้ำกว้างขึ้น และในทางการเมืองอำนาจผูกขาดมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมือง โดยในทางหนึ่งจะพบว่า บ่อยครั้งที่ภาคธุรกิจ ‘วิ่งเต้น’ เข้าหาอำนาจทางการเมืองโดยมุ่งหวังการผูกขาด ในอีกทางหนึ่งจะพบว่า ผู้มีอำนาจทางการเมืองเองก็ต้องการรักษาธุรกิจที่มีอำนาจผูกขาดไว้โดยมีผลประโยชน์ต่างตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นเงินสนับสนุน หรือตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี หรือตำแหน่งอื่นๆ เนื่องจากการผูกขาดเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของการคอร์รัปชัน การลดการผูกขาดจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดการคอร์รัปชัน

การใช้ดุลพินิจ การกำหนดนโยบายและดำเนินกิจการต่างๆ ของรัฐนั้นต้องการกฎหมายหรือกฎระเบียบที่มีความชัดเจนและโปร่งใส เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ดุลพินิจ (discretion) ของผู้มีอำนาจซึ่งมักไม่มีมาตรฐานที่ชัดเจน หากแต่เบี่ยงเบนไปตามความพึงพอใจ อคติ หรือผลประโยชน์ส่วนตน ตัวอย่างของการใช้ดุลพินิจที่อาจนำไปสู่การคอร์รัปชัน เช่น วิธีการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่มีได้มีกฎกติกาที่ชัดเจนและโปร่งใส หากแต่อาศัยดุลพินิจของผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งเป็นหลัก โดยเฉพาะการแต่งตั้งโดยคณะรัฐมนตรี การให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจเช่นนี้ ก่อให้เกิดการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจในลักษณะที่เป็นการให้รางวัล หรือเพื่อหาผลประโยชน์ หรือเพื่อแทรกแซงทางการเมือง รวมถึงมีการถอดถอนกรรมการเดิมออกจากตำแหน่งโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ผลที่ตามมาคือกรรมการรัฐวิสาหกิจที่ได้รับการแต่งตั้งขาดความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจนั้นๆ นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีกฎหมายอื่นๆ อีกจำนวนมากไม่น้อยที่ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการทบทวนถึงความเหมาะสม ซึ่งมิได้จำกัดเฉพาะการใช้ดุลพินิจของฝ่ายบริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ หากแต่ยังรวมถึงการใช้ดุลพินิจขององค์กรอิสระด้วย ทั้งนี้ แม้ว่าการใช้ดุลพินิจอาจนำไปสู่การคอร์รัปชัน แต่การใช้

ดุลพินิจมิได้เป็นการทุจริตโดยตัวมันเอง และในบางกรณียังคงมีความจำเป็น ดังนั้น เพื่อให้การใช้ดุลพินิจเป็นไปอย่างโปร่งใสจึงจำเป็นต้องการสร้างเสริมกลไกความรับผิดชอบคู่กันไป

กลไกความรับผิดชอบ ในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น รัฐบาลในฐานะฝ่ายบริหารรวมถึงเจ้าหน้าที่รัฐอื่นๆ มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและดำเนินกิจการต่างๆ ของรัฐในฐานะตัวแทนของประชาชน การกำหนดนโยบายและดำเนินกิจการต่างๆ เหล่านี้จำเป็นต้องเป็นไปอย่างโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ การคอร์รัปชันส่วนใหญ่เกิดขึ้นได้ในสถานะที่กลไกความรับผิดชอบไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอ เจ้าหน้าที่รัฐจึงสามารถบิดเบือนการใช้อำนาจ และแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนแทนที่จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ด้วยเหตุนี้ การสร้างเสริมกลไกความรับผิดชอบจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดการคอร์รัปชัน

พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ กับการสร้างความโปร่งใส อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการทุจริต ค.ศ. 2004 (United Nations Convention against Corruption 2004) เล็งเห็นความสำคัญของประชาชนในการต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยในข้อ ๑๓ เรื่องการมีส่วนร่วมของสังคม (Article 13 Participation of society) บัญญัติว่า รัฐต้องดำเนินมาตรการที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ นอกจากภาครัฐในการป้องกันและต่อต้านการทุจริต และเพื่อให้สาธารณชนเพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับความมีอยู่ สาเหตุ ความร้ายแรง และภัยคุกคามซึ่งเกิดจากการทุจริต ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการต่อต้านการคอร์รัปชันได้อย่างไร? การสร้างความโปร่งใสอาจเป็นบันไดขั้นแรก เพราะทั้งการตัดสินใจที่นำไปสู่การผูกขาด การใช้ดุลพินิจอย่างไม่เหมาะสม และการขาดกลไกความรับผิดชอบ ล้วนเกิดขึ้นภายใต้การกำหนดนโยบายและการดำเนินการต่างๆ ที่ขาดการตรวจสอบถ่วงดุล ความโปร่งใสอันเกิดจากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นซึ่งจะช่วยให้ประชาชนสามารถทราบถึงกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการต่างๆ ของใช้อำนาจรัฐได้ด้วยเหตุผลข้างต้น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทั้งที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและดำเนินกิจการต่างๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นกฎหมายที่รับรองสิทธิดังกล่าวยังมีปัญหาสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ

ประการแรก พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวมิได้ตั้งต้นจากการสร้างความโปร่งใส หากแต่ตั้งต้นจากการรักษาความลับของทางราชการ จึงตามมาด้วยปัญหาย่อยอย่างน้อย ๒ ประการ คือ (๑) กฎหมายให้ความสำคัญแก่การปกปิดมากกว่าการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของราชการ โดยจะเห็นได้ว่า กฎหมายฉบับดังกล่าวระบุข้อยกเว้นจากการเปิดเผยข้อมูลที่ค่อนข้างกว้าง โดยให้หน่วยงานราชการที่เป็นเจ้าของข้อมูลใช้ดุลพินิจเองว่า ข้อมูลที่ร้องขอนั้นเป็นข้อมูลสาธารณะที่พึงเปิดเผยได้หรือไม่ และ (๒) ข้อมูลข่าวสารเป็นของหน่วยงานราชการที่ประชาชนจะต้องไปร้องขอให้เปิดเผย มิได้เป็นข้อมูลของประชาชนที่หน่วยงานราชการเป็นผู้เก็บรักษาเท่านั้น ดังนั้น ภาระค่าใช้จ่ายและเวลาในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเหล่านี้จึงตกแก่ประชาชน

ประการที่สอง สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (สขร.) ซึ่งเป็นผู้ดูแลและพิจารณาการเปิดเผยข้อมูลของราชการตาม พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ นั้นเป็นหน่วยงาน

ราชการภายใต้สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ (กขร.) ขณะที่กรมการอื่นๆ ล้วนแต่เป็นข้าราชการ หรือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการจึงไม่มีความเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและฝ่ายการเมือง นอกจากนี้ สขร. ยังไม่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายอย่างเต็มรูปแบบ หากแต่เป็นเพียงหน่วยงานที่ทำหน้าที่หลักในการประสานงานและให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อบังคับตามกฎหมายแก่หน่วยงานของรัฐเท่านั้น อีกทั้งยังคงมีงบประมาณที่จำกัดเมื่อเทียบกับขอบเขตการทำงาน ซึ่งต้องดูแลและประสานงานกับหน่วยงานของรัฐเกือบ ๘,๓๐๐ แห่งทั่วประเทศ

ข้อเสนอในการปฏิรูป พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเพิ่มความโปร่งใสในการกำหนดนโยบายและการดำเนินการต่างๆ ของผู้ใช้อำนาจรัฐ ควรแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งอย่างน้อยจะต้องครอบคลุมสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- ปรับปรุงความเป็นอิสระของ สขร. โดยตั้ง สขร. ให้เป็นองค์กรอิสระเช่นเดียวกับสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน โดยมีงบประมาณและบุคลากรที่เพียงพอเพื่อทำหน้าที่ดูแลการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานของรัฐ รวมถึงมีอำนาจจอบทลงโทษหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่ไม่ทำตาม พ.ร.บ. ข้อมูลข่าวสารฯ และกำหนดให้คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการต้องมาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ใช่ข้าราชการประจำหรือนักการเมือง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความเสี่ยงที่จะถูกแทรกแซงจากฝ่ายการเมือง

- ปรับปรุงหมวด ๒ ว่าด้วยข้อมูลข่าวสารที่ต้องไม่เปิดเผย โดยบัญญัติให้มีการจัดลำดับชั้นความลับของข้อมูลที่ห้ามเปิดเผยล่วงหน้าให้ชัดเจน เพื่อลดการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่และเพิ่มบทบัญญัติว่าผลประโยชน์ของสาธารณะต้องมาก่อนผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือเอกชน พร้อมทั้งกำหนดกระบวนการพิจารณาและหลักเกณฑ์ประเมินผลได้ผลเสีย (harm or prejudice test) ของการเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะตามมาตรฐานสากล

- ปรับปรุงมาตรา ๙ ว่าด้วยข้อมูลที่จัดไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดู โดยเพิ่มประเภทของข้อมูลที่หน่วยงานของรัฐต้องเปิดเผยต่อประชาชนโดยอัตโนมัติและไม่มีเงื่อนไข โดยเฉพาะข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณและงบการเงินรายปี การจัดซื้อจัดจ้างและการให้สัมปทาน บันทึกการประชุมคณะกรรมการที่มีอำนาจออกคำสั่งทางปกครอง ขั้นตอนและกระบวนการกำหนดและอนุมัตินโยบายต่างๆ รวมทั้งเอกสารแสดงการศึกษาผลได้ผลเสียของนโยบายดังกล่าว^๓

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมาแล้วถึง ๑๘ ฉบับ ทุกฉบับมีหลักการที่ตรงกันประการหนึ่งคือ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระสูงสุดที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมา

^๓ อิศร์กุล อุณหเกตุ นักวิจัยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย itsakul@tdri.or.th แหล่งที่มา : ประชาคมวิจัย ฉบับที่ : ๑๑๗ หน้าที่ : ๑๐

ประชาชนไทยจะมีได้มีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองเท่าที่ควร แต่เมื่อกระแสการเป็นประชาธิปไตยของโลกได้เข้าสู่ประเทศไทยก็ทำให้ประชาชนรู้ถึงการที่ตนควรมีสติ เสรีภาพ และมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น นำมาสู่การปฏิรูประบบการเมืองไทยที่เห็นได้ชัดในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก **ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน**

การมีส่วนร่วม (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับอ็อกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือ ขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจ และสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะ เป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน^๔

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้นิยามคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ไว้ เช่น เจมส์ แอล เครย์ตัน ได้กำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการที่รวบรวมเอาความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่าง ๆ ของสาธารณชนไว้ อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน^๕

ศ.ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อ

^๔ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการ จัดหางาน. กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๐. หน้า ๑

^๕ เจมส์ แอล. เครย์ตัน. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑. หน้า ๓

กิจกรรมส่วนรวม^๖ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมถึงลดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน^๗

ปัทมา สุปก่าปิง ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในรายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ว่าหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติการติดตาม และประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น^๘

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน^๙

๑. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชน จะช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และบ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มีประสิทธิผลที่สุดได้

๒. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะต้องใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึงความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

๓. การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

^๖ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘. หน้า ๑๕

^๗ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก. กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๔๕.

^๘ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ และคณะ. รายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔. หน้า ๑๘

^๙ เจมส์ แอล. เครีย์ตัน. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิตา พงษ์ศักดิ์ศรี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑. หน้า ๒๑ - ๒๕

๔. การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็นมันเกิดผลในทางปฏิบัติ และยังอาจเข้ามาช่วยกันอยู่อย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุดเพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและการแบ่งฝ่าย ที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

๖. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและเกิดความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

๗. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วงกังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ปฏิกิริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

๘. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็นการฝึกอบรมผู้นำ และทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๑๐}

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ๓ ประการ คือ ๑. การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ ๒. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน ๓. ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

ระดับชั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๑๑}

การแบ่งระดับชั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวน

^{๑๐} ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กรัฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒. หน้า ๑๖

^{๑๑} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘. หน้า ๒๙ - ๓๐

ประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับ จากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

๑. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ

๒. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชนเป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่าง ๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ เป็นต้น

๓. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้ออนูญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

๕. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการลงประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรีซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด (มาตรา ๑๖๕)

พัฒนาการของการมีส่วนร่วมของประชาชนไทยในอดีต^{๑๒}

ในระยะ ๓๐ ปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (๒๔๘๙ - ๒๕๑๙) เป็นยุคที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย คือ แค่การเลือกตั้ง ขณะที่การมีส่วนร่วมรูปแบบอื่นๆ เกิดขึ้นน้อย และมักเป็นเรื่องของการเมือง การปฏิวัติ รัฐประหาร การประท้วงหรือเดินขบวน เช่น การมีส่วนร่วมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน (พ.ศ. ๒๔๙๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างขบวนการสันติภาพซึ่งมีเป้าหมายในการต่อต้านสงคราม (พ.ย.๒๔๙๕) การเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้ง (พ.ศ.๒๕๐๐) การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาล (๑๔ ต.ค. ๒๕๑๖) การมีส่วนร่วมของผู้ใช้แรงงานในการเรียกร้องเรื่องค่าจ้างขั้นต่ำ (พ.ศ. ๒๕๑๗) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินและการครอบครองที่ดิน (พ.ศ. ๒๕๑๗) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประท้วงรัฐบาล พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙

ในระยะ ๒๐ ปีต่อมา (๒๕๒๐ - ๒๕๓๙) การมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่ประชาชนกลุ่มต่างๆ ไม่พอใจรัฐบาลยังคงเกิดขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมในการเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมนนินท์ ลาออก (พ.ศ. ๒๕๒๓) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชาติไทยตามนโยบาย 66/23 และที่สำคัญคือ เหตุการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมืองในเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งผู้นำกระบวนการและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทำให้พลังมวลชนเพิ่มมากขึ้น แต่ฝ่ายรัฐกลับใช้แนวปฏิบัติแบบเดิมๆ ทำให้เกิดการใช้ความรุนแรง จนนำมาซึ่งความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินทั้งของประชาชนและของรัฐ เป็นผลให้รัฐสภาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยเพิ่มเติมหมวด ๑๒ ว่าด้วย “การจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่” กำหนดให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมีสมาชิก ๒ ประเภท คือ ส.ส. ซึ่งเป็นตัวแทนของจังหวัด และ ส.ส.ประเภทนักวิชาการ ซึ่งจัดเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่างรัฐธรรมนูญ (พุทธศักราช ๒๕๔๐)

ในระยะ ๑๐ ปีต่อมา (๒๕๔๐ - ๒๕๔๙) เป็นยุคแรกๆของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพราะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้กำหนดเจตนารมณ์เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมให้ข้อมูล ปกป้องหรือ ตัดสินใจ ติดตามตรวจสอบ และถอดถอนผู้ทุจริต ทั้งยังเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบกับภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น และประชาชนเรียนรู้ที่จะใช้การมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ โดยสันติวิธี จึงมี

^{๑๒} ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒. หน้า ๓๗ - ๕๕ และหน้า ๘๕ - ๙๓

เหตุการณ์การมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำคัญ เช่น การเข้าชื่อเสนอกฎหมายของประชาชน ซึ่งมีจำนวนถึง ๑๖ ฉบับ การมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้ยื่นฟ้องขอให้ศาลปกครองมีคำพิพากษาเพิกถอนพระราชกฤษฎีกากำหนดอำนาจสิทธิและประโยชน์ของบริษัท ไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) พ.ศ. ๒๕๔๘ และพระราชกฤษฎีกากำหนดเงื่อนไขเวลาการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๘ มีผลให้แผนการนำ กฟผ. เข้ากระจายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ต้องมีอันยุติลง การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การคัดค้านโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนบ่อนอก - บ้านกรูด โครงการท่อส่งก๊าซธรรมชาติและโรงแยกก๊าซธรรมชาติไทย - มาเลเซีย และมีหลายกรณีที่ประชาชนประสบความสำเร็จในการใช้สิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการตัดสินใจของรัฐ เช่น โครงการพัฒนากลุ่มน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร ที่ประชาชนร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาหนองหารและนำเสนอภาครัฐจนได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมตัวกันของตัวแทนหน่วยงานจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน สถาบันการศึกษา และปราชญ์ชาวบ้าน ตั้งเป็นเครือข่ายประชาชนต่อต้านคอร์รัปชัน (คปต.) ที่มีผลงานอันดีเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการทุจริตโดยแท้จริง

ต่อมา ได้เกิดเหตุการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ต้องจารึกไว้อีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ การที่ประชาชนจำนวนมากออกมาเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ลาออกจากตำแหน่ง แต่ก็มีประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งยังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อยู่ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ คือ การยึดอำนาจการปกครองประเทศโดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ นำไปสู่การยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกเสียงลงประชามติเพื่อให้ความเห็นชอบการนำร่างรัฐธรรมนูญมาใช้บังคับเป็นครั้งแรกของประเทศไทย ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๐

สิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการเพิ่มบทบัญญัติหมวด ๗ ว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน เพื่อให้สิทธิแก่ประชาชนในกระบวนการทางการเมืองต่าง ๆ ดังนี้

๑. การเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติในหมวด ๓ และหมวด ๕ โดยประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน ตามมาตรา ๑๖๓

๒. การเข้าชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ คน ตามมาตรา ๑๖๔ เพื่อร้องขอต่อประธานวุฒิสภาให้วุฒิสภามีมติถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานศาลปกครอง หรืออัยการสูงสุด รวมถึง ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ กรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการแผ่นดินและกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ผู้พิพากษาหรือตุลาการ พนักงานอัยการ หรือผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง ออกจากตำแหน่ง ด้วยเหตุที่มีพฤติการณ์

- รำรวยผิดปกติ
- ส่อไปในทางทุจริตต่อหน้าที่
- ส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ
- ส่อว่ากระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรม
- ส่อว่าจงใจใช้อำนาจหน้าที่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย หรือฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานจริยธรรมอย่างรุนแรง

๓. การออกเสียงประชามติของประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามมาตรา ๑๖๕ ในกรณีดังต่อไปนี้

- คณะรัฐมนตรีเห็นว่ากิจการในเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน

- กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้มีการออกเสียงประชามติ

นอกจากการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงแล้ว ประชาชนยังมีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ เช่น (๑). สิทธิในข้อมูลข่าวสารและการร้องเรียน (ส่วนที่ ๑๐) รับรองสิทธิของประชาชนในการรับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ (มาตรา ๕๖) การได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในเรื่องดังกล่าว (มาตรา ๕๗) รวมทั้ง มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางปกครองอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน (มาตรา ๕๘) (๒). สิทธิเสนอเรื่องราวร้องทุกข์และได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันรวดเร็ว (มาตรา ๕๙) (๓). สิทธิรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค(มาตรา ๖๑) (๔). สิทธิติดตามและร้องขอให้มีการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ (มาตรา ๖๒) (๕). เสรีภาพในการชุมนุมและการสมาคม (ส่วนที่ ๑๑) คุ้มครองเสรีภาพของบุคคลในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (มาตรา ๖๓) เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน หรือหมู่คณะอื่น (มาตรา ๖๔) การจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา ๖๕) (๖). สิทธิชุมชน (ส่วนที่ ๑๒) รับรองสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ (มาตรา ๖๖) สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน (มาตรา ๖๗) (๗). สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ส่วนที่ ๑๓) ห้ามบุคคลใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้

ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา ๖๘) และให้สิทธิบุคคลในการต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ (มาตรา ๖๙) (๘). สิทธิมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น (หมวด ๑๔) ได้แก่ สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นและผู้บริหารท้องถิ่น (มาตรา ๒๘๔) สิทธิลงคะแนนเสียงถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นผู้นั้นพ้นจากตำแหน่ง (มาตรา ๒๘๕) สิทธิเข้าชื่อร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่นเพื่อให้สภาท้องถิ่นพิจารณาออกข้อบัญญัติท้องถิ่น (มาตรา ๒๘๖) ตลอดจน มีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (มาตรา ๒๘๗)

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ยังมีบทบัญญัติหมวด ๕ ว่าด้วย แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

๑. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

๒. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

๓. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขา อาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น

๔. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการ ดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่าย ทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

๕. ส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วม^{๑๓}

๑. เจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนขาดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒. โครงสร้างกฎหมายและกระบวนการนโยบายยังไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ

๓. การขาดแคลนผู้มีทักษะในการใช้เครื่องมือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙ - ๑๐๓

๔. ปัญหาเรื่องวัฒนธรรมการเมืองและความพร้อมของประชาชน
๕. ปัญหาด้านความพร้อมของภาครัฐ
๖. การไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ที่จะบอกให้ทราบว่าประชาชนมีส่วนร่วมแล้วหรือยัง หรือหน่วยงานของรัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถทำงานให้ดีขึ้นได้เพราะไม่มีมาตรฐานในการทำงานที่ชัดเจน

สรุป

แนวโน้มของระบอบประชาธิปไตยซึ่งกำลังดำเนินไปในทุกวันนี้ การเพิ่มขึ้นของการให้ มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของรัฐบาลกลายเป็นนิยามของประชาธิปไตย ทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการตามกฎหมาย หรือเป็นสิ่งที่ จะต้องกระทำก่อนการตัดสินใจของรัฐบาล รวมทั้ง ยังถือเป็นเงื่อนไขที่จะต้องจัดให้มีก่อนการ พิจารณาให้ทุนในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศของธนาคารโลกและธนาคารอื่นใน ภูมิภาค นอกจากภาครัฐแล้ว บริษัทเอกชนจำนวนมากได้ดำเนินโครงการการมีส่วนร่วมของ ประชาชนโดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจเกี่ยวกับการหาที่ตั้งโครงการ การจัดการด้าน สิ่งแวดล้อม หรือการเยียวยาแก้ไขแก่ผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อให้โครงการที่จะจัดทำขึ้นได้รับการ ยอมรับและสนับสนุนจากประชาชนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการบริการจัดหางาน. กรุงเทพฯ : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, ๒๕๕๐. หน้า ๑.

คะนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ : ปัญหา อุปสรรค และทางออก. กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพลส, ๒๕๔๕.

เจมส์ แอล. เครย์ตัน. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม. แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, ดร.ถวิลวดี บุรีกุล, ผศ.ดร.เมธิดา พงษ์ศักดิ์ศรี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๕๑. หน้า ๓ , หน้า ๒๑ - ๒๕.

ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒. หน้า ๑๖, หน้า ๓๗ - ๕๕, หน้า ๘๕ - ๙๓ และ หน้า ๙๙ - ๑๐๓.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘. หน้า ๑๕, หน้า ๒๙ - ๓๐.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ. รายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔. หน้า ๑๘.

วิทยากร เชียงกุล ISBN 974-449-285-6 นโยบายรัฐบาลด้านเศรษฐกิจ : การทับซ้อนของผลประโยชน์ทางธุรกิจ (Conflict of Interest)

ออนไลน์

อารีย์ อิงจะนิล รองประธาน ป.ช.ภาคประชาชน เรื่องย้อนหลัง (หมวดเดียวกัน) คอร์รัปชันในวงการศึกษา เหลือบทบาทลายคุณภาพสังคม <http://www.oknation.net/blog/pacm/2009/03/21/entry-1>

อิสร์กุล อุณหเกตุ นักวิจัยสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย itsakul@tdri.or.th
แหล่งที่มา : ประชาคมวิจัย ฉบับที่ : ๑๑๗ หน้า : ๑๐.

การบำบัดความหิวในพระพุทธศาสนาเถรวาท The Cure of Hunger in Theravada Buddhism

พระครูสังฆวิสุทธินุคุณ (พุทธสโร)*

บทคัดย่อ

การบำบัดความหิวคือการบริโภค ตามแนวทางในพระพุทธศาสนาเมื่อจำแนกแล้วมีกระบวนการตั้งแต่การแสวงหาปัจจัยคืออาหารที่นำมาบำบัด การนำพุทธจริยวัตรของพระพุทธองค์มาเป็นแบบอย่าง เช่น การฉันมื้อเดียว หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการบำบัดคือ ให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ให้มัวเมาเพลิดเพลินในทางสนองตัณหา แต่มุ่งการบริโภคเพื่อบำบัดความหิว มุ่งหมายให้ได้คุณค่าที่แท้ของการบริโภค ผู้บริโภคอย่างมีสติพิจารณาทั้งขณะได้รับอาหาร ขณะบริโภค และหลังบริโภค รู้ประมาณในการบริโภค ตามที่ได้จัดว่ายอดเยี่ยมกว่าการบริโภคทุกรูปแบบ

คำสำคัญ : การบำบัด, ความหิว, พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

The cure of hunger is the consumption according to Buddhism can be divided the process from the input searching is the food for consumption. To use the Buddha's behavior as the model like to one meal per a day, Dhamma-Vinaya principle as the tool for cure is the mindfulness and clear comprehension, no happiness with the craving but focus on the consumption for the cure and the real value of consumption, the consumers have the mindfulness while receiving, consuming and after consumption. The moderation in the consumption is better than other consumptions.

Keywords : Cure, Hunger, Therawada Buddhism

๑. บทนำ

มนุษย์จัดว่าเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่อาศัยโลกเป็นอยู่เช่นเดียวกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย^๑ ทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานมีลักษณะที่เหมือนกันคือ ต้องการอาหาร น้ำ และอากาศเป็นปัจจัยเลี้ยงชีวิต มีการขบถาย มีการหลับนอน มีความสามารถในการสืบพันธุ์ มีความกลัวและป้องกันภัย เมื่อว่า

* ครูสอนปริยัติธรรมเจ้าอาวาสวัดซากผักกูด ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง

^๑ ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓/๒๘, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๓/๔๑.

โดยสัญชาตญาณแล้วมนุษย์เป็นสัตว์ประเภทที่มีสัญชาตญาณน้อยกว่าสัตว์ชนิดอื่น แต่เป็นสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษมากกว่าสัตว์ชนิดอื่น^๒ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้พระองค์ก็ทรงแสวงหาทางตรัสรู้ธรรม ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยา ในวาระสุดท้ายพระองค์ทรงอดพระกระยาหารจนพระวรกายของพระองค์อดโรย ทำให้พระองค์ทรงประจักษ์ด้วยพระองค์เองว่าไม่ใช่ทางที่จะทำให้ตรัสรู้ได้ การที่จะตรัสรู้ได้จะต้องมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ จึงหวนกลับมาเสวยพระกระยาหารและปฏิบัติตามทางสายกลาง^๓ ความหิวในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นภัยชนิดหนึ่ง^๔ ซึ่งเกิดจากการอดอาหารผนวกกับการขาดแคลนอาหารที่จะนำมาเป็นปัจจัยในการหล่อเลี้ยงชีวิต ทำให้เป็นอันตรายแก่การดำเนินชีวิต และทำอันตรายต่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์

๒. ความหมายของการบำบัด

การบำบัดมีความหมายตามศัพท์เฉพาะคำว่า “บำบัด” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า “ทำให้เสื่อมคลาย เช่น บำบัดทุกข์, ทำให้ทุเลาลง เช่น บำบัดโรค”^๕ ในภาษาอังกฤษการบำบัด ตรงกับคำว่า “Cure หมายถึง การรักษาให้หาย, บำบัดให้หาย, แก้ให้หาย, เยียวยา”^๖ และอีกคำที่มีความหมายเหมือนกันคือ “Therapy การบำบัดหรือรักษาโรค”^๗

ในทางพระพุทธศาสนาตรงกับภาษาบาลีว่า “ติกิจฉา หมายถึง การเยียวยา, การรักษา, การพยาบาล”^๘ มีรูปวิเคราะหว่า “ติกิจฉนฺ ติกิจฉา การเยียวยา กิต ธาตุ ในความหมายว่าเยียวยา ฉ ปัจจัย อา อิตถิลิงค์ ซ้อน กิ ต้นธาตุ แปลง กุ เป็น ต ซ้อน จ ได้รูปสำเร็จเป็น ติกิจฉา”^๙ เช่น ใน

^๒ ฌรงค์ เส็งประชา, *มนุษย์กับสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^๓ พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี), *พุทธประวัติทัศนศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนบุญนิธิหอไตร, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕.

^๔ ชู.ชา. (บาลี) ๒๗/๑๒๗/๒๒๙, ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๗/๓๔๓.

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๒๖.

^๖ วิทย์ เทียงบุญธรรม, *พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑๒.

^๗ Aksorn’s Thai Learners’ Dictionary. – 16th ed, (Bangkok : Aksorn Charoen Tat, 2000), p. 531.

^๘ ป. หลงสมบุญ, *พจนานุกรม มคธ-ไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐๕.

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *ศัพท์วิเคราะห*, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙๐.

ประโยชน์ในอรรถกถาธรรมบทว่า ปฏิภุชิตโต ติกิจฉาย เวชเชนาสิ วิวชชิตโต นิยโต มจจุราชสส ก็ ปาลิต ปมชชลิ^{๑๐}

ปาลิตะ ท่านถูกหมอเขาบอกเลิกจากการรักษา ทิ้งเสียแล้ว เทียงต่อมัจจุราช โฉน จึงยัง ประมาทอยู่เล่า^{๑๑}

โดยสรุปแล้วความหมายตามศัพท์ของการบำบัด คือ การรักษาทำให้หายจากอาการทุกข์ที่เกิดขึ้นอยู่ การบำบัดมุ่งหมายทำให้คลายจากอาการที่ประสบอยู่ กล่าวคือการทำสิ่งที่ทำให้เกิดความไม่สบายนั้น ให้เสื่อมคลายจนถึงหายไปในที่สุดให้เป็นที่สบายขึ้นในร่างกาย โดยความหมายที่กล่าวถึงนี้มุ่งหมายถึงการรักษาโรค ที่เกิดขึ้นในร่างกายแล้วเบียดเบียนร่างกายให้ได้รับความทุกข์ทรมาน

๓. ความสำคัญการบำบัดความหิว

การบำบัดความหิวซึ่งจัดว่าเป็นโรคอย่างหนึ่ง หากไม่มีการบำบัดที่เป็นไปโดยพอเหมาะพอควร จะทำให้เป็นอันตรายต่อชีวิตได้ การบรรเทาความหิวที่เสียดแทงร่างกาย โดยอาศัยองค์ประกอบในการบำบัดรักษา คือ อาหารและการบริโภคที่ให้เกิดคุณค่า ดังนั้นในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาได้นำเสนอความสำคัญขององค์ประกอบการบำบัดความหิว ได้แก่ (๑) อาหาร และ (๒) การบริโภค มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ อาหาร

อาหารความหมายโดยทั่วไป หมายถึง สิ่งหล่อเลี้ยงร่างกายให้มีกำลัง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า สภาพนำกำลังมาให้ คือ นำโอชารสมาด้วย^{๑๒} ความหมายตามภาษาบาลีว่า อาหาร ซึ่งมาจากรากศัพท์คือ หฺร ธาตุ ในความหมายว่านำไป มีวิเคราะห์ว่า “อาหารติ พลาญนิตี อหาโร” แปลได้ความว่า สิ่งที่น่ามาซึ่งกำลังและอายุ^{๑๓} หมายถึง ของกิน สิ่งที่จะพึงกลืนกิน ในอรรถกถาได้อธิบายไว้ว่า “อาหาร ได้แก่ ปัจจัย เพราะปัจจัยนำผลมาให้ตน ฉะนั้น ปัจจัยจึงเรียกว่า อาหาร”^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า ปัจจัยอันนำมาซึ่งผลเครื่องดำรงชีวิต เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต^{๑๕} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมปทฎฐกถา (ปฐโม ภาค), พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑.

^{๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธรรมปทฎฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖.

^{๑๒} วิสุทธิ. ๒๕๔/๕๕๗, ฉบับสมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล.

^{๑๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ศัพท์วิเคราะห์, หน้า ๘๒.

^{๑๔} ม.ม.อ. (ไทย) ๑๗/๕๖๖, ส.นิ.อ. ๒๖/๕๑.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๔.

ความหมายว่า “ของกิน, เครื่องค้ำจุนชีวิต, เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต, เช่น อาหารเข้า โดยปริยาย หมายถึง สิ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น อาหารตา อาหารใจ”^{๑๖}

๓.๒ การบริโภค

ลักษณะการบริโภคที่นำไปสู่หลักการบำบัดความหิว อาหารจะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ หากมีการนำมาใช้ให้เหมาะสมพอควร ในการบำบัดความหิวของมนุษย์ยังขาดความพอดีอยู่มากมาย ทั้งที่มนุษย์มีความมุ่งหมายในการบริโภค เพื่อจะบำบัดความหิวเป็นหลักใหญ่ ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาได้มีหลักการบำบัดความหิวที่อำนวยสุขแก่มนุษย์ผู้มุ่งประโยชน์แห่งการบริโภค ด้วยเหตุที่มนุษย์มีการบริโภคที่ประกอบไปด้วยโทษและบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ จึงทำให้รับความเดือดร้อน แทนที่จะได้รับความสุขสบายจากการบริโภค เพื่อบำบัดความหิวนั้น การบริโภคผิด ๆ เป็นผลทำให้ร่างกายวิปริตแปรปรวน ผู้ศึกษาได้จำแนกการบริโภคผิด อันเป็นเหตุให้เกิดหลักการบำบัดความหิว ไว้ดังต่อไปนี้

๑. บริโภคน้อยเกินไป

การบริโภคอาหารน้อยเกินไปใช้ว่าจะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้บริโภค แต่เป็นการก่อให้เกิดโทษแก่ตน เป็นการทรมาณตนที่นับว่าเป็นความสุดโต่ง ประเภทอัตตกลมณานุโยค การทรมาณตนให้ลำบากเปล่า เพราะแม้จะพยายามเพื่อจะให้ตนเองได้บรรลุเป้าหมาย แต่ก็ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้^{๑๗} ในบรรดาที่สุด ๒ ประการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๑๘} คือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย ซึ่งพระองค์จัดว่าเป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๒. อัตตกลมณานุโยค การประกอบความเดือดร้อนแก่ตน ซึ่งพระองค์จัดว่า เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ทั้งสองประการนี้พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญแล้วแต่เห็นว่าไม่ใช่ทางที่จะทำให้ตรัสรู้ได้ พระองค์จึงหันกลับมาบริโภคอาหารตามปกติ ด้วยคาริว่า “...เราผู้มีกายชubbมมากอย่างนี้จะบรรลุความสุขนั้นไม่ใช่ทำได้ง่ายเลย ทางที่ดีเราควรกินอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมกมูมาส”^{๑๙} คนที่บริโภคอาหารน้อยหรือไม่บริโภคอาหารเลยนั้น ล้วนมีเหตุผลที่แตกต่างกันไป กรณีที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาบริโภคอาหารแต่เพียงน้อย จนถึงเท่าเยื่อในเมล็ดบัว เพราะเหตุผลที่ต้องการตรัสรู้ พระรัฐบาล มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาประสงค์จะออกบวช เข้าไปทูลขอบวชกับพระพุทธเจ้า พระองค์ให้ไปลามาธาบิดา แต่มาธาบิดาไม่ยินยอมจึงยอมอดอาหาร หากไม่ได้บวชก็จะยอมตาย บิดามาธาจึงยินยอมให้ท่านบวช^{๒๐}

^{๑๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๓๗๑.

^{๑๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๘.

^{๑๘}ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๗-๓๗๐, ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒.

^{๑๙}ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๘๒/๓๔๓, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๘๒/๔๑๖.

^{๒๐}กรมการศาสนา, ธรรมศึกษาชั้นโท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙๓.

แสดงให้เห็นว่าความเป็นผู้บริโภคน้อยเกินไป ทำให้ร่างกายได้รับความลำบากอย่างรุนแรง เพียงแค่จะประกอบตนเองให้ยืนหรือนั่งก็ทำได้ยาก การบำเพ็ญด้วยการบีบบังคับตนเอง เช่นนี้ แม้จะบำเพ็ญอย่างหนักแต่ก็ไม่สามารถทำให้บรรลุความจริงอันสูงสุดได้ มองในแง่ของการสอนแล้วก็จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าได้สอนตามประสบการณ์ที่พระองค์ได้ผ่านมาแล้ว จึงได้นำมาสอนภิกษุในธรรมวินัยนี้ว่าเป็นทางที่ไม่ควรเสพ ควรละเว้นทางที่เป็นทางสุดโต่งนี้ แล้วให้เสพทางสายกลาง ถือความพอดีเป็นที่ตั้ง

๒. บริโภคมากเกินไป

การบริโภคมากเกินไปขัดความต้องการของร่างกาย ก็ไม่ใช่เป้าหมายของหลักการบำบัดความหิว ร่างกายของแต่ละคนสามารถรองรับอาหารได้ไม่เท่ากัน แต่ละคนย่อมจะมีขีดจำกัดของกระเพาะแตกต่างกัน การบริโภคที่มากเกินไปของแต่ละคน ย่อมได้รับผลกระทบต่อผู้บริโภคทันที เช่น อึดอัด ปวดท้อง ง่วง เกิดโรคได้ง่าย เป็นต้น และผลของการบริโภคมากเกินไปยังมีผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อบริโภคมากก็ต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมาก สิ่งที่เหลือใช้ก็มากตามมากกลายเป็นขยะเพิ่มภาระให้แก่สังคม สิ่งแวดล้อมก็เสียหายไปด้วย โทษจากการบริโภคมากเกินไปของผู้บริโภค

๓. บริโภคเพื่อสนองตัณหา

การบำบัดด้วยตัณหามุ่งหมายถึงการได้บริโภคสิ่งที่ชอบใจ เพราะคนไม่ได้บริโภคเพื่อบำบัดความหิวอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็ปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่ชอบใจ ปฏิบัติที่ไฝ่หาแต่สิ่งที่ตนชอบใจเท่านั้น เรียกว่า ตัณหา แม้ในคนที่หิวความต้องการหลักคือการทำให้ความหิวหายไป แต่เพราะตัณหาเป็นตัวนำจึงทำให้เกิดการมองประโยชน์ของอายตนะที่จะนำมาใช้ในการเสพรสเพื่อสนองตัณหา^{๒๑} ตัณหาจะเป็นตัวหลอกล่อให้คนแสดงพฤติกรรมบริโภคที่สำคัญเอาไว้ว่า บำบัดความหิว แต่ความหิวที่เจือด้วยตัณหาคนก็จะใช้ความหิวเป็นเหตุอ้าง และความหิวก็จะตกไปในทางตัณหา^{๒๒} ด้วยเหตุอ้างมากมายที่จะได้สนองตัวตัณหา

มองในแง่ของการบำบัดความหิวด้วยการสนองตัณหา ด้วยบางคนอาจคิดว่าอะไรที่สบายปากถูกลิ้น ถูกใจ นั่นคือความสุข จึงนิยมแต่สิ่งที่สบายลิ้น ถึงแม้จะก่อให้เกิดโทษต่อสุขภาพและลำบากด้วยการแสวงหามาสนองก็ตาม บางครั้งตัณหาบอกกับผู้บำบัดความหิวว่าชอบอาหารประเภทนี้ แต่อาหารนั้นกลับเป็นของแสลงโรคต่อผู้บริโภคนั้น แทนที่จะได้รับประโยชน์กลับเป็นเหตุให้ทุกข์มากกว่าเดิม การใช้ตัณหาในการบำบัดความหิวคืออยากเสพรสร้อยถูกลิ้นถูกใจเป็นตัวนำเป็นเหตุนำไปสู่การบริโภคมากเกินไป ซึ่งก็จะนำไปสู่โรคอ้วนหรืออาหารไม่ย่อยจนถึงแก่ชีวิตได้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้คำนิยามว่า “การบริโภคด้วยตัณหา คือ บริโภคเพื่อเสพรส

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐๐.

เพื่อมุ่งเอรีดอรรอย คือสนองความรู้สึกชอบใจไม่ชอบใจ เอาแค่ความสุขจากการเสพ เอาความอรรอย เป็นการสนองตัณหา”^{๒๓}

สรุปได้ว่าเพราะขาดหลักการบริโภคใช้สอย แม้การบำบัดความหิว หากยังมีตัณหาเป็นตัวนำหน้า เป้าหมายของการบริโภคอาจคลาดเคลื่อนไปจากการที่จะทำเพียงการหายหิว แต่เมื่อมีตัณหาก็จะประกอบด้วยความหรรุหระ ฐานะ อรรอย ถูกใจ โก้เก๋ เป็นต้น เข้ามารวมอยู่ด้วย^{๒๔}

๔. บริโภคด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

แม้มนุษย์จะรักตัวกลัวตาย พยายามบำรุงรักษาตนอย่างไร แต่ด้วยความลุ่มหลงและความไม่รู้จริงก็เป็นเหตุนำไปสู่ความฉิบหาย การบำบัดโดยบริโภคสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ตรงกันข้ามกลับเป็นโทษต่อ ร่างกาย ทรัพย์สินและชื่อเสียงอันดีงาม เพราะการตามใจปากลุ่มหลงด้วยรสสิ่งที่เสพแม้เป็นพิษต่อตน สิ่งที่คนบริโภคเข้าไปแล้วทำให้เกิดโทษ ได้แก่ สุรา เมรัย และอาหารที่แสดงต่อโรค คนที่บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

โดยสรุป สาเหตุที่ทำให้เกิดหลักการมากมายในพระพุทธศาสนา เพราะการบริโภคที่เพียงเพื่อจะบำบัดความหิว ทำให้คนจำนวนไม่น้อยยอมทำผิดศีลธรรม เพื่อแลกมากับการได้ตามใจปาก หรือที่เรียกกันว่า “คนเห็นแก่กิน” ความเห็นแก่ปากแก่ท้องเป็นชนวนนำไปสู่การบริโภคที่ไม่เหมาะสมไม่ควร เป็นทุกข์ ให้โทษ เข้ามาแทนที่ของคุณประโยชน์ที่ควรจะได้รับพฤติกรรมบริโภคที่ไม่พอดีทั้งหลาย เมื่อจะประมวลเหตุแล้วมาจากตัณหาเป็นปัจจัยหลัก เพราะด้วยตัณหาแล้วคนไม่หิวก็สามารถบริโภคได้ และการบริโภคที่แฝงด้วยค่านิยมที่เป็นคุณค่าเสริม เมื่อมองในแง่ของการบริโภคเช่นนี้ยังไม่ใช่เป้าหมายของการบริโภค เป็นการบริโภคที่ไร้จริยธรรม เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วพระองค์จึงได้ทรงวางหลักของการบริโภคเพื่อบำบัดความหิวโดยตรง

๔. เหตุปัจจัยที่ทำให้ประสบความหิว

ความหิวเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ อาจมาจากความแตกต่างกันทางสถานฐานะความเป็นอยู่ อารมณ์ความรู้สึก และความคิด เป็นส่วนที่ทำให้บุคคลแต่ละคนเกิดความหิวด้วยสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล ผู้ศึกษาจึงได้จัดสาเหตุที่ทำให้คนต้องประสบความหิวไว้ ดังนี้

๑. สาเหตุทางกายภาพ

ความหิวทางกายภาพ หรือจะเรียกอีกอย่างว่าความหิวตามธรรมชาติ เป็นความหิวที่เกิดตามปกติร่างกายของมนุษย์ที่ต้องได้รับอาหาร เพื่อประคับประคองร่างกาย ความหิวกระหาย เป็น

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ,๒๕๔๙), หน้า ๑๐ .

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๙๔.

ความต้องการต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เมื่อหิวกระหายทำให้ร่างกายเกิดความขาดอาหาร ร่างกายก็ต้องการดิ้นรนเพื่อจะชดเชยสิ่งที่ขาดไปนั้น^{๒๕}

ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงความต้องการประเภทนี้ว่า มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ๔ ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค^{๒๖} ความหิวทางกายภาพของมนุษย์พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่าเป็นธรรมประจำสรีระสังขารดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมประจำสรีระ ๑๐ ประการนี้ บรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ๑๐ ประการ คือ ๑. ความหนาว ๒. ความร้อน ๓. ความหิว ๔. ความกระหาย ๕. ความปวดอุงจาระ ๖. ความปวดปัสสาวะ ๗. ความสำรวมกาย ๘. ความสำรวมวาจา ๙. ความสำรวมอาชีพ ๑๐. ธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งภพ ๓ เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่^{๒๗}

โดยนัยนี้ นักวิชาการในยุคปัจจุบันมีความเห็นที่สอดคล้องทำนองเดียวกันคือ ความหิวทางกายภาพจึงเป็นเหตุที่เป็นไปตามความต้องการขั้นพื้นฐานชีวิตของมนุษย์ ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow) ได้พูดถึงความต้องการของมนุษย์ว่า “ความต้องการอาหาร เป็นความต้องการทางสรีระ เป็นความต้องการเบื้องต้นเป็นพื้นฐาน”^{๒๘} โดยได้กำหนดหลักการไว้ว่า “บุคคลพยายามสนองความต้องการของตนเพื่อความอยู่รอดและความสำเร็จของชีวิต” จึงได้แบ่งความต้องการของบุคคลเป็น ๕ ระดับตามความสำคัญ คือ ๑. ความต้องการทางด้านสรีรวิทยา เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอากาศ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ๒. ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัยของชีวิต ได้แก่ ความต้องการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีความปลอดภัยในสังคม ๓. ความต้องการด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการความรัก และการยอมรับของสังคม ๔. ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่น และการยกย่อง ๕. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน เป็นความต้องการในระดับสูงสุด เป็นความต้องการขั้นพิเศษของบุคคล^{๒๙}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าสาเหตุของความหิวทางกายภาพเป็นเรื่องปกติ ตามสภาวะร่างกายที่ต้องการปัจจัยเครื่องปรุงร่างกาย ดังที่พระพุทธพจน์ว่า “เมื่อมีร่างกายความหิวก็ปรากฏ”^{๓๐} ก็เท่ากับว่าสาเหตุทางกายภาพเป็นความหิวตามธรรมชาติของร่างกาย เป็นความหิวที่ร่างกายต้องการอย่างแท้จริง เมื่อความหิวทางกายภาพนี้เกิดขึ้น ก็จะมีผลต่อร่างกายโดยตรง เกิดความไม่

^{๒๕} ลักขณา สรวิวัฒน์, *จิตวิทยาเบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๒.

^{๒๖} ม.มู.อ. (ไทย) ๒/๒๕๒/๔๘-๕๐.

^{๒๗} อภ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๙/๗๐, อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๗/๑๐๕.

^{๒๘} ลักขณา สรวิวัฒน์, *จิตวิทยาเบื้องต้น*, หน้า ๑๓๔.

^{๒๙} จรูญ ทองถาวร, *มนุษย์สัมพันธ์*, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๓๐} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๒๓๖/๑๖๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๖/๒๓๓.

คล่องแคล่วในการทำงาน จนกว่าจะได้รับบำบัดอาการหวัดโดยการบริโภคอาหารเสียก่อน ภายจึงจะอยู่ในภาวะปกติ เป็นกายคล่องแคล่วควรแก่การประกอบกิจการงานตามปกติ

๒. สาเหตุทางใจ

สาเหตุของความหิวทางใจ หรือจะเรียกอีกอย่างว่าหิวเพราะปรุงแต่ง เพราะความหิวประเภทนี้เกิดขึ้นทางใจ เป็นความหิวที่แฝงด้วยตัณหา คือ ความทะยานอยากในรสอาหาร หรือความติดใจในรสเป็นเหตุให้อยาก แต่แตกต่างจากความหิวของคนแพ้อังค์ประกอบที่เป็นเหตุให้หรือจินตนาการให้เกิดความหิวขึ้น ปัจจัยให้เกิดปรุงแต่งส่วนหนึ่งมาจากการได้สิ่งเร้าด้วยการได้เห็น ด้วยการได้กลิ่น จนเป็นเหตุให้เกิดความหิวขึ้น

สาเหตุของความหิวทางใจมาจากการปรุงแต่ง คือ ความคิดจินตนาการ เป็นเหตุที่มีตัณหาความทะยานอยากในรสเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะตัณหาท่านเรียกว่า ความหิว^{๓๑} เมื่อมีการเห็นหรือการได้กลิ่นสิ่งที่ตนชอบใจ ก็เกิดความคิดปรุงแต่งอยากกินขึ้น และเกิดความกระสับกระส่ายหาทางที่จะกินให้จนได้ ทางใจจึงต้องบำบัดด้วยการสำรวมระวังด้วยมีสติสัมปชัญญะทุกเมื่อ อาการหิวทางใจประเภทนี้ในปัจจุบันเป็นประโยชน์ต่อการค้าขายผลิตภัณฑ์อาหาร คือ การโฆษณา เพราะให้รูป สี สัน และคำเชิญชวน ครอบงำให้เกิดความอยากในอาหาร สิ้นค่านั้น ๆ ซึ่งในปัจจุบันนี้ผลจากการโฆษณาดังกล่าว ก็เป็นการเพิ่มยอดจำหน่ายสินค้าเป็นอย่างดี เพราะคนเห็นสี สัน อาหาร ความคิดความอยากในรสก็เกิดขึ้น เป็นเหตุของความหิวทางใจ

๓. สาเหตุจากวิบากกรรม

วิบากกรรม คือ ผลแห่งกรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้คนประสบกับความหิวในปัจจุบัน และอาจเป็นสาเหตุที่ส่งผลข้ามภพข้ามชาติ ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้ที่ประสบความหิวซึ่งเกิดจากผลกรรมต่าง ๆ กันออกไป เหตุในอดีตส่งผลถึงปัจจุบัน และเหตุในปัจจุบัน ส่งผลถึงชาติถัดไป หลักการทำบุญทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงการให้ทานเป็นเบื้องต้น^{๓๒} เพราะทานเป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่ที่นับว่าเป็นมลทินทางใจ ผลแห่งความตระหนี่ทำให้ต้องพบกับความหิวทั้งชาตินี้และชาติหน้า

สาเหตุแห่งความหิวที่เกิดจากวิบากกรรมนี้ นอกจากจะให้ผลแก่ตัวผู้ทำเองแล้วยังสามารถให้ผลถึงคนที่เกี่ยวข้องได้ และส่งผลข้ามภพข้ามชาติได้ ในเรื่องของวิบากกรรมนี้ไม่มีใครจะหนีพ้นได้ แม้จะอยู่ในภาวะใดเพศใดเมื่อเศษกรรมที่ทำไว้ยังไม่หมดไปตราบใด ตราบนั้นกรรมก็ยังจักตามให้ผลอยู่นั่นเอง การอยู่ในถิ่นที่ขาดแคลนซึ่งเป็นการเสวยวิบากกรรม ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะทำให้พบกับความหิว หรือเป็นปัจจัยให้เกิดความหิวได้มากกว่าการอยู่ในถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ การที่จะได้อยู่ในถิ่นที่ขาดแคลนหรืออุดมสมบูรณ์ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาแต่กรรมในปางก่อน เช่น เด็กเกิดใน

^{๓๑}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๔/๗.

^{๓๒}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙, อง.อฎฐก. (บาลี) ๒๓/๓๖/๑๙๘, อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๔, ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๖๐/๒๗๘, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕.

ตระกูลจันทาล ซึ่งอดอยากต้องขอกทานเขากินอยู่เป็นปกติ นั่นก็แสดงว่าบ่อยครั้งที่เขาอาจจะขอกทานไม่ได้และต้องพบกับคำว่าอด ต้องทนทุกข์จากความหิวที่บีบคั้น

ในถิ่นที่เกิดทุกข์ภัยเกิดในถิ่นใด คนอยู่ในถิ่นนั้นย่อมพบกับความลำบาก จนถึงไม่อาจจะอยู่ในถิ่นนั้นได้ จำเป็นต้องทิ้งถิ่นฐานเดิมไปเพื่อหาถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า เช่นเรื่องราวที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า “ในแคว้นอัลลภปะ เกิดทุกข์ภัย นายโกตุลลิกะ ไม่สามารถจะใช้ชีวิตอยู่ในแคว้นนั้นได้ จึงพาภรรยาและบุตรอ่อน ทิ้งบ้านเรือนหวังว่าจะไปหากินที่เมืองโกสัมพี ในขณะที่มาชนในเมืองกำลังล้มตายด้วยโรคหิวขาด ในขณะเดินทางไปเสียดังเดิม ก็พบกับความหิวเข้าครอบงำอีกครั้ง”^{๓๓} ในการประกอบกุศล เช่น การปฏิบัติธรรม ต้องอาศัยสถานที่ที่เป็นสัปปายะ คือ ความสบาย ในจำนวนความสบายเหล่านั้น ก็มีเรื่องอาหารเพื่อไม่ให้ลำบากเรื่องความหิว^{๓๔} เมื่อมีความสมบูรณ์ด้วยการเป็นอยู่ที่ดีแล้วการจะประกอบความดีอย่างอื่นก็ทำได้โดยง่าย ดังนั้น การอยู่ในสถานที่อันอุดมสมบูรณ์ หมายถึง สถานที่ที่มีความเป็นสัปปายะ เพียบพร้อมทั้ง ๕ ประการ เป็นการสนับสนุนการปฏิบัติธรรม เอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติคุณงามความดีได้มากยิ่งขึ้น ในมงคลสูตรพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า “การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๓๕} เพราะสถานที่ที่เหมาะสมมีความสมบูรณ์ด้วยอาหาร สามารถนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่บุคคลผู้อยู่ในถิ่นอันเหมาะสมนั้น แต่หากอยู่ในถิ่นที่ไม่เหมาะสม เช่น มีความขาดแคลนด้านอาหาร ผู้อยู่ในถิ่นนั้นก็เดือดร้อน การดำรงชีพก็เป็นไปได้โดยลำบาก การประกอบคุณความดีเป็นไปได้โดยยาก เพราะต้องทนทุกข์กับความหิวที่เกิดจากการอยู่ในที่ที่ขาดแคลนนั่นเอง

สรุปได้ว่าวิบากกรรมทำให้ประสบกับความหิวโดยเกี่ยวข้องกับถิ่นที่เกิดด้วย ด้วยวิบากกรรมทำให้เกิดในถิ่นที่ไม่อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารเครื่องบริโภครทั้งหลาย หรือแม้จะอยู่ในถิ่นที่อุดมสมบูรณ์แต่ด้วยวิบากกรรมก็ต้องประสบกับความหิวอยู่ตนเอง ซึ่งก็เป็นผลของการไม่ประกอบกุศลกรรมบถ ไม่ตั้งต้นอยู่ในการชวนชวายนบุญกิริยาวัตถุ จะเป็นทางรอดพ้นจากการต้องประสบกับความหิวเพราะวิบากกรรม

๕. การบริโภคอาหารเพื่อการบำบัดความหิวในพระพุทธศาสนา

แรงจูงใจ : การปฏิบัติด้วยแรงขับ, กระตุ้น, ชักนำ^{๓๖} แรงจูงใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา เมื่อบุคคลหิวจะแสวงหาอาหารหรืออื่นๆ บุคคลจะต้องแสวง ปัจจัยที่

^{๓๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค ๒, หน้า ๑๑-๑๒, พ.ศ.๖๖. (ไทย) ๔๐/๒๒๙.

^{๓๔} สัปปายะ (ความเหมาะสม) ๕ ประการ คือ อุตสัปปายะ อาหารสัปปายะ เสนาสนะสัปปายะ ปุคคลสัปปายะ และธัมมัสสวนสัปปายะ, อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๓๕} พุ.พ. (บาลี) ๒๕/๔/๔, พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๔/๗.

^{๓๖} Webster's New World Dictionary of the American Language, (Cleveland and new York : The World Publishing Company, ๑๙๕๑), p. ๖๒๔.

กระตุ้นให้เกิดการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการ บุคคลแสวงหาอาหารก็เพราะความหิวเป็น ตัวกระตุ้น แรงจูงใจถือว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งอาจจะเกิดจากทางสรีระ หรือ ทางสังคม^{๓๗}

คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่มุ่งให้สาวกทั้งหลายเกิดปัญญา การบำบัดความ หิวตามแนวพุทธ ก็คือการบำบัดด้วยมีปัญญากากับควบคุมในการบริโภคอาหาร ใช้ปัญญากากับ ไม่ให้หลงเพลิดเพลิน ป้องกันการสนองตัณหาที่จะปิดบังปัญญาอันจะเกิดขึ้น ในหัวข้อนี้ผู้ศึกษา นำเสนอวิธีการบริโภคอาหารเพื่อการบำบัดความหิว ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การบริโภคควมพึงการอาหาร อาหารคือ คำข้าวในอาหาร ๔ อย่าง ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีวิธีการบำบัดดังต่อไปนี้

๑) ไม่ติดในรส

พระพุทธเจ้าแม้พระองค์จะอุบัติขึ้นในโลก แต่พระองค์ก็ไม่ทรงติดโลก ในเรื่องอาหารก็ เช่นเดียวกันพระองค์เสวยอาหารแต่พระองค์ก็ไม่ทรงยึดติดในรสอาหารทุกชนิด โดยที่พระองค์ไม่ ยินดียินร้ายกับรสอาหารว่าอร่อยหรือไม่อร่อย แต่ทรงมุ่งประโยชน์หรือคุณค่าแท้เป็นหลักใหญ่ของ การบริโภค พระองค์ทรงวางท่าทีต่อการเสวยพระกระยาหารโดยไม่ทำความยินดียินร้ายในอาหาร ทำให้ทรงเห็นเป็นเพียงธาตุ ในพรหมายสุตตร ได้กล่าวถึงการไม่ติดในรสของพระองค์ไว้ว่า

เมื่อทรงรับข้าวสุกก็ไม่ทรงชูบาตรขึ้นรับ ไม่ทรงลดบาตรลงรับ ไม่ทรงยื่นบาตรคอยรับ ไม่ ทรงแกว่งบาตรคอยรับ ทรงรับข้าวสุกไม่น้อยนักไม่มากนัก ทรงรับกับข้าว เสวยพระกระยาหาร พอประมาณกับข้าว ไม่ทรงทำกับข้าวให้เกินกว่าคำข้าวทรงเคี้ยวคำข้าวข้างในพระโอษฐ์สองสามครั้ง แล้วทรงกลืน ข้าวยังไม่ละเอียด ไม่ทรงกลืนลงไป ไม่มีข้าวเหลืออยู่ในพระโอษฐ์ จึงน้อมคำข้าวอีกคำ หนึ่งเข้าไป ทรงมีปกติกำหนดรสอาหารแล้วเสวยอาหาร แต่ไม่ทรงติดในรส^{๓๘} แต่พระองค์ทรงเสวย พระกระยาหารด้วยความมีสติพิจารณาและมีเป้าหมาย ดังความในพระสุตตรเดียวกันว่า ท่านพระโค ดมพระองค์นั้นเสวยพระกระยาหารประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ ๑. ไม่เสวยเพื่อเล่น ๒. ไม่ เสวยเพื่อมัวเมา ๓. ไม่เสวยเพื่อประดับ ๔. ไม่เสวยเพื่อตกแต่ง ๕. เสวยเพื่อดำรงพระวรกายนี้ไว้ ๖. เสวยเพื่อยังพระชนม์ให้เป็นไปได้ ๗. เสวยเพื่อป้องกันความลำบาก ๘. เสวยเพื่อทรงอนุเคราะห์ พรหมจรรย์^{๓๙}

พระองค์ทรงเน้นย้ำให้เห็นการเข้าใจความจริงของการบริโภคเพื่อการพัฒนาจิตใจและ ปัญญาของผู้บริโภคให้สูงกว่าการติดอยู่แค่รสอาหารที่บริโภค ไม่ให้หลงไหลในความอร่อยความน่า ปรารถนาที่ยั่ววน ซึ่งจะเป็นตัวขวนขวายไปสู่การไม่ได้ใช้ปัญญา เพราะจะเป็นการบริโภคที่มุ่งเพียง สนองตัณหา ไม่เป็นการพัฒนาปัญญา เพราะความยึดติดในความน่าปรารถนา นำใคร่นี้ เป็นอารมณ์ ที่ทำให้จิตใจผู้ที่ยังไม่เข้มแข็งหมายถึงผู้ที่พัฒนาจิตใจยังไม่ถึงที่สุด คือ พระอรหันต์ ยังมีความติดอยู่

^{๓๗} เรียงชัย หมั่นชนะ, **จิตวิทยาพื้นฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจรัสสินทวงศ์ การ พิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔ - ๔๖.

^{๓๘} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๗/๓๗๐-๓๗๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๙-๔๘๐.

^{๓๙} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๘๗/๓๗๐-๓๗๓, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๗/๔๗๙-๔๘๐.

ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ ส่วนผู้ที่พัฒนาถึงที่สุดแล้วเป็นผู้อยู่เหนือรส ได้แก่ พระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่าง แม้บริโภคอาหารก็ไม่ติดในรสอาหาร

๒) ไม่ตำหนิอาหาร

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เป็นผู้วางใจเป็นกลางในอาหารที่จะได้รับ ไม่ทรงติหรือชมอาหารที่เขาน้อมมาถวาย แม้ว่ากันโดยชาติกำเนิดพระองค์กำเนิดในตระกูลกษัตริย์ พระกระยาหารที่เสวยก็เป็นอาหารของชาววัง ซึ่งมีความพิเศษกว่าอาหารของชาวบ้านธรรมดาแทบเทียบกันไม่ได้ แต่เมื่อพระองค์ออกบวชแล้วพระองค์ก็ไม่ทรงรังเกียจอาหารที่ชาวบ้านนำมาถวาย จะเป็นคนรวยหรือคนจน เชื้อใจ พระองค์มิได้ทรงเลือกรับเฉพาะที่ดีหรือเลิศ แต่พระองค์ทรงรับด้วยความอนุเคราะห์ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพราะพระองค์ไม่ตำหนิอาหารไม่ทาศรัทธาของทายกให้ตกไป เห็นได้จากตัวอย่างที่พระองค์ไม่ทรงตำหนิอาหารของคนจน และอนุเคราะห์คนจน เช่น ชายยากจนเชื้อใจคนหนึ่ง มีความประสงค์จะเลี้ยงพระภิกษุสักรูปหนึ่ง เมื่อได้รับการชักชวนทั้งที่ตนก็ทำงานรับจ้าง จะได้กินอิ่มแต่ละวันยังยาก แต่ก็รับที่จะเลี้ยงพระภิกษุสักรูปหนึ่ง แต่เจ้าหน้าที่ลี้มจัดพระภิกษุให้แก่เขา เหลือเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเขาจึงเข้าไปทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าพระองค์ที่รับอาราธนาไปฉันที่บ้านคนเชื้อใจนั้น^{๔๐}

พระพุทธองค์ทรงแสดงเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ปรินิพพานในปัจจุบันว่า รสที่พึงรู้แจ้งทางลึ้นที่นำปรารภานา นำใคร่ นำพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้กำหนดมีอยู่ ถ้าภิกษุไม่เพเลิดเพลิน ไม่เชยชม ไม่ยึดติดรสนั้นอยู่ เมื่อเธอไม่เพเลิดเพลิน ไม่เชยชม ไม่ยึดติดรสนั้น วิญญานที่อาศัยตัณหานั้นก็ไม่มี ความยึดมั่นตัณหานั้นก็ไม่มี ภิกษุผู้ไม่มีอุปาทานย่อมปรินิพพาน^{๔๑}

การไม่ติชมอาหารของพระพุทธองค์ ด้วยอาศัยอาหารของชาวบ้านเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แม้พระองค์จะอาศัยภัตที่เป็นเดนที่ผู้อื่นให้แล้ว พระองค์ก็มีทรงตำหนิแต่ก็ทรงสรรเสริญการให้ทานของทายก อาหารที่เขาถวายเป็นของควรแก่สมณะ^{๔๒} การไม่เลือกอาหารว่าดีเลิศหรือเลวทราม เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นชื่อว่าพระองค์มิได้บริโภคอาหารด้วยความยึดติดและทำพระองค์เป็นผู้เลี้ยงง่ายบนพื้นฐานของความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากกับการเลี้ยงดู แต่ให้ความสำคัญทางด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญามากกว่าการยินดีด้วยรสที่สนองการเสพ

๓) การฉันอาหารมือเดียว

การออกบวชของพระพุทธองค์ทรงวางเป้าหมายไว้ คือ การแสวงหาโมกขธรรมทางดับทุกข์ ด้วยวิธีการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์มิได้เสียเวลาอยู่กับการบริโภคอาหาร เพื่อประหยัดเวลาที่ผ่านไปในแต่ละวันมิให้สูญเสียไปกับเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยอาหารและการขบฉันของพระภิกษุ พระองค์จึงทรงประพฤติเป็นแบบอย่างโดยการบริโภคอาหารวัน

^{๔๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๔, หน้า ๓๕-๔๕, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๓๑๙-๓๓๐.

^{๔๑} ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๑๓๑/๑๐๙-๑๑๐, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๑/๑๕๙-๑๖๐.

^{๔๒} แสวง นิลนามะ, จริยธรรมการบริโภคในพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

ละมือ และแนะนำชักชวนพระภิกษุทั้งหลายให้ประพฤติตาม พระองค์ได้ทรงแสดงข้อดีของการฉันมือเดียวว่า ภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารมือเดียว เราเมื่อฉันอาหารมือเดียว ย่อมรู้สึกว่าคุณภาพดีมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ^{๕๓}

โดยธรรมชาติของคนทั่วไปการบริโภคอาหารสามารถบริโภคได้ทั้งวัน แต่คิดจากการบริโภคอาหารตามปกติวันละ ๓ มื้อ นับเวลาที่ต้องเสียไปกับการเตรียมอาหารที่จะบริโภค เวลาในการบริโภค เมื่อบริโภคแล้วต้องเสียเวลาในการจัดเก็บทำความสะอาดภาชนะและสถานที่ รวมกันแล้วต้องเสียเวลาไปกับการที่บริโภคนั้นมาก ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งเสียเวลามาก ซึ่งเป้าหมายของผู้ออกบวชคือการทำที่สุดทุกขให้แจ้ง คือเป็นผู้พ้นจากความทุกข์ วิมุตติ ถ้ายุ่งอยู่กับเรื่องการบริโภคนั้นมากเกินไปก็จะไม่มุ่งมั่นต่อการปฏิบัติธรรมเป้าหมายก็อาจจะคลาดเคลื่อนไป หรือไปไม่ถึงเป้าหมายของการออกบวชได้ การฉันมือเดียวของพระภิกษุมีคุณค่าต่อผู้ออกบวชอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงคุณของการไม่บริโภคอาหารกลางคืนไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่ฉันโภชนะในราตรีเลย เราเมื่อไม่ฉันโภชนะในราตรี ก็รู้สึกว่าคุณภาพดีมีโรคาพาธน้อย กระปรี้กระเปร่า มีพลานามัยสมบูรณ์ อยู่สำราญ^{๕๔}

ดังนั้น เพื่อยังอรรถภาพให้เป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์วิธีการอย่างนี้จะทำให้การบริโภคนั้นได้คุณค่าที่แท้จริงของการบริโภค

๖. หลักธรรมที่เกี่ยวกับการบำบัดความทิว

ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ล้วนมีส่วนสัมพันธ์กันและกัน สามารถเป็นอุปการะกันและกันได้ ในงานนี้จะนำเสนอเฉพาะหลักธรรมที่ตรงกับเป้าหมายโดยตรง ในการสนับสนุนการบำบัดความทิว ดังต่อไปนี้

๖.๑ สติ กับ สัมปชัญญะ

สติ สัมปชัญญะ โดยความหมาย คือ ความระลึกได้ และความรู้ตัว ซึ่งจัดเป็นธรรมมีอุปการะมาก^{๕๕} ต่อการดำเนินชีวิตในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมของมนุษย์ สำหรับการบำบัดความทิวการระลึกได้เสมอถึงคุณค่าที่แท้จริงของการบริโภคอาหารที่ดี ระมัดระวังป้องกันความเกินพอดีของร่างกาย เพราะโดยปกติแล้วคนธรรมดาทั่วไปมักเป็นไปในอารมณ์ความอยากของตนเอง ในขณะที่มีความทิวความโลภก็จะเพิ่มความรุนแรงขึ้น การมีสติเข้ามาเตือนตนเองทั้งก่อนการบริโภคและขณะบริโภคอาหาร ย่อมบังเกิดผลคือความสุขแก่ตน เห็นได้จากพระพุทธพจน์ว่า “คนมีสติทุก

^{๕๓}ฉันอาหารมือเดียว หมายถึง การฉันอาหารในเวลาเช้า คือตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาเที่ยงวัน แม้ภิกษุฉันอาหาร ๑๐ ครั้ง ในช่วงเวลานี้ก็ประสงค์ว่า ฉันอาหารมือเดียว ม.ม.อ. ๒/๒๒๕/๓. ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๓๔/๑๑๐, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๔/๑๕๐.

^{๕๔}ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๓๔/๑๕๐, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๓๔/๒๐๑.

^{๕๕}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙๑-๑๙๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๘๐/๑๒๙, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, หน้า๒๘.

เมื่อ รู้ประมาณในโภชนะที่ได้แล้วนั้น มีเวทนาเบาบางอาหารที่บริโภคแล้วเลี้ยงอายุอยู่ ค่อย ๆ ย่อยไป”^{๔๖}

คนที่มีสติอยู่ทุกขณะที่บริโภคเพื่อบำบัดทุกข์อันเกิดจากเวทนาคือความหิวนี้ ย่อมจะไม่ทำให้ตนเองได้รับทุกข์เวทนาเพิ่มขึ้นในภายหลัง แต่จะเป็นผู้มีกายเบา ไม่มากไปด้วยโรคที่มาจากการบริโภคมากเกินไปประมาณ สติและสัมปชัญญะเป็นส่วนสำคัญที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภค แม้ในคนที่อ้วนก็สามารถทำให้ลดความอ้วนได้ คนมีสติจะเป็นผู้พ้นจากทางเสื่อมมีแต่ความเจริญอยู่เสมอพระพุทธเจ้าตรัสว่า ความเจริญย่อมมีแก่คนมีสติทุกเมื่อ คนมีสติย่อมได้รับความสุขความดีย่อมมีแก่คนมีสติเป็นนิตย์ แต่คนมีสติยังไม่หลุดพ้นจากเวร ส่วนผู้ใดมีใจยินดีในความไม่เบียดเบียนตลอดทั้งวันและคืน และเป็นผู้มีส่วนแห่งเมตตาในสรรพสัตว์ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใคร ๆ^{๔๗}

๖.๒ โภชนะ มัตตัญญูตา

โภชนะ มัตตัญญูตา หมายถึง ความรู้ประมาณในการบริโภค^{๔๘} คือ บริโภคไม่มากไม่น้อย บริโภคแต่พอดีกับความต้องการของร่างกาย ความรู้ประมาณในการบริโภคนี้มีปรากฏอยู่ในหลักธรรมที่สำคัญ คือ การปฏิบัติไม่ผิด และเป็นการปฏิบัติที่นำไปสู่ความสิ้นอาสวะ^{๔๙} มัตตัญญูตาในธรรมของสัตว์บุรุษ เป็นคุณสมบัติของคนดี ได้กล่าวถึงความรู้ประมาณในการบริโภค^{๕๐} พระพุทธองค์สอนให้ทำความใส่ใจไว้ก่อนที่จะรับประทานอาหารด้วยความตั้งใจถึงคุณค่าแท้ ดังพุทธพจน์ว่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคายแล้ว จึงฉันอาหาร มิใช่เพื่อเล่นมิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อตบแต่ง มิใช่เพื่อประดับ แต่ฉันเพียงเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำเนินไปได้ เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์อย่างเดียวนั้น ด้วยมนสิการว่า เราจักบำบัดเวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น การดำเนินชีวิตของเรา ความไม่มีโทษและความอยู่สบายจักมีได้ด้วยวิธีการอย่างนี้ พิจารณาอาหารเปรียบกับน้ำมันสำหรับหยอดเพลลา ผ้าปิดแผล และเนื้อของบุตรประพฤติธรรมอันเป็นส่วนสุทธอบ^{๕๑}

นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนพระสงฆ์สาวกให้เป็นวิธีการในการออกเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่า “โอวาทปาฏิโมกข์” โดยให้วิธีการอันหนึ่งได้แก่ มตตญญูตา ภาตตสมิ คือ ความรู้ประมาณในอาหาร^{๕๒} พระองค์ทรงสั่งพระภิกษุที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีเป็นจำนวนมากให้ใช้วิธีการเหมือนกันเพื่อจะได้เป็นไปในแนวทางเดียวกันและถูกต้อง เพื่อไม่ให้ไปเบียดเบียน

^{๔๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/ ๓๗๘.

^{๔๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๒๓๘/๓๐๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๘/๓๔๑.

^{๔๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๔/๑๙๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๕.

^{๔๙} อัง. พุก. (บาลี) ๒๐/๑๖/๕๕-๕๖, อัง.พุก. (ไทย) ๒๐/๑๖/๑๕๙-๑๖๐.

^{๕๐} ที.ปา (บาลี) ๑๑/๓๓๐/๒๒๑-๒๒๒, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓ , สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท**, หน้า ๕๓.

^{๕๑} พุ. มหา. (บาลี) ๒๙/๑๙๙/๔๑๑-๔๑๒, พุ.มหา. (ไทย) ๒๙/๑๙๙/๕๘๕.

^{๕๒} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๕/๕๐, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๕/๙๑.

ชาวบ้าน ด้วยความมักมากในอาหาร การทำความพอดีในการบริโภคเป็นวิธีการลดความอ้วนได้เป็นอย่างดี

๖.๓ ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย

ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย หนึ่งในธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเป็นประจำเสมอ ๆ^{๕๓} โดยท่านให้พิจารณาว่าการเลี้ยงชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น หมายถึง ต้องอาศัยข้าวที่เขาถวายด้วยศรัทธา อรรถกถาอธิบายไว้ว่า “ปรปฐิพฺพธา เม ชีวิกา ความว่า บรรพชิตพึงพิจารณาอย่างนี้ว่า ความ เป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ จำต้องเกี่ยวเนื่องในผู้อื่น อิริยาบถก็สมควร อาชีวะการเลี้ยงชีพก็บริสุทธิ์ ทั้ง เป็นอันเคารพยำเกรงบิณฑบาต ชื่อว่าเป็นผู้บริโภคไม่พิจารณาในปัจจัย ๔ ก็หาไม่ได้”^{๕๔} ดังนั้น จึงไม่ควรทำตนให้เป็นภาระที่มากกว่าการได้อาหารตามที่ชาวบ้านสะดวกในการจัดหาถวายนั้น ป้องกันความมักมากในอาหารซึ่งเป็นการทำลาย อาสวะอยู่ในตัว การพิจารณาเป็นประจำเช่นนี้จะ เป็นธรรมที่คอยเตือนใจถึงความแตกต่างของกุกุบุตรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้เปลี่ยน วงศ์ตระกูลใหม่หมายถึง แม้จะเป็นคนชนชั้นใด เมื่อบวชแล้วก็นับว่าเป็นตระกูลเดียวกัน เป็นพี่น้อง กันตามลำดับพรรษา ถือข้อวัตรปฏิบัติอันเดียวกัน ไม่ติดใจในชาติตระกูลเก่า แต่มุ่งปฏิบัติตามวินัย บัญญัติที่พระพุทธองค์วางไว้เป็นแนวทาง

๗. สรุป

การบริโภคที่เป็นการบำบัดความหิว ต้องเป็นไปพอเหมาะพอควร ไม่น้อยเกินไป ไม่มากเกินไป ไม่บริโภคเพื่อสนองตัณหา ไม่บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แต่การบริโภคที่เป็นไปเพื่อบำบัด เริ่มตั้งแต่การแสวงหาได้มาด้วยความบริสุทธิ์ โดยการปฏิบัติตนตามแบบแผนที่พระพุทธเจ้าเคย ปฏิบัติมา คือ ไม่เป็นผู้ติดในรส ไม่ทรงตำหนิอาหาร บริโภคอาหารเพียงมือเดียว ไม่บริโภคอาหาร เพื่อเล่น ไม่บริโภคเพื่อมัวเมา ไม่บริโภคเพื่อประดับ ไม่บริโภคเพื่อตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อดำรงไว้ซึ่ง กาย เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ วิธีการอย่างนี้จะ ทำให้การบริโภคนั้นได้คุณค่าที่แท้จริงของการบริโภค พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักความพอดีคือโภชนมัตตัญญตา ความรู้ประมาณในการบริโภค เป็นคนเลี้ยงง่าย มีสติสัมปชัญญะในการบริโภคเสมอ ไม่ให้ตกเป็นทาสของตัณหาจนมักมากในการบริโภค หลักธรรมวินัยและพระพุทธรจรรย์วัตรจะเป็น เครื่องมือในการบำบัดความหิว ทางกายบำบัดให้หายหิวด้วยการบริโภค ทางใจเกิดจากการสำรวม ระวังเพราะข้อปฏิบัติตามวิธีการดังกล่าว ซึ่งจะมีผลไปถึงการไม่ต้องทนทุกข์เพราะความหิวที่เกิด จากวิบากกรรม ดังนั้น การอาศัยหลักธรรมวินัยและพระพุทธรจรรย์วัตรเป็นเครื่องมือในการบำบัด ความหิว ในเบื้องต้นความหิวสามารถระงับได้ในระดับของการมีชีวิตในโลกโดยไม่มีโทษภัย ในระดับ

^{๕๓} อก.ทสก. (บาลี) ๒๔/๔๘/๖๙, อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๑๐๔-๑๐๕.

^{๕๔} อก. ทสก.อ. (ไทย) ๓๘/๑๕๙.

ที่สูงขึ้นจะทำให้หมดจดจนเป็นผู้หายหวัดในที่สุด ซึ่งจะเป็นความหมดจดของผู้ปฏิบัติตามและเป็นผลดีต่อสังคม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. **ธรรมศึกษาชั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐.

จรูญ ทองถาวร. **มนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๓๙.

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๑.

ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ, ๒๕๔๐.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **ศัพท์วิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี). **พุทธประวัติทัศนศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : กองทุนบุญนิธิหอไตร, ๒๕๔๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

เริงชัย หมั่นชนะ. **จิตวิทยาพื้นฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัทจรัสสินทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙.

ลักขณา สรวิวัฒน์. **จิตวิทยาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

วิทย์ เทียงบุญธรรม. **พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธัมมปทัฏฐกถา (ปฐโม ภาค)** พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

๑๒๘ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๗

(๒) วิทยานิพนธ์ :

แสวง นิลนามะ, จริยธรรมการบริโภคในพุทธศาสนาเถรวาท, **วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Aksorn's Thai Learners' Dictionary. – 16th ed, (Bangkok : Aksorn Charoen Tat, 2000.

Webster's New World Dictionary of the American Language. Cleveland and new York : The World Publishing Company, 1951.

แนวทางการแก้ไขปัญหาฆาตกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ Solution to the Murder Problem according to the Buddhist Ethics

พระครูสุทธิพงษ์มณี (อคคธมโม)*

บทคัดย่อ

บุคคลจะประกอบกรรมชั่วรวมทั้งการฆาตกรรม เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ ๑. เกิดจากความจำเป็นหรือ สิ่งแวดล้อมบีบบังคับ ๒. เกิดจากกิเลสที่มีอยู่ในตัวของบุคคล ปัญหาฆาตกรรมเป็นปัญหาภายนอกและปัญหาภายใน วิธีการนำเอาพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหามุขตกรรมนั้นปัญหาภายนอกสามารถนำเอาพุทธจริยศาสตร์ระดับศีลมาแก้ไข ปัญหาภายในสามารถนำเอาพุทธจริยศาสตร์ระดับปัญญาแก้ไข หลัก พุทธจริยศาสตร์ที่สำคัญที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหามุขตกรรมอันประกอบด้วยเหตุผล คือ หลักอริยสัจ ๔ การนำเอาพุทธจริยศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหามุขตกรรมมีอุปสรรค คือ บุคคลไม่ได้ศึกษาหลักธรรมให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง และบุคคลขาดอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมหลักพุทธจริยศาสตร์สามารถใช้แก้ไขปัญหามุขตกรรมได้ในเมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติ

คำสำคัญ : แนวทางการแก้ไข, ปัญหามุขตกรรม, พุทธจริยศาสตร์

ABSTRACT

The persons will do the bad actions including the murder due to two main factors are : 1. the necessity or compulsory environment , 2. the individual defilement. The murder problem is the external and internal problem. The way to use the Buddhist ethics is applied to solve the murder problem by the precepts for the external problem and Buddhist ethics for the internal problem. The main Buddhist ethics will be applied to solve the murder problem is the four noble truths and the way to use the Buddhist ethics to solve the murder problem has the problem like the persons do not study the principle of Dhamma clearly and lack of Itthibath IV. However, in overall, the Buddhist ethics can solve the murder problem when the persons have the knowledge and understanding and then take to practice sincerely.

Keywords : Solution, Murder problem, Buddhist ethics

* ครูสอนปริยัติธรรมเจ้าอาวาสวัดศรีพุ่มโพธิ์ ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

๑. บทนำ

ปัญหาฆาตกรรมนอกจากจะเป็นปัญหาทางสังคมแล้วที่สำคัญยังเป็นปัญหาในทางปรัชญาด้วย มองในแง่ของปรัชญาถือว่าเป็นปัญหาด้านจริยศาสตร์ เนื่องจากฆาตกรรมเกี่ยวข้องกับความประพฤติของมนุษย์ที่กระทำต่อกัน ผลของการกระทำก่อความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคม กล่าวคือ ทั้งผู้ถูกกระทำและผู้กระทำตลอดจนผู้คนที่อยู่รอบข้างต้องพบกับความเดือดร้อนด้วยกันแทบทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ทำไมมนุษย์จึงต้องมีการฆาตกรรม ปัญหาฆาตกรรมนั้นถือว่าเป็นปัญหามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือว่าฆาตกรรมไม่ใช่สิ่งชั่วร้าย หรือว่าการฆาตกรรมเป็นเรื่องปกติธรรมดาของสังคมมนุษย์ หรือว่าฆาตกรรมไม่ใช่สิ่งที่ผิดศีลธรรม มีกลุ่มปรัชญาบางกลุ่มที่มีแนวคิดว่าการฆาตกรรมเป็นเรื่องปกติธรรมดา

๒. ความหมายของฆาตกรรมตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา

ความหมายของฆาตกรรมตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนานั้นกล่าวไว้ดังนี้ คำว่า “ฆาตกรรมหรือการฆ่าคน” ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในความหมายว่า “ฆ่ามนุษย์” คือคำว่า “พรากกายมนุษย์” ซึ่งมีปรากฏในพระวินัยปิฎก ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ พระพุทธองค์ทรงมีพระบัญญัติไว้ดังนี้ “ก็ ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^๑ และยังทรงมีพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า “ท่านผู้เจริญ จะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่าดังนี้” เธอมีจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคุณความตาย หรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^๒ ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายคำว่า “กายมนุษย์ ได้แก่ จิตดวงแรกเกิด คือวิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดา จนถึงเวลาตาย อັตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่า กายมนุษย์ คำว่า พรากจากชีวิต ได้แก่ ตัดทำลายชีวิตินทรีย์ ตัดความสืบต่อ”^๓ นอกจากนี้ยังมีศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในความหมายว่า “ฆ่ามนุษย์” คือ “ปลงกายมนุษย์” มีปรากฏใน ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล ตอนอธิบาย สลยจิจจ ศัพท์ “บทว่า สลยชานนโต คือ รู้พร้อมอยู่ว่า เราจักปลงเสียจากชีวิต”^๔ ความหมายของการฆ่ามนุษย์ตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาโดยใช้คำว่า พรากกายมนุษย์จากชีวิต และคำว่า ปลงกายมนุษย์เสียจากความเป็นอยู่ นับว่าเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนมาก เพราะกายมนุษย์ได้ถือเอาตั้งแต่ปฐมจิตหรือวิญญาณดวงแรกที่เข้าไปปฏิสนธิในครรภ์มารดา

^๑วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^๒วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๑/๑๔๐-๑๔๑.

^๓วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/ ๑๔๑.

^๔มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ปฐมสมันตปาสาทิกา แปล เล่ม ๓, ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๔.

ดังที่ท่านพระอุบาลีเถระ กล่าวถึงความละเอียดอ่อนของกายมนุษย์ตั้งแต่ปฏิสนธิจิตจนถึงตาย อันมีใจความดังนี้“กายมนุษย์อันเป็นที่แรกที่สุด คือ จิตดวงแรก อรูปชั้นที่เกี่ยวเกาะด้วยจิต กลละรูปที่เกิดพร้อมกับจิต บรรดาอรูปชั้นและกลละรูปแห่งจิตดวงแรกนั้น รูปแห่งสตรีและบุรุษ รูปแห่งพวกกะเทย ชื่อว่า กลละรูป บรรดาสตรี บุรุษ และกะเทยนั้น กลละรูปมีขนาดเท่าหยาดน้ำมันที่ซ้อนขึ้นด้วยปลายข้างหนึ่งของขนแกะแรกเกิด มีลักษณะใสกระจ่าง ช่วงอติภาพของสัตว์ ปกติมีอายุประมาณ ๑๒๐ ปีตั้งแต่วัตถุเล็ก ๆ ไปจนถึงเวลาตายนั้นชื่อว่า กายมนุษย์” จากสารัตถะเป็นการกล่าวถึงว่า กายมนุษย์หรือชีวิตมนุษย์นั้น ในทางพระพุทธศาสนานับเอาตั้งแต่ที่ยังไม่เป็นรูปร่างตัวตน หมายถึง จิตดวงแรกที่เข้ามาสู่ครรภ์มารดาไปจนถึงตายนั่นเอง บุคคลใดเข้าไปพรากหรือปลงชีวิตมนุษย์ในช่วงดังกล่าวมา ให้ถือว่าเป็นการฆาตกรรมตามความหมายของพระพุทธศาสนา

๓. สาเหตุของฆาตกรรม

คิงส์เลย์ เดวิส (Kingsley Davis) ได้อธิบายถึงหน้าที่ทางสังคมของสถาบันครอบครัวในทุกสังคมไว้ดังนี้

๑. สร้างสมาชิกใหม่ ๒. เลี้ยงผู้เยาว์ ๓. กำหนดสถานภาพ ๔. อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม^๖

ฮอร์ตตันและฮันท์ ได้อธิบายหน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้^๗ ๑. บำบัดความต้องการทางเพศ ๒. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ ๓. การอบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม ๔. ให้ความรักและความอบอุ่น ๕. กำหนดสถานภาพ ๖. ปกป้องคุ้มครอง ๗. ผลิตผลทางเศรษฐกิจ

ฆาตกรรมเป็นการแสดงออกของพฤติกรรมก้าวร้าวอย่างหนึ่งซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคมและทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับพฤติกรรมอื่น ๆ ซึ่ง พอล โบฮันแนน ได้กล่าวไว้ในการศึกษาเกี่ยวกับการฆ่าในสังคมอาฟริกาว่า เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรมของสังคมที่ต่างกันออกไป^๘ ทำให้การศึกษาถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่นำไปสู่การฆ่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนและยากแก่การทำความเข้าใจ แรงจูงใจที่บุคคลตัดสินใจทำร้ายชีวิตบุคคลอื่นหรือการที่เหยื่อผู้ถูกระทอนอดพ้นจากการถูกฆ่ามาได้ นั้น เป็นเรื่องที่มีสัมพันธ์กับค่านิยมทางวัฒนธรรม ซึ่งอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมนี้ จะสะท้อนให้เห็นได้ชัดในกรณีการฆ่า ที่มาจากสาเหตุความขัดแย้งหรือการทะเลาะวิวาท เช่น ความขัดแย้งภายในครอบครัวหรือคู่สมรส ซึ่งเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและ

^๕ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *ปฐมสมันตปสาทิกา แปล เล่ม ๓*, หน้า ๗๕.

^๖ Kingsley Davis, *Human Society*, (new York : The macmillan Company, 1969), pp. 394-395.

^๗ Paul B Horton Chester. *L. Hunt, Sociology*, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1972), pp. 205-208.

^๘ มนทิพ ดาราศักดิ์, “มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๑ - ๔๕.

ละเอียดอ่อนมากจนบางครั้งทำให้มองดูกลับ หรือทำให้รู้สึกว่าเป็นมูลเหตุที่เล็กน้อยปราศจากเหตุผลสำหรับคนในสังคมที่ต่างออกไปได้ หรือในปัญหาความขัดแย้งเรื่องทรัพย์สินเงินทองก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าในทุกสังคมจะให้ความสำคัญเนื่องจากเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิต แต่การขัดแย้งรุนแรงขนาดนำไปสู่การฆ่ากันย่อมแตกต่างกัน หากจะกล่าวอย่าง

สรุปในปัญหานี้แล้วก็คือ ทรัพย์สินไม่ใช่สาเหตุของการฆ่าในตัวของมันเอง แต่นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่ก็เชื่อว่าความขุ่นเคือง ความไม่พอใจเกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทอง มักจะเป็นสาเหตุนำไปสู่การฆ่า

การฆ่าระหว่างสามีภรรยา คู่รักหรือเพื่อนสนิท มักจะปรากฏเป็นสถิติอัตราที่สม่ำเสมอ โดยมีเหตุผลในกรณีนี้ว่า เนื่องจากความใกล้ชิดสนิทสนมและความพอใจต่อกันของคู่กรณีดังกล่าว มักจะทำให้เกิดความขัดแย้งกันจนถึงขั้นรุนแรงขนาดต่อสู้ ทำร้ายร่างกายกันจนบาดเจ็บถึงตาย การมีความรัก ความสนิทสนมต่อกันจะทำให้คู่กรณีเก็บสะสมความผิดหวัง ความไม่พอใจต่อกันไว้และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น สิ่งที่เหมาะสมไว้จะเป็นตัวที่ทำให้เกิดความรุนแรง คำกล่าวของเชคสเปียร์ กวีชาวอังกฤษ ซึ่งได้รับการสนับสนุนในภายหลัง จากทฤษฎีของซิกมันด์ ฟรอยด์ กล่าวว่า “บุคคลสามารถจะรักและฆ่าคนที่ตนเองรักและปรารถนาได้ หากความรักและความปรารถนานั้นถูกปฏิเสธ”^๔

สาเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่การฆ่า มีมูลเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์โดยตรงกับสาเหตุของการตายอยู่ ๓ ประเด็น คือ

(๑) อิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นสภาพแวดล้อมของผู้กระทำผิดและเหยื่อ ผู้ถูกกระทำ เป็นปัจจัยที่ต้องทำความเข้าใจและให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ทำให้เข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมนั้น รวมถึงลักษณะของประชากรของกรณีฆ่าและสาเหตุการฆ่าในระดับต่าง ๆ เช่น ลักษณะของการฆ่า อาวุธและวิธีการที่ใช้ ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำผิดและสภาพสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี และปัจจัยเสริมที่นำไปสู่การฆ่า เป็นต้น

(๒) การฆ่าที่เหยื่อเป็นต้นเหตุ เป็นรายละเอียดย่อมาจากข้อแรก ซึ่งมีความสำคัญอยู่ไม่น้อยเนื่องจากตัวผู้กระทำผิดและเหยื่อผู้ถูกกระทำนั้นเป็นองค์ประกอบหลักของกรณีฆ่า ในการพิจารณาและวิเคราะห์ปัญหาจึงไม่สามารถมองข้ามประเด็นนี้ไปได้ ในประเด็นนี้เน้นเฉพาะกรณีที่เหยื่อเป็นผู้จุดฉนวนนำความตายมาสู่ตนเอง เช่น การยั่วยุให้ผู้กระทำผิดโกรธและฆ่าโดยบันดาลโทสะ หรือการเริ่มต้นใช้กำลังและความรุนแรงต่าง ๆ ซึ่งในกรณีนี้ผู้กระทำผิดมักจะได้รับความเห็นใจจากศาลเนื่องจากการกระทำผิดโดยบันดาลโทสะและป้องกันตัวเอง

จากสถิติของคดีฆ่าที่เกิดขึ้นทั่วไป มักจะเกิดจากความโกรธ อารมณ์ชั่ววูบที่เกิดจากอารมณ์ถึงขีดสุดของผู้กระทำผิดหรือความกดดันบีบคั้นจากสถานการณ์ กรณีของการฆ่าโดยไตร่ตรองหรือวางแผนอย่างรอบคอบล่วงหน้ามีอยู่เป็นสัดส่วนที่น้อยมากหากจะเปรียบเทียบกับกรณีที่เกิดขึ้นทั้งหมด นอกจากนี้กรณีการฆ่าที่ผู้ตายมีส่วนในสาเหตุการฆ่า โดยการพิจารณาจากการ

^๔ อังแล้ว, หน้า ๓๙-๔๐.

กระทำที่ลึกลงไปถึงแรงกดดันของสถานการณ์ที่บังคับ ให้ผู้กระทำผิดตัดสินใจฆ่าผู้อื่นเพื่อตอบโต้ หรือเพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากสถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของปुरुชนทั่วไปนั้น

โวล์ฟกัง (Wolfgang 1978) ให้คำนิยามของการฆ่าที่ตัวเหยื่อผู้ถูกฆ่าเป็นสาเหตุว่า หมายถึง การฆ่าที่ตัวเหยื่อเป็นแรงเสริมที่สำคัญหรือเป็นตัวต้นเหตุโดยเหยื่อเป็นผู้ริเริ่มใช้ความรุนแรงจนก่อให้เกิดการฆ่าซึ่งการใช้กำลังบีบบังคับ การใช้อาวุธข่มขู่ หรือเป็นผู้เริ่มใช้กำลังก่อน^{๑๐} (ในกรณีที่มีปากเสียงกัน) เป็นต้น โดยได้ยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

- สามีก่อว่าหากรรยารว่านำเงินไปให้ชายอื่นในขณะที่ภรรยากำลังทำอาหารในครัว เกิดการทะเลาะโต้เถียง สามิใช้ขวดนมและก้อนอิฐทุบตีภรรยา ภรรยาจึงใช้มีดฟันขนมปังในมือแทงสามิถึงแก่ความตาย

- สามิทะเลาะกับภรรยาในครัวและสั่งมีดให้ภรรยาพร้อมกับทำทนายให้แทง ภรรยารับคำท้าว่าถ้าสามิทำร้ายอีกจะแทง สามิจึงตบหน้าภรรยา ภรรยาแทงด้วยมีดในมือ (ที่สามิส่งให้) ถึงแก่ความตาย

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ตายกับผู้กระทำผิดพบว่า การฆ่าที่ผู้ตายมีส่วนในสาเหตุการตายส่วนใหญ่จะเป็นคู่กรณีที่มีความสัมพันธ์เป็นสามีภรรยา กัน ซึ่งโวล์ฟกัง ได้สรุปสาระสำคัญของการฆ่าที่ผู้ตายมีส่วนในสาเหตุการฆ่าว่ามีการกระทำที่กระตุ้นให้เกิดความโกรธอันนำไปสู่การฆ่า และการฆ่ามักจะเกิดจากการบันดาลโทสะ เหตุต่อเนื่องจากการยั่วยุการบันดาลโทสะจนถึงการลงมือฆ่าและมักจะเกิดในทันทีก่อนที่ผู้กระทำผิดจะมีโอกาสระงับโทสะ

(๓) มูลเหตุจูงใจในด้านจิตวิทยา เป็นการศึกษาในแนวลึกโดยเน้นถึงความกดดันที่หาทางออกมาในรูปของการฆ่า โดยวิเคราะห์ถึงปัจจัยด้านจิตใจของผู้ฆ่าเพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของการฆ่า ในกรณีความกลัวเป็นเหตุผลหนึ่งที่ถูกนำมากล่าวอ้างว่า เกี่ยวข้องกับการฆ่าซึ่งเคยปรากฏเป็นคดีมาแล้วที่ศาลสูงของรัฐโอไฮโอ (Ohio) ใน ค.ศ. 1981 ซึ่งเป็นกรณีสามีทุบตีและกระทำทารุณต่อภรรยา จึงถูกภรรยาฆ่าตาย เมื่อคดีขึ้นสู่ศาล จำเลย (ภรรยา) ต่อสู้ด้วยเหตุผลว่าเป็นการป้องกันตัวด้วยความกลัว ข้อต่อสู้ดังกล่าวทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และมีข้อถกเถียงโต้แย้งอย่างมาก ข้อโต้แย้งประเด็นหนึ่งก็คือ การอ้างถึงลักษณะของความรุนแรงที่ภรรยากระทำต่อสามินั้นไม่เกี่ยวข้องกับกรณีของการป้องกันตัว เนื่องจากเหตุผลดังกล่าวอยู่นอกระยะที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ ข้อโต้แย้งอีกประเด็น เป็นการตั้งข้อสังเกตเพื่อคัดค้านการอ้างข้อต่อสู้ป้องกันตัว คือ การตั้งคำถามว่าทำไมหญิงภรรยาจึงทนอยู่กับความสัมพันธ์ที่เลวร้ายเช่นนั้นอยู่ได้เป็นเวลานาน ในการยืนยันเหตุผลของการต่อสู้ของจำเลยนั้นเป็นของยากที่จะพิสูจน์ แต่ทนายจำเลยก็สามารถกระทำสำเร็จในที่สุดด้วยเหตุผลของนักจิตวิทยาคลินิกผู้เชี่ยวชาญ โดยพิสูจน์ให้เห็นว่า หญิงภรรยาต้องตกอยู่ในภาวะอันตรายซึ่งจำเป็นแก่การป้องกันตนเองจริง ๆ และตอบคำถามในประเด็นข้อสังเกตของการยอมทนอยู่กับสามิในสภาพความสัมพันธ์ที่เลวร้ายว่า ระยะเวลาที่เธอถูกทุบตีทารุณนั้นทำให้เธอตระหนักได้ว่า สามิสามารถจะฆ่าเธอได้เมื่อถึงจุด ๆ หนึ่ง และการที่เธอจะหนีไปจากสามิซึ่งจะทำให้ปลอดภัย

^{๑๐} อ้างแล้ว, หน้า ๔๘.

กว่าในความรู้สึกของคนทั่วไปนั้น จะเป็นโอกาสที่เธอจะถูกสามีฆ่าตอนที่เธอผละหนีไป การเลือกทน อยู่ต่อไปจึงเป็นการปลดปล่อย ด้วยเหตุผลสนับสนุนทางจิตวิทยาว่าเมื่อความกลัวถูกหยั่งลึกลงไป ในจิตใจเสียแล้ว การตัดสินใจอยู่ต่อไปนั้นเป็นสามัญสำนึกที่ถูกต้อง การตัดสินใจหนีจะเป็นการผลักดัน ตัวเองให้ตกอยู่ในอันตรายจากคนที่ตนกำลังหนี^๙

จากปัจจัยมูลเหตุที่ผู้ศึกษาได้ยกมากล่าว ๓ ประเด็นข้างต้นนั้นสามารถสรุปเป็นสาเหตุ ของการฆาตกรรมใหญ่ ๆ ได้ ๔ สาเหตุดังนี้ คือ

๑. สาเหตุฆาตกรรมจากสภาพทางครอบครัว

ครอบครัว ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า ครอบครัว หมายถึง “สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูก ด้วย”^{๑๐} นอกจากนี้ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา ต่างก็ให้ความหมายของครอบครัวในลักษณะที่ แตกต่างกันในความหมายทางสังคมวิทยา ครอบครัว คือรูปแบบของการที่บุคคล ๒ คน หรือกลุ่ม บุคคลสร้างแบบ หรือโครงสร้าง ของการอยู่ร่วมกัน ในความหมายของนักจิตวิทยา ครอบครัวคือ สถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบัน สังคมภายนอกที่จะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติกับสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่มีชีวิตอุบัติ ขึ้นในครอบครัว ครอบครัวที่ผาสุกหรือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันย่อมทำให้สมาชิกในครอบครัว ได้รับอิทธิพลที่ดี ไม่เป็นสาเหตุให้คนมีความประพฤติผิดปกตึขึ้นได้ แต่ครอบครัวเช่นนี้มักจะหาได้ ยาก ชีวิตสมัยใหม่จะทำให้สุขภาพจิตของผู้ใหญ่ในครอบครัวกังวลใจมากเพราะการดำเนินชีวิตไม่ ง่ายดังแต่ก่อน ครอบครัวที่ไม่ผาสุกจึงมีขึ้น ทำให้ผู้ที่มาจากครอบครัวเช่นนี้ไม่ได้รับการฝึกหัดอบรม ให้รู้จักอะไรดีอะไรชั่วอย่างเพียงพอ หรือไม่รู้จักระเบียบความประพฤติที่ดีขึ้นมาจากสังคมเล็กก่อน คนเรานั้นเกิดมาดีเองนั้นเป็นไปได้ยาก ความประพฤติที่ดีสำเร็จรูปไม่อาจซื้อหาได้ที่ไหน แต่จะต้อง ฝึกหัดอบรมขึ้นมาจากครอบครัวที่ละน้อยเป็นเบื้องต้น บิดามารดาจึงต้องฝึกหัดอบรมลูกให้ปฏิบัติ ตัวให้ถูกตามคลองธรรม “ครอบครัวเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมและรัฐ ถ้าครอบครัวไม่ดีเปรียบ เหมือนต้นไม้ที่รากเน่า ตรงกันข้ามถ้าครอบครัวดี ก็เหมือนต้นไม้ที่มีรากมั่นคงแข็งแรง ดัง พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องต้นไม้ ถ้ามีรากมั่นคง แม้เราจะตัดกิ่งก้านกิ่งอกขึ้นมาใหม่แต่ถ้ารากมันเน่า เสียก็เป็นอันว่าล้มทั้งต้น”^{๑๑}

๒. สาเหตุฆาตกรรมจากสภาพทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจ หมายถึง หลักการสนองความต้องการของมนุษย์หรือวิธีการดับทุกข์อันเกิด จากความต้องการ ความปรารถนาของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม เศรษฐกิจถือว่าเป็นสาเหตุที่สำคัญ ประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตเพราะการขับเคลื่อนหรือดำเนินงานต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วแต่ต้องอาศัย

^๙ อ่างแล้ว, หน้า ๕๘-๕๙.

^{๑๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๒๒๐.

^{๑๑} วศิณ อินทสระ, ชีวิตกับครอบครัว, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๗.) หน้า ๘.

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าระบบความเป็นอยู่ทั้งหมดขึ้นอยู่กับฐานทางเศรษฐกิจในระดับประเทศเศรษฐกิจเป็นตัววัดความมั่นคงและความเจริญของสังคมประเทศนั้น^{๑๒}

การขาดแคลนในทางวัตถุของครอบครัวย่อมทำให้สมาชิกในครอบครัวได้รับความเดือดร้อน ไม่มีสิ่งบำบัดความต้องการของตน อาจทำให้ผู้ยากจนมิใช่เป็นเหตุโดยตรงให้คนเรากระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ได้ง่าย อันที่จริงลำพังความยากจนมิใช่เป็นเหตุโดยตรงให้คนเรากระทำความผิด หรืออีกนัยหนึ่งความยากจนไม่อาจจับมือให้คนเรากระทำความผิดได้ นอกจากบางรายเท่านั้นที่ถ้าไม่กระทำความผิดแล้วไม่มีจะกิน แต่เป็นส่วนน้อย กล่าวโดยส่วนใหญ่แล้วคนเราถือหลักว่า แม้จะอดตายก็ไม่ยอมกระทำความผิด โดยปกติแล้วความยากจนเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเราอยู่ในฐานะที่ล่อแหลมหรือเสี่ยงต่อการกระทำความผิดได้ง่ายเท่านั้น เพราะคนเรานั้นสภาพแวดล้อมมักมีความช่วยเหลือกันจำเป็นต้องอดกลั้นหรือระงับใจให้มาก ซึ่งเด็กที่ยากจนนั้นมักจะอดกลั้นต่อความอยากในทางวัตถุไม่ค่อยได้ การที่สถิติมักแสดงว่าความผิดต่อทรัพย์มีจำนวนผู้กระทำความผิดสูงกว่าความผิดอื่น ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นอย่างหนึ่งว่าภาวะทางเศรษฐกิจมีผลต่อการกระทำความผิดที่น่าสนใจอยู่โดยเฉพาะสำหรับประเทศที่ยังด้อยพัฒนา ซึ่งประชาชนยังต้องต่อสู้กับความยากจนและโรคภัยไข้เจ็บอยู่มาก ในประเทศเช่นนี้ผู้กระทำความผิดมักยากจนหรือมีรายได้น้อยเป็นส่วนใหญ่ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวที่ดีหรือประเทศที่ดีย่อมเป็นน้ำหนักรีดที่กดลงบนตัวคนอาจกดดันให้บางคนมีความคิดในทางที่ผิดและก่อการกระทำความผิดได้ จะเห็นได้ชัดว่าในเวลาเศรษฐกิจตกต่ำมักมีการกระทำความผิดเพิ่มขึ้น

๓. สาเหตุขาดกรรมจากสภาพทางร่างกาย

สาเหตุจากปัจจัยทางกายหรือลักษณะรูปร่างหรือสัณฐานของมนุษย์ที่เป็นผลมาจากพันธุกรรมหรือเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ นำไปสู่พฤติกรรมกรรมฆ่าคนหรือการฆาตกรรมในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสภาพทางร่างกายนี้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อยู่สองทฤษฎี คือทฤษฎีพันธุกรรม และทฤษฎีเชื้อชาติดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

ทฤษฎีพันธุกรรม เป็นทฤษฎีของลอมโบรโซ (Cesaro Lom Broso) โดยเขากล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์นั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะชีวภาพ กล่าวคือ บุคคลเป็นอาชญากรหรือมีพฤติกรรมพาลเกรแบบอาชญากรโดยกำเนิด หมายความว่า พ่อแม่เป็นอาชญากรก็ตามเป็นโรคจิตก็ตาม บุตรที่เกิดจะมีแนวโน้มเอียงเป็นอาชญากรหรือเป็นผู้กระทำความผิดหรือมีจิตใจผิดปกติไปด้วย^{๑๔} เช่นเดียวกับทฤษฎีของลอมโบรโซ นั่นคือทฤษฎีของฮูดตัน (Eunest Hooton) นักมนุษยวิทยาชาวอเมริกันได้ทำการวิเคราะห์ลักษณะทางร่างกายของนักโทษหรืออาชญากรว่า (๑) พฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นอาชญากรหรือพาลเกรนั้นเกิดจากความบกพร่องทางด้านร่างกาย ซึ่งถ่ายทอดมาจาก

^{๑๒} ปฐม ทรัพย์เจริญ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๑ - ๑๘๒.

^{๑๔} วราคม ทีสุภะ, ปัญหาสังคม, เอกสารประกอบคำบรรยาย, (คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร), ๒๕๒๘, หน้า ๓๖-๓๗.

บรรพบุรุษ (๒) อาชญากรรมแต่ละประเภทมีสาเหตุมาจากความบกพร่องทางร่างกายเฉพาะอย่าง (๓) ในกลุ่มบุคคลที่มีเชื้อชาติที่ต่างกันจะประกอบอาชญากรรมในลักษณะที่ผิดแผกแตกต่างกันด้วย

พลังกายส่วนเกินก็มีความสำคัญในการช่วยเป็นปัจจัยทำให้คนเราโน้มเอียงไปในทางที่กระทำผิดได้เหมือนกัน ข้อนี้เป็นความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กวัยรุ่นที่กำลังเติบโตทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ก็ยังเติบโตไม่เต็มที่ ในระยะนี้ร่างกายกำลังขยายตัว ต้องการอาหารมากและกำลังกายที่มีอยู่เนื่องจากความเจริญเติบโตนี้ ธรรมชาติได้กำหนดให้มีการออกกำลังกายมากกว่าปกติ เราจึงสังเกตเห็นเด็กในวัยรุ่นนี้มีความต้องการเคลื่อนไหวที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านการเล่นและการงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่ต้องกระทำโดยใช้กำลัง^{๑๖} หากว่าครอบครัวโรงเรียนหรือสังคมไม่สามารถที่จะหากิจกรรมหรือการเล่นอันเป็นประโยชน์ได้ เด็กเหล่านี้ก็พยายามหา กิจกรรมต่าง ๆ โดยตนเอง เพื่อที่จะเป็นทางระบายพลังกายที่เป็นส่วนเกิน ในกรณีเช่นนี้ หากเด็กไปคบเพื่อนที่ไม่ดีก็จะถูกชักนำให้กระทำในสิ่งที่ไม่ดีเพราะขาดการควบคุมดูแลของผู้ใหญ่ยิ่งไปกว่านั้น การที่เด็กเสาะหากิจกรรมของตน โดยขาดการควบคุมดูแลมักจะเป็นเรื่องชักชวนกันกระทำการสิ่งผิด เช่น ขโมย ก่อการทะเลาะวิวาท หรือชกต่อยกันอันเป็นสาเหตุของฆาตกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสนุกตื่นเต้นซึ่งเด็กวัยรุ่นชอบอยู่แล้ว เนื่องจากเหตุผลนี้จึงได้เกิดความสนใจกันขึ้นในอันที่จะพยายามให้เด็กวัยรุ่นได้มีหรือกระทำการกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่มิประโยชน์และอยู่ในความดูแลควบคุมของผู้ใหญ่อย่างใกล้ชิด ควรให้เด็กได้มีอิสระในการใช้เวลาเหล่านั้นพอสมควร โดยให้เด็กมีส่วนช่วยเหลือหรือดูแลกันเองให้อยู่ในระเบียบเรียบร้อยมากที่สุด แต่ถ้าเมื่อใดความสนองตอบต่อความต้องการทางร่างกายไม่สมบูรณ์ผลที่ตามมาคือการทำอาชญากรรมประเภทต่าง ๆ อันรวมไปถึงประเภทฆาตกรรมด้วยเช่นกัน

๔. สาเหตุการฆาตกรรมจากสภาพทางจิตใจ

บุคลิกภาพและการปรับตัวเป็นปัจจัยที่สำคัญ บุคคลที่มีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง และมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ย่อมจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เข้ามากระทบได้ดีกว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพที่อ่อนแอขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์ หรือปรับตัวเข้ากับสังคมได้ยาก บุคลิกภาพทางอารมณ์และการปรับตัวนี้ เป็นผลมาจากการเลี้ยงดูที่แตกต่างกันทำให้บุคคลมองโลกในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น บุคคลที่อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมตามวัย บุคคลนั้นเมื่อเติบโตขึ้นจะเป็นคนที่มีมองโลกตามความเป็นจริง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ เนื่องจากการเลี้ยงดูมีผลต่อความคิดความรู้สึกของบุคคล ความรู้สึกจะส่งผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ถ้าเมื่อใดเรามีความคิดทางบวกจะสามารถโน้มนำความรู้สึกหรือภาวะอารมณ์ให้เป็นทางบวกได้ เช่น ถ้าเราคิดในสิ่งที่ดี มองโลกหรือผู้อยู่รอบข้างด้วยความคิดที่ดี เห็นสิ่งที่ดีในผู้อื่น ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกในทางบวกหรือทางดี ตรงกันข้ามความคิดในทางลบก็จะชักนำความรู้สึกในทางลบได้เช่นกัน ยกตัวอย่าง ถ้าเราเห็นว่าเพื่อนร่วมงานเป็นคนไม่ดีไม่มีความสามารถก็จะเกิด

^{๑๖}ชาย เสวิกุล, *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มปป.), หน้า ๖๖-๖๘.

ความรู้สึกเหยียดหยามดูถูก อารมณ์ในทางใดก็จะโน้มนำความคิดในทางเดียวกัน เช่น ถ้าเรามีความรักต่อใครคนหนึ่ง เราจะคิดถึงแต่สิ่งที่ดีงามในตัวเขา แต่เมื่อใจถูกแทนด้วยความโกรธหรือเคียดแค้น การกระทำต่าง ๆ ในทางที่ไม่ดีที่เขาเคยทำก็ผุดขึ้นในความคิดของเรา และเป็นการยากหากจะพูดถึงความดีที่เขาเคยทำในอดีต การที่ความคิดและความรู้สึกสามารถโน้มนำกันได้เช่นนี้เป็นเหตุให้คนเกิดความฟุ้งซ่านหรือสับสนไม่สามารถแก้ปัญหาอะไรได้ เพราะอารมณ์ความรู้สึกใด ๆ ก็ตาม จะรบกวนการทำงานของความคิด ไม่ว่าจะเป็นความกังวล ความเศร้าโศก ความโกรธหรือแม้แต่ความตื่นเต้นดีใจก็ตาม ในขณะที่ประสิทธิภาพการทำงานของความคิดจะลดลง ไม่ว่าจะเป็นความคิดด้านเหตุผล การตัดสินใจในการทำอะไรก็ลดลงทั้งสิ้น ฉะนั้น จึงถือว่าสภาพทางจิตใจนี้เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้บุคคลตัดสินใจที่จะทำการฆาตกรรม

สาเหตุทางจิตใจนั้นเกิดตั้งแต่สาเหตุจากการมีพยาธิสภาพขึ้นในจิตใจ ตั้งแต่เล็กน้อยจนกระทั่งมาก คำว่า พยาธิสภาพ คาร์ล แจสเปอร์ (Karl Jasper) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึงการกระทำของคนในภาวะเจ็บป่วยในกรณีที่มีความเจ็บป่วยนั้นแสดงออกมาทางจิตใจและถูกกำหนดโดยสาเหตุทางจิตใจ^{๑๗}

ปัจจุบันปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิตยังคงเป็นหนึ่งในปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ เนื่องจากประชาชนต้องเผชิญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำ ก่อให้เกิดความเครียด และส่งผลต่อภาวะสุขภาพจิตของประชาชน ทำให้ผู้ป่วยด้านสุขภาพจิตเข้ามารับบริการในหน่วยบริการสาธารณสุขเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ความผิดปกติทางจิตใจ เช่น จิตพิการ จิตทรมาน ระดับปัญญาต่ำ คนที่มีนิสัยก้าวร้าว ดุดัน โรคประสาท เป็นต้น บุคคลที่มีความบกพร่องทางด้านจิตใจเช่นนี้อาจส่งผลผลักดันให้ประกอบอาชญากรรมประเภทต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการฆาตกรรมได้ ด้วยสาเหตุนี้นักอาชญาวิทยารุ่นแรก ๆ ที่ชื่อว่า ลอมโบรโซ ซึ่งได้รับความเชื่อถือมาก ได้กล่าวว่า ความผิดปกติทางด้านจิตใจดังกล่าว ถือว่าเป็นสาเหตุหลักของการก่ออาชญากรรมประเภทฆาตกรรมได้^{๑๘} แม้ในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้จะถูกหักล้างไปมาก แต่ก็นับได้ว่าเป็นสาเหตุของอาชญากรรมประเภทฆาตกรรมได้ทางหนึ่ง

เมื่อกล่าวถึงบุคคลที่มีความผิดปกติทางด้านจิตใจ ยังมีฆาตกรโรคจิตอีกประเภทหนึ่งที่สังเกตได้ยาก เพราะฆาตกรประเภทนี้ เป็นบุคคลที่มีหน้าตาในสังคม (The respectable type) นักอาชญาวิทยาชื่อว่า เจนกินส์ (Jenkins) อธิบายว่า แม้จะเป็นคนมีหน้าตาในสังคม แต่คนพวกนี้มักส่อแววอาชญากรตั้งแต่ยังเล็ก เช่น ฆาตกรประเภทนี้จะเคยถูกจับในข้อหาขโมยของเล็ก ๆ น้อยๆ ยักยอก หรือปลอมแปลงลายเซ็นเอกสาร แต่ไม่ถึงขั้นประกอบอาชญากรรมที่รุนแรงก่อนวัย ๒๐ ปี ลักษณะผิดปกติทางจิตเพียงเล็กน้อยของฆาตกรประเภทนี้ดูเหมือนว่าจะอยู่ภายใต้การควบคุม

^{๑๗} อ่างใน อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม, ตำราจิตเวชศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๐) , หน้า ๑๑๖.

^{๑๘} Coleman, James William and Cressy, Donald R, Social Problems, New York. : Harper Collins College, 1993.

จนกระทั่งถึงระยะเริ่มต้นของวิกฤตวัยกลางคน ซึ่งจะมีการตีแผ่เหล่าอย่างหนัก มีปัญหาบางประการที่กระทบต่อจิตใจ และจากนั้นการฆาตกรรมก็จะเริ่มขึ้น^{๑๙}

อาจสรุปปัญหาการฆาตกรรมที่มีสาเหตุมาจากสภาพจิตใจได้ว่า ความผิดปกติทางจิตใจ ซึ่งรวมถึงภาวะทางด้านอารมณ์นั้น เป็นปัญหาหรือสิ่งสำคัญที่มีส่วนผลักดันให้มีการกระทำการบางอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่ได้ผ่านการตัดสินใจที่ดี กล่าวคือ การฆาตกรรมที่เกิดจากสาเหตุนี้ส่วนมาก บทสรุปของมันก็คือ ผู้กระทำไม่รู้ว่าตัวเองทำอะไรลงไป หรือสิ่งที่กำลังกระทำอยู่นั้นผู้กระทำไม่สามารถยับยั้งตัวเองจากการกระทำนั้นได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ อันเนื่องมาจากจิตใจดังกล่าว จึงถือว่าเป็นปัญหาการฆาตกรรมที่เกิดจากสาเหตุนี้เป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะผู้ป่วยทางด้านจิตใจนี้สังเกตเห็นได้ยาก ถ้าผู้ป่วยนั้นไม่มีอาการรุนแรงจริง ๆ ก็จะไม่สามารถทราบได้ว่ากำลังป่วยทางจิตอยู่ยกตัวอย่างเรื่องของผู้ป่วยที่มีความผิดปกติทางจิตแต่มีลักษณะหรือบุคลิกภาพที่บุคคลทั่วไปมองว่าเป็นบุคคลปกติ เช่น “เรื่องของการฆาตกรรมโหดสลับในสหรัฐอเมริกา ก่อคดีช็อกโลก ฆาตกรรมลูก ๖ คน และหลานอีก ๑ คน รวม ๗ ศพ เธอชื่อไดนา ลัมเบร่า ซึ่งตั้งครุฑแล้วคลอด คลอดแล้วฆ่า ฯลฯ ไม่มีใครอยากเชื่อว่าไดนา ลัมเบร่า จะสามารถฆ่าเด็กตัวเล็ก ๆ ได้อย่างเลือดเย็น คนแล้วคนเล่า”^{๒๐}

ฉะนั้นผู้ป่วยที่บุคคลอื่นไม่ได้ระวังหรือไม่ระวังในตัวผู้ป่วย แต่ผู้ป่วยที่มีอาการทางจิตนี้ย่อมจะทำได้สิ่งหนึ่งได้ในท่ามกลางที่บุคคลทั่วไปไม่ได้สงสัย จึงกล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญมากในการทำให้คนเป็นฆาตกรทั้งโดยที่รู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ตาม

๔. การแก้ไขปัญหาฆาตกรรมตามทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์

๔.๑ หลักจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญา

พุทธจริยศาสตร์ หมายถึง หลักคำสอนหรือหลักธรรมของพระพุทธเจ้า วางเอาไว้ให้บุคคลนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อจะให้เกิดความสุขความเจริญในการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตของมนุษย์จำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันเพื่อความเป็นระเบียบและความสงบสุขของสังคม หลักปฏิบัติในทางพุทธปรัชญาหรือที่เรียกว่า “พุทธจริยศาสตร์” มีไว้เป็นลำดับโดยแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๔.๑.๑ พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น

พุทธจริยศาสตร์ระดับต้น เป็นจริยธรรมขั้นมูลฐาน ที่บุคคลต้องมีไว้ในตน เพราะเป็นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์อันได้แก่เบญจศีล คือข้อปฏิบัติในการฝึกตนห้าประการหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษยธรรม หมายถึงธรรมของคน, ธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อกัน มีความเมตตากรุณาเป็นต้น”^{๒๑} หรือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์ ศีลนี้เป็นเครื่องรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยอันเป็นข้อ

^{๑๙} สรจักร ศิริบริรักษ์, ฆาตกรในเสื้อกาวน์, หน้า ๙๓.

^{๒๐} แมรี่ ลู คาเวนอ (Mary Lou Cavanaugh), คดีช็อกโลก ฆาตกรรมลูก, แปลโดย โรจนา นาเจริญ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐ .

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓๒.

ปฏิบัติเพื่อเว้นจากความชั่วไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ทำให้สังคมมีระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อน มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ไม่ขาดแคลน และมีความสงบสุขอย่างแท้จริง

เบญจศีล คือข้อปฏิบัติในการฝึกตน ๕ ประการ โดยความเข้าใจของคนทั่วไปเป็นศีลข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์ ถ้าหากว่าคฤหัสถ์ท่านใดปฏิบัติตามแล้วก็จะอยู่เป็นปกติสุข ในคิหิสูตร อังคุดตฺร นิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสถึงคฤหัสถ์ที่สำรวมในสิกขาบท ๕ ประการ และสิกขาบท ๕ ประการหรือเบญจศีลก็คือ ๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ ๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท^{๒๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและอธิบายถึงเบญจศีล ดังนี้ ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ทำลายทรัพย์สิน
๓. กามสุมิฉฉาจาร เวรมณี เว้นจากการประพฤตินอกใจ เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน
๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
๕. สุราเมรยมชชพมาฏฐานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^{๒๓}

เบญจศีลเปรียบเหมือนทรัพย์อันเป็นต้นทุนในการดำรงชีวิตตั้งพุทธพจน์ที่ตรัสแก่อุบาสกว่า “นรชนใดในโลก ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ คบชู้กับภรรยาของผู้อื่น พูดเท็จ และหมกมุ่นในการดื่มสุราเมรัย นรชนนั้นชื่อว่า ขุดทรัพย์อันเป็นต้นทุนของตนในโลกนี้”^{๒๔} นอกจากเบญจศีลแล้ว ยังมีธรรมะอันเป็นธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกับการรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลจะต้องประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไปหมวดธรรมนั้นก็คือ “เบญจธรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจกัลยาณธรรม อันหมายถึง ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง คุณธรรมห้าประการคู่กับเบญจศีล เป็นธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกับการรักษาเบญจศีลผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ”^{๒๕} ธรรมที่ทำหรือส่งเสริมให้บุคคลมีความดีงาม

เบญจธรรม คือ ธรรม ๕ ประการ มีดังนี้ ๑. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ๒. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพในทาง

^{๒๒} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙/๓๐๐.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๕.

^{๒๔} ส.ช. (ไทย) ๒๕/๒๔๖-๒๔๗/๑๐๙.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

สุจริต ๓. กามสังวร ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนเองในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส ๔. สัจจะ ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง ๕. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือฝึกฝนให้เป็นคนรู้จักยับยั้งคิด รู้สีกตัวอยู่เสมอว่า สิ่งใด ควรทำและไม่ควรทำ ระวังไม่ให้เป็นคนมัวเมาประมาท^{๒๖}

เบญจธรรมนี้ จัดว่าเป็นธรรมที่ทำให้บุคคลงาม เพราะเมื่อบุคคลปฏิบัติได้จริงย่อมเป็น คุณธรรมส่งเสริมบุคลิกลักษณะของบุคคลนั้นได้เป็นอย่างดีเป็นที่ยกย่องของสังคมทั่วไป

๔.๑.๒ พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง

พุทธจริยศาสตร์ระดับกลาง คือ จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ“เพื่อยกระดับคุณธรรม จริยธรรมให้สูงขึ้น พระพุทธศาสนาจึงวางแนวทางให้พัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นตามความสามารถและ โอกาสของแต่ละบุคคล คือ ให้ประพฤติใน กุศลกรรมบถและเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย”^{๒๗}

เป็นธรรมที่ยกฐานะความดีของบุคคลให้สูงขึ้นไปตามลำดับ มี ๑๐ ประการ ถ้ากล่าว โดยย่อมี ๓ ประการ เรียกว่า สุจริต ๓ สุจริต ๓ ดังนี้

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย

๒. วจีสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา

๓. มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ^{๒๘}

กุศลกรรมบถ ทางแห่งกุศลกรรม ๑๐ ดังนี้ ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ ๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ ๓. กามสุ มิจฉาจาร เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม ๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ๕. ปิ สุณาย วาจา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๖. ผรุสย วาจา เวรมณี เจตนางดเว้น จากการพูดคำหยาบ ๗. สัมผัสปลลาปา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ๘. อนภิชฌา เวรมณี ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ๙. อพยาบาท ความไม่คิดร้าย ๑๐. สัมมาทิฐิฐิ ความ เห็นชอบ^{๒๙}

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและอธิบายถึง กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางแห่งกรรมดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือ สுகุติ

กุศลกรรมบถนี้ เรียกได้หลายชื่อ เช่น “ธรรมจริยา คือ การประพฤติธรรม, การ ประพฤติเป็นธรรม, การประพฤติถูกตามธรรม”^{๓๐} “จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ,

^{๒๖} อ่างแล้ว, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๒๗} ผศ.บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา, (กรุงเทพฯ : บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๙๑.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๗.

ศีลธรรม, กฎศีลธรรม”^{๓๑} “อารยธรรม คือ ธรรมอันดีงาม, ธรรมของอารยชน, ความเจริญด้วย
 ขนบธรรมเนียมอันดีงาม”^{๓๒} “สัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ,
 คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของคนดี”^{๓๓} ธรรมของผู้สงบระงับจากความชั่ว เป็นต้น

“อกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทาง
 นำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์”^{๓๔} อกุศลกรรมบถนี้เป็นธรรมที่บุคคลต้องเว้นต้องละ เป็น
 ธรรมที่ตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น มี ๑๐ ประการ โดยย่อมี ๓ ประการ
 เรียกว่า ทุจริต ๓ ทุจริต ๓ ดังนี้

๑. กายทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยกาย ๒. วจิตุจริต ความประพฤติชั่วด้วยวาจา ๓.
 มโนทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยใจ^{๓๕}

อกุศลกรรมบถ ทางแห่งอกุศลกรรม ๑๐ ดังนี้ ๑. ปาณาติปาต การฆ่าสัตว์ ๒.
 อทินนาทาน การลักทรัพย์ ๓. กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤตินิดในกาม ๔. มุสาวาท การพูดเท็จ ๕.
 ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียด ๖. ผรุสวาจา การพูดคำหยาบ ๗. สัมผัปปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อ ๘.
 อภิขณา ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา ๙. พยาบาท ความคิดร้าย ๑๐. มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด^{๓๔}

ก. กายทุจริต คือการกระทำความชั่วทางกายมี ๓ ได้แก่

- ๑) การฆ่าสัตว์
- ๒) การลักทรัพย์
- ๓) การประพฤตินิดทางกาย

ข. วจิตุจริต คือการประพฤติชั่วทางวาจามี ๔ ได้แก่

- ๔) การพูดเท็จ
- ๕) การพูดส่อเสียด
- ๖) การพูดคำหยาบ
- ๗) การพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล

ค. มโนทุจริต คือการประพฤติชั่วทางใจ ๓ ได้แก่

- ๘) การคิดละโมภ โลกอยากได้ของผู้อื่น
- ๙) การเพ่งโทษหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น
- ๑๐) การประพฤตินิดธรรม

อกุศลกรรมบถนี้เป็นธรรมที่ต้องละเว้น เพราะเป็นกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์

๔.๑.๓ พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง

^{๓๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
 พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

^{๓๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๒.

^{๓๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๐.

^{๓๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

พุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ จริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติ ตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง จริยศาสตร์ระดับสูง ได้แก่ อริยมรรค หมายถึงทางอันประเสริฐ ทางของพระอริยะ หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์ จิตใจของผู้นั้นจะหมดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองเปลี่ยนแปลงสภาพปุถุชนไปเป็นอริยชน เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

“มรรคมืองค์ ๘ หรือ อัฐังคิกมรรค (เรียกชื่อเต็มว่า อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมี องค์ ๘ ประการ อันประเสริฐ)”^{๓๕} ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ^{๓๖}

องค์มรรคแต่ละข้อมีความหมายพิสดาร ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิหมายถึง เห็นอริยสัจ ๔ เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจางสมุพบาท

๒) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความนึกคิดในทางสละปลอดจากกาม ความนึกคิดปลอด จากพยาบาท และความนึกคิดปลอดจากการเบียดเบียน

๓) สัมมาวาจา หมายถึง พูดคำสัตย์ พูดไม่ส่อเสียด พูดคำอ่อนหวาน พูดสิ่งมีสาระ

๔) สัมมากัมมันตะ หมายถึง ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติ ผิดทางกาม

๕) สัมมาอาชีวะ หมายถึง เว้นมิฉฉาชีพ ประกอบสัมมาอาชีวะ

๖) สัมมาวายามะ หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่ เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีไว้

๗) สัมมาสติ หมายถึง พิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมใน ธรรม

๘) สัมมาสมาธิหมายถึง ฌาน ๔^{๓๗}

“องค์ ๘ ของมรรค จัดเข้าในธรรมชั้นธัมม ข้อต้น คือ ข้อ ๓, ๔, ๕, เป็น ศील ข้อ ๖, ๗, ๘, เป็น สมาธิ ข้อ ๑, ๒, เป็น ปัญญา”^{๓๘} กล่าวโดยย่อ มรรคมืองค์ ๘ ก็คือ ศील, สมาธิ, และ ปัญญา “มรรคมืองค์ ๘ นี้เป็นอริยสัจข้อที่ ๔ และชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางเพราะเป็น ข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ปลอดปัญหาไม่ติดข้องใน

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , หน้า ๒๑๕.

^{๓๖} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐-๒๑.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๐๕/๑๗๑, ๔๘๖/๓๗๑, ๔๘๘-๔๙๒/๓๗๓-๓๗๕, ๔๙๘-๔๙๙/ ๓๗๗-๓๗๘, ๕๐๔/๓๘๐.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , หน้า ๒๑๕.

ที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอิตถกิลมณานุโยค”^{๓๙} เป็นทางสายเดียวเหมือนเชือกเส้นเดียวมี ๘ เกรียว ฉะนั้นผู้ปฏิบัติจะต้องปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน จึงจะเกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมที่กล่าวมาเป็นหลักศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อพิจารณาตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมและหาแนวทางแก้ไขให้เบาลงจนหมดไปในที่สุด

พระพุทธองค์ทรงทราบว่า ปัญหาสังคมคือภาวะหรือสถานการณ์อันไม่พึงประสงค์ไม่พึงปรารถนาที่ใคร ๆ ไม่อยากให้เกิดขึ้น เมื่อสิ่งนั้นเกิดขึ้นแล้ว คนในสังคมทุกคนไม่อาจจะทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นได้ ต้องคิดหาวิธีการร่วมกันที่จะขจัดเสียซึ่งปัญหานั้นให้หมดไป การพิจารณาว่าปัญหาใดจะเป็นปัญหาสังคมหรือไม่นั้น ทางพระพุทธศาสนาจะคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ความยุติธรรม มนุษย์ทุกคนสามารถเลือกทางเดินแห่งชีวิตหรือตัดสินใจอนาคตของตนเองได้และมนุษย์ทุกคนควรที่จะได้รับความสุขจากการที่เกิดมาเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันเป็นหลักสำคัญ

กล่าวโดยสรุป การนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม ทำได้โดยอาศัยหลักอริยสัจ ๔ คือ หลักความจริงอันประเสริฐ ได้แก่

๑. ทุกข์ ๒. ทุกขสมุทัย ๓. ทุกขนิโรธ ๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๔๐}

พระพุทธองค์ทรงค้นพบอริยสัจ ๔ แล้วนำมาแก้ปัญหาคือขจัดความทุกข์ให้หมดไป นับว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักการที่น่าสนใจของชาวโลกเป็นอย่างดี เพราะเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยเหตุผล ผู้เขียนสรุปหลักการให้เข้าใจง่าย ดังนี้

ทุกข์ ปัญหาที่ทำให้เกิดความคับข้องใจนั้นคืออะไร

สมุทัย ต้นเหตุแห่งปัญหา หรือต้นเหตุแห่งความทุกข์นั้นได้แก่อะไร

นิโรธ การขจัดปัญหานั้นให้หมดไปทำได้อย่างไร

มรรค การแสวงหาแนวทางหรือวิธีการที่ทำให้ต้นเหตุแห่งความทุกข์นั้นหมดไป

๕. สรุป

ปัญหาฆาตกรรมเป็นทั้งปัญหภายนอกและภายใน หลักของพุทธจริยศาสตร์ก็สามารถประยุกต์ใช้ได้แก้ปัญหาทั้งภายนอกและภายในเช่นกัน ปัญหาฆาตกรรมที่เป็นปัญหภายนอกหรือเป็นปัญหาด้านสังคม ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับศีลมาเป็นแนวทางการแก้ไข โดยเน้นศีลข้อที่ ๑ ในเบญจศีล คือข้อ ปาณาติปาตาเวรมณี เป็นหลักฆาตกรรมที่เป็นปัญหภายในหรือเป็นปัญหาด้านจิตใจของบุคคล ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ระดับสูง คือ ปัญญา มาเป็นแนวทางการแก้ไข โดยเน้นสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ และสัมมาสังกัปปะ การคิดชอบเป็นหลักและอีกวิธีหนึ่งคือ ใช้หลักอริยสัจ ๔ มาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาฆาตกรรม เพราะวิธีการนี้เป็นวิธีการประยุกต์ใช้ที่ไม่ยุ่งยากมากนัก เพราะเป็นการปฏิบัติไปตามหลักเหตุผล โดยการกำหนดปัญหาให้ดี ค้นหาสาเหตุของปัญหาให้พบ วิเคราะห์ทฤษฎีการแก้ปัญหาให้แจ่มชัด สุดท้ายก็ลงมือปฏิบัติไปตามวิธีการอย่างตั้งใจ

^{๓๙} อ่างแล้ว, หน้า ๒๑๕.

^{๔๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๙/๑๑๘.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

- ชาย เสวิกุล **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มปป.
ปฐม ทรัพย์เจริญ. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.
ผศ.บุญมี แทนแก้ว. **พระพุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพฯ : บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด, ๒๕๔๐.
พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพฯ : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.
มหามกุฏราชวิทยาลัย. **ปฐมสมันตปสาทิกา แปล เล่ม ๓**. ครั้งที่ ๘, กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
แมรี ลู คาเวนอ (Mary Lou Cavanaugh). **คดีช็อกโลก ฆาตกรรมลูก**. แปลโดย โรจนา นาเจริญ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๙.
ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
วศิน อินทสระ. **ชีวิตกับครอบครัว**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.
อั้งโน อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม. **ตำราจิตเวชศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๐.

(๒) วารสาร :

- วราคม ที่สุกะ, **ปัญหาสังคม**, เอกสารประกอบคำบรรยาย, คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๘.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

- มนทิพ ดาราศักดิ์, “มูลเหตุจูงใจในการฆ่าสามี: ศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิง”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

- Coleman, James William and Cressy, Donald R, **Social Problems**, New York. : Harper Collins College, 1993.
Kingsley Davis. **Human Society**. new York : The macmillan Company, 1969.
Paul B Horton Chester. **L. Hunt, Sociology**. New York : McGraw-Hill Book Company, 1972.

หลักการปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทินในพุทธศาสนา

The Principle of operation to get rid of Impurity in Buddhism

พระอธิการธวัชชัย คมภีโรโต*

บทคัดย่อ

มลทินในพระสุตตันปิฎก หมายถึงความไม่บริสุทธิ์ ความเศร้าหมอง ความขุ่นมัว ความสูญสิ้น พระวินัยปิฎก หมายถึงการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว, พระอภิธรรมปิฎก หมายถึงลักษณะของจิตใจที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลสมลทินมี ๒ ประเภท คือมลทินภายนอกและภายใน โทษของมลทิน คือทำให้จิตใจเกิดความเศร้าหมอง ขุ่นมัว สูญสิ้นและเป็นทุกข์ สิ่งที่ทำให้เกิดมลทิน เช่น ความโกรธ ความเกลียด ความอิจฉา ความริษยา ความขี้เกียจ ความมักอวด ความมாயา ความมักมากและความเห็นผิด เพื่อให้มีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนวิธีการกำจัดมลทินให้ปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ หลักโอวาทปาฏิโมกข์ เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปด้วยดีมีสติปัญญา

คำสำคัญ : หลักการปฏิบัติ, มลทิน, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The impurity in Suttan or Buddhist Scripture means the impurity, Sadnes, frustration and extinction. Vinaya or Discipline means negligence to teachings of Buddha, Abhidhamma or Supreme Dhamma means the nature of the mind as the power of defilements, has two types of defilements are by external and internal impurity. The disadvantages of impurity are making the impurity, frustrated, deplete and suffering minds. Whatever, the causes of impurity are anger, hatred, jealousy, envy, laziness and illusion, greed and wrong view. For the happiness in this world and next world, the methods to get rid of impurity are the noble eightfold path, and fundamental teaching or heart teaching of Lord Buddha for living with mindfulness and wisdom.

Keywords : Principle of practice, Impurity, Buddhism

* เจ้าอาวาสวัดเนินดินแดง ตำบลห้วยยาง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

๑. บทนำ

มลทินเป็นเรื่องการประพฤติปฏิบัติตัว ถ้าทำตัวไม่ดีความชั่วย่อมปรากฏ แม้เป็นผู้หญิงก็เป็นมลทินได้ ดังมีการตรัสถึงสตรีที่ตกอยู่กับมลทินที่ปรากฏในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เกี่ยวกับหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งว่านางทรัพย์ เป็นบุตรสาวคนหนึ่งของขุนนางผู้ใหญ่มีศักดิ์ศรีและแต่งงานกับข้าราชการหนุ่มซึ่งมียศเป็นท่านขุน แต่กลับมักมากใฝ่ต่ำเล่นชู้กับตำรวจ หลับนอนสมสู่กันจนผัวจับได้บนเตียง ร้องถึงพระเจ้าแผ่นดินต้องตัดสินความ ทางนางทรัพย์ยืนยันว่ารักชายชู้มากกว่าผัวตัวเอง จึงให้ไปใช้ชีวิตกับชายที่ต่ำกว่าจนตาย^๑ ซึ่งเป็นตัวอย่างของสตรีที่ไม่ดีและมักมากในกาม ในคัมภีร์มงคลทีปนีแปล ได้ตรัสถึงเรื่องความเป็นมลทินของนางกัจจानीกับลูกชายนางเป็นหญิงหม้าย โดยมีลูกชายคนเดียวที่แม่เป็นคนเลี้ยงดู เมื่อลูกโตขึ้นนางได้หาภรรยาให้กับลูกชาย ต่อมาลูกสะใภ้เกิดเกลียดชังแม่ผัว จึงให้สามีขับไล่มารดาออกจากบ้าน ฝ่ายสามีนั้นก็เชื่อฟังคำภรรยา จึงได้ขับไล่มารดาออกจากบ้าน ทำให้มารดาไม่มีที่อยู่ ต้องชมชานไปอาศัยบ้านผู้อื่นอยู่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก^๒ ซึ่งเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความประพฤติที่เป็นมลทิน ในพระไตรปิฎก ได้แบ่ง มละ หรือมลทินเป็น ๓ คือ (๑) มละคือราคะ มลทินคือราคะ (๒) มละคือโทสะ มลทินคือโทสะ (๓) มละคือโมหะ มลทินคือโมหะ^๓

๒. ความหมายของมลทิน

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นมรดกที่มีความสำคัญที่จะประเมินค่าไม่ได้ของชาวพุทธศาสนิกชน ได้มีการตรัสถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ในลักษณะอย่างหยาบข้างอย่างกลางข้าง และอย่างละเอียดบ้าง เพื่อให้เหมาะสมกับ หลักการ เหตุผล ตัวตน บุคคลเวลา สถานที่^๔ ที่เหมาะสมหรืออีกนัยหนึ่งว่าให้ตรงกับจริตของแต่ละท่านอันจะนำมาซึ่งประโยชน์ในการดำเนินชีวิต คำว่ามลทิน ก็เป็นอีกธรรมะข้อหนึ่งที่มีการตรัสถึงความเศร้าหมองที่เกิดขึ้นในบุคคลที่ทำไม่ดีทางกาย วาจาและจิตใจ และเป็นสาเหตุของการนำไปสู่ความเสื่อมในชีวิต

๒.๑ ในพระสูตรต้นตปิฎก

มลทิน หมายถึงความไม่บริสุทธิ์ ความเศร้าหมอง ความมัวหมอง ความสูญสิ้น^๕ คือเมื่อได้กระทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ไม่สะอาดบริสุทธิ์ เกิดความเศร้าหมอง ความต่างพล่อยขึ้น และไม่เว้นแม้แต่ความมัวหมอง เล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน เช่นมีจิตใจแคบ เห็นแก่

^๑วิบูล วิจิตรวาทการ, สตรีสยามในอดีต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๓.

^๒พระครูสิริปัญญาภรณ์, คัมภีร์มงคลทีปนีแปล, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอำนวยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๖.

^๓ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๗/๙๗.

^๔ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

^๕อง.อภฺรฎก. (ไทย) ๒๓/๑๕/๒๔๑.

การกิน การนอน ไม่มีมารยาทในสังคม ทำตัวเป็นปัญหาของสังคม เป็นต้น คำว่ามลทินที่แท้จริง คือ กิเลส อันแก่ ราคะ โทสะ และโมหะ^๖ ทั้ง ๓ ประการนี้ซึ่งเป็นศัตรูภายใน โดยเฉพาะอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง, “ไม่รู้จริง” เป็นมลทินที่ยิ่งกว่ามลทินทั้งหลาย คนที่ยังไม่หมดกิเลสจะกล่าวว่าเป็นผู้ปราศจากมลทินไม่ได้ บุคคลผู้ที่กล่าวได้ว่าไม่มีมลทิน เป็นผู้ที่ปราศจากมลทินจริง ๆ คือ พระอรหันต์และเหล่าพระอรหันต์สาวกเท่านั้น^๗ ผลของมลทินย่อมทำให้ชีวิตพบกับความเร่าร้อน วุ่นวาย หากความสงบไม่ได้ มลทินเป็นเรื่องส่วนบุคคล เมื่อบุคคลใดได้ทำความชั่วแล้วความเศร้าหมองก็เป็นสมบัติของบุคคลนั้น แม้นในอดีตและปัจจุบันนี้จะมีการยกโทษให้ แต่เรื่องของความรู้สึกที่ฝังลึกในความทรงจำยังมีอยู่ ดังนั้นมลทินจึงเป็นเรื่องที่จะต้องหลีกเลี่ยงให้พ้นหรือกำจัดให้สิ้นไปจากชีวิต

๒.๒ ในพระวินัยปิฎก

มลทินในคัมภีร์ทางพระวินัยปิฎก หมายถึง การล่วงละเมิดสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งซึ่งพระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว^๘ เช่น ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^๙ ทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นอาบัติอย่างเบา อย่างกลางและอย่างหนักในแต่ละประเภทนั้นเมื่อมีการล่วงเข้าเป็นอันว่าได้ล่วงละเมิดพุทธบัญญัติเกี่ยวกับศีล และสิกขาบทขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีดำเนินกิจการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณี พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัติ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิสมจาริกาสิกขา

พระวินัยปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ทรงบัญญัติไว้เพื่อใช้เป็นหลักในการปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจา ใจ เพื่ออบรมกุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะผู้เข้ามาบวชนั้นจะมาจากตระกูลใดชนชั้นใดต่างอหยาศัย ต่างจิตต่างใจ หากไม่มีพระวินัยเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่สับสนวุ่นวายไม่เป็นที่พึ่งแห่งความเลื่อมใสศรัทธา ถ้าภิกษุสงฆ์ภิกษุณีทุกรูปประพฤติตามพระวินัย ก็จะเป็นหมู่ภิกษุที่งดงาม ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาของคนทั้งหลายและทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ยืนนานเปรียบเหมือนดอกไม้บานาชนิดถูกร้อยไว้ด้วยด้ายจึงไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทั้งยังคุ้มกันเข้าเป็นพวงมาลัยสวยสดงดงาม^{๑๐}

ดังนั้น พระวินัยเปรียบเสมือนบิดา มารดาที่คอยควบคุมดูแลบุตรให้ตั้งอยู่ด้วยความดีและความถูกต้องฉันใด พระวินัยก็เช่นกันจะเป็นเครื่องมุ่งช่วยให้พระภิกษุ สามเณรตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย คือ มีศีล สมาธิและปัญญา^{๑๑} ผู้ไม่เคร่งครัดจะได้รู้สึกสำรวมรักษามารยาทเป็นสมณะมากขึ้น บุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้อุทิศตนเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ สามเณร อุบาสก และ

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๗/๙๗.

^๗ ส.น. (ไทย) ๑๖/๑๗/๕ ; ส.สพ.อ. (ไทย) ๑๘/๕๐๕/๓๑๕ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๒๕๖/๑๘๑.

^๘ พระพรหมมกุฎาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑๒.

^๙ สารตถ.ฎีกา. (บาลี) ๒/๕๕/๑๐๓.

^{๑๐} วิ.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๓๐๐.

^{๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

^{๑๒} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑; อง. ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๒๑/๒๙๔.

อุบาสิกา เพื่อจะได้ศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย คืออันก่อให้เกิดความหลุดพ้นและความสุขที่แท้จริง กรณีบางรูปอาจมีการล่วงละเมิดสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งเข้า เช่น มีการต้องอาบัติ เช่น อาบัติอย่างเบา เล็กน้อย อาบัติอย่างกลาง แก้ไขได้ และอาบัติอย่างหนักคือ ปาราชิก แก้ไขไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความร้ายแรงมาก ดังมีพุทธพจน์ว่า คำสั่งสอนของบุคคลผู้ประกอบเมถุนธรรมเนื่องๆ พระวินัยย่อมเลอะเลือน บุคคลย่อมปฏิบัติผิด การปฏิบัติผิดเป็นธรรมที่ไม่ประเสริฐในบุคคล^{๑๓} เมื่อต้องอาบัติอย่างหนักถึงกับขาดจากความเป็นนิกบวช^{๑๔} เช่น เรื่องของพระสุทินที่ได้เสพเมถุนกับอดีตภรรยาของตน^{๑๕} การเสพเมถุนกับสัตว์เดรัจฉาน^{๑๖} สิ่งเหล่านี้กล่าวได้ว่าเป็นล่วงละเมิดพุทธบัญญัติที่ทรงห้าม เป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ สูญสิ้นจากคุณความดี คือมีมลทิน

๒.๓ ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก

มลทินในความหมายทางพระอภิธรรม หมายถึง การทำจิตใจโดยไม่เคารพ การทำให้ติดต่อกับ การทำที่ไม่มั่นคงมีความประพฤติด้อยหย่อน ทอดทิ้งฉันทะ ทอดทิ้งฐานะ ความไม่เสพเจริญ การไม่ทำให้มาก ความตั้งใจไม่จริง ความไม่หมั่นประกอบความประมาทในการบำเพ็ญสภาวะธรรม ที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลาย ความประมาทกิริยาที่ประมาท ภาวะที่ประมาท^{๑๗} ที่เป็นไปตามอำนาจของกิเลส คือจิตคิดเรื่องที่เป็นอกุศล^{๑๘} ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ มองโลกในแง่แคบ เช่น คิดเรื่องที่เป็นอดีตเป็นอนาคตไม่ตั้งอยู่ในปัจจุบันกาล การคิดเรื่องที่เป็นอดีตและอนาคตนั้นได้ผ่านไปแล้ว เป็นอนิจจังไปแล้วและไม่สามารถที่จะนำกลับมาได้ และเรื่องอนาคตเป็นสิ่งอยู่ไกลจากความจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ลักษณะของจิตใจที่เต็มไปด้วยความโลภ ความโกรธและความหลง จิตใจที่ถูกกิเลสเข้าครอบงำเช่นนี้ เป็นจิตใจที่มีมลทิน ดังพุทธพจน์ตรัสว่า การไม่ท่องบ่นเป็นมลทินของมนต์ การไม่หมั่นรักษา เป็นมลทินของเรือก ความเกียจคร้านเป็นมลทินของผิวพรรณ ความพลั้งเผลอเป็นมลทินของผู้รักษา^{๑๙} จากการกระทำดังกล่าวนี้เป็นเหตุทำให้จิตใจไม่มีความบริสุทธิ์ ให้เป็นทุกข์ และเป็นที่ดีเยี่ยมของนักปราชญ์ทั้งหลายได้

๒.๔ ในอรรถกถา

อรรถกถาได้ให้ความหมายของเรื่อง มลทินในลักษณะที่ใกล้เคียงกันกับในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาว่า มลทิน หมายความว่าตามเผาไหม้ ๑ หมายความว่ามึนกลิ่นเหม็น ๑ หมายความว่าทำให้เศร้าหมอง ๑ มลทินนั้นย่อมตามเผาไหม้สัตว์ในอบายทั้งหลายมีนรกเป็นต้น เพราะเหตุที่ได้ทำความชั่วจึงชื่อว่าเป็นมลทิน เพราะหมายความว่าตามเผาไหม้บ้าง บุคคลเกลือกกลัวมลทินนั้นเป็นที่น่ารังเกียจทั้งในสำนักมารดา บิดา ทั้งภายในภิกษุสงฆ์ทั้งในโพธิสถานและเจติยสถานและกลิ่นอัน

^{๑๓} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๑๙/๗๙-๘๐.

^{๑๔} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๕๕/๔๓.

^{๑๕} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๖/๒๔.

^{๑๖} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๔๑/๓๐.

^{๑๗} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๘๔๖/๕๕๐.

^{๑๘} พระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี เล่ม ๑ ภาค ๑ หน้า ๖๕๑.

^{๑๙} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๕/๒๔๑/๙๗.

เกิดจากความไม่ดีของเขา ย่อมพุ่งไปในทุกทิศว่า ผู้นั้นทำบาปกรรมเห็นปานนี้ เหตุนั้น จึงชื่อว่าเป็น มลทิน เพราะหมายความว่า มีกลิ่นเหม็นบ้าง บุคคลผู้เกลือกกลั้วด้วยมลทินนั้น ย่อมได้รับความเดือดร้อนในทีไปถึง และกายกรรมเป็นต้นของเขาก็ไม่สะอาด ไม่ผ่องใสเพราะเหตุนั้นจึงชื่อว่าเป็น มลทิน เพราะหมายความว่า ทำให้เศร้าหมอง หรืออีกนัยหนึ่ง มลทินนั้น ย่อมทำทเวสมบัญญัติ มนุษย์ สมบัติและนิพพานสมบัติให้เหี่ยวแห้งไป เพราะเหตุนั้น พึงทราบว่าเป็นมลทินเพราะหมายความว่า ทำให้เหี่ยวแห้งไปจากคุณความดี

๒.๕ ในทัศนะนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์^{๒๐} ได้กล่าวว่า มลทิน หมายถึงเครื่องทำให้มัวหมองแปดเปื้อน ความไม่บริสุทธิ์ ก็เลศดูจสนิมใจ เช่น ผ้าขาวเมื่อเป็นจุดสีต่างๆ ก็เรียกว่า ผ้ามีมลทินนักบวชผิดศีลก็เรียก ได้ว่านักบวชมีมลทิน มี ๙ อย่างคือ (๑) ความโกรธ (๒) ความลบหลู่คุณท่าน (๓) ความริษยา (๔) ความตระหนี่ (๕) มารยา (๖) ความโอ้อวดหลอกเขา (๗) การพูดเท็จ (๘) ความปรารถนาลามก (๙) ความเห็นผิด

พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัยไตรภูมิภษา^{๒๑} ได้รจนาเรื่องมลทินไว้ว่า เป็น ความมัวหมอง ความไม่บริสุทธิ์ ในความว่า “ ผิผู้คนอันมีมลทินแลผู้วินิปาติกาสุรเอาปฏิสนธิที่ เดี่ยวด้วยอกุศลวิบากอุปกษาสหคตสันตริณอันเดียวใสร์” ภาษาเขมร มนุทิล แปลว่าความสกปรก เศร้าหมอง มลทินที่ตรัสไว้ในพระพุทธศาสนาและทัศนะนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ต่างได้ให้ ความหมายของมลทินที่ลักษณะที่ใกล้เคียงกันว่า มลทิน เป็นเรื่องที่เลวร้าย ไม่ควรให้เกิดขึ้นในชีวิต ควรที่จะหลีกเลี่ยงให้ได้กำจัดให้สิ้นไป เพราะมลทินทำให้เราสูญเสียจากคุณความดี ถ้าเป็นนักบวชเมื่อ ละเมิดสิกขาบทที่เป็นอาบัติปาราชิกถึงกับขาดจากความเป็นพระ เป็นต้น จึงพึงทราบว่า มลทิน คือ สนิมหรือเชื้อโรคที่ทุกคนจะต้องกำจัดให้ออกไปจากชีวิต

๓. สาเหตุของการเกิดมลทิน

๑. การเกิดมลทินภายนอก

การกระทำในสิ่งที่เป็นบาปทั้งปวงเป็นสาเหตุของเกิดมลทินภายนอก ซึ่งมีมากมายหลาย สาเหตุ แต่ว่าโดยหลักใหญ่ๆ มี ๒ อย่าง คือ

(๑) กายทุจริต ความประพฤติชั่วด้วยกายมี^{๒๒} คือ

๑) การฆ่าชีวิตคนอื่น สัตว์อื่นให้ขาดไปด้วยวิธีการต่างๆ จนทำให้ไม่สามารถมีชีวิต อยู่ได้ ด้วยจิตใจที่มีเจตนาฆ่าหรือไม่มีเจตนาก็ตาม

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๙.

^{๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัยไตรภูมิภษา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙๒.

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๙๕/๙๘.

๒) ความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน เมื่อมีความต้องการอยากได้จึงคิดหาวิธีการต่างๆ เช่น ไปลัก ไปปล้น ไปขโมย ไปชิงวิ่งราวเพื่อให้ได้มาเป็นสมบัติตน ไม่ว่าจะได้มาด้วยวิธีใดก็ยอม โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ดีงาม การกระทำดังกล่าวนี้ แม้มีคนอื่นรู้เห็นเต็มใจหรือไม่รู้เห็นแต่กรรมที่ทำไปนั้นเป็นมลทิน ความเศร้าหมองได้เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นแล้วตั้งแต่วินาทีแรกที่ทำให้สิ่งของได้เคลื่อนย้ายจากที่

๓) การล้วนเกินต่อสามีภรรยาของคนอื่นที่ไม่ใช่ของตน แม้จะด้วยความยินยอมเต็มใจก็ตามก็ถือว่าเป็นผู้ได้กระทำความชั่วทางกายแล้ว เพราะคำว่ามลทินคือความเศร้าหมอง สิ่งใดทำแล้วไม่ถูกต้องนั้นหมายความว่ามลทินเกิดขึ้นแล้ว

(๒) วชิรุต เป็นการศึกษาพุทธชาดวาจา^{๒๓} คือ

๑) การพูดคำที่เป็นเท็จ ไม่เป็นความจริง เชื่อถือไม่ได้ ปราศจากหลักฐานที่แท้จริง

๒) การพูดส่อเสียด ยุยงให้เกิดความเข้าใจที่ผิด ทำให้แตกความรักความสามัคคีและก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคม

๓) การพูดคำหยาบ เป็นคำพูดใฝ่ต่ำ คือคิดแคบ มองใกล้และใฝ่ต่ำ ไม่มีความสร้างสรรค์ในทางที่ดี

๔) การพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหลอันหาประโยชน์ที่เป็นแก่นสารไม่ได้

มลทินภายนอกเป็นความเศร้าหมอง ความไม่บริสุทธิ์ ชุมมัวที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา ทุกสถานที่การเกิดขึ้นของมลทินภายนอกอาจมีปัจจัยที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน เช่น บุคคลที่ขาดเมตตาจักจะมีจิตใจชอบฆ่าสัตว์ หรือทำร้ายผู้อื่น มลทินก็จะเกิดกับตัวบุคคลนั้นได้ง่ายหรือบุคคลที่มีนิสัยใจคอชอบลักเล็ก ขโมย ชอบโกหก หลอกลวง ล้วนเกินต่อสามีภรรยาของคนอื่นที่ไม่ใช่ของตน แม้จะด้วยความยินยอมเต็มใจก็ตามก็ถือว่าเป็นผู้ได้กระทำความชั่ว มลทินภายนอกเกิดขึ้นในบุคคลนั้น จึงรวมความแล้วว่า มลทินภายนอกย่อมเกิดขึ้นง่ายแก่ผู้ขาดสติ ไม่มีความกลัวต่อผลของกรรม แต่จะไม่เกิดมีแก่ผู้ที่มีสติสมบูรณ์และมีความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว

คุณค่าภายนอกคือ เมื่อจิตใจที่ตั้งมั่นในคุณงามความดีแล้ว กายก็ย่อมตั้งอยู่ในทางดีเช่นกัน เพราะในร่างกายมีใจเป็นใหญ่ เมื่อใจสั่งให้กายทำดียอมเป็นไปตามที่ใจสั่ง ดังนั้น กายจึงประกอบแต่ในทางที่เป็นกุศลธรรม ไม่ฆ่าสิ่งที่มีชีวิต ไม่ลักสิ่งของผู้อื่น ไม่พูดคำที่เป็นเท็จ และไม่ดื่มของมึนเมาทุกชนิดและกายที่ตั้งอยู่กับความดี ย่อมมีคุณค่าในการดำเนินชีวิต คือ จิตใจได้ฝึกฝนดีแล้วจะส่งผลให้มีความตระหนักรู้อยู่เสมอ ว่าชีวิตของเราจะต้องมีความแตกดับลงแน่นอน อีกไม่นานเราก็จะตาย^{๒๔}

มลทินภายนอกสามารถที่เกิดขึ้นได้กับทุกเพศ ทุกวัย ทุกเวลา ทุกสถานที่และการเกิดขึ้นอาจมีปัจจัยที่เหมือนกันหรือแตกต่างกัน ก็ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ด้วย เช่น บุคคลที่ขาดความเมตตาจัก

^{๒๓} อ่างแล้ว, หน้า ๙๘.

^{๒๔} พระอริยสงฆ์ อุนารโท, (ผุยเหง้า), “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

จะมีจิตใจชอบฆ่าทำลาย มลทินก็จะเกิดกับตัวบุคคลนั้นได้ง่าย หรือบุคคลที่มีนิสัยใจคอชอบโหดร้าย มือไว หลอกลวง มลทินทางวาจาก็เกิดขึ้น เมื่อรวมความแล้วว่า มลทินภายนอกยอมเกิดขึ้นง่ายแก่ผู้ขาดสติ มีอคติและมีอาชีพฆ่าสัตว์ทำการค้า

๒. การเกิดมลทินมลทินภายใน

การกระทำความผิดที่เป็นบาปเป็นสาเหตุของเกิดมลทินภายใน ซึ่งมีสาเหตุใหญ่ คือ

(๑) โลภอยากได้ของคนอื่น คือเป็นความอยากที่เกิดขึ้นในขณะที่ตาเห็นรูปสวย อยากรูปร่างนั้นมาเป็นสมบัติของตนแต่ผู้เดียว จึงหาวิธีที่ทำให้ได้รูปสวยนั้นมา แม้จะต้องซื้อในราคาแพง หรือทำการขโมย หรือปล้นมาก็ยอม เพื่อให้ได้รูปสวยตามที่จิตใจต้องการ เมื่อไม่ได้ก็รู้สึกโกรธไม่พอใจ จิตใจที่คิดอยากได้ของคนอื่น ฟังทราบว่าคุณสมบัติที่เกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลเช่นนั้นเป็นจิตใจที่มีมลทินภายในแล้ว เพราะทำให้จิตใจเศร้าหมอง ขุนมัว เป็นทุกข์

(๒) พยาบาทปองร้ายคนอื่น คือเป็นความคิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น เมื่อเห็นคนอื่นดีกว่าตน เก่งกว่าตน ใหญ่กว่าตน รวยกว่าตนไม่ได้คิดพยาบาทปองร้ายด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้คนอื่นตาย ความคิดพยาบาทในลักษณะดังกล่าวนี้ ฟังทราบว่าเป็นมลทินภายใน มีลักษณะให้ผลคือความเศร้าหมอง เพราะทำให้จิตใจขุนมัวเป็นทุกข์

(๓) เห็นผิดจากคลองธรรม คือความเห็นผิดจากคลองธรรมว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วได้ดี บาปบุญคุณโทษไม่มี พ่อแม่ไม่มีบุญคุณ ตายแล้วสูญ ความคิดเห็นผิดในลักษณะดังกล่าวนี้ ฟังทราบว่าเป็นความเห็นที่ทำให้เกิดเป็นมลทินภายใน เพราะทำให้จิตใจของบุคคลมีความขุนมัวเศร้าหมอง ไม่บริสุทธิ์ มีชีวิตอยู่ด้วยความเกิดทุกข์ เมื่อตายไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาตนรก^{๒๔}

เป็นที่ทราบว่ามีมลทินภายในเกิดขึ้นในจิตใจของบุคคลที่ขาดสติ มีความประมาทปล่อยใจให้อำนาจของกิเลสเข้าครอบงำ คือความโลภอยากได้ ความคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่นความเห็นผิดจากคลองธรรม ไม่คำนึงถึงความถูกต้อง มีแต่อยากจะได้แก่ตนฝ่ายเดียว ความคิดความต้องการจะได้นั้นด้วยลักษณะใด แม้ทำให้คนอื่นได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนไม่คำนึงถึงจึงเป็นเหตุทำให้มนุษย์หาวิธีการต่างๆ มาต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงให้ได้มาซึ่งอำนาจบารมียิ่งใหญ่ ดังจะเห็นได้ในปัจจุบันนี้มีผู้ที่มีความคิดเห็นที่เป็นมิฉฉาปฏิญญา คือความคิดเห็นผิด^{๒๕} ความคิดเห็นที่เป็นสัมมาปฏิญญา คือความคิดถูกต้อง^{๒๖} แล้วก็จะทำให้จิตใจสูงและมองมลทินภายในให้เป็นคติเตือนใจเพื่อไม่ให้จิตใจตกอยู่ในอำนาจของมลทินภายในการประพฤตินี้จะทำให้มลทินมีความสำคัญทางจิตใจระดับหนึ่ง

๔. ความสำคัญของมลทิน

ในทัศนะของผู้ทำการศึกษาเรื่องนี้ว่า มลทิน อาจมีความสำคัญ แต่ต้องใช้โยนิโสมนสิการ คือความไตร่ตรองด้วยเหตุผลให้ดี เพราะทุกอย่างในโลกใบนี้ มีทั้งคุณและโทษอยู่ในตัวเช่น ไฟ ให้

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๘/๓๐๕.

^{๒๖} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๗๐/๔๒๗.

^{๒๗} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๗๑/๔๒๘.

ความอบอุ่น แสงสว่าง พลังงาน และให้ความสะดวกในการสื่อสาร เป็นต้น แต่เมื่อใดไฟที่มีมากก็จะทำให้เกิดการเผาไหม้และเป็นอันตรายต่อชีวิต เมื่อก้าวตามหลักสรรพสิ่งในโลกนี้ มลทิน ก็เช่นกันย่อมมีคุณมีโทษและความสำคัญ ดังนี้

๔.๑ ในด้านการครองเพศพรหมจรรย์

ในพระพุทธศาสนาโดยยึดเอาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์^{๒๘} ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของตน เพื่อปฏิบัติฝึกฝนอบรมตนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อันเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การดับทุกข์และยกระดับจิตวิญญาณให้สูงขึ้น แต่กลับไม่ประพฤติตนอยู่ในพระธรรมวินัย มีกาย วาจาและจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์ การกระทำเช่นนั้นทำให้เกิดความไม่บริสุทธิ์ มีกายสกปรก ยากที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้ขึ้นสู่คุณธรรมระดับสูงได้ เช่น พระเทวทัตที่มีความผูกอาฆาตในพระผู้มีพระภาคเจ้าและได้ทำการคิดปลงพระชนม์พระพุทธองค์ถึง ๓ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ ได้ส่งคนไปปลงพระชนม์แต่พอบูรุษนั้นทำไม่สำเร็จเพราะกลัวต่ออิทธิฤทธิ์ของพระพุทธองค์

ครั้งที่ ๒ พระเทวทัตได้กลิ้งก้อนหินใหญ่หวังจะปลงพระชนม์พระพุทธองค์และภิกษุทั้งหลายได้ทราบข่าวจึงรวมกันปกป้องพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ได้ตรัสกับภิกษุเหล่านั้นว่าภิกษุทั้งหลายข้อที่บุคคลจะปลงชีวิตตกตดต้องด้วยความพยายามของผู้อื่นนั้น มิใช่ฐานะมิใช่โอกาส เพราะพระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ปรินิพพานด้วยความพยายามของผู้อื่น^{๒๙}

ครั้งที่ ๓ ได้ให้ควรวูช่างปล่อยขังนาฬาคีรีที่ดุร้าย หวังเพื่อจะปลงชีวิตของพระพุทธองค์ แต่ด้วยเมตตาธรรมที่พระพุทธองค์มีต่อช่าง จึงทำให้ช่างหมดความดุร้าย^{๓๐}

ในทางพระพุทธศาสนาผู้ที่ถือเพศพรหมจรรย์มีความต้องการปฏิบัติตนขึ้นสู่คุณธรรมชั้นสูง คือได้บรรลุมรรคผลนิพพาน จะต้องฝึกฝนอบรมกาย วาจาและจิตใจและใช้มลทินของคนอื่นมาพิจารณาเป็นเครื่องคอยเตือนใจอยู่เสมอว่า มลทินเป็นสิ่งไม่ดีทำให้เป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ ทำให้ห่างไกลจากแก่นธรรม และมองว่ามลทินทั้งหลายทำให้เกิดอันตรายต่อเพศพรหมจรรย์ การที่พยายามฝึกฝนอบรมตนเอง ระวังตนเอง ควบคุมตัวเองให้ดี ให้ตั้งมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดนี้ทำให้การครองเพศพรหมจรรย์มีความบริสุทธิ์ ผู้ที่ครองเพศเป็นนักบวชในพุทธศาสนาจะต้องประพฤติตนให้มีความบริสุทธิ์ ดังนี้

(๑) ความบริสุทธิ์ทางกาย

ผู้ครองเพศพรหมจรรย์จะต้องเป็นผู้รักษากาย ให้งาม ให้สะอาดบริสุทธิ์ไม่เป็นมลทินเป็นกายแห่งความถูกต้องยุติธรรมและปราศจากปัญหาเป็นกายที่ตั้งมั่นในหลักกายกรรม ๓ อย่าง คือ ๑) ไม่ฆ่าสัตว์ เว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิต คือ วางทนต์ฆาตุรและศัตราตุร มีความสะอาด มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ๒) ไม่ลักทรัพย์ เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ เว้นจาก

^{๒๘} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๗/๓๔๐/๑๘๗-๑๘๘.

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๓๕/๑๗๙-๑๘๐.

การลักโก่ง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ ๓) ไม่ประพฤติผิดในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งของที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแห่ง^{๓๑)} การที่มีเจตนางดเว้นจากการฆ่า การลัก และการประพฤติผิดในกามดังกล่าวนั้น เป็นการปฏิบัติตนออกจากมลทิน เป็นการทำตนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์บริสุทธิทั้งกาย วาจาและใจ ความบริสุทธิแห่งกายย่อมเป็นรากฐานที่สร้างสมความดีงามให้เกิดขึ้นแก่ตนและสังคม

(๒) ความบริสุทธิทางวาจา

ผู้ครองเพศพรหมจรรย์จะต้องเป็นรักษาวาจาของตนให้บริสุทธิ ไม่เศร้าหมอง ชุณมัวพูดด้วยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นคำพูดที่ถูกต้อง เหมาะสมและปราศจากปัญหา อันนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ตนคนอื่น เป็นคำพูดที่ตั้งมั่นในหลักวจีกรรม ๔ อย่าง คือ

๑) การไม่พูดเท็จ ละเว้นจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต ๒) การไม่พูดส่อเสียด คือ เว้นจากพูดคำยุยงให้คนสองฝ่ายทะเลาะกัน ยุให้แตกกันโดยนำคำพูดของฝ่ายนี้ไปบอกฝ่ายโน้น นำคำพูดของฝ่ายโน้นมาบอกฝ่ายนี้ พร้อมทั้งเสริมแต่งถ้อยคำให้น่าเชื่อถือ ทำให้ทั้งสองฝ่ายหลงเชื่อและเข้าใจผิดจนเกิดทะเลาะกันหรือแตกกันไป ๓) การไม่พูดคำหยาบ ละเว้นจากคำที่เป็นลามก คำที่ไม่สุภาพ คำที่ไม่เป็นมงคลพูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารักจับใจ เป็นคำของชาวเมือง ๔) การไม่พูดเพ้อเจ้อ เหลวไหล คือพูดไม่รู้จักจบ พูดเหลวไหลไร้สาระ พูดพาล่ามจนเสียประโยชน์ พูดไม่รู้จักเวลา พูดไม่ถูกกาลเทศะ พูดเกินจริง^{๓๒)} การที่มีเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดคำเพ้อเจ้อเหลวไหล ดังกล่าวนั้น เป็นการปฏิบัติตนให้เกิดความบริสุทธิแห่งวาจาให้สูงขึ้น ทำให้พ้นจากมลทินได้ วจีกรรมทั้ง ๔ อย่างเป็นหนทางนำไปสู่ความสงบเย็น ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่ คณะ และตลอดจนก้าวไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสได้

(๓) ความบริสุทธิทางใจ

ผู้ครองเพศพรหมจรรย์จะต้องรู้จักวิธีฝึกอบรมจิตใจไม่เกิดความเศร้าหมอง ชุณมัว คือ ระวังจิตควบคุมจิตใจของตนให้ตั้งมั่นอยู่กับความดีและให้ปราศจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ใจ เช่น ธรรมที่เป็นอกุศล คือ โลภะ โทสะและโมหะ^{๓๓)} เป็นต้น เพราะกิเลสเหล่านี้ถ้าเกิดในจิตใจ จะทำให้เกิดความเศร้าหมอง ดังนั้น การรักษาจิตใจของผู้ครองเพศพรหมจรรย์ต้องให้บริสุทธิ ปราศจากกิเลสให้ได้ ด้วยฝึกฝนอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักมโนกรรม ๓ คือ ๑) ไม่คิดโลภอยากได้สิ่งของคนอื่นมาเป็นของตน ๒) ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ๓) มีความเห็นที่ถูกต้อง^{๓๔)}

เจตนาที่งดเว้นจากความคิดที่เป็นมลทิน เป็นการรักษาจิตใจให้ห่างไกลออกจากความเศร้าหมอง จิตใจที่เต็มด้วยกิเลสย่อมจิตขึ้นสู่ภูมิธรรมในระดับสูงไม่ได้ จิตใจที่ปราศจากเครื่องเศร้า

^{๓๑)} ติ.มหา. (ไทย) ๑๐/๔๑๒/๓๕๓ ; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๓/๓๐ ; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๗๙/๕๐๑.

^{๓๒)} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๑/๑๒.

^{๓๓)} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๓/๒๙๑. ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒๘/๒๖๔.

^{๓๔)} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

หมอง จึงเป็นจิตใจที่พร้อมจะก้าวไปสู่คุณธรรม คือไม่มีมลทินทั้งภายในและภายนอก ดังที่ได้กล่าวมานั้น

๔.๒ ในด้านการครองเรือน

การมีชีวิตคู่หนึ่ง ถ้าต่างฝ่ายประพฤติตัวให้เสื่อมเสียชื่อเสียง ไม่มีความรับผิดชอบและทำให้จิตใจเศร้าหมอง สภาพจิตใจของผู้ทุกคนในครอบครัว หรือคนใด คนหนึ่ง ที่ถูกกิเลสคือมลทินเข้าครอบงำจิตใจยอมทำให้มีจิตใจเปลี่ยนแปลงไป มีความผิดปรกติเกิดขึ้น จิตใจของสามีหรือภรรยา หรือลูกมีมลทินก็ยากที่จะทำให้ทุกคนในครอบครัวนั้นๆ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้แต่ตรงกันข้าม ถ้าทุกคนมองเห็นปัญหาที่ทำให้ไม่มีความสุข ความเจริญแล้วใช้สติกำหนดรู้พิจารณาถึงสาเหตุพร้อมใช้สติระวังจิตใจไม่ให้ไปติดกับเรื่องที่จะทำให้เกิดมลทิน โดยมันฝึกฝนอบรมตนให้ตั้งอยู่ในหลักธรรมแห่งความดี ๑๐ ประการ ดังนี้ ๑) เว้นจากปลงชีวิต ๒) เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้โดยอาการขโมย ๓) เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๔) เว้นจากการพูดเท็จ ๕) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๖) เว้นจากการพูดคำหยาบ ๗) เว้นจากการพูดคำเพ้อเจ้อเหลวไหล ๘) ความไม่คิดร้ายเพ่งเล็งอยากได้ของเขา ๙) ความไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น ๑๐) ความเห็นชอบถูกต้องตามคลองธรรม^{๓๕}

คิงส์เลย์ เดวิส ได้อธิบายถึงหน้าที่ทางสังคมของสถาบันครอบครัวในทุกสังคมไว้ดังนี้ ๑. สร้างสมาชิกใหม่ ๒. เลี้ยงผู้เยาว์ ๓. กำหนดสถานภาพ ๔. อบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม^{๓๖}

ฮอร์ดตันและฮันท์ ได้อธิบายหน้าที่ของครอบครัวไว้ดังนี้^{๓๗} ๑. บำบัดความต้องการทางเพศ ๒. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ ๓. การอบรมสั่งสอนระเบียบของสังคม ๔. ให้ความรักและความอบอุ่น ๕. กำหนดสถานภาพ ๖. ปกป้องคุ้มครอง ๗. ผลิตผลทางเศรษฐกิจ เมื่อทุกคนต่างมีความคิดเห็นที่ถูกต้องถึงคุณและโทษของการที่จิตใจตกเป็นทาสของมลทินแล้วจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระดับจิตใจจากการกระทำไม่ดี พูดไม่ดี คิดไม่ดี เป็นการกระทำดี พูดดีและคิดดี เมื่อมีความตระหนักหรือตั้งอยู่ในหลักความดีดังกล่าวมานั้นก็เป็นเครื่องกำหนดได้ว่า มลทินต่างๆ ย่อมสิ้นไป หหมดไปแล้ว ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตครองเรือนย่อมเกิดขึ้น ความเจริญองงามแห่งจิตใจก็สูงขึ้นและพร้อมที่ยกระดับจิตใจสู่ธรรมชั้นสูง คือวิปัสสนากรรมฐาน จนถึงที่สุด คือการหลุดพ้นจากกิเลส

๔.๓ ในด้านการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นวิธีที่ทำให้จิตใจเกิดความสงบ ระวังมลทิน หรือกิเลสการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามี ๒ วิธี คือ (๑) สมถกรรมฐาน เป็นกรรมฐานหรืออุบายที่จะทำให้จิตใจเกิดความสงบ ซึ่งมีทั้งหมด ๔๐ วิธี เช่น กสิณ ๑๐^{๓๘} อสุภะ ๑๐^{๓๙} อนุสสติ ๑๐ อัปมัณญา

^{๓๕}ที. ปา. (ไทย) ๑๒/ ๔๔๖/๔๘๓.

^{๓๖}Kingsley Davis, **Human Society**, (new York : The macmillan Company, 1969), pp. 394-395.

^{๓๗}Paul B Horton Chester. **L. Hunt, Sociology**, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1972), pp. 205-208.

^{๓๘}วิสุทธิ. ๑/๑๕๐-๒๑๗.

^{๓๙}วิสุทธิ. ๑/๒๒๖.

๔^{๑๐} อาหารปฏิภูมิลัญญา^{๑๑} จตฺตธาตุวิภูฐาน^{๑๒} อรูป ๔^{๑๓} ล้วนเป็นวิธีที่จะนำมาปฏิบัติให้จิตเป็นตามแนวของสมถกรรมฐาน วิธีปฏิบัติมีความแตกต่างกัน เพราะแต่ละบุคคลมีจริตไม่เหมือนกัน เช่นผู้มีราคะจริต^{๑๔} รักสวยรักงาม การเจริญอสุภกรรมฐาน เป็นต้น ในแต่ประเภทเป็นอุบายที่จะทำให้จิตใจเกิดความสงบ เป็นสมาธิ (๒) วิปัสสนากรรมฐาน กรรมฐานที่ทำให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้งในเรื่องทุกข์สุข หรือเฉยๆ เป็นต้น วิปัสสนามีอารมณ์ที่ต้องนำมากำหนดมีรูปและนาม^{๑๕} การปฏิบัติธรรมกรรมฐานสมถและวิปัสสนา ถ้าจิตใจยังยึดติดอยู่ในอายตนะภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส และโภกฐัพพะ^{๑๖} ยังมีการฆ่าชีวิตผู้อื่น สัตว์อื่น ลักขโมย พุดเท็จ ล้วงละเมิดในกามอยู่ เสพสิ่งมีนเมาอยู่ จิตใจก็ห่างไกลจากความสงบ เพราะลักษณะจิตใจดังกล่าวเกิดความเศร้าหมอง ไม่บริสุทธิ์ ขุ่นมัว สูญสิ้นไปจากความดี จิตเป็นมลทิน ผู้ปฏิบัติธรรมที่มุ่งหวังความก้าวหน้า จึงประพฤตินอกจากกิเลส ด้วยฝึกรวมจิตใจให้ตั้งมั่นในหลักธรรมที่ทำให้เกิดผล^{๑๗} ๕ อย่างคือ ๑) สัทธา ความเชื่อในการทำความคิดว่าได้ดี ทำช่วยยอมได้ชั่ว ๒) วิริยะ ความเพียรในการปฏิบัติธรรม ในการรักษาอารมณ์และระวังอารมณ์ ๓) สติ ความระลึกอยู่เสมอ ๔) สมาธิ ความตั้งจิตมั่นในอารมณ์กรรมฐาน คือ รูปและนาม ๕) ปัญญา ความรู้ทั่วพร้อมชัดในสิ่งที่มากระทบในปัจจุบันกาลนั้น โดยมีสติไม่ผลอ

จิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความตั้งมั่นอยู่ในธรรม ๕ อย่าง จะเป็นกำลังในการกีดกันความเศร้าหมองที่จะเกิดขึ้นแก่จิตใจให้สงบ ระวังลงได้ ดังนั้น ผละ ๕ จึงเป็นกำลังที่มีความสำคัญในควบคุมจิตใจให้ระวัง การควบคุมจิตใจให้ออกจากมลทิน เป็นจิตใจที่บริสุทธิ์ ไม่มีมัวหมอง ไม่แห้งเหี่ยว เป็นจิตใจที่มีความพร้อมในการปฏิบัติธรรมให้มีความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติธรรม จึงต้องควรทราบก่อนว่า ความบริสุทธิ์แห่งกาย วาจาและใจคืออะไร ความเศร้าหมองคืออะไร จะทำให้เราได้ระลึกอยู่เสมอว่าสิ่งที่ควรละควรกระทำคืออะไรจึงเป็นเครื่องทำให้การปฏิบัติธรรมมุ่งไปสู่ความสงบได้เร็ว และได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริงจิตเป็นสมาธิ

๔.๔ ในด้านการบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญบารมีทำด้วยจิตใจที่ใสสะอาด ทำด้วยความศรัทธา ทำด้วยความเคารพและทำเพื่อเป็นการทำลายกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ จิตที่บริสุทธิ์สะอาด ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัวจึงเป็นการบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งใหญ่ ดังมีพุทธพจน์ตรัสไว้ว่าควรทำความดี สังสมสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ภายนอกหน้า ความดีทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์^{๑๘} ฉะนั้น เป็น

^{๑๐}ที.สี. (ไทย) ๙/๓๘๓-๔/๓๑๐ ; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๔/๒๓๕.

^{๑๑}อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๒๔/๕๔.

^{๑๒}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๘/๓๒๙ ; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๗/๑๐๖.

^{๑๓}วิสุทฺธิ. ๑/๑๓๖.

^{๑๔}วิสุทฺธิ. ๑/๔๕/๑๑๕.

^{๑๕}อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๗๐๕/๒๗๙ ; ๙๑๐/๓๕๕.

^{๑๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕ ; ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๖๒๐/๔๐๐ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๙/๘๕.

^{๑๗}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๗๐๕-๗๑๖/๓๖๙.

^{๑๘}ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

สิ่งที่จะต้องตระหนักรู้ว่า การบำเพ็ญบารมีจะเกิดมรรคเกิดผลที่สมบูรณ์จะต้องประพฤติตน และ รู้จักควบคุมจิตใจให้ออกจากเครื่องที่ทำให้เกิดความเศร้าหมองทางกายวาจาและจิตใจ เพราะมลทินเป็นตัวกีดกันจิตใจไม่ให้บรรลุคุณความดี ถ้าจิตใจยังมีมลทินยากที่สร้างบารมีธรรมให้เกิดขึ้น ดังนั้น การสร้างบารมีจะต้องรู้จักทำกาย วาจาใจให้บริสุทธิ์จากเครื่องหมอง จึงจะสามารถยกระดับจิตใจให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมขั้นสูงได้ และพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงตรัสหลักบำเพ็ญบารมีหลายประการ ดังนี้

ทานบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการทำทาน ด้วยการให้สิ่งของตนแก่ผู้อื่นด้วยจิตเมตตา ศีลบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการรักษากาย วาจาและใจให้ตั้งมั่นอยู่กับความดีงาม เนกขัมมะบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการออกบวช ถือเพศเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ปัญญาบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการรอบรู้ในสิ่งต่างๆ เช่น รูป นาม เป็นต้นวิริยะบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการมีความพยายามในการทำความดีและละความชั่วทั้งปวง ขันติบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากความอดทนต่อสู้กับกิเลส สัจจะบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการได้ตั้งใจทำ ตั้งใจปฏิบัติ อธิษฐานบารมี บารมีเกิดจากการตั้งจิตอธิษฐาน หรือตั้งความปรารถนาต่อจากที่ได้บำเพ็ญความดีแล้ว เมตตาบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการทำจิตใจให้มีความรัก ความสงสารต่อผู้อื่นสัตว์อื่น อุเบกขาบารมี เป็นบารมีที่เกิดจากการทำจิตให้เป็นกลางต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์^{๔๙}

บารมีทั้งหลายประการนี้เป็นคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ที่จะต้องทำให้เกิดมี และเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะว่าการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มีการพัฒนาไปทันยุคทันสมัยได้ในทุกวันนี้ก็เนื่องจากเราเป็นผู้ได้สร้างบารมี ๑๐ อย่าง นั้นและเป็นเรื่องที่เราได้พากันยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิต การสร้างบารมีให้เต็มเปี่ยมจะต้องบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบ ๓ ชั้น คือ ๑) บารมี ระดับสามัญ เช่น ทานบารมีได้แก่ให้ทรัพย์เงินทอง สมบัตินอกกาย ๒) อุปบารมี ระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ทานอุปบามี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน ๓) ปรมัตถบารมี ระดับสูง เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^{๕๐} การสร้างบารมีที่จะให้เกิดมีกับตัวเราในเบื้องต้นต้องรู้จักวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องรู้จักวิธีการกำจัดมลทินให้หมดจากกาย วาจาใจก่อน เพื่อจะให้เป็นผู้บริสุทธิ์ สะอาด ไม่เศร้าหมอง และการสร้างบุญบารมีจะได้สมบูรณ์

๕. วิธีปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทิน

วิธีปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทิน คือการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องหรือสอดคล้องกับปัญหา ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาใคร่หลักคำสอนของ

^{๔๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๖/๓๖๒.

^{๕๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๐.

พระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมาเป็นแนวทางแก้ปัญหาเพื่อปฏิบัติ
กำจัดมลทินที่เกิดในกาย วาจาและใจ หลักพุทธธรรมที่นำมาปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทิน ดังนี้

๑ หลักของจริยธรรมและจริยศาสตร์ขั้นต้น ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม

(๑) เบญจศีล

๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามฆ่า ห้ามทำร้ายร่างกายและ
ห้ามทรมาณให้ลำบาก

๒) เว้นจากการลักทรัพย์ ซึ่งมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามโจรกรรมเลี้ยงชีวิตห้ามทำ
กิริยาเป็นโจร และห้ามลักขโมย

๓) เว้นจากการประพฤติดินในกาม ซึ่งมีลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามประพฤติดิน
ในทางประเวณี และห้ามประพฤติดินธรรมดาหรือล่วงเกินในของที่เขารัก

๔) เว้นจากการพูดเท็จ ซึ่งมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ห้ามกล่าวคำไม่จริง ห้ามกล่าวคำ
อนุโลมมุสา (ในทำนองที่ไม่จริง) และห้ามรับคำแล้วไม่ปฏิบัติตาม

๕) เว้นจากการดื่มน้ำเมา ซึ่งมีลักษณะ ๒ อย่าง คือ ห้ามการดื่มน้ำเมา คือ สุรา
และเมรัยและห้ามเสพยาเสพติดให้โทษต่าง ๆ

เบญจศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ เป็นข้อที่พึงงดเว้นไม่ให้ปฏิบัติ เพราะจะประกอบแต่ความเสื่อมเสีย
นำมาซึ่งความพินาศอย่างเดียว ในขณะเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงสอนแนวทางปฏิบัติไว้เรียกว่า
เบญจธรรม

(๒) เบญจธรรม

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ทุกๆ คนมีสุข และกรุณา ความสงสารคิดจะ
ช่วยให้ทุกคนพ้นทุกข์

๒) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตที่ชอบด้วยธรรม

๓) กามสังวร สำรวมในกาม

๔) สัจจะ ความซื่อสัตย์

๒. จริยธรรมและจริยศาสตร์ขั้นกลาง

ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ อันเป็นทางแห่งความดีที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่
ความสุขความเจริญ กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ เรียกว่า “สุจริต” แบ่งออกเป็นกายกรรม ๓ อย่าง
วจีกรรม ๔ อย่างและมโนกรรม ๓ อย่าง

(๑) กายสุจริต^{๕๑} ได้แก่ การประพฤติชอบทางกาย มี ๓ อย่าง คือ ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์
หรือการเบียดเบียนชีวิตกัน ๒) เว้นจากการลักทรัพย์ หรือถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการ
แห่งขโมยให้เคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ๓) เว้นจากการประพฤติดินในกาม

^{๕๑}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๘.

(๒) วจีสุจริต^{๕๒} ได้แก่ การประพตติ ประพตติชอบทางวาจา มี ๔ อย่าง คือ ๑) เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เว้นจากการพูดคำหยาบ ๔) เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไม่ได้เรื่อง

(๓) มโนสุจริต^{๕๓} ได้แก่ การดำริชอบทางใจ มี ๓ อย่าง คือ ๑) เว้นจากการคิดโลภ ออยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ๒) เว้นจากการคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ๓) เห็นชอบตามคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีต้องได้ดี ทำชั่วต้องได้ชั่ว เป็นต้น

๓. จริยธรรมและจริยศาสตร์ชั้นสูง ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘ คือ

(๑) สัมมาทิฐิ^{๕๔} ความเห็นชอบ ได้แก่ ความเห็นที่เกิดจากปัญญา คือ ความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) รู้จักทุกข์ ๒) รู้จักเหตุเกิดแห่งทุกข์ ๓) รู้จักความจริงเรื่องการดับสิ้นไปแห่งทุกข์ ๔) รู้จักทางปฏิบัติไปสู่ความพ้นทุกข์ คือ มรรคสัจ

(๒) สัมมาสังกัปปะ^{๕๕} ความดำริชอบ หมายถึง การดำริ ๓ ประการ คือ ๑) ดำริไตรตรองหาหนทางออกจากรามที่เป็นกิเลสคาม คือ ความเศร้าหมองใจความรักใคร่ ก่อให้เกิดทุกข์และเวฏฏคาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ ๒) ดำริในการที่จะไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีเมตตากรุณาต่อสัตว์โดยทั่วไป

(๓) สัมมาวาจา^{๕๖} คือ การเจรจาชอบ รู้จักเจรจาด้วยถ้อยคำไพเราะ คือ กล่าววาจาที่มีประโยชน์ถูกกาลสมัย ได้แก่ พูดในสิ่งที่ควรพูด ๑๐ ประการ คือ ๑) พูดถ้อยคำที่ทำให้มีความปรารถนาน้อย ๒) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้สันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ๓) พูดถ้อยคำที่ทำให้สงบกายสงบใจ ๔) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้ติดอยู่กับหมู่คณะจนลืมนตนเพราะจะเป็นเหตุให้สะสมกิเลสมากขึ้น ๕) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้ปรารถนาความเพียร ๖) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้ตั้งอยู่ในศีล ๗) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้ใจเป็นสมาธิ ๘) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้เกิดปัญญา ๙) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้พ้นกิเลส ๑๐) พูดถ้อยคำที่ชักนำไปให้เกิดความรู้เห็นอย่างแจ่มชัด ในการทำตนให้พ้นจากกิเลส

(๔) สัมมากัมมันตะ^{๕๗} การงานชอบ คือ เลือกประกอบการทำงานบริสุทธิ์ โดยละเว้นจากโทษทางกาย ๓ ประการ คือ ๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ ทรมานสัตว์ ๒) เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ๓) เว้นจากการประพตติผิดในกาม คือ ชายต้องละเว้นจากหญิง ๓ จำพวก ได้แก่ ก. ภรรยาคนอื่นหรือหญิงที่อยู่ในความพิทักษ์รักษาของคนอื่น ข. หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ลูกหลาน เหลน เป็นต้น ค. หญิงที่อยู่ในบัญญัติแห่งศาสนา เช่น นางชี สามเณรี ภิกษุณีและชีสเตอร์ เป็นต้น และหญิงต้องละเว้นจากชาย ๒ จำพวก คือ ก. ชายที่มีภรรยาแล้ว และชายที่จารีตห้าม เช่น

^{๕๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

^{๕๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

^{๕๔}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๐/๒๒๔.

^{๕๕}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๙๐/๒๒๔.

^{๕๖}อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๔.

^{๕๗}อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๔.

ลูกชาย, พ่อ,ปู่,ตา เป็นต้น ข. ชายที่อยู่ใบบัญญัติแห่งศาสนา คือ ภิกษุ สามเณรและบราเธอร์ เป็นต้น

(๕) สัมมาอาชีวะ^{๕๘} การเลี้ยงชีพชอบ คือ การเลี้ยงชีวิตชอบ คือ เลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรม หมายถึง การประกอบอาชีพในทางสุจริต โดยงดเว้นการประกอบอาชีพที่ผิด มีจฉนวนิชชา ๕ อย่าง ดังนี้ ๑) คำขายเครื่องประหารเพื่อทำร้ายร่างกาย เช่น ปืน ระเบิด มีด อาวุธต่าง ๒) คำขายมนุษย์ ๓) คำขายสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร ๔) คำขายน้ำเมา หรือสิ่งเสพติดทุกชนิด ๕) คำขายยาพิษ

(๖) สัมมาวายามะ^{๕๙} ความเพียรพยายามชอบ คือ มีความเพียรพยายามในสิ่งที่ถูกต้องควร หมายถึง ความพยายามทำในสิ่งที่ดีที่ชอบ มี ๔ อย่าง คือ ๑) สักรุปธาน เพียรระวังไม่ให้บาป อกุศล เกิดขึ้นในสันดานของตน ๒) ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นในสันดานของตน ๓) ภวานาปธาน เพียรให้บุญหรือกุศล เกิดมีขึ้นในตน ๔) อนุรักขนาปธาน เพียรเพื่อรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมไปจากสันดานของตน

(๗) สัมมาสติ^{๖๐} การตั้งสติรอบคอบหรือมีสติรอบคอบ ระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด หรือก่อนคิดและระลึกแต่ในสิ่งที่ เป็นบุญกุศล คุณงามความดีและข้อปฏิบัติที่จะให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากอารมณ์ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้ใจเป็นไปเพื่อพ้นจากความทุกข์

(๘) สัมมาสมาธิ^{๖๑} การตั้งใจไว้ชอบ คือ ทำใจให้มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์จากอารมณ์ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้ใจเป็นไปเพื่อพ้นความจากทุกข์

วิธีการปฏิบัติเพื่อกำจัดมลทินตามหลักของอริยมรรคองค์ ๘ นี้ ย่อลงเป็นศีล สมาธิ ปัญญา^{๖๒} ปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่กำจัดมลทินได้นั้นต้องควบคุมกาย วาจาใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และดำเนินชีวิตที่มีองค์รวม ๓ ด้าน คือด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้านภาวะจิตและด้านปัญญา องค์รวม ๓ ด้านดังกล่าวจึงมีชื่อว่าไตรสิกขา กล่าวคือ (๑) การพัฒนา ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรียก รวมกันว่า ศีล (๒) การพัฒนาภาวะจิตให้เป็นจิตใจที่ตั้งาม เข้มแข็ง มีความสุข โดยมีเจตจำนงที่เป็น กุศลและมีสภาพเอื้อพร้อมต่อการใช้งานทางปัญญา เรียกสั้นๆ ว่า สมาธิ (๓) การพัฒนาปัญญา ให้รู้ เข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง ที่จะทำให้ปรับปรุงทุกอย่างทุกด้านอย่างถูกต้องได้ผล จนหลุดพ้นจากปัญหัดดับทุกข์ได้ ทำให้เป็นอิสระ สดใสเบิกบาน สุขสงบอย่างแท้จริงเรียกง่าย ๆ ปัญญา^{๖๓} การ

^{๕๘}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๐/๒๒๔.

^{๕๙}อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๔.

^{๖๐}อ้างแล้ว, หน้า ๒๒๔.

^{๖๑}ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๐/๒๒๔.

^{๖๒}แสง จันทร์งาม, **ประทีปธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔),

หน้า ๖๒.

^{๖๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ**, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

ดำเนินชีวิตเป็นองค์รวมนั้นทั้ง ๓ ด้านต้องมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันอย่างต่อเนื่อง เมื่อทั้ง ๓ ด้านมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ศิล สมาธิ ปัญญาจะเป็นเกาะป้องกันชีวิต^{๖๔} ให้พ้นจากเครื่องเศร้าหมองทางกาย วาจาและใจได้

๖. สรุป

จากการที่ได้ศึกษาเรื่องมลทินพบว่า มลทินเกิดขึ้นจากสาเหตุใหญ่ๆ คือ ๑) ราคะ ๒) โทสะ ๓) โมหะ ทั้งสามประการนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดมลทิน มลทินเกิดขึ้นกับผู้ที่มีความประมาท ขาดสติ ไม่มีความอดทน ขาดความหนักแน่น เช่น เมื่อมีเรื่องราวที่ไม่พอใจ ไม่ถูกใจก็ทำให้มีอารมณ์โกรธโดยไม่ได้ไตร่ตรองให้ดีกว่าก่อนว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมหรือไม่ มลทินเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นกับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยทุกเวลา ทุกสถานที่ และมีผลคือความเศร้าหมองความผิดปกติทางกาย ทางวาจา หมายความว่า เมื่อใดที่มีบุคคลมีความโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ ก็ย่อมทำให้เขาคนนั้นมีความเศร้าหมอง ผิดปกติ มีความเดือดร้อน มีความทุกข์ ไม่เป็นที่รักหรือต้องการของคนทั้งหลาย ดังนั้น มลทิน จึงควรกำจัดให้หมดสิ้นไปจากชีวิต วิธีการกำจัดมลทินตามหลักธรรมในทางพุทธศาสนาได้ตรัสไว้ว่า ให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้ปราศจากมลทินและทำให้การดำรงชีวิตในปัจจุบันพบกับความสุข

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

พระครูสิริปัญญาภณี. **คัมภีร์มงคลทีปนิแปล**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดอำนวยการพิมพ์, ๒๕๓๔.

พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญฐิตธมโม). **หลักประกันชีวิตทุกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันหนังสือธรรม, มปป.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัยไตรภูมิภคา**. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๔.

^{๖๔}พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัญฐิตธมโม), **หลักประกันชีวิตทุกลมหายใจใช้เวลาให้เป็นประโยชน์**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันหนังสือธรรม, มปป), หน้า ๒๓.

วิบูล วิจิตรวาทการ. **สตรีสยามในอดีต**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๓.

แสง จันทร์งาม. **ประทีปธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๔.

(๒) **วิทยานิพนธ์ :**

พระณัฐกิตติ อนารโท, (ผู้ยเหง้า), “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๒. **ภาษาอังกฤษ :**

(1) **Book :**

Kingsley Davis. **Human Society**. new York : The macmillan Company, 1969.

Paul B Horton Chester. **L. Hunt, Sociology**. New York : McGraw-Hill Book Company, 1972.

๑๖๒ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓

หลักพุทธธรรมสำหรับจัดการความกลัว The Principle of Dhamma for Fear Management

พระสุรภูมิ สิริวฑฒโก (อุกฤษโซค)*

บทคัดย่อ

หลักธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความกลัว โดยระลึกถึงพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่หวาดกลัว และสามารถทำให้คนหายจากความกลัว เพราะเป็นผู้ปราศจากกิเลสทั้งหลายที่เป็นเหตุให้เกิด ความกลัว วิธีการจัดการกับความกลัวคือการ พัฒนาตนเองให้เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ฝึกจิตใจให้มีความแข็งแกร่ง พร้อมทั้งรับมือ กับความกลัวที่จะเกิดขึ้น และสามารถจัดการความกลัวที่เกิดขึ้นในชีวิตได้โดยอาศัยหลักอริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรคเป็นกระบวนการสอนให้เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้แสวงหา เหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นมา เมื่อทราบถึงที่มาสาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นแล้ว พึงแสวงหาหนทาง หาวิธีการที่จะมาจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้น หลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น การจัดการกับความกลัว ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดผลที่ตามมาในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน เช่น ด้าน แนวความคิดด้านวัฒนธรรมประเพณีด้าน การอยู่รวมกันในสังคม ความกลัวแมเป็นสิ่งที่น่ากลัวก็ไม่ ควรกลัวจนเกินไป แต่ควรหาวิธีการจัดการที่ถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็น เครื่องมือในการจัดการกับความกลัว เพื่อให้เกิดความกล้าในการพัฒนาตนเองและ สังคมตลอดไป

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, การจัดการความกลัว

ABSTRACT

The principle of Dhamma is for application in the fear management by reminding of the triple gem such as the Buddha, Dhamma and Sangha that they do not fear and can make the people getting rid of the fear because they are free from defilements that the cause of fear. The method to manage the fear is to develop own self to understand the reality and practice the strong mind to face the fear and can manage the fear in the life by using the four noble truths such as suffering, cause of suffering, cessation of suffering and path leading to the cessation of suffering, is the process of teaching to understand the things for searching the cause of that thing. Whenever ,to know the cause of thing and then search for the path to manage the thing that is the noble eightfold path etc. To manage the fear according to Buddhism impacts on many things like culture and tradition concept,

* ครูสอนปริยัติธรรมวัดหนองบัวหึง ตำบลคอนทราย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

to live together in society. The fear is dangerous but do not fear too much, however, should find the way to manage properly by using the principle of Dhamma as the tool to manage the fear for having the brave to develop own self and society forever.

Keywords : Principle of Dhamma, fear management

๑. บทนำ

บุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งทำให้ความกลัวของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันออกไปด้วย และสิ่งที่กลัวก็ต่างกัน ความกลัวที่อยู่ในใจย่อมมีพลังส่งเสริมให้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจได้ ความกลัวจึงสามารถส่งผลได้ทั้งในแง่ บวกคือ ส่งผลดีและในแง่ลบ คือ ส่งผลเสียบุคคลเมื่อประสบความกลัวแล้ว จะต้องจัดการกับความกลัวให้ได้โดยการสร้างความกล้าให้เกิดขึ้น ดังเช่น เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อพบเวททูตทั้ง ๔ คือคนแก่ คนเจ็บ คนตายและบรรพชิต^๑ ทำให้พระองค์เกิดความหวาดกลัวว่า แม่ตัวเราก็จักต้องเป็นเช่นนั้น ไม่สามารถที่จะหลบหลีกไปได้จึงเป็นเหตุให้พระองค์ตัดสินใจออกบวชเพื่อแสวงหาหนทางดับความกลัวและพระองค์ทรงกำจัดความกลัวนั้นได้ เมื่อพระองค์ตรัสรู้ เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ทรงมีความกล้ากล้าสามารถที่จะบำเพ็ญพระ โยชนแก่เวไนยสัตว์เพราะความที่พระองค์ทรงประกอบด้วยจุดเวสารัชชญาณ^๒ หนึ่ง พระอริยบุคคลผู้ตัดสังโยชนได้หมดสิ้น ย่อมเป็นผู้ไม่สะดุ้งหวาดกลัวต่อสิ่งใดๆ ในโลกนี้^๓ แม้ความตายจะมาปรากฏแก่ตัวท่านก็ไม่ทำให้ท่านหวาดกลัว เพราะไดถอนเหตุแห่งความกลัวแล้ว

๒. ความหมายของความกลัว

ความกลัวเป็น ความรู้สึกที่เกิดมาจากจิตใต้สำนึกภายในเป็นสัญชาตญาณการป้องกันตัวของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายความกลัวเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเกรงว่าจะมีภัยมาถึงตัว หรือเมื่อเกิดความไม่แน่ใจ ไม่มั่นใจในสิ่งใด ๆ ก็ตามที่ประสบอยู่บุคคลทั่วไปนั้น ย่อมมีความกลัวเป็นธรรมดา เพราะยังเป็นผู้ที่มีตัณหาและอวิชชาอยู่นั่นเอง เมื่อยังไม่สามารถ ขจัดตัณหาและอวิชชาออกไปได้ จิตใจใด ความกลัวก็ยังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจอยู่เรื่อยไป

^๑มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๕.

^๒เวสารัชชญาณ ๔ ประการ คือ (๑) สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ (๒) ชีนาสวปฏิญาณ (๓) อันตรายกธรรมวาทะ (๔) นียยานิกธรรมเทศนา. (ม.ม. (บาลี) ๑๒/๑๕๐/๑๑๐-๑๑๑., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๐/๑๔๘)

^๓ช.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๙๗/๘๖., ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๗/๑๕๘.

นอกจากนี้ความกลัวถือว่าเป็นอุปสรรคและเป็นศัตรูที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของมนุษยชาติมีนักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียง และมีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากที่มีพยายามคิดหาวิธีขจัด ความกลัว เพื่อสร้างความสุขอย่างสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุข และมีนักจิตวิทยาอีกจำนวนมากที่มีความเชื่ออย่างฝังใจว่า ความกลัวเป็นธรรมชาติของมนุษย์ หรือความกลัวเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด หรือมนุษย์ทุกคนมีความกลัวติดตัวมาตั้งแต่เกิด ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากความกลัว แต่ความคิดนี้ก็มีผู้คนอีกจำนวนหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักปราชญ์นักบุญ นักบวช หรือ นักจิตวิทยาที่ได้อาศัยจิตใจตนเองอย่างลึกซึ้งแล้วมีความเชื่อวางใจเต็มแท้ หรือจิตใจแรกเริ่มของเด็กทุกคนนั้นบริสุทธิ์^๕

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ไดให้นิยามความหมายของคำว่า กลัวว่าความรู้สึกที่ไม่อยากประสบสิ่งที่ไม่ดีแก่ตัวเช่น กลัวบาป กลัวถูกตีเตียน รู้สึกหวาดเพราะคาดว่าจะเป็นอันตราย กลัวเสือกกลัวไฟไหม้^๕ เดโซ สวานานทไดให้ ความหมายของความกลัวไว้ว่า ความกลัว คือ อารมณ์ความรู้สึกที่ตื่นตกใจเมื่อต้องเผชิญกับอันตราย หรือความเจ็บปวดอันตรายหรือความเจ็บปวด นั้นจะมีจริงหรือคาดคะเนขึ้นมาก็ได้ ความกลัวทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางอินทรีย์มากมาย เช่น ตอมเหงื่อทำงานมากขึ้น กล้ามเนื้อเกร็ง เป็นต้น ความกลัวมีทั้งคุณและโทษ และความกลัวในสิ่งที่ควรกลัวนั้นเชื่อว่าเป็นพฤติกรรมปกติ^๖

ศ.นพ. จำลอง ดิษยวณิช ไดให้ ความหมายความกลัวว่า ความกลัว คือ การตอบสนองทางอารมณ์ต่อเหตุ การณ์ที่คุกคาม หรืออันตรายจากภายนอก ซึ่งรู้ว่าเป็นอะไร เช่น การเดินทางไปในที่ ๆ มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ทหารที่กำลังทำการรบอย่างดุเดือดในแนวหน้าย่อมมีความกลัวเกิดขึ้นเป็นธรรมดา^๗

วีราไฟเฟอร์ ไดให้ความหมายของความกลัวไว้ว่าอย่างน่าสนใจว่า ความกลัวเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในใจของเราแล้วจะกลายเป็นรอยประทับของอารมณ์ กล่าวคือถ้าเราเปรียบความทรงจำเหมือนกับเป็นก้อนที่เปลี่ยนรูปไปมาได้ประสม การณ์อันทำให้เกิดความกลัวจะเหมือนกับการเกิดเป็นร่องขึ้นในก้อนแห่งความทรงจำนั้น ๆ ความกลัว นอกจากจะเกิดขึ้นตามลักษณะของการจินตนาการดังกล่าวแล้ว ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกายอย่างแท้จริงได้ทั้งภายในและ

^๕เกียรติวรรณ อมาตยกุล, **พลังชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, มปท), หน้า ๓๑.

^๖ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุคส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘.

^๗เดโซ สวานานท, **ปทานุกรมจิตวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๙๑.

^๘ศ.นพ. จำลองดิษยวณิช,**จิตวิทยาของความดับทุกข์**, หน้า ๔.

ภายนอกเช่น ร่างกายมีการเกร็งตัว ใบหน้าขาวซีด เป็นต้น ส่วนภายในก็จะมีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีเกิดขึ้นหลายอย่างที่อาจส่งผลทำให้เกิดการเจ็บป่วยทางกายได้^{๕๕}

สุชา จันทรธรม สรุปรื่องอารมณ์ของมนุษย์ว่า อารมณ์หมายถึงสภาวะความ หวั่นไหวของร่างกาย เป็นความรู้สึกที่รุนแรง ทำให้จิตปั่นป่วน และแสดงพฤติกรรมออกมาไม่เป็นที่คาดหมาย พฤติกรรมที่แสดงออกมักรุนแรง กว้างขวาง และมักควบคุมไปกับความเคลื่อนไหวของกลาเมื้อ^{๕๖}

โดยสรุปแล้ว ความกลัว หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อมีภัยคุกคามมาถึงตน หรือมีแนวโน้มที่จะทำให้ตนต้องเกิดการสูญเสีย หรือเจ็บปวดความรู้สึกกลัวนี้อาจเกิดขึ้นได้ เมื่อมีความไม่มั่นใจในบุคคล สถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ความกลัวเกิดขึ้นได้กับทุกคน โดยไม่จำกัดเพศและวัย ไม่จำกัดความเป็นมนุษย์หรือสัตว์ไม่มีข้อยกเว้น บางคนอาจกลัวในสิ่งที่ คนอื่นกลัวแต่บางคนอาจกลัวในสิ่งที่ผู้อื่นไม่กลัวและบางคนอาจไม่กลัวใน สิ่งที่ผู้อื่นกลัว ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจิตใจและประสบการณ์ของแต่ละคน

๓. ความสำคัญของความกลัว

ความกลัวที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรานั้น ล้วนนำมาซึ่งความทุกข์เป็นอารมณ์ที่ไม่น่าใฝ่หา เพราะเหตุนี้จึงทำให้เรามองไม่เห็นถึงความสำคัญของความกลัว และความกลัวทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ มากมายดังนี้

๑) ความกลัวทำให้เกิดศาสนา นักปราชญ์ตั้งแต่สมัยโบราณมาจนกระทั่ง ปัจจุบันต่างก็เห็นและยอมรับความจริงเกี่ยวกับความกลัวว่าความกลัวเป็นอารมณ์ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดศาสนา^{๕๗} เพราะวาสิ่งมีชีวิตไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์ย่อมมีธรรมชาติ ที่เหมือนกันอย่างหนึ่งคือ ความหวาดกลัว สัตว์ทุกประเภทยอมสะดุ้งกลัวโทษทัณฑ์ยอมกลัวต่อความตาย^{๕๘} ดังนั้น พื้นฐานความกลัวจึงทำให้เกิดศาสนาขึ้น เพราะมนุษย์ไม่มีที่พึ่งทางจิตใจที่ดีเท่าศาสนาศาสนา สร้างขวัญกำลังใจศาสนาให้ความอบอุ่นใจ

๒) ความกลัวทำให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม ในสมัยดึกดำบรรพ์มนุษย์ไม่มีความรู้ความคิด แดกฉานพอ เช่น ในสมัยนี้มนุษย์เกิดมาตามธรรมชาติก็ตกเป็นเหยื่อของธรรมชาติ เช่น เกิดมากตายมากเพราะโรคภัยไข้เจ็บที่มีในธรรมชาติมนุษย์ตกอยู่ใต้อิทธิพลของความกลัวในปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ฉะนั้นในสมัยก่อนมนุษย์เต็มไปด้วยพิธีกรรมในช่วงชีวิตมากมาย เช่น พิธีกรรม

^{๕๕} ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริกิตต์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒๗.

^{๕๖} สุชาจันทรธรม, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๒.

^{๕๗} แสงจันทร์ทรงาม, ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๑.

^{๕๘} ชู.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๓๐/๔๐., ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๓๐/๗๒.

เกี่ยวกับการเกิด การทำอาชีพการงาน พิธีกรรมเกี่ยวกับสังคมชุมชน การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือแม้กระทั่งการตาย เป็นต้น การสร้างพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อปรับความกลัวในใจมนุษย์ให้เผชิญกับความน่าสะพรึงกลัวในธรรมชาติอันได้ แก่ความเปลี่ยนแปลงการแปรสภาพ และการสูญหายตายจากของมนุษย์^{๑๒}

๓) ความกลัวทำให้เกิดวิกฤตในสังคม ในสังคมปัจจุบันดูเหมือนความกลัว จะกลายเป็นโรคระบาดของสังคมไปแล้วเพราะบุคคลในสังคมมีความไม่มั่นคงทั้งทางสวัสดิภาพในสังคม เศรษฐกิจและการเมือง สถานการณ์เศรษฐกิจบ้านเมืองตกต่ำ ภาวะน้ำมันแพง สินค้าบางอย่างขาดแคลน ประชาชนในสังคมเกิดความกลัวจะไม่มีใช้จึงเกิดภาวะเก็บกักตุน อย่างเช่น ภาวะเก็บกักตุนน้ำตาลกักตุนข้าวสารและในปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงภาวะน้ำมันพืชขาดแคลน ประชาชน ต่างก็เก็บกักตุนไว้เพื่อใช้สอยเองลักษณะนี้ เมื่อขยายวงกว้างขึ้นทำให้เป็นภาวะวิกฤตของสังคมประเทศชาติได้

๔) ความกลัวทำให้เกิดความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เมื่อความกลัวเกิดขึ้นกับบุคคลแล้วผู้มีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่เข้มแข็งก็จะมีกำลังใจสามารถฝ่าฟันอุปสรรคไปได้ แต่หากบุคคลบางคนที่ขาดที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้วการที่จะเกิดภาวะลุ่มหลงอาจเกิดขึ้นได้ และนั่นเป็นสาเหตุทำให้ผู้คนหลงเชื่อไปตามกระแสความนิยมในสมัยนั้น ๆ เช่น นางกวัก ตะกรุดพระเครื่อง จตุคามรามเทพ ฯลฯ การที่หลงนับถือผีसाงเทวดา หลงเอาวัตถุมงคล เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรอง แทนที่จะยึดถือในหลักความจริงอย่างเป้นเหตุ เป้นผลเป้นเหตุมาจากความกลัวทั้งสิ้น

๕) ความกลัวทำให้เกิดโรคความกลัวไม่เพียงแต่จะทำลายขวัญ บั่นทอนกำลังใจ ทำให้จิตใจหวาดหวั่น หวั่นไหว ไม่เป้นสุขเท่านั้น ยังสามารถทำให้ร่างกายอ่อนแอทำให้เกิดโรค นิตยสารชีวิตรายงานวาทจากการศึกษาพบว่า เมื่อมีความกลัวสะสมสามารถทำให้เกิดโรคกระเพาะอาหาร เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หืดหอบ เป็นต้น

ความสำคัญของความกลัวที่กล่าวมาข้างต้นเป้นเพียงแง่มุมหนึ่งเท่านั้น เพราะ บุคคลมีความกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้นเพื่อป้องกันไม่ให้ความกลัวเกิดขึ้นกับตนเอง รวมทั้งแนวทางการแก้ไข ทั้งในแบบที่ เป้นเหตุเป้นผล และในแง่มุมของความลุ่มหลงมลายความเชื่อและศรัทธา

^{๑๒} นิตยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ, มานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐-๕๑.

๔. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความกลัว

ความกลัวเกิดจากปัจจัยหลายประการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์สถานการณ์ ในขณะนั้น ๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคล เพราะฉะนั้นความกลัวของแต่ละบุคคลจึงแตกต่างกันออกไป ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความกลัวก็จะไม่เหมือนกัน

พิทยา (นามแฝง) ได้ กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความกลัวว่า “ความกลัวมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น ๓ ประการคือ (๑) โดยการยั่วยุ (๒) โดยการจินตนาการ (๓) โดยนิสัยที่ได้รับการ เคยชินจากจิตใต้สำนึก”^{๑๓}

ข้อสังเกตดังกล่าวสอดคล้องกับหลักจิตวิทยาเบื้องต้นที่ระบุว่า สำหรับบางคนในการกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ เกิดจากการวางเงื่อนไข เช่น กลัวสุนัขหอนเพราะเคยได้ฟังหรือเรียนรู้มาว่าสุนัขหอนเมื่อเห็นผีปศาจ สำหรับบางคนเกิดขึ้นหลังจากที่ได้รับประสบการณ์ที่น่ากลัว และเกิดอันตรายจากสิ่งนั้นมาแล้วอย่างแทบเอาชีวิตไม่รอดในอดีต เช่นเคยตกจากที่สูงเลยทำให้กลัวที่สูง บางคนกลัวสิ่งต่าง ๆ โดยการเลียนแบบ หรือกลัวโดยการเรียนรู้จากบุคคลอื่น เช่น ลูกเลียนเอาแบบอย่างความกลัวอย่างพ่อแม่^{๑๔}

นอกจากนี้ไชย ณ พลได้ กล่าวไว้ในหนังสือการบริหารจิตใจถึงสาเหตุของความกลัวไว้ว่า บุคคลมักเกิดความกลัวด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้คือ

๑. ไม่รู้อะไร เป็นสัญชาตญาณประเภทหนึ่งของมนุษย์ที่จะกลัวในสิ่งที่ตนไม่รู้ เช่น ในยามค่ำคืน หากเดินไปในที่มืดก็จะเกิดอาการกลัว เพราะไม่รู้ว่าในที่มืดนั้นมีอะไรบางอย่าง เป็นทำนองเดียวกันกับคนที่กลัวผี

๒. ไม่จริงใจ ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลคนที่กลัวผู้อื่นคือผู้ที่ไม่จริงใจต่อคนอื่น คนประเภทนี้มักจะแสดงกริยาออกมากลบเกลื่อนความไม่จริงใจของตน เช่น การยก ยอเอาอกเอาใจ พิเศษ หรือหลอกล่อด้วยถ้อยคำ

๓. ตีดยึดการตีดยึดในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้บุคคลมีความกลัว หวาดระแวงกังวลว่าสิ่งนั้นจะเสื่อมเสีย หรือสูญหายไป เช่น คนที่ตีดยึดกับคนรัก ก็มักจะกลัวว่าคนรักจะไม่ เขาใจบ้างกลัวคนรักจะจากไปบางต่าง ๆ นานา

๔. ได้กระทำความผิดไว้ เมื่อบุคคลได้กระทำความผิดไว้ก็กลัวผลที่จะตามมาเกิด ความหวาดระแวงตลอดเวลา เป็นการทำลายความกล้าหาญอย่างยิ่ง^{๑๕} เมื่อใดมีความโลภ ความโกรธ ความหลงความอิจฉาริษยา ความหึงหวง ความวิตกกังวลความอาลัยอาวรณ์ความคับแค้นใจ เป็นต้น

^{๑๓}พิทยา (นามแฝง), ความกลัว ศัตรูตัวฉกาจของความมั่นใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พลอย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^{๑๔}เดโช เสวนานนท, จิตวิทยาทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๙๘.

^{๑๕}ไชย ณ พล, วิธีการบริหารใจ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือคุณธรรมมาธิปไตย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๙.

เหล่านี้ทางพระพุทธศาสนาจัดเป็นโรคทางใจ^{๑๖} โรคทางระบบประสาท หรือที่ในทางการแพทย์แผนปัจจุบัน เรียกว่า โรคจิตประสาท นั้นจัดเป็นโรคทางกาย^{๑๗} ความวิตกกังวลนี้ทำให้ต้องคอยดูรอบ ๆ ตัวอยู่บ่อย ๆ ไม่วาจะเป็นเวลากลางวันหรือกลางคืน ความกลัวแบบนี้เป็นปัญหาและมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของฉันทมาก^{๑๘} ความกลัวที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ย่อมมีปัจจัยที่ทำให้เกิดความกลัวแตกต่างกัน แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วเกิดจากปัจจัย ๒ ประการคือ

๑. ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดความกลัว ที่ปรากฏมาจากภายนอกตัว เราแล้วส่งผลกระทบต่อตัวเราโดยตรงทั้งด้านดีและด้านเสียคือ

(๑) ผลจากการกระทำที่เคยทำไว้ กลัวผลจากการกระทำที่ตนได้ทำไว้กลัวได้รับโทษในความผิดที่ตนก่อขึ้น หรือกลัวได้รับผลเสียหายจากการกระทำของตนเอง

(๒) การสูญเสียสิ่งที่รัก โดน การสูญเสียคนรักของรักทรัพย์สิน หน้าที่การงาน

(๓) การเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งเราจะพบว่าในแต่ละช่วงชีวิตของเราจะมีการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ เสมอความกลัวสถานะเหตุการณ์แต่ละครั้งก็จะเปลี่ยนไป เช่น การเข้าโรงเรียนครั้งแรกการย้ายโรงเรียน การสอบเข้าเรียน การเข้าทำงานครั้งแรก การย้ายที่อยู่ใหม่ บางครั้งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหันโดยไม่ได้คาดหมาย หรือเตรียมตัวไว้อ่อน

(๔) ภัยอันตรายต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมที่คุกคามชีวิตและทรัพย์สิน ภาวะที่ทำให้เกิดความกดดันบีบคั้นจิตใจอย่างรุนแรง ไม่วาจะเป็นภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือภัยธรรมชาติเช่น การอยู่ในถิ่นที่ไม่ปลอดภัยมีโจรผู้ร้ายชุกชุม ถูกข่มขู่ทำร้ายร่างกายอยู่ในสนามรถ บ้านกำลังถูกไฟไหม้ เป็นต้น

๒. ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายใน หมายถึง ความกลัวที่เกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มาจากตัวเราเป็นหลัก หรือเกิดขึ้นมาจากจิตใจความรู้สึกนึกคิด แล้วส่งผลทำให้เกิดความกลัว แสดงพฤติกรรมที่บงกชกวางผู้นั้นกำลังตกอยู่ในภาวะของความกลัวคือ

(๑) สาเหตุทางร่างกาย เนื่องจากร่างกายและจิตใจไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อส่วนใดชำรุดหรือเจ็บป่วยจะทำให้อีกส่วนชำรุดหรือเจ็บป่วยไปด้วยการที่สภาพร่างกายไม่แข็งแรง มีโรคประจำตัว เป็นผลให้เกิดความกลัวความวิตกกังวลได้

(๒) สาเหตุทางจิตใจ ยึดติดยึดมั่น จึงกลัวการสูญเสียขาดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้สึกวาทนเองไม่ เก่งพอไม่ดีพอไม่กล้าตัดสินใจ มีความวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลา การได้ประสบกับ

^{๑๖} สนิท ศรีสำแดง, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๗} Kennerley, Helen. **Overcoming Anxiety**, (London : Robinson Publishing LTD., 1997), p. 27.

^{๑๘} Mansell, Warren. **Coping With Fears and Phobias**, (England : Oneworld Publications, 2007), P.11.

เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตายบ่อยครั้งในการทำงาน ทำให้เกิดการรับรู้ชีวิตและความตาย เกิดการเปรียบเทียบชีวิตและความตาย และเข้าใจถึงชีวิตและความตายของมนุษย์ที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน^{๑๙}

สรุปได้ว่า แม้จะผานยุคสมัยที่คนทั้งหลายตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งเร้นลับ แต่ความเชื่อเหล่านั้นก็ยังไม่สูญหายไปจากวิถีชีวิตของมนุษย์จึงพยายามหาคำตอบที่อยู่เบื้องหลัง ปรากฏการณ์ทั้งหลายเหล่านั้น ทำให้ทราบว่าเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสิ่งนั้น ๆ เช่น พายุ ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม น้ำท่วม เป็นต้น เพราะเราไม่มีที่พึ่งจึงเกิดความกลัวขึ้นได้ง่าย เมื่อมองถึงปัจจัยของความกลัวมีอยู่ ๒ ประเภท คือ (๑) ปัจจัยภายนอก (๒) ปัจจัยภายใน ความกลัวที่เกิดจากการสูญเสียคนรัก หรือสิ่งของอันเป็นที่รักที่ชอบใจ ทำให้รู้สึกหว้าหวาดที่พึ่งเกิดความรู้สึกท้อแท้ขึ้นมาทันทีไม่กล้าตัดสินใจ ไม่กล้าทำอะไร เพราะรู้สึกกลัวไปหมดทุกอย่าง ความกลัวประเภทนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอก สวนความกลัวที่เริ่มก่อตัวมาจากภายในคือจิตใจแล้วค่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย เช่น คนที่มีประสบการณ์กับสิ่งที่ไม่ดีในอดีตกลายเป็นภาพฝังใจอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดความกลัวความหวาดระแวงอยู่เป็นประจำความกลัวชนิดนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน

๕. หลักพุทธธรรมสำหรับจัดการความกลัว

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวกับการจัดการกับความกลัวไว้มากมาย หลายที่ด้วยกันตามลำดับเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในที่นั้นๆ เพื่อให้พุทธบริษัทได้ถือปฏิบัติเป็นแบบในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับความกลัวที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และจักเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เพื่อให้ได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงขึ้นไป ผู้ศึกษาจะได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมที่มีความเหมาะสมในการจัดการกับความกลัว เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ตรงตามแนวคิดที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้

๑. หลักอริยสัจ ๔

อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของพระอริยบุคคล ผู้ใคร่เห็นอริยสัจด้วยญาณ ผู้นั้นก็จะกลายเป็นพระอริยบุคคล อาจกล่าวได้ว่าอริยสัจเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ย่อมประมวลลงไปให้อริยสัจ ๔ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธานุเจ้าก็เพราะได้ ตรัสรู้อริยสัจ ๔ แม้พระสาวกทั้งปวงที่ได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาก็เพราะรู้งแจ้งในอริยสัจ ๔ ด้วยญาณ^{๒๐} ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่มี

^{๑๙}โรจน์ ชัยพันธ์ “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรองค์กรสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษาบุคลากรในมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๓.

^{๒๐}แสง จันทร์งาม, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรบุคคลจำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓.

ความสำคัญในทางพระพุทธศาสนาแม่บุคคลผู้เกิดความกลัวก็สามารถนำหลักของอริยสัจ ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับความกลัว ทำให้เข้าถึงความจริงได้ และเข้าไปจัดการกับต้นเหตุของความกลัวที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องอริยสัจมี ๔ ประการ^{๒๑} คือ

(๑) ทุกข์คือปัญหาต่าง ๆ ของมนุษย์ในที่นี่ใหม่มองเรื่องความกลัวที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์เป็นเรื่องบีบคั้นชีวิตจิตใจ มีอยู่ทั่วไปแก่สัตว์และมนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นแก่ใครเมื่อใดก็เป็นจุดสนใจเป็นของเด่นชัดแก่ผู้นั้นเมื่อนั้น แดวาที่จริงมองกว้าง ๆ ชีวิตมีปัญหาและเป็นปัญหากันอยู่เรื่อย ๆ เป็นธรรมดา พระพุทธเจ้าแสดงอริยสัจ ๔ โดยตั้งต้นที่ทุกข์ก็ เป็นการสอนที่เริ่มจากปัญหา เริ่มจากสิ่งที่เห็นง่ายเข้าใจง่าย เริ่มจากเรื่องที่น่าสนใจ และโดยเฉพาะเป็นการสอนที่เกี่ยวข้องกับคน เมื่อพูดกับใครก็เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับคนนั้น เมื่อพูดเป็นกลาง ๆ ก็เกี่ยวข้องกับทุกคน

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องทุกข์มิใช่เพื่อให้เป็นทุกข์แต่เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดับทุกข์ เพราะทรงรู้อาทุกข์หรือ ปัญหานั้นเป็นสิ่งที่แก้ไขได้มิใช่เป็นของเที่ยงแท้แน่นอนจะต้องอยู่ตลอดไป ชีวิตนี้ที่ยังคับข้องก็เพราะมีทุกข์ ปัญหาคอยรบกวนอยู่ถ้าดับทุกข์แก้ปัญหาลแล้ว หรือได้สร้างความสามารถในการดับทุกข์แก้ปัญหาวพร้อมแล้ว ชีวิต ก็จะปลอดโปร่ง โล่งเบา พบสุขแท้แท้จริง แต่การดับทุกข์หรือแก้ปัญหานั้น มิใช่ทำได้ด้วยการหลบเลี่ยงปัญหาหรือปดตา ไม่มองทุกข์ตรงข้าม ต้องใช้วิธีรับรู้รู้หน้าเผชิญดูการรับรู้มิใช่หมายความว่าความว้าจะเข้าไปแบก ทุกข์ไว้ หรือจะให้หันเป็นทุกข์แต่เพื่อรู้เท่าทัน จะใดแก้ไขกำจัดมันได้การรู้เท่าทันนี้คือการทำหน้าที่ต่อทุกข์ใหญ่ถูกต้องได้แก่ปริยญา คือการกำหนดรู้อย่างนั้น จึงควรยอมรับความจริง เกี่ยวกับทุกข์ตามที่มันเป็นอย่างแล้วมองดูรู้จักชีวิตและโลกตามที่มันเป็นจริง

(๒) สมุทัย คือเหตุแห่งทุกข์หรือสาเหตุของปัญหาการดับทุกข์นั้นทำได้ด้วย การกำจัดสาเหตุของทุกข์เมื่อกำหนดได้แล้วว่าทุกข์หรือปัญหาของตนคืออะไร เป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน ก็สืบสาเหตุสาเหตุต่อไป เพื่อจะได้ออกห่าง ปหานะคือละและกำจัดเสียแต่ถึง อย่างไรแม้ เมื่อค้นหาสาเหตุคนก็มักหลีกเลี่ยงความจริงชอบมองออกไปข้างนอก หรือมองให้ ไกลตัวจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงมักมองหาตัวการข้างนอกที่จะขัดท้อโทษให้ หรือถ้าเกี่ยวกับตนเองก็ให้ เป็นเรื่องที่ห่างไกลออกไป จนรู้สึกว้าพ้นจากความรับผิดชอบของตน สิ่งที่มีถูกขัดท้อโทษให้เป็นสาเหตุนั้นปรากฏออกมาเป็นหลาย ๆ เรื่อง เช่น เรื่องกรรมเก่า พระเป็นเจ้า หรือโชคความ เป็นตน ซึ่งเป็นการขัดตอกแหว่งเหตุปัจจุ

แต่ถ้ามองให้ลึกลงไปถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ก็ได้แก้ต้นเหตุความทะยานอยาก ที่ทำให้วางใจปฏิบัติตน แสดงออกสัมพันธ์และกระทำต่อชีวิตและโลกอย่างไม่ถูกต้องอย่าง ไม่เป็นไปด้วยความรู้ตามเป็นจริง แต่เป็นไปด้วยความยินดีร้าย ตลอดจนกิเลสปกป้องตัวตนทั้งหลาย เช่น ความกลัวความริษยาความหวาดระแวง เป็นต้น ที่สืบเนื่องมาจากตัณหา คือที่มาแห่งปัญหาความทุกข์ของมนุษย์ตัณหา มี ๓ อย่าง คือ (๑) กามตัณหา ความทะเยอทะยานอยากในกาม อยากได้อะไรเป็นอยากเสพส่วยอารมณ์ที่น่าปรารถนา (๒) ภวตัณหาความทะเยอทะยานอยากในภพ ได้แก่

^{๒๑}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕/๑๔-๑๕., วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑-๒๒.

อยากเปนอนาคตอยู่อย่างนั้นตลอดไป อยากมีชีวิตนิรันดร (๓) วิภวตัณหาความทะเยอทะยานอยาก
สิ้นภพ ใต้แก ปรารถนาภาวะสิ้นสูญ ไม่อยากมีอยากเปนอนาคตต่อไป และลึกลงไปกว่านั้น พระพุทธ
องค์แสดงกระบวนการแห่งปฏิจจนุปบาทอันมีวิชาเป็นมูลของต้นหาวาเป็นที่ไหลมาแห่งปัญหา
คือความทุกข์

(๓) นิโรธ คือความดับทุกข์หรือภาวะหมดปัญหา เมื่อใดกล่าวถึงทุกข์หรือ ปัญหาพร้อม
ทั้งสาเหตุอัน เป็นเรื่องร้ายไม่ว่าพึงพอใจแล้ว พระพุทธองค์ทรงขโมยดวงใจของเวไนยชนให้เกิด
ความเบาใจ และให้ความหวังขึ้นมาด้วยการตรัสอริยสัจข้อที่ ๓ คือ นิโรธเป็นการแสดงให้เห็นว่า
ทุกข์ที่บีบคั้นนั้นดับได้ปัญหาที่กีดคั้นนั้นแก้ไขได้ ทางออกที่นาพึงพอใจมีอยู่ เพราะสาเหตุแห่งปัญหา
หรือความทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่กำจัดหรือทำให้หมดสิ้นไปได้ ทุกข์ หรือปัญหาตั้งอยู่ได้ด้วยอาศัยเหตุ
เมื่อกำจัดเหตุแล้ว ทุกข์ที่เป็นผลก็พลอยดับสิ้นไปด้วย เมื่อทุกข์ดับไปปัญหาหมดไป ก็มีภาวะหมดป
ัญหา หรือภาวะไรทุกข์ปรากฏขึ้นมา อย่างเป็นไปเอง นิโรธอริยสัจจึงตามมาเป็นลำดับที่ ๓ ทั้งโดย
ความเป็นตามธรรมดาของกระบวนการธรรม และทั้งโดยความเหมาะสมแห่งกลวิธีการสอนที่ชวนสนใจ
ชวยให้เข้าใจและ ได้ผลดี

(๔) มรรคคือทางดับทุกข์หรือวิธีปฏิบัติเพื่อกำจัดสาเหตุแห่งปัญหา เมื่อรู้ทั้งปัญหา ทั้ง
สาเหตุแห่งปัญหา ทั้งจุดหมายที่เป็นภาวะหมดสิ้นปัญหาก็กพร้อมแล้วที่จะต้องลงมือปฏิบัติโดยเฉพาะ
แง่สัมพันธโกลชิดโดยตรงคือเมื่อรู้จุดหมายที่จะต้องไปให้ถึงว่าเป็นไปได้ และคืออะไรแล้วการปฏิบัติ
เพื่อบรรลุจุดหมายนั้น จึงจะพลอยเป็นไปได้ด้วยถ้าไม่ว่าจุดหมายคืออะไร จะไปไหน ก็ไม่ว่าจะ
ปฏิบัติหรือเดินทางใด อย่างไร ดังนั้น วัโดยความสัมพันธ์ระหว่างข้อธรรมด้วยกัน มรรคยอมสมควร
จัดเข้าเป็นลำดับสุดท้ายในอริยสัจทั้ง ๔ ประการ^{๒๒}

อริยสัจ ๔ มีการจัดลำดับไว้เป็นอย่างดีตามหลักของเหตุผลและตามสมควรจะเป็น
พระพุทธเจ้าทรงยกเอาทุกข์ขึ้นมาไว้เป็นอันดับหนึ่ง เพราะทุกข์เป็นสวนผลเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่
ในชีวิตทุกคนที่มีความสนใจยอมสามารถจะรู้เห็นได้ตลอดเวลา เมื่อทรงยกเอาผลคือ ทุกข์ขึ้นเป็นอัน
ดับหนึ่งแล้วก็สาวไปยังเหตุของความสุขคือสมุทัยหรือต้นหาคั้งพระองค์ ตรัสถึงทุกข์และเหตุแห่ง
ทุกข์แล้วก็ทรงยกเอานิโรธคือความดับทุกข์ขึ้นแสดงเป็นอันดับสาม เพื่อให้มั่นใจแก่พุทธบริษัทว่า
ทุกข์พร้อมทั้งเหตุเป็นสิ่งที่ดับได้จริง สุดท้ายทรงแสดงเหตุแห่งความดับทุกข์คือมรรคไว้อย่าง
เหมาะสม ผู้ใดปฏิบัติตามผู้นั้นยอมจะสามารถดับทุกข์ได้จริง

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด สามารถจะรวมลงในอริยสัจ ๔ นี้ได้ และ อาจจะใช่
อริยสัจ ๔ เป็นเครื่องตัดสินได้ว่า ธรรมใดเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือไม่ว่ธรรมใดที่เป็นไป
เพื่อการเห็นทุกข์เพื่อการละต้นหาคั้ง เพื่อทำนิโรธให้แจ้งและเพื่อยังมรรคให้เกิดมีธรรมนั้นแม้จะไม่มี
ระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ก็อาจถือได้ว่าเข้ากันได้กับหลักคำสั่งสอนของพระพุทธ
องค์ อริยสัจ ๔ มีความสำคัญมากจะเห็นได้ จากการศึกษาที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาเสมอ ๆ คือ

^{๒๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๙๑๐.

หลังจากฟอกจิตของสาวก หรือผู้ฟังให้สะอาดพอสมควร ด้วยอนุပ္พพิททาแล้วก็จะทรงไขอริยสังขปนน้ำสุดท้าย ซึ่งปรากฏว่าได ผลทุกครั้ง^{๒๓} นอกจากนั้น อริยสังข ๔ ยังเป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง ที่เรียกว่าสามุกังสิกัธธรรมเทศนา หมายถึง พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเห็นด้วยสัมมัญญาญาณ ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือมิได้รับคำแนะนำจากผู้อื่น ทรงตรัสรู้ลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก^{๒๔}

การประยุกต์หลักอริยสังข ๔ เพื่อใช้ในการจัดการความกล้วนั้น เป็นการนำเราเข้าไปสู่ความจริงแท้ของชีวิต และสรรพสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลก เพราะอริยสังข ๔ เป็นเรื่องของเหตุและผล อริยสังขสวนเหตุคือสมุทัยและมรรคอริยสังขสวนผลคือทุกข์และนิโรธ การทำความเข้าใจชีวิตก็ต้องมองให้เห็นเหตุและผล แม้กระทั่งสังขารทั้งหลาย หรือธรรมทั้งหลายก็ย่อมมีเหตุและผลอยู่ในตัวทุกขก็เหมือนความกล้ว สมุทัยเหมือนเหตุแห่งความกล้ว นิโรธเหมือนธรรมอันปราศจากความกล้ว หรือสถานะที่ไม่มีความกล้ว มรรคเหมือน อุบายเครื่องพ้นจากความกล้ว

ทุกข์คืออุปสรรคปัญหา ปัญหาที่เกิดจากความกล้วความขลาดความหวาดวิตก ตื่น ตกใจ เมื่อต้องเผชิญกับอันตราย หรือความเจ็บปวดความสะดุ้งแห่งจิต อาการขนพองสยอง เกล่า รวมทั้งความกล้วบางสิ่งบางอย่างที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจ แต่ก็ยังทำสิ่งนั้นอยู่ด้วยความระมัดระวัง เช่น เคยขับรถแล้วประสบอุบัติเหตุทำให้เกิดความรู้สึกกลัว ทำให้ ระมัดระวังมากขึ้น แต่ก็ยังขับรถต่อไปได้ แต่กลัวกลัวแล้วไม่กล้าขับรถอีกเลย หรือพยายามหลีกเลี่ยงไม่ขับรถอีก ต่อไป เหล่านี้คือสภาพของความกล้วที่ทำให้เกิดทุกข์

สมุทัยคือสาเหตุที่ทำให้ เกิดความกล้วความกล้วเป็นเรื่องปกติของมนุษย์แต่ละคนย่อมมีความกล้วที่แตกต่างกันออกไป มากบ้าง น้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของแต่ละคน ความไม่รู้วิชาคือสาเหตุของความกล้วความกล้วทำให้ คนเราเกิดขึ้นมา หรือคนเราเกิดมาเพราะความไม่รู้เพราะอวิชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมี^{๒๕} ความกล้วทำให้คนเราเวียนวายตาย เกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่มีที่สิ้นสุด เพราะยังมีกิเลสจึงเป็นเหตุให้สร้างกรรมและเสวยวิบากเป็นลำดับ ต่อไป ความกล้วเป็นกิเลสชนิดหนึ่งที่ปิดกั้นจิตเราไม่ใ้ก้าวเข้าสู่ความดีจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีไปจากภพชาติทั้งหลายได้ หรือถ้าจะกล่าวโดยรากเหงาแห่งอกุศลทั้งหลายความกล้ว เกิดมาจากโลภะคือความอยากได้โทสะคือความคิดประทุษร้ายโมหะคือความหลง^{๒๖}

นิโรธคือสถานะที่ไม่มีความกล้วจิตปราศจากความหวาดวิตกไม่สะดุ้ง ไม่นั่นไหวต่อสิ่งใด ๆ ที่มากระทบทั้งที่เกิดจากอารมณ์ภายนอกและอารมณ์ภายใน ความจิตใจเป็นสภาพกล้าแกร่งอาจหาญ กล้าที่จะเผชิญหน้ากับสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายทั้งปวง ไม่มีความประหวั่นพรั่นพรึงทั้งต่อคนและสัตว์

^{๒๓} วุฑฒิน อินทสระ, อริยสังข ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมธิตราย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

^{๒๔} วิ.อ. ๓/๒๕๓/๑๘๑.

^{๒๕} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑/๑., วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๒.

^{๒๖} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๓., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๕.

หรือแม้กระทั่งสภาพธรรมอันน่าสะพรึงกลัว เป็นจิตที่มีความสงบเย็น เพราะดับความกระวนกระวายความกลัวทั้งหลายได้สนิทโดยไม่กำเริบขึ้นมาอีก

มรรคคืออุบายเป็นเครื่องพ้นจากความกลัว วิธีการที่จะนำมาใช้ในการจัดการความกลัวจะต้องมีความเหมาะสมทั้งหลักการและวิธีการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีมีประสิทธิผลเป็นที่พึงพอใจและที่สำคัญจะต้องประกอบ ด้วยความชอบธรรม จึงจะทำให้การจัดการความกลัวดำเนินไปสุเปาหมายที่ได้ตั้งใจไว้ เพื่อชีวิตที่ดีงามตามแบบอย่างกัลยาณบุุคคล และอริยบุคคล ซึ่งจะได้อธิบายขยายความต่อไปข้างหน้า

๒. หลักอริยมรรคมีองค์ ๘

ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์คือ ทางสายกลางที่ไม่ติง และไม่หยอนจนเกินไป มรรค มีองค์ ๘ นี้คือไตรสิกขา สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ ๒ ขอนี้เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ๓ ขอนี้ เป็นศีล สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ ๓ ขอนี้เป็นสมาธิ มรรคมีองค์ ๘ ในไตรสิกขานี้ข้อปฏิบัติเพื่ออบรมกายวาจาและใจ เพื่อพัฒนา ให้เกิดปัญญาขั้นขึ้นไปจนถึงที่สุดเป็นอริยะบุคคลได้ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการดังนี้^{๒๗}

๑) สัมมาทิฐิคือความเห็นชอบ สัมมาทิฐิที่เป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ หมายถึง มีความเห็นถูกทำนองคลองธรรม เห็นตามความเป็นจริง เป็นความเห็นที่เกิดจากโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วยปัญญา มีลักษณะ ๔ ประการคือ ๑) เห็นทุกข์ ๒) เห็นสมุทัย ๓) เห็นนิโรธ ๔) เห็นมรรค นอกจากนี้ สัมมาทิฐิที่เป็นมโนสุจริต ๑๐ อย่าง^{๒๘} ได้แก่

๑. เห็นว่าการให้ทานมีผลจริงการให้ในระดับนี้เป็นการแบ่งปัน
๒. การบวสรวงมีผลจริง การให้ในระดับนี้เป็นการสงเคราะห์กันมีผล
๓. การเคารพบูชาผู้มีผลจริง การยกย่องบูชาบุคคลที่ควรบูชาผู้มีผลจริง
๔. ผลวิบากของกรรมดีกรรมชั่ว มีผลจริง
๕. คุณของมารดามีจริง มารดามีพระคุณอย่างยิ่ง บุตรควรตั้งใจตอบแทน พระคุณทานอย่างเต็มที่
๖. คุณของบิดามีจริง บิดา มีพระคุณอย่างยิ่ง บุตรควรตั้งใจตอบแทนพระคุณทานอย่างเต็มที่
๗. โลกนี้มี โลกนี้มีคุณอย่างยิ่ง เหมาะสำหรับใช้สร้างบารมี
๘. โลกหนามี โลกหนามีจริง ตายแล้วไม่สูญ ความเป็นไปของโลกหน้าเป็นผลมาจากโลกนี้
๙. พวกโอปปาติกะ ผุดขึ้นเกิดมีสัตว์ที่ผุดขึ้นเกิดแล้วโตพันธุ์ที่มีจริงอาทิ เช่น ในภูมิทุกคติได้ แก่สัตว์นรกเปรต อสุรกายในภูมิสุคติได้ แก่ เทวดา พรหม อรูปพรหม

^{๒๗}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓., วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

^{๒๘}ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๔๑/๓๙๑-๓๙๒., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๗-๔๗๘.

๑๐. สมณพราหมณ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบบรรลุมรรคผล นิพพาน รุ่งแจ้ง เห็นจริงด้วยตนเองแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตามมีจริง

๒) สัมมาสังกัปปะคือความดำริชอบ นึกคิดในทางที่ถูกต้องมี ๓ ประการได้ แก่

๑. เนกขัมมสังกัปปะ คือ ความดำริชอบที่จะออกจากกามคุณทั้ง ๕ อัน ได้แก่ความพอใจในรูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัส

๒. อภัยบาทสังกัปปะ คือ ความดำริชอบที่จะพ้นจากโทสะ หรือความพยาบาท เปนความดำริไปในทางไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

๓. อวิหิงสาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบที่จะพ้นจากการเบียดเบียน เนกขัมมสังกัปปะ ตรงข้ามกับกามวิตก ประหามโลภะได้ส่วนอวิหิงสาสังกัปปะ ตรงข้ามกับ วิหิงสาวิตกประหามโทสะ ใด เช่นเดียวกัน

๓) สัมมาวาจาคือการเจรจาชอบ การพูดสนทนาในสิ่งที่สร้างสรรค์เว้นจากวจีทุจริต ๔ ได้แก่การไม่พูดเท็จการไม่พูดสอเสียดการไม่พูดคำหยาบ และการไม่พูดเพ้อเจ้อ

๔) สัมมากรรมันตะ คือ การกระทำชอบ การประพฤติที่ดีงาม การเว้นจากกายทุจริตทั้ง ๓ ได้แก่ การไม่ ฆ่าสัตว์การไม่ลักขโมยและการไม่ประพฤติผิดในกาม

๕) สัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีวิตชอบ เป็นการเว้นจากอาชีพที่เนื่องด้วยกายทุจริตทั้ง ๓ และวจีทุจริตทั้ง ๔ เช่น การโกงเขากการหลอกลวงการค้ามนุษย์การค้าชีวิตเพื่อการฆ่าการค้ายาเสพติดการค้าสุราหรือสิ่งมีนเมาการค้ายาพิษ เป็นต้น

๖) สัมมาวายามะคือความเพียรชอบ ความเพียรชอบในสัมมัตตปธาน ๔ ได้แก่ ๑. ความเพียรเพื่อสำรวมอินทริยทางตา หูจมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้อกุศลใหม่เกิดขึ้นในสันดานของตนต่อไปอีก ๒. ความเพียรเพื่อละอกุศล เช่น กามวิตก พยาบาทวิตกและวิหิงสาวิตก รวมทั้งอกุศลทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานของตนให้หมดไป ๓. ความเพียรเพื่อให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เช่น สัมโพชฌนค เปนต้น ที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นในสันดานของตน ๔. ความเพียรให้อกุศลที่เกิดขึ้นแล้วตั้งมั่นไม่สูญหายไป และให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๗) สัมมาสติคือ ความระลึกชอบ การมีสติระลึกอยู่เปนนิจ ไม่ปล่อยให้เกิดการผลั้งผลอ เป็นการตั้งสติไว้ที่ อารมณทั้ง ๔ คือกายเวทนาจิต และธรรม ๑. กายานุปสนาสติปฏฐาน คือการเอาสติเขาไปตั้งกำหนดตามดูกาย ๒. เวทนานุปสนาสติปฏฐาน คือการเอาสติไปตั้งกำหนดตามดูเวทนา ๓. จิตตานุปสนาสติปฏฐาน คือการเอาสติไปตั้งกำหนดตามดูจิต ๔. ธรรมมานุปสนาสติปฏฐาน คือการเอาสติไปตั้งกำหนดตามดูธรรม คืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิต

๘) สัมมาสมาธิคือ ความตั้งจิตมั่นชอบ เป็นการปฏิบัติเพื่อให้จิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง สมาธิมี ๓ ระดับ คือขณิกสมาธิอุปัจารสมาธิและอัปปนาสมาธิดังได้กล่าวมาแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ เปนทางแห่งการพัฒนาชีวิตอันถูกต้อง โดยเฉพาะชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความกลัว ความหวาดวิตกเพราะเปนทางสายกลางระหว่างกายกับจิต มิได้ เอนเอียงไปทางจิตจนสุดโต่ง ไม่เอนเอียงไปทางกายอย่างสุดโต่ง แต่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกายกับจิตเท่า ๆ กัน เมื่อมีความถูกต้องก็ถูกต้องเหมือน ๆ กัน จึงก่อให้เกิดความสมดุล ระหว่างกายกับจิตอันเรียกได้วามัชฌิมาปฏิปทาและที่

สำคัญอย่างยิ่งก็คืออริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นองค์ประกอบที่เกื้อกูลกันมีพัฒนาการพร้อม ๆ กัน ภายใต้การนำของสัมมาทิฐิคือการมองเห็นความจริงอย่างถูกต้องในทุกขั้นตอน องค์มรรคทุกองค์ล้วนมีสัมมาทิฐิเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น^{๒๙} หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้บาง ท่านเข้าใจว่าต้องทำไปทีละข้อ ๆ สัมมาทิฐิเสร็จ แล้วสัมมาสังกัปปะ สัมมาสังกัปปะเสร็จแล้วก็ทำสัมมาวาจา ต่อไปเป็น ความเข้าใจที่ผิดอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่อริยมรรค ๘ ข้อไม่ใช่ทาง ๘ ทางไม่ใช่ทาง ๘ สายเป็นทางสายเดียว แต่มององค์ประกอบ ๘ เมื่อมององค์ประกอบ ๘ ก็แสดงว่าต้องทำด้วยกัน^{๓๐} เปรียบเหมือนจะทำอาหารสักอย่างหนึ่ง เช่น แกง หรือต้ม เป็นต้น เครื่องปรุงอาจจะมีตั้ง ๑๐ อย่างก็ต้องใส่ให้ครบทั้ง ๑๐ อย่างถ้าใส่ไม่ครบก็ไม่สำเร็จ เพราะอาหารจะไม่สำเร็จด้วยเครื่องปรุงเพียงอย่างเดียวอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีครบทั้ง ๑๐ อย่าง มารวมกัน เขาจึงจะออกมาเป็นแกงหรือต้มที่มีรสชาติดี

การประยุกต์ใช้หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ มาใช้ในการจัดการความกลัวนี้ผู้เขียนมอง วาการที่คนเราแสวงหาวิธีการจัดการความกลัวก็เพื่อมุ่งหวังผลใน ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ และระดับโลกุตระคือการมุ่งหวังความเปนอยู่ที่สุขสบาย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนและ ผู้อื่นและการมุ่งหวังความหลุดพ้นจากทุกขในภพนี้ไม่ปรารถนามาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

๖. สรุป

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้ เราเข้าใจความกลัวที่เกิดขึ้นได้มาก และมีวิธีการที่ จะจัดการได้อย่างเหมาะสม หลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรคเป็นกระบวนการสอนให้รู้ให้เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อจะได้แสวงหาเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นมาเมื่อทราบถึงที่มาสาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นแล้ว พึงแสวงหาหนทางหาวิธีการที่จะมาจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้น มรรควิธีที่จะจัดการกับความกลัวได้อาจอาศัยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิสัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมาสัมมัชฌิมะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติสัมมาสมาธิทุกอย่างที่แสดงออกล้วนเป็นความชอบทั้งนั้น ไม่วาจะทำได้และพูดด้วยกายวาจาและใจยอมเป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาคือความกลัวการจัดการความ กลัวต้องมีกรอบมีวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้องแม่นยำใจต้องมั่นคงเด็ดเดี่ยวในการที่จะแก้ปัญหาแม้ จะมีอุปสรรคปัญหาที่ถ่วงอ้อมแพ้ถ้อเป็นบททดสอบความแน่วแน่มั่นใจ เมื่อจัดการกับความกลัวที่ปกคลุมชีวิต ทำชีวิตใหม่มีตนนอนนธการได้เด็ดขาดแล้ว เมื่อนั้นแสงสว่างคือปัญญาอมสงแสงมาเพื่อโลกความมืดมนให้พ้นออกไปจากชีวิตการจัดการกับความกลัวก็คือมรรควิธีที่ดำเนินไปด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา ทำให้เกิดความกล้า ไม่วาดหวังครั้นคร้ามต่อภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมุ่งเจริญกุศลธรรมในยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพื่อได้การบรรลุผลต่อไป

^{๒๙}ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พุทธปัญญากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๖๙.

^{๓๐}เสฐียรพงษ์วรรณปก, มัชฌิมาปฏิบัติ : สายกลางสองมิติ, (กรุงเทพมหานคร : พี.อาร์. คัลเลอร์พริ้นท์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

- ไชย ณ พล. **วิธีการบริหารใจ**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือคุณคาธรรมาธิปไตย, ๒๕๔๐.
- ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พุทธปัญญากับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๓๘.
- เดโช เสวนานนท. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙.
- นียบพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยา สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พิทยา (นามแฝง). **ความกลัว ศัตรูตัวฉกาจของความมั่นใจ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พลอย, ๒๕๔๐.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระอัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์จำกัด, ๒๕๔๖.
- วศิน อินทสระ. **อริยสัจ ๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตาธรรมา, ๒๕๔๘.
- ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๐.
- สนิท ศรีสำแดง. **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๕).
- สุชาจันทรธม. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.
- เสฐียรพงษ์วรรณปก. **มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ**. กรุงเทพมหานคร : พี.อาร์. คัลเลอร์พริ้นท์, ๒๕๔๗.
- แสง จันทรงาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๔.
- แสง จันทรงาม. **ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔.
- #### (๒) วิทยานิพนธ์ :
- โรชนี ชัยพันธ์ “การรับรู้ชีวิตและความตายของบุคลากรองค์การสาธารณสุขประโยชน์ : กรณีศึกษาบุคลากรในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๑๓๘ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๗

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Kennerley, Helen. **Overcoming Anxiety**. London : Robinson Publishing LTD., 1997.

Mansell, Warren. **Coping With Fears and Phobias**. England : Oneworld Publications, 2007.

พรหมวิหาร : ธรรมแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งของสังคมไทย
The Sublime State of Mind : Way as the Conflicts Solution
in Thai Society

พระครูวิชิตกัจจาววัฒน์ (จันทโชโต)*

บทคัดย่อ

บ้านเมืองไทยเกิดความขัดแย้งมากมายภายในสังคม เนื่องจากปัจจัยหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อให้ความขัดแย้งนั้น เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งที่สร้างเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่จบสิ้นนั้นมาจากมนุษย์มนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ในการทำให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคม หลักธรรมที่จะสามารถสลายความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีของคนในสังคม คือ หลักพรหมวิหารธรรม ควรนำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขความขัดแย้ง เพราะหลักพรหมวิหารธรรม มีเนื้อหาครอบคลุม ทั้งด้านการกระทำทางกาย วาจา และใจ อันนำมาสู่การแก้ไขปัญหา

คำสำคัญ : พรหมวิหาร, ความขัดแย้ง, การแก้ไขความขัดแย้ง

Abstract

Thailand has many conflicts within the society due to many factors that increasing more conflicts. Especially, the conflict has increased continuously because of humans as the key factor. The principle of Dhamma about the conflicts solution and create the harmony of humans in the society is the Sublime State of Mind. Therefore, should take this way to solve the conflict problem because the Sublime State of Mind has all contents covering the bodily action, verbal action and mental action to solve the problem.

Keywords : The Sublime State of Mind, Conflict, Conflict Solution

๑. บทนำ

พรหมวิหาร ๔ ว่าเป็น ธรรมของคนมีคุณแก่สังคม สมาชิกที่ดีของสังคม พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญและน่าสนใจ นอกจากนี้พรหมวิหาร ๔ ยังเป็นหมวดธรรมซึ่งรู้จักกันแพร่หลายในสังคมว่าคือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔ ประการ ได้แก่เมตตา คือ ความรัก กรุณา คือ ความสงสาร มุทิตา คือ ความเบิกบาน พลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข อุเบกขา คือ ความวางเฉยมีใจเป็นกลาง ในขณะที่พุทธศาสนิกชนบางส่วน ยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหมวดธรรมดังกล่าวอีกหลายประการ เช่น ไม่เข้าใจว่าพรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมประจำใจเป็นคุณภาพจิตหรืออยู่ในระดับความคิด เนื่องในสัมมา

* เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

สั่งกัปะ การฝึกอบรมพรหมวิหาร ๔ จึงรวมอยู่ในหมวดสมาธิหรืออภิจิตสิกขา ถ้าจะใช้พรหมวิหาร ๔ เช่น เมตตา กัปะการแสดงออกภายนอก ก็ต้องเอาเมตตาขึ้นไปประกอบการกระทำ คือ กายกรรม ประกอบด้วยเมตตา วจกรรมประกอบด้วยเมตตา เป็นต้น เพราะว่าลำพังเมตตายังไม่เป็นการกระทำ ขึ้นปฏิบัติการทางสังคัมโดยตัวของมันเอง^๑

๒. สาเหตุของความขัดแย้ง

สาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น จะมีทั้งเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก สำหรับเหตุปัจจัยภายนอกจะมุ่งเน้นไปที่ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม อำนาจ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้แสดงออกมา ในขณะที่เหตุปัจจัยภายในนั้น ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนั่น คือ สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นอุปสรรคตัวสำคัญต่อการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

๑) ความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน ในแนวคิดทางตะวันตก สาเหตุของความขัดแย้งนั้น เกิดจากสันดานมนุษย์และสัตว์ในทุกสังคัม โดยอธิบายว่า^๒ ความขัดแย้งของมนุษย์ มีพื้นฐานเกิดจากสัญชาตญาณความก้าวร้าว ความขัดแย้งและการต่อสู้ เป็นกระบวนการทดแทนหรือชดเชย สิ่งที่เป็นสัญชาตญาณก้าวร้าวทำลายล้างมนุษย์ โดยผ่านทางความขัดแย้งหรือการแข่งขันทันนั้น

๒) ความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายนอก แคทเทอร์รีน มอร์ริส (Catherine Morris)^๓ ได้ วิเคราะห์ขั้นตอนอันเป็นที่มาของความขัดแย้ง จากประเภทของความขัดแย้ง ด้านในที่ขณะปัจจุบัน ซึ่งเน้นไปยังความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ซึ่งผู้ศึกษาขออธิบายขยายความดังนี้

(๑) ข้อมูลเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

เป็นที่ยอมรับว่า ในหลายสถานการณ์ที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงนั้นมักมีฐานมาจากการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ระบบการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์นี้มีความคล่องตัวและทันสมัยเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก แต่ถึงกระนั้น ความทันสมัยหรือความคล่องตัวอาจจะเป็นจุดอ่อนได้เช่นเดียวกัน ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^๔ ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาที่จะเกิดขึ้นก็คือ การขาดวิจรรณญาณในการกลั่นกรอง เพราะการที่ข้อมูลมีมากมาย ซึ่งสามารถแสวงหาได้จากสื่อสิ่งพิมพ์

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕๖.

^๒พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๔๓.

^๓แคทเทอร์รีน มอร์ริส, *การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ*, แปลและเรียบเรียงโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙-๒๒.

^๔วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*, หน้า ๒๓.

หรืออินเทอร์เน็ต ถ้าขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ หรือขาดการแยกแยะ วิเคราะห์ และสังเคราะห์แล้ว ทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน

(๒) ผลประโยชน์และความต้องการเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Interest Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่

ศ.ดร.เทียนฉาย กिरะนันท์ ให้มุมมองว่า^๕ ความต้องการด้านเศรษฐกิจ และสังคมเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม สิ่งที่น่ามายืนยันข้อสมมติฐานก็คือ ดัชนีชี้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจได้แก่ รายได้ สิทธิพลเมือง และการมีงานทำ เป็นต้น ส่วนตัวแปรตัว ความต้องการด้านสังคมก็คือ ระดับการศึกษา ความทันสมัย และฐานะทางสังคม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนในสังคมเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน ในขณะที่ ร.ศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^๖ วิเคราะห์คล้ายกันว่า ตัวแปรในด้านสังคม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การดำรงชีพทำให้เกิดความขัดแย้งด้านชนชั้น และช่วงชิงทรัพยากรในระดับต่าง ๆ

(๓) ความสัมพันธ์เป็นที่มาของความขัดแย้ง (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน และการคาดหวังที่ต่างกัน

เวย์น อี. เบเกอร์ (Wayn E. Baker) ให้มุมมองว่า สัมพันธภาพเป็นความจำเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะมนุษย์ยังเป็นสัตว์สังคมไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวได้ ในขณะเดียวกันนั้น สัมพันธภาพ หรือความสัมพันธ์ที่ไม่ลงตัวจาก การตัดสินใจและความคาดหวังที่ต่างกัน ก็จะนำมาซึ่ง ปัญหาความขัดแย้ง เช่น พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูก ก็ซื้อของเล่นให้เล่นไปเพื่อทดแทนความสัมพันธ์ หรือ ทดแทนเวลาที่จะมีให้กับลูกเป็นความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ แต่ลูกคาดหวังเวลาที่พ่อแม่จะมาใกล้ชิด พาไปเที่ยวพูดคุยเล่นด้วย และเมื่อความคาดหวังที่ไม่ตรงกันระหว่างพ่อแม่ลูก ปัญหาความขัดแย้งก็จะปรากฏขึ้นในปัญหาระดับประเทศ หรือนโยบายสาธารณะก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดปัญหาแล้วไม่ได้รับการดูแล ทำให้ประชาชนมองว่า นโยบายต่างๆ เป็นการทำให้หาเสียง เพื่อหวังคะแนน เป็นการมุ่งเชิงธุรกิจ ไม่ได้มุ่งความสัมพันธ์ระยะยาว จึงนำไปสู่ความขัดแย้งได้เช่นกัน^๗

(๔) โครงสร้างเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิม ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความ ยุติธรรม

^๕ ข้อมูลและตัวเลขเพิ่มเติมใน เทียนฉาย กिरะนันท์, “อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสังคม”, ใน สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง, วลัย อรุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๙๙-๑๐๗.

^๖ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, หน้า ๖- ๗.

^๗ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๗๘-๘๔.

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) และซี โรธ มิลล์ (C. Wright Mills)^๙ ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้นโดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมซึ่งโครงสร้างสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งขัดแย้งกันในผลประโยชน์ของชนชั้น เนื่องจากความสำนึกของชนชั้นที่ก่อตัวขึ้นมากลายเป็นความขัดแย้ง ได้ทำการจำแนกตัวแปรพื้นฐานของการขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลพวงจากสังคมทุนนิยมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการกดขี่และการขัดแย้งทางสังคม ซึ่งผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้มี เลนิน (Lenin) และเหมาเจ๋อตุง(Mao Tse-Tung) เป็นต้น

ฉันทนา บรรพศิริโชติ ได้นำเสนอหลักการไม่สมมาตร (Asymmetric Conflict) ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างคู่ที่ไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจ ประเด็นนี้ ปีเตอร์ ที.โคลแมน (Peter T. Coleman) ได้ตระหนักเช่นเดียวกัน ว่า^{๑๐} โดยปกติทั่วไปเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วทำให้การเจรจามีปัญหาขึ้น ก็เพราะว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจ มักจะใช้ “อำนาจเหนือ” (Power Over) กับผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า จนทำให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก แต่สิ่งสำคัญที่เขาพยายามจะนำเสนออีกคือ “อำนาจร่วม” (Power with) อันเป็นกระบวนการในการใช้การมีส่วนร่วม หรือสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการต่าง ๆ

(๕) ค่านิยมเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน

โทรสเทน เซลลิน (Throesten Sellin) ให้มุมมองว่า^{๑๑} รูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของประชากรแต่ละกลุ่มในสังคมทำให้เกิดความขัดแย้ง โดยชี้ให้เห็นว่า สังคมดั้งเดิมมักจะไม่มีความขัดแย้งเนื่องจากไม่มีประชากรมาจากหลากหลายเผ่าพันธุ์ แต่เมื่อสังคมมีขนาดใหญ่มากยิ่งขึ้นย่อมประกอบไปด้วยประชากรที่มาจากหลายเผ่าพันธุ์แตกต่างกัน อีริยูท บูญมี^{๑๒} ได้ให้ทัศนะว่าความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมดังที่กล่าวถึงนั้น “งอก” ออกมาจากความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์-ชาตินิยม (Ethno-Nationalism) และได้พัฒนาตัวไปสู่ความขัดแย้งด้านประวัติศาสตร์ มาสู่ความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมในที่สุด

^๙พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, หน้า ๖.

^{๑๐}Peter T. Coleman “Power and Conflict”, in **The Handbook Conflict Resolution: Theory and Practice**, Morton Deutsch and Peter T. Coleman (Editors), (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000), pp. 108-128.

^{๑๑}Throesten Sellin, **Culture Conflict and Crime**, (New York: Social Science Research Council, 1938), p. 41.

^{๑๒}อีริยูท บูญมี, **Road Map ประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๗), หน้า ๖- ๗.

ความขัดแย้งอันนำไปสู่ทะเลาะวิวาท ไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อใจกัน ไม่เคารพ ผ่อนหนัก คลายเบาและการหย่าร้างกันของสามีภรรยาในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ามีความรุนแรงมากขึ้นทุกที เป็นปัญหาของสังคม ซึ่งหมายถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก และผู้คนในสังคมไม่ต้องการให้เกิดสถานการณ์เช่นนั้นขึ้น ฉะนั้น ลักษณะของปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน สามารถสรุปได้ ๔ ลักษณะ ได้แก่

- ๑) เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มากในสังคม
- ๒) เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนมากไม่ต้องการให้เกิดขึ้น
- ๓) เป็นสถานการณ์ที่สามารถแก้ไขได้
- ๔) การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันของผู้คนในสังคม^{๑๒}

ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยปัจจุบันนี้มีสาเหตุ และที่มาของปัญหามาจากปัจจัย ภายนอกที่ยากต่อการควบคุม ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ของสมาชิกใน ครอบครัว นอกจากนี้ยังได้พบว่าปัญหาครอบครัวส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากค่านิยม และการประพฤติ ปฏิบัติที่สืบทอดกันมาเพื่อให้ “ชายเป็นใหญ่ในสังคม ในบ้านมีอิสรเสรีที่จะทำอะไรได้มากกว่าหญิง” ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นภายในครอบครัว ขณะที่สภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้ เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก ตัวอย่างของการดำรงค่านิยมเช่นนี้มีให้เห็นอยู่เสมอ คือ

๑) พบว่าไม่มีความพยายามใดๆ ภายในครอบครัวที่จะปลูกฝังให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บทบาทของลูกชาย-หญิงว่า ทั้งสองเพศจำเป็นต้องร่วมกันรับผิดชอบงานบ้าน และภาระต่างๆ ที่มี อยู่ในบ้าน เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน ล้างจาน ซักเสื้อผ้า เป็นต้น ไม่มีงานใดที่เป็นของชายหรือหญิง โดยเฉพาะเท่าที่ปรากฏก็คือ ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงมอบภาระงานบ้านให้กับเด็กหญิงขณะที่ เด็กชายเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องน้อยมาก

๒) ค่านิยมและการยอมรับที่ไม่ต้องการให้ชายยื่นมือเข้ามาช่วยรับผิดชอบทำงานบ้าน ยังได้รับการค้ำจุนสนับสนุนจากตัวฝ่ายหญิงเองด้วยทัศนคติที่ว่า “ชายทำงานนอกบ้านเหนื่อยมาก แล้ว ซึ่งในหลายกรณีหญิงเองอาจต้องทำงานนอกบ้านและรับภาระงานบ้านด้วย หรือ “งานบ้าน ไม่ใช่งานของผู้ชาย” หรือ “ผู้ชายทำงานบ้านไม่ดีเท่าหญิง

๓) พฤติกรรมและค่านิยมที่ชายชอบดื่มเหล้า ออกไปสังสรรค์นอกบ้าน รวมทั้งการ เทียวโสเภณีเหล่านี้บางครั้งสังคมโดยรวมหรือผู้หญิงก็เป็นฝ่ายให้ความเห็นใจและยอมรับต่อ พฤติกรรมดังกล่าว เช่น “ชายทำงานมีความเครียดต้องมีทางออก โดยการดื่ม “ชายต้องคบเพื่อน ต้องมีการสังสรรค์” หรือ “ยอมให้สามีเที่ยวโสเภณีดีกว่ามีเมียเหนื่อยค่านิยมดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นมีหลายฝ่ายเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาทางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ได้ เพราะ ค่านิยมเรื่องบทบาทของแต่ละเพศ ทำให้ชายมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันในครอบครัว น้อยเกินไป และที่พฤติกรรมบางอย่างของชายสร้างความเปราะบางให้แก่ครอบครัว จนเกิดปัญหา

^{๑๒}อุทัย หิรัญโต, สังคมวิทยาประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๒๘๔-๒๘๕.

ได้ค่อนข้างมาก จากความรู้สึกที่เห็นว่าหญิงมีสถานภาพด้อยกว่าชายในหลายๆ ด้านในอดีตส่วนใหญ่ มุ่งมองที่ตัวผู้หญิงเป็นเป้าหมายในการแก้ปัญหา มากกว่าที่จะให้ความสนใจศึกษาตัวผู้ชายว่ามีทัศนคติอย่างไร และควรมีบทบาทในครอบครัวมากน้อยเพียงใด

๓. พรหมวิหารธรรม

ตามความหมายของพจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^{๑๓} ได้อธิบายความหมายของพรหมวิหาร ๔ ว่าเป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ

(๑) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม โดยมุ่งประเด็นที่ว่า เมื่อผู้บำเพ็ญสมาธิ เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแล้ว ย่อมส่งผลให้บรรลุลิขิตได้ตามลำดับ

(๒) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ประจำใจ ย่อมมีความรักสรรพสัตว์ ปราศจากความหวาดกลัวที่ประสบทุกข์ให้พันทุกข์ ไม่ริษยาในความได้ดีมีสุขของสรรพสัตว์และวางใจเป็นกลางได้เมื่อช่วยสรรพสัตว์นั้น ๆ ไม่สำเร็จ

(๓) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองโดยมุ่งให้ผู้นำหรือผู้ปกครองมีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นพื้นฐานช่วยเหลือเขาเมื่อเขาประสบความทุกข์ ยินดีด้วยเมื่อเขาได้รับความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางไม่ตกอยู่ในอคติ พรหมวิหาร ๔ เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อัปมัญญา ๔ เพราะมุ่งประเด็นที่ว่า แม้ไปไม่จำกัดในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของพระอริยะ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงเรียบเรียงหนังสือชุดรวมธรรมะ ตอนที่๑๖ ด้วยพรหมวิหาร ๔ สามารถสรุปความได้ว่า พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุขโดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ดังนี้ ขั้นแรกให้ปฏิบัติด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือเมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุขไม่มีทุกข์ ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพลอยยินดี และเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็อุเบกขา คือ ดูอยู่ เฉยๆ^{๑๔}

^{๑๓}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๑๔}สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), รวมธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕-๒๐๓.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงพรหมวิหาร ๔ ในหนังสือมณีแห่งปัญญาตอนคุณธรรมสำหรับนักบริหาร สามารถสรุปความได้ว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ เพราะเมตตาจะทำให้กับบริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงาน และจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา กรุณาจะทำให้กับบริหารเปิดใจกว้าง รับฟังปัญหาของคนอื่น มุทิตาทำให้กับบริหารส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น และอุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน^{๑๕}

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร ๔ คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและเป็นกัมมัญฐานเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอัปมัญญา คือ ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ ถ้าปฏิบัติตนโดยใช้พรหมวิหารเป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิตแล้ว จึงจะชื่อว่า ได้ดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยชอบ

๔. ความสำคัญของหลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหาร ๔ เป็นหมวดธรรมซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญแล้ว องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา และอุเบกขา ยังเป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ เมตตาบารมี ๒๖ และอุเบกขาบารมี ส่วนกรุณาเป็น ๑ ในพุทธคุณ ๓ คือพระกรุณาคุณ พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ เป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน

จากการศึกษาข้อมูลในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าความสำคัญประการหนึ่งของพรหมวิหาร ๔ ซึ่งนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ต่างเห็นตรงกัน คือ การเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัญฐาน โดยองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ เมื่อนำมาเป็นนิมิตในการเจริญกัมมัญฐาน ต่างมีอานุภาพพิเศษซึ่งไม่เหมือนกัน^{๑๖} ดังปรากฏในเมตตาสหคตสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเมตตาเจโตวิมุตติว่ามีสุภาวิโมกข์เป็นอย่างยิ่ง สำหรับภิกษุผู้มีปัญญา

อันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้ . . .

^{๑๕} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, หน้า ๔๓-๔๕.

^{๑๖} พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ ๑๐๐ ปี, หน้า ๕๘๔-๕๘๗.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวกรุณาเจโตวิมุตติว่ามีอากาสนัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่ง
สำหรับ

ภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้ . . .

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวมูทิตาเจโตวิมุตติว่ามีวิญญานัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่ง
สำหรับ

ภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้ . . .

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวอุเบกขาเจโตวิมุตติว่ามีอากิญจัญญาตนฌานเป็นอย่างยิ่ง
สำหรับ

ภิกษุผู้มีปัญญาอันเป็นโลกียะยังไม่รู้แจ้งวิมุตติที่ยอดเยี่ยมในธรรมวินัยนี้

ตั้งนั้นพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถนำมาเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญ
กัมมัฏฐาน และองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร ๔ เมื่อนำมาเป็นนิมิตในการเจริญกัมมัฏฐานต่าง
มีอานุภาพพิเศษแตกต่างกันไป

๔.๒ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต

นอกจากพรหมวิหาร ๔ จะเป็นหลักปฏิบัติในการเจริญกัมมัฏฐานแล้ว ความสำคัญของ
พรหมวิหาร ๔ อีกประการหนึ่ง คือ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังที่พระพุทธองค์ทรง
ใช้องค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักในการบัญญัติพระวินัยซึ่งเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการ
ดำรงชีวิตของสังคัมภังค์ ดังปรากฏใน โฉทกจตุตทกปฏิสังยุตตกถาว่า “ภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยชอบธรรม
ไม่พึงเดือดร้อนด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ . . . ๕.ท่านมีเมตตาจิต โจอท ไม่ได้มุ่งร้าย จึงไม่สมควร
เดือดร้อน”^{๑๗} และดังปรากฏในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ วินิตวัตถุว่า

สมัยนั้น ภิกษुरुูปหนึ่งปล่อยสุครที่ติดบ่วงไปด้วยความสงสารแล้วเกิดความกังวลใจว่า
เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัส
ถามว่า “ภิกษุ เธอคิดอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะช่วยเหลือ พระพุทธเจ้าข้า”
“ภิกษุเธอมีความประสงค์จะช่วยเหลือไม่ต้องอาบัติ”

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงนำองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ มาแสดงไว้ในฐานะเป็น
หลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตของฆราวาสอีกด้วย เช่น ทรงนำเมตตาซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อหนึ่งใน
ในพรหมวิหาร ๔ มาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของฆราวาสต่อสมณพราหมณ์ ดังปรากฏในสังคาถก
สูตรว่า “คบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ (๑)
จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา (๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา (๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา”^{๑๘}

^{๑๗} นิมิต หมายถึง เครื่องหมายสำหรับให้จิตกำหนดในการเจริญกัมมัฏฐาน หรือภาพที่เป็นอารมณ์ใน
การเจริญกัมมัฏฐาน ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ดังนั้นพรหมวิหาร ๔ ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จึงเป็นหมวดธรรมที่สามารถนำไปเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

๔.๓ เป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์

เนื่องจากการบำเพ็ญความดีภายนอก หรือการแสดงออกที่ตีงามทางสังคมจะต้องมีคุณธรรมที่ลึกซึ้งภายในจิตใจเป็นรากฐาน จึงจะเป็นไปโดยจริงใจบริสุทธิ์เป็นของแท้ และมั่นคงยั่งยืน ซึ่ง พรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมประจำใจเป็นคุณภาพจิตหรืออยู่ในระดับความคิดดังนั้นพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นคุณธรรมที่เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพราะว่าผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ ย่อมมีจิตมั่นในความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อันเป็นองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ ทำให้การกระทำกรรมดีต่าง ๆ เป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ แต่ถ้าเราบำเพ็ญกรรมดีต่าง ๆ โดยไม่มีคุณธรรม คือ พรหมวิหาร ๔ อยู่ในใจ ก็จะทำให้กรรมดีเหล่านั้นไม่บริบูรณ์ ดังที่พระธรรมปิฎกได้อธิบายไว้^{๑๙} ดังนี้

๑) ไม่จริงใจ เพราะวาปฏิบัติกรรมดีนั้นอาจมีเจตนาอื่นแอบแฝง เช่น ทานอาจจะเป็นการให้เพื่อต้องการผลประโยชน์ตอบแทน หรือเป็นการแสดงเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง อยางใดอย่างหนึ่ง

๒) ไม่จริงจัง เพราะวาเมื่อไม่ได้ช่วยด้วยจริงใจ หรือไม่ได้ตั้งใจจริง ก็ไม่ช่วยเหลือนอยางจริงจัง

๓) ไม่พอดี เพราะช่วยโดยไม่เต็มใจเพื่อประโยชน์แก่เขา ก็อาจจะช่วยไม่เพียงพอหรือช่วยเกินเลยไป แทนที่จะช่วยชาวบ้านด้วยเมตตา เพื่อประโยชน์แก่เขา ให้ตรงกับความต้องการของเขาหรือให้เขาพึ่งตนเองได้ ก็ช่วยแบบเอาใจบ้าง แบบเกลี้ยกล่อมบ้าง หรือช่วยในลักษณะที่จะทำให้เขาหวังพึ่งคนอื่นเรื่อยไป จนกระทั่งเสียทั้งแก่ตัวเขาและแก่สังคม

๔) ไม่ยั่งยืน คือ ตัวเองนั้นแหละทำไปไม่ตลอด เพราะหยุดอยู่แค่ผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น หรือทำไปตามแรงส่งแรงดันภายนอก พอแรงนั้นหมดก็หยุด

๕) ไม่สุขจริง อาจทำไปอยางฝืนใจ ไม่ทำให้เป็นสุข อยางน้อยก็ไม่เกิดความสุขความปิติเอิบอิมซาบซึ่งใจเท่าที่ควร

ดังนั้นพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่ง เกื้อหนุนกรรมดีทั้งหลายให้บริบูรณ์ เพราะวาองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ จะทำให้การกระทำกรรมดีต่าง ๆ เป็นไปอยาง จริงใจจริงจัง มีความพอดี ยั่งยืน และมีความสุขจากการกระทำกรรมดีอยางแท้จริง

๔.๔ สร้างสันติสุขแก่สังคม

เนื่องจากการเจริญพรหมวิหาร ๔ ต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น ดังนั้นเมื่อมีการเจริญพรหมวิหาร ๔ เกิดขึ้น จึงไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบต่อสังคมโดยตรงดังตัวอย่างของสังคมในสมัยพุทธกาล ซึ่งวิถีชีวิตของคนอินเดียส่วนใหญ่ ได้รับอิทธิพลจากคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ทำให้อุดมคติหรือเป้าหมายสูงสุด ของคนในยุค นั้น เป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนา

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๘๗-๘๘.

พรหมณ์ คือการไปอยู่ร่วมกับพรหม^{๒๐} และวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหมนั้นสามารถกระทำได้โดยการ เช่นสรงพระเป็นเจ้า และอ้อนวอนขอให้ช่วย อ้อนวอนขอให้ช่วยประสิทธิ์ประสาทพรแก่ตนและ ต้องประพฤติตะบะ ทรมานร่างกายอย่างเคร่งเครียด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายให้แก่ตนเองและสังคม จนกระทั่งพระพุทธเจ้าทรงประกาศ พระพุทธศาสนาและมีพรหมณ์เดินทางมาถามพระองค์ ถึงวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือทางไป พรหมโลกพระพุทธองค์จึงทรงตอบคำถามเหล่านี้ ด้วยการแนะนำให้บุคคลเหล่านั้น นำคุณสมบัติ และอาการของจิต อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งเป็นสิ่งมีอยู่ในจิตของคนอยู่แล้ว มาทำ ให้สมบูรณ์และเจริญงอกงามขึ้น เพื่อเป็นวิธีการไปอยู่ร่วมกับพรหม หรือทางไปพรหมโลก^{๒๑}

ผลลัพธ์จากการกระทำดังกล่าว มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอินเดียเป็นอย่างมากและ ปรากฏผลมาจนกระทั่งยุคปัจจุบัน ดังที่ เอ็น.โอยสวามี ศาสตรี กล่าวว่า การประกาศศาสนาของ พระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลนั้น “เกิดผลกระทบกระเทือนต่อพิธีกรรมในพระเวทอย่างรุนแรง จน เป็นเหตุให้ต้องยกเลิกการบูชาขัณฑ์ในอินเดียเหนืออย่างเด็ดขาด . . . กระทั่งปัจจุบันนี้” พรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมเพราะว่าสังคมที่ประกอบไปด้วย บุคคลที่มีพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตย่อมจะเป็นสังคมที่ปราศจากความ พยาบาท ความเบียดเบียน ความอิจฉาริษยา และอคติ^{๒๒}

นอกจากนี้เมื่อสังคมอยู่ในสถานการณ์ปกติ คนในสังคมอยู่ดีเป็นปกติ เมตตาจะทำให้ สังคมนั้น ประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดี ความเป็นมิตรต่อกัน ขณะที่กรุณาจะทำให้คน ในสังคม มีใจพลอยห่วงใย อยากช่วยเหลือ ปลดเปลื้องความทุกข์หรือแก้ไขปัญหา เมื่อสังคมมี ปัญหาเกิดขึ้น ทำให้สังคมกลับมาสู่ภาวะปกติ หายทุกข์ และมุทิตาทำให้อิทธิพลที่ต่างต่าง ๆ ใน สังคม ดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น เพราะความริษยาไม่สามารถแทรกเข้ามาได้ นอกจากนี้มุทิตายังจะ เป็นแรงจูงใจให้คนในสังคมมีการสร้างสรรค์สิ่งต่างต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมต่อไปอีกด้วย เพราะว่า เมื่อมีการกระทำที่ถูกต้องต่างต่าง ๆ เกิดขึ้นในสังคมแล้วจะได้รับการชื่นชมจากคนในสังคมอย่าง จริงใจ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ ซึ่งมีผู้ที่สมควรจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตน รวมทั้ง ฝึกหัด ความรับผิดชอบนั้น คือ ในกรณีถ้าเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา จะเป็นการละเมิดต่อ ความจริงความถูกต้องต่างต่าง ความสมควรตามเหตุผล หรือทำลายหลักการ กฎ กติกาที่ขอธรรม อุเบกขาจะเป็นองค์ธรรม ซึ่งทำให้กลไกของสังคมนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม^{๒๓}

^{๒๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธรเถร), *สากลศาสนา*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราช วิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๐.

^{๒๑} ที.ซี. (ไทย) ๙/๕๕๕-๕๕๖/๒๔๔-๒๔๕, ม.ม. (ไทย) ๑๑/๔๗๐-๔๗๑/๕๕๕-๕๕๖.

^{๒๒} เอ็น. โอยสวามี ศาสตรี, *พัฒนาการของพระพุทธศาสนา*, แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *จากสุขในบ้านสู่ความเกษมสันต์ทั่วสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒-๒๓.

ดังนั้นพรหมวิหาร ๔ จึงเป็นหมวดธรรมที่สามารถสร้างสันติสุขให้แก่สังคมได้เพราะว่าองค์ธรรมในพรหมวิหาร ๔ จะทำให้สังคมนั้นปราศจาก ความพยาบาท ความเบียดเบียนความอิจฉาริษยา และอคติ เป็นสังคมที่มีสันติสุข

๕. การประยุกต์พรหมวิหารธรรมเพื่อเป็นแนวทางแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย

การใช้พรหมวิหาร เป็น การนำพรหมวิหารธรรมมี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา นั้นนำไปปรับใช้ การนำไปใช้ผู้ใช้จะต้องพิจารณาก่อนเสมอว่า ผิด หรือ ถูก แนวทางนั้นจึงจะทำให้ก่อเกิดประโยชน์และเป็นไปตามแนวปฏิบัติ วัตถุประสงค์ในทางที่ก่อความสันติสุขแก่ตนเอง และสังคมอย่างมีประสิทธิภาพและเห็นผลได้อย่างแท้จริง

(๑) เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย

(๒) กรุณา หมายถึง ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจอันปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

(๓) มุทิตา หมายถึง ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้ดำรงในปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงามยิ่งขึ้นไป

(๔) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองในเมื่อไม่มีกิจควรทำ เพราะเขาธิบดีชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน ดังนั้นผู้ดำรงตนในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษย์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้นแม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรมพรหมวิหารนี้บางทีแปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณอันยิ่งใหญ่^{๒๔}

๖. สรุป

พรหมวิหารธรรมเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมนำมาซึ่งสันติภาพ ตามความหมายของพรหมวิหารธรรมซึ่ง เป็นธรรมของผู้ใหญ่เสมือนพระพรหมคือ มีเมตตา ช่วยเหลือในส่วนที่เป็นคุณประโยชน์ ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การมีกรุณา มุ่งปลดเปลื้องความทุกข์ซึ่ง

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

ได้ประสบทุกข์การมีมูทิตา มุ่งพลอยยินดีต่อการพยายามกระทำความดีและการ มีอุเบกขามุ่งดำรงตนเป็นกลาง ยุติธรรมไม่เอนเอียง ดังนั้นพรหมวิหารทั้งหมดถือว่าเป็นคุณสมบัติของผู้ใหญ่ที่มนุษย์สามารถ กระทำ ได้ด้วยตนเองโดยแสดงถึงความเมตตาอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อุดหนุนจุนเจือ เมื่อประสบความทุกข์และมีน้ำ ใจพลอยยินดี เมื่อบุคคลอื่นประสบความสุข ความสำเร็จในหน้าที่การงาน และวางตนเป็นกลางโดยพิจารณาใคร่ครวญไตร่ตรองตามหลัก เหตุผล บุคคล สถานการณ์ คุณธรรม จริยธรรม อันจะเป็นผลนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่มีภายในสังคมไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

แคทเธอริน มอริส, **การจัดการความขัดแย้งและการขอโทษ**. แปลและเรียบเรียงโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด, ๒๕๔๗.

เทียนฉาย กิระนันท์, “อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสังคม”. ใน **สันติศึกษากับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง**. วลัย อรุณี บรรณาธิการ, กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ธีรยุทธ บุญมี. **Road Map ประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **มณีแห่งปัญญา**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๔๓.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร). **สากลศาสนา**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อุทัย หิรัญโต. **สังคมวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๙.

เอ็น. ไอยสวามี ศาสตรี. **พัฒนาการของพระพุทธศาสนา**. แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณี
ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Peter T. Coleman “Power and Conflict”. in **The Handbook Conflict Resolution: Theory and Practice**. Morton Deutsch and Peter T. Coleman (Editors), (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000.

Throesten Sellin. **Culture Conflict and Crime**. New York: Social Science Research Council, 1938.

๑๕๒ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๓

บทบาทพระสงฆ์ในการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา
The Roles of Monks towards Reducing the Conflicts
Accordance with Buddhism

พระครูสมุห์ชินรวัตตร ธีรภทฺโท (จุลเจือ)*

บทคัดย่อ

บทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ คือ บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง และ บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น พระสงฆ์จึงมีบทบาทและวิธีการของพระสงฆ์ในส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนาใช้บทบาทตามภาวะที่มีอยู่เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมกับพระสงฆ์และประชาชนตามภารกิจของพระสงฆ์ใน ๖ ด้านได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยสื่อกลาง ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร เพื่อการดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ใช้วิธีการส่งเสริมลดความขัดแย้งโดยทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักมหาสุกวิหารธรรม มีเมตตา ภายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมรธรรม เพื่อดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีเกียรติและ ความสุข ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันย่อมก่อให้เกิดความสุขแก่ประชาชนนานัปการ ปัญหาต่างๆ ก็ลดน้อยลงไป เพราะอาศัยกำลังของพระสงฆ์

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์, การลดความขัดแย้ง, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The roles and methods of monks towards reducing the conflicts accordance with Buddhism: the monks have two duties are the roles or duty to themselves and others. The monks have the roles and methods of monks towards reducing the conflicts accordance with Buddhism, play the role in the participation of some activities with the monks and the people according to six duties: the administration, religious education, educational welfare, propagation, constructions and public welfare as the medium between Sangha Organization and the kingdom for proceeding on the same way. Moreover to have the method to promote for reducing the conflicts and make the people behaving according to principle of Viharadhamma namely the lovely and kindness for bodily action , lovely kindness

* เจ้าอาวาสวัดดอนสำราญ ตำบลวังหว่า อำเภอเกล่ง จังหวัดระยอง

for verbal action and lovely kindness for mental action for the sake of living in the society with honour and happiness from the past upto the present and become the happiness to the people and the problems will be reduced because of strength of monks.

Keywords : The roles of Sangha , conflicts reduction, Buddhism

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นกรอบแห่งความประพฤติปฏิบัติมาช้านานรูปแบบของการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่จึงอยู่ในกรอบของศาสนา คนไทยก็ยึดถือตามอย่างบรรพบุรุษไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ศาสนามีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมากเป็นพลังสำคัญอย่างยิ่ง มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง เป็นระบบความเชื่อและความศรัทธาอย่างหนึ่งจุดประกายให้แสงสว่างในการดำเนินชีวิตของพวกเขาหลายยุคสมัยที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหารปกครองบ้านเมือง บางครั้งทรงบัญญัติออกมาในรูปแบบของกฎหมาย บางครั้งทรงพระนิพนธ์ออกมาในรูปแบบของวรรณกรรม เช่น “ไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพญาลิไท”^๑ ความขัดแย้งนับได้ว่าเป็นสถานการณ์ปกติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะมีความขัดแย้งในเรื่องอำนาจความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งในเรื่องสถานะ ทางสังคม และความขัดแย้งในเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่น การคิด การพูด และการกระทำแต่เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดขึ้น และมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ทันท่วงทีความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้นก็จะขยายวงกว้างเป็นการทะเลาะวิวาทกันในระดับที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น บทสรุปของความขัดแย้งก็จะกลายเป็นแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นหน่วยย่อยของสังคมที่ไม่ขึ้นตรงต่อกลุ่มใหญ่ทั้งในแง่ของความคิดและการปฏิบัติส่งผลกระทบต่อสันติสุขของสังคม

๒. ความหมายของความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้งในทัศนะปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามไว้ว่า คำว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำสองคำ กล่าวคือ “ขัด” ซึ่งหมายถึงการไม่ทำตามฝืน ขืนใจ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้^๒

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์^๓ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างหนึ่ง โดยที่การเลือกนั้นอาจจะเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือก ส่วนความต้องการ

^๑พระมหาสุชาติ สุชาติ (สมมาตร), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

ตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่การเลือกนั้นอาจจะเต็มใจเลือกหรือจำใจเลือก ส่วนความขัดแย้งระหว่างบุคคล คือสถานการณ์ที่ไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งในการที่จะบรรลุเป้าหมายของเขา หรือการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในเรื่องค่านิยม ความสนใจ แนวความคิด วิธีการ เป้าหมาย ต้องมาติดต่อกัน ทำงานด้วยกันหรืออยู่ร่วมกัน ในสังคมเดียวกันโดยที่ความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้

อรุณ รักธรรม^๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ลักษณะของความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกหรือกลุ่มในองค์การ เกิดจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพวกเขาจะต้องมีส่วนร่วมในทรัพยากรที่จำกัดหรือในงานต่างๆ ความแตกต่างกันในสถานภาพ เป้าหมาย ค่านิยม การรับรู้ทัศนคติ ความเชื่อ ต่างก็จะแสดงทัศนคติของพวกเขาให้เด่นกว่าคนอื่น หรือความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนอง

สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict) ว่า หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน หรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ ๒ กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและ/หรือทัศนคติ^๖

ความหมาย“การใช้ความรุนแรง” (Non-violence) ซึ่งมีนัยการมุ่งเน้นถึงเหตุที่จะใช้ความพยายามอย่างมหาศาลที่จะเอาชนะความชั่วร้ายด้วยความดี สันติวิธีมิได้มีกล้ำเนื้ออันแข็งแกร่งและอาวุธที่ชั่วช้าหากแต่อาศัยความกล้าหาญทางศีลธรรม การควบคุมตนเอง ความกรุณา ความรักในความยุติธรรมเคารพความดีและมีสัจจะที่จะเข้าถึงกันได้ถ้าใช้วิธีการที่ถูกต้อง^๖

ประชุม รอดประเสริฐ^๗ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะของความไม่เป็นมิตรหรือตรงกันข้ามกันทุกชนิด ความเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือ ความเป็นปรปักษ์ต่อกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม ความหมายของความขัดแย้ง

รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้ความหมายของความขัดแย้งบนฐานแนวคิดสังคมวิทยาว่าความขัดแย้งดำรงอยู่ทั่วไป เป็นเรื่องธรรมดา และฝังรากลึกอยู่ในสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์ ๒ คนในโลกนี้แล้ว การดำรงอยู่ของมนุษย์อีกคนหนึ่ง หมายถึงโอกาสที่มนุษย์คนแรก

^๕ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ่อน แกรมมี, ๒๕๔๐) หน้า ๑๑.

^๖ อรุณ รักธรรม. การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.) หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^๗ Stella Ting-Toomey, “Toward a Theory of Conflict and Culture”, *Communication, Culture and Organization Process*, (Thousand Oaks, CA : Sage, ๑๙๘๕), p. ๗๒.

^๘ Aldos Huxley, *An Encyclopedia of Pacifism* ตีพิมพ์โดยสมบูรณใน Robert Seeley, *The Hoonbook of Nonviolence*, (Westport Conn : Lawrence Hill&Co., ๑๙๘๕), p. ๖๕.

^๙ ประชุม รอดประเสริฐ. นโยบายและการวางแผน : หลักการและทฤษฎี. (ชลบุรี : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.) หน้า ๖๒.

จะเข้าไปสวมบทบาทและ/หรือครอบครองทรัพย์สิน หรือดำรงตนอยู่ในที่ของอีกคนนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง^๕

สมใจ ลักษณะ^๖ ได้กล่าวไว้ว่า ความขัดแย้ง (Conflict) คือ พฤติกรรมของบุคคลที่อยู่รวมกันในองค์การที่แสดงถึงการมีความแตกต่างกันในความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก ความสนใจและความต้องการ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์การ พฤติกรรมความขัดแย้งมีหลายระดับตั้งแต่ระดับความคิดเห็นที่หลากหลายไม่ตรงกันในการดำเนินงานไปสู่วัตถุประสงค์ขององค์การ ไปจนถึงระดับคัดค้านต่อต้านความคิด หรือวิถีทางดำเนินงานที่ไม่ตรงกับความคิดหรือวิถีทางดำเนินงานหรือของกลุ่มตน

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล^๗ ได้ให้ความหมายคำว่า ความขัดแย้งว่าหมายถึง ความแตกต่างของจุดประสงค์ ความเชื่อและค่านิยมระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งในสถานการณ์ใดก็ตามเป็นการแสดงออกของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้ความหมายนี้จะเห็นได้ว่าความขัดแย้ง เป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคน ที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และเป้าหมายไม่ไปในทางเดียวกัน รวมไปถึงความขัดแย้งที่เป็นรูปแบบของการต่อสู้เพื่อทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด หรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของตนบรรลุผล ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปแบบของความไม่รุนแรงหรือรุนแรงก็ได้ อย่างไรก็ตามจากความหมายของความขัดแย้งดังที่ได้นำเสนอแล้วในเบื้องต้นนั้นผู้เขียนมองว่า อาจจะสามารถสรุปออกเป็น ๒ ความหมายหลัก กล่าวคือ ความหมายในแง่บวก และความหมายในแง่ลบ

ก. ความหมายของความขัดแย้งในแง่บวก หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลดีต่อตัวเอง องค์กร และสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรมในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้ว ก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์

ข. ความหมายของความขัดแย้งในแง่ลบ หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสีย และบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตัวเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณะของความขัดแย้งออกมาในมิติของความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน

๓. สาเหตุของการเกิดความขัดแย้ง

^๕ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติวิธีทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙.

^๖สมใจ ลักษณะ. การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๓) หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^๗ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล, การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง, กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕ (อัดสำเนา).

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การสามารถแบ่งออกได้ ๖ ประเภท ตามระดับความขัดแย้งจากบุคคลถึงองค์การ^{๑๑} ดังนี้

ประเภทที่ ๑. ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล หมายถึง ความขัดแย้งภายในตัวบุคคลเกิดขึ้นเนื่องจากความไม่เป็นไปตามเป้าหมายหรือการไม่ใส่ใจการกระทำของตนเองว่ามีความสามารถเพียงพอหรือไม่ หรือเกิดความสับสนว่ารุ่นในสถานการณ์นั้นๆ จนไม่สามารถตัดสินใจความขัดแย้งภายในตัวบุคคลสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด

๑. Approach – Approach Conflict คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากบุคคลต้องเลือกทำสิ่งใดในระหว่างตัวเลือกที่มีมากกว่า ๑ ตัว และทุกตัวเลือกเป็นสิ่งที่จะให้ผลทางบวก เช่นการตัดสินใจเลือกทำงานหนึ่งใน ๒ งาน ซึ่งทั้งสองงานต่างให้ผลประโยชน์และน่าสนใจเท่ากัน

๒. Avoidance – Avoidance Conflict คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากจะต้องเลือกทางเลือกทางใดทางหนึ่งจากทางเลือกสองทางหรือมากกว่าขึ้นไป ซึ่งทางเลือกต่างๆเหล่านั้นต่างก็ได้ผลที่ไม่น่าพอใจ เช่น จะต้องเลือกว่าต้องอยู่คอนโดมิเนียมในเมือง หรือขับรถจากบ้านที่นอกเมืองเข้ามาทำงานในตัวเมือง

๓. Approach – Avoidance Conflict คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเนื่องจากจะต้องเลือกทำในสิ่งที่เป็นทั้งผลทางบวกและผลทางลบ เช่น จะเลือกทำงานในตำแหน่งที่ดีแต่ที่ทำงานตั้งอยู่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะต้องย้ายที่อยู่และไม่มีโรงเรียนที่ดีสำหรับบุตรและธิดา

ประเภทที่ ๒ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลเนื่องจากความไม่เห็นด้วยในเรื่องราว การกระทำหรือจุดประสงค์ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดขึ้นส่วนใหญ่มีผลมาจากความแตกต่างของบุคคลในด้านกรรับรู้ พื้นฐานการศึกษาและครอบครัว ตลอดจนสถานภาพ ความขัดแย้งชนิดนี้จะเป็นสิ่งสกัดกั้นบุคคลให้มีการติดต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทที่ ๓ ความขัดแย้งภายในกลุ่ม หมายถึงความขัดแย้งของสมาชิกภายในกลุ่มที่เกิดจากความไม่เห็นด้วย เนื่องจากแนวคิดต่างกัน ดังนั้นเมื่อสมาชิกสรุปผลจากข้อมูลเดียวกันโดยสรุปต่างกันจึงทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น Substantive Conflict ผลของความขัดแย้งแบบนี้จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่ดีขึ้นและมีการตัดสินใจ ส่วนความขัดแย้งที่อยู่บนรากฐานของการตอบสนองทางอารมณ์ต่อสถานการณ์นั้นๆ อาจเรียกได้ว่า Affective Conflict ซึ่งความขัดแย้งแบบนี้อาจเป็นผลมาจากการที่มีรูปแบบและบุคลิกภาพที่ไม่เข้ากัน

ประเภทที่ ๔ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มเช่นความขัดแย้งของแผนกบัญชีและแผนกวิจัยกลุ่มสหภาพแรงงานและคณะกรรมการประนีประนอม

^{๑๑} สิทธิพงศ์ สิทธิขจร. ความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา ศูนย์วิจัยและพัฒนา กระทรวงศึกษาธิการ. [ออนไลน์] แหล่งที่มา www.moe.go.th/wijai/conflict.doc (๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ถ้าปรากฏว่าไม่สามารถตกลงแก้ปัญหาได้ ความขัดแย้งชนิดนี้มักจะนำไปสู่การแข่งขัน และเกิดผลในแง่ของการชนะ - แพ้

ประเภทที่ ๕ ความขัดแย้งในองค์การ ความขัดแย้งภายในองค์การสามารถแบ่งออกได้หลายชนิด

เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง ซึ่งมีความขัดแย้งในด้านวิธีการที่ดีที่สุดที่จะทำให้งานสำเร็จ เป็นความขัดแย้งระหว่างแผนกในระดับเดียวกันหรือผู้บริหารในระดับเดียวกัน เช่น การแย่งชิงทรัพยากรเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ปฏิบัติงานประจำกลุ่มที่ทำงานในลักษณะสายงานและทีมงาน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการกำหนดบทบาทที่ไม่ชัดเจนหรือไม่มีการกำหนดบทบาทหรือรับรู้บทบาท ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและทำงานความสัมพันธ์

ประเภทที่ ๖ ความขัดแย้งระหว่างองค์การ หมายถึงความขัดแย้งระหว่างองค์การที่ต้องใช้ทรัพยากรร่วมกันหรือลูกค้ากลุ่มเดียวกัน มีการแข่งขันหรือความสัมพันธ์ว่าจะเกิดปฏิสัมพันธ์ในแง่ใด ถ้ามีการขัดแย้งสูงจะมีผลต่อความพยายามขององค์การที่จะเข้าควบคุมแหล่งทรัพยากร รักษาสมดุลของส่วนแบ่งตลาด มีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา และอาจจะมีการติดต่อเจรจากับองค์การนั้นๆ เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง

นอกจากนี้สาเหตุของความขัดแย้งอาจเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะงานที่ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ปัจจัยประการแรกนี้ หมายถึง การที่หน่วยงานสองหน่วยงานหรือมากกว่านั้น ไม่สามารถเป็นอิสระแก่กันได้ จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องข้อมูล ความช่วยเหลือหรือการประสานงานกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จ การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ใน องค์การไม่สามารถเป็นอิสระแก่กันได้ อาจนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งมีอยู่ ๓ รูปแบบด้วยกัน

ประการแรก ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นจากการที่หน่วยงานหรือกลุ่มต่าง ๆ ในองค์การ อาจจะไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันโดยตรงก็ได้ แต่เมื่อหน่วยงานหนึ่งเกิดทำงานผิดพลาดขึ้นอย่างร้ายแรง ก็อาจจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของอีกหน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้อง และจะนำไปสู่ความขัดแย้งต่อกัน

ประการที่สอง มีรูปแบบที่ว่า การปฏิบัติงานของหน่วยงานหนึ่ง จะเริ่มลงมือปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อ งานของอีกหน่วยหนึ่งได้ทำสำเร็จลงแล้ว ในลักษณะเช่นนี้ หากการทำงานของหน่วยงานแรกเกิดความล่าช้า ก็จะทำให้ส่งผลกระทบต่อหน่วยงานหลังต้องล่าช้าตามไปด้วย เพราะต้องรอให้หน่วยงานแรกปฏิบัติงานเสร็จเสียก่อน เงื่อนไขเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างสองหน่วยงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ประการสุดท้าย เป็นลักษณะที่การทำงานของกลุ่มหรือหน่วยงานต่าง ๆ จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้งานสำเร็จลงได้ เช่น หน่วยงานวิจัยต้องอาศัยข้อมูลจากฝ่ายปฏิบัติการ ในขณะที่เดียวกันฝ่ายปฏิบัติการก็ต้องอาศัยข้อมูลหรือผลการศึกษาจากฝ่ายศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน หากหน่วยงานหรือกลุ่มจากสองหน่วยงานนี้ไม่สามารถร่วมมือกันได้ หรือต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับกันก็จะมีผลนำไปสู่ความขัดแย้งในท้ายที่สุด

๒. การแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะด้านมีมากขึ้น เกิดปัญหามากมายหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความขัดแย้ง ซึ่งจากผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน ได้มีการค้นพบว่า การแบ่งงานตามความชำนาญมากเท่าใด ยิ่งเกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น เพราะจะทำให้บุคลากรแต่ละกลุ่มมีโครงสร้างในการทำงาน และพัฒนาการในการเรียนรู้ หรือแนวความคิดที่จำกัดอยู่แต่เฉพาะในงานของตนเอง สภาพเช่นนี้ทำให้บุคลากรใน แต่ละหน่วยงานมีแนวความคิดต่อการปฏิบัติ และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของงานแตกต่างกันไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล และเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องประสานงานหรือทำงานร่วมกันแล้วโอกาสที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้นได้

๓. การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของงานไม่ชัดเจน ความขัดแย้งมักเกิดจากความไม่ชัดเจนของการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานในองค์กร ทำให้เกิดความสับสน ก้าวภายในการทำงานหรือทำงานซ้ำซ้อนกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความขัดแย้ง สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้องค์กรขาดความชัดเจนในการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบ คือในขณะที่สภาพแวดล้อมขององค์กรมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีผลทำให้เกิดหน้าที่ความรับผิดชอบของงานใหม่ ๆ ขึ้นมามากมาย แต่องค์กรส่วนใหญ่มักจะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะขอบข่ายของงาน ซึ่งระบุถึงหน้าที่ความรับผิดชอบให้ทันสมัยตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยสภาพเช่นนี้จะทำให้บุคลากร กลุ่ม หรือหน่วยงานแต่ละฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ ว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในการทำงานนั้น ๆ ซึ่งบางครั้งอาจจะทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำ หรือปิดความรับผิดชอบให้กับฝ่ายอื่น และความขัดแย้งตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๔. อุปสรรคของการติดต่อสื่อสารหรือการสื่อข้อความ อาจเกิดขึ้นจากความคล่องตัวของงานที่เป็นอยู่ภายในหรือระหว่างหน่วยงาน ไม่มีประสิทธิภาพ หรืออาจเกิดจากอุปสรรคด้านภาษา ซึ่งเกิดจากการที่บุคลากรในแต่ละหน่วยงานมีพื้นฐานความรู้ การศึกษา หรือการอบรมที่แตกต่างกัน เช่น วิศวกร นายแพทย์ และนักสังคมศาสตร์ เป็นต้น มักจะมีภาษาที่ใช้สื่อความหมายเฉพาะตัวตามสาขาอาชีพตน ซึ่งแตกต่างกันอย่างมากมาย สภาพเช่นนี้อาจจะมีผลทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่ม หรือหน่วยงานขาดความเข้าใจ หรือเกิดการเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ซึ่งมีผลทำให้ไม่สามารถประสานงานและร่วมมือร่วมใจกันได้ตามที่ควรจะเป็น เจื่อนใจเช่นนี้อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งตามมาในท้ายที่สุด

๕. การแข่งขันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรที่มีจำกัดบุคลากรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ภายในองค์กร มักจะเผชิญปัญหาที่เกี่ยวกับการแย่งแย่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรขององค์กรที่มีค่อนข้างจำกัด เช่น ในเรื่องของงบประมาณ วัสดุ หรือทรัพยากรมนุษย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า โลกของความขัดแย้ง ชีวิตที่ยาวนานและสิ่งที่ดีหรือไม่ดี เป็นกุญแจสำคัญสำหรับการจัดการความขัดแย้งเกิดขึ้นจากหลายแหล่ง ภายในและภายนอกบุคคล ภายในและภายนอกองค์กร แต่เกิดจาก ๒ กลุ่มหรือมากกว่าในการที่จะสรรหา ซึ่งเป็นการสิ้นสุดและเข้าใจหรือความไม่ลงรอยกันหรือไม่เห็นด้วยระหว่างกลุ่มบุคคลสามารถรับความขัดแย้งกับพฤติกรรมของคู่ค้า ข้อตกลง

อำนาจ การหลีกเลี่ยงและการประนีประนอม บุคคลจะยอมรับความขัดแย้งได้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อม และระดับตำแหน่งที่ประสานงาน

๔. บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดพระพุทธศาสนาพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากประชาชน มีเป้าหมายในการดำรงเพศโดยเฉพา มีกฎกติกา ข้อบังคับ สำหรับสังคมสงฆ์โดยเฉพาะ จัดเป็นสังคมอีกสังคมหนึ่ง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยซึ่งกันและกันขึ้นมาซึ่งมองเห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะตลอดประวัติศาสตร์ของชาติเองจนถึงปัจจุบัน^{๑๒} พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์เพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ ซึ่งจะได้ปฏิบัติหน้าที่ได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของการบัญญัติพระวินัยซึ่งได้ทรงบัญญัติไว้หลายประการ^{๑๓} ดังต่อไปนี้

เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ซึ่งทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณและโทษแห่งความประพฤตินั้นๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาไว้โดยความเห็นชอบร่วมกัน เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เกี้ยวมาก คือ เพื่อกำราบคนผู้ด่า ขาดความละอาย ประพฤติทราม เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม เพื่อปิดกั้นอภิสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระวังปิดกั้นทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน เพื่อบำบัดอภิสวะทั้งหลายอันจะเกิดในอนาคต คือ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหน้าหรือภพหน้า เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เพื่อบุญเคราะห์วินัย หรือรักษาพระวินัย^{๑๔}

จึงอาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์นอกจากมีบทบาทหน้าที่ตามพระธรรมวินัยดังกล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันพระสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญที่จะต้องกระทำเรียกว่า “การคณะสงฆ์^{๑๕}” หมายถึงงานของคณะสงฆ์ สิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ต้องทำสิ่งหรือเรื่องที่คณะสงฆ์ควรทำธุระของคณะสงฆ์หน้าที่ของคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาตรา ๑๕ ตรี (๑) และ (๓) และข้อ ๕ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง การคณะสงฆ์หรือหน้าที่ของสงฆ์ที่ควรกระทำไว้ ๖ ประการดังต่อไปนี้

^{๑๒} พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔-๑๖.

^{๑๓} วิ.มหา.(ไทย)๑/๒๐/๓๗.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมว โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

^{๑๕} พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์), วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัททำไทยเพรส จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

- (๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง)
- (๒) การศาสนศึกษา
- (๓) การศึกษาสงเคราะห์
- (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (๕) การสาธารณูปการ
- (๖) การสาธารณสงเคราะห์

๑. บทบาทหน้าที่ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัด โดยภิกษุผู้เป็น อาวาสหรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัด หรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งประกาศของ มหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่ภิกษุได้ ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการให้การอุปสมบทกุลบุตร หรือจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์เน้นการบำบัดทุกข์บำรุงสุข

๒. บทบาทและหน้าที่ด้านการศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๒ ประการของบรรพชิตและคฤหัสถ์ในปัจจุบันจัดการศึกษาสงฆ์เป็น ๒ ส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

๓. บทบาทหน้าที่ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน^{๑๖} เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียน เอกชนการ กุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา^{๑๗}

๔. บทบาทหน้าที่ด้านการเผยแผ่

^{๑๖} พระครูปลัดอาทิตย์ อดตเวที (ซองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต): ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๐.

^{๑๗} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือจริยศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวง ศึกษาธิการ, ๒๕๒๒), หน้า ๕-๖.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไปทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้อย่างแท้จริง

๕. บทบาทหน้าที่ด้านสาธารณูปการ

สาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๘ ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบันบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ”^{๑๘} ทั้งองค์การสาธารณูปการและการสาธารณูปการมีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกันกล่าวคือ

๑) การก่อสร้างและการบูรณาการปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน

๒) กิจกรรมอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง

๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัดการเรียไร

๔) การศาสนสมบัติของวัด

๖. บทบาทหน้าที่ด้านสาธารณสงเคราะห์

สาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคลหรือคณะบุคคล เว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือ การช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนจุนเจือกิจกรรมของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์หรือช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไปและการเกื้อกูลทำประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำคำสอนความคิดและวัตถุสิ่งของตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวง

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วพระสงฆ์ใช้บทบาทหน้าที่ตามที่มีอยู่ตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทหน้าที่ตามภารกิจของคณะสงฆ์ใน ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ ในการส่งเสริมความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา โยเข้าไปมีส่วนร่วม เป็นคนกลาง เป็นผู้สนับสนุนให้ทั้งพระสงฆ์และประชาชนดำรงตนอยู่ในความสามัคคีเป็นคนดีของพระศาสนาและประเทศชาติ วิธีการของ

^{๑๘} พระเทพปริยัติสุธี, เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔-๕๕.

พระสงฆ์ในการส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนได้ศึกษาจากเอกสาร และแนวคิดของนักวิชาการที่เป็นพระสงฆ์ตามลำดับดังต่อไปนี้

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวไว้ว่า^{๑๙} หลักธรรมเพื่อการสมานฉันท์ ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักแห่ง ภาสกุวิทธธรรม หรือ หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมี ๕ ประการคือ

๑. เมตตากรรม การกระทำทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา หมายถึง การแสดงออกทางกายบนพื้นฐานของความรัก ไม่มีความโกรธ ความเกลียดชังเจือปน ไม่ใช้ความรุนแรงทุกประเภทไม่ทุบตี ไม่ฆ่าฟัน ไม่ทำลาย แต่แสดงออกทางกายให้บุคคลอื่นรับรู้ ได้ว่า การแสดงออกนั้นๆออกมาจากความเมตตา เพราะความเมตตา หรือความรักสากลเป็นธรรมชาติที่มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์ก็สามารถรับรู้หรือสัมผัสได้

๒. เมตตาวจีกรรม การแสดงออกทางวาจาที่ประกอบด้วยเมตตา หรือพูดด้วยความเมตตา คำพูดที่ประกอบไปด้วยความเมตตานั้น จะไม่มี คำเท็จ คำหยาบ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ แต่จะมีแต่ความจริง ไพเราะ มีสาระ ผู้ฟังๆแล้วสบายใจไม่เป็นทุกข์ จากประสบการณ์ที่ผ่านมาพบว่าการพูดเท็จ พูด คำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ก่อความแตกแยกทางสังคมยิ่งพูดคำประเภนี้มากเท่าไรยิ่งเท่ากับเติมเชื้อไฟมากเท่านั้น ยิ่งยุคปัจจุบันนี้เป็นยุคที่ข้อมูลข่าวสารฉับพลัน ทั้งทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต การพูด เท็จพูดคำหยาบพูดส่อเสียดและพูดเพ้อเจ้อ จะถูกกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว และสร้างความร้ายแฉฉาดได้กว้างขวางกระจายไปได้ทั้งโลกอย่างรวดเร็ว ในทางตรงกันข้าม หากได้พูด ความจริง พูดไพเราะ มีสาระ ผู้ฟังฟังแล้วมีความสุขใจ โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ถ่ายทอดไป วาจาเช่นนี้จะเป็นตัวสร้างสมานฉันท์คือ ความพื่อใจร่วมกันในคำพูดที่ประกอบด้วยเมตตานั้น

๓. เมตตาโมกรรม ความคิดที่ประกอบไปด้วยความเมตตา เป็นพื้นฐานของการพูดและคิด ถ้าจิตประกอบด้วยเมตตา เวลาพูดก็จะพูดออกมาด้วยเมตตา เวลากระทำก็จะกระทำด้วยความเมตตา ดูตัวอย่างเวลาพูดกับคนที่รักและตนกำลังรักใคร่อย่างเต็มที่ จะไม่พูดจาหยาบคายเลยหรือเวลาแสดงออกต่อหน้าคนที่ตนเองรู้สึกรักมาก จะแสดงความสุภาพอ่อนโยน เป็นที่น่าประทับใจ เพราะภายในเป็นผู้สั่ง ดังที่ชาวพุทธพูดติดปากอยู่เสมอว่า ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว เมื่อใจอันเป็นนายประกอบไปด้วยเมตตา ย่อมสั่งการให้บ่าวคือกายและวาจาพูดและแสดงออกด้วยเมตตา หากมาตั้งใจกันใหม่โดยยึดหลักที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย ล้วนเป็นเพื่อนทุกข์เกิด แก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น จึงเป็นสุขเป็นสุขเถิดแล้ว เราจะมาขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งแก่งแย่งกันทำไม อยู่ให้มีความสุขสงบไปทุกเวลาเวลาที่ไม่ดีกว่าหรือ ไม่นานก็ต้องจากกันแล้ว ใครมีอำนาจมากมายล้นฟ้า มีเงินนับไม่ถ้วน แต่สุดท้ายก็ต้องทิ้งสมบัติไว้ข้างหลัง แม้แต่ร่างกายยังต้องอาศัยคนอื่นนำไปเผานำไปฝังให้พ้นหูพ้นตา

^{๑๙} พระพรหมมิ่งคลาจารย์ ,<http://www.oknation.net/blog/praprommonkalachan/2010/05/23/entry-3>, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๖)

ไม่เป็นที่น่ารังเกียจของใครๆ คิดให้บ่อยๆแล้วจะได้คำตอบเองว่า จะทะเลาะกันอยู่ทำไม จะเก่งแย่งกันไปทำไมรักกันไว้ดีกว่า มีชีวิตอยู่กันด้วยความสงบดีกว่า อย่าต้องสละชีพเพื่อเติมเชื้อแห่งความขัดแย้งกันเลยคนที่ทำให้คนอื่นตายมากๆ หรือต้องตายเพราะสังเวทความขัดแย้งหรือขยายความขัดแย้งไม่ใช่วีรบุรุษเป็นแน่แท้แต่วีรบุรุษต้องสร้างสันติภาพ นำความสงบเย็นมาสู่สังคม

๔. ทัศนวิสัยสามัญญาติ มีความเห็นตรงกัน แม้เรื่องนี้จะทำได้ยากเพราะความเห็นของคนแตกต่างกันตามภูมิหลังและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน แต่ความเห็นร่วมในทางสังคมและในทางการเมืองต้องมี เช่นจะต้องเห็นร่วมกันว่า สังคมต้องสงบ มีระเบียบ มีข้อตกลงที่เรียกว่ากฎหมายที่จะต้องปฏิบัติกันอย่างเท่าเทียมกัน ความเห็นทางการเมืองจะต้องเห็นร่วมกันในภาพกว้างว่า การเมืองต้องสะอาด การเมืองคือการช่วยกันนอกความคิดเห็นเพื่อสร้างบ้านเมืองให้สงบสันติ มิใช่การเมืองที่สกปรกเห็นแก่ตัวและสร้างความวุ่นวายเพื่อช่วงชิงอำนาจกันจนบ้านเมืองหายนะ ต้องตระหนักเสมอว่านักการเมืองจะยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ต้องลงจากตำแหน่งและจากโลกนี้ไปในเวลาอันสมควร แต่ประเทศไทยจะต้องอยู่ต่อไป ทำอย่างไรจึงจะเป็นนักการเมืองที่เล่นการเมืองเพื่อสร้างรากฐานที่ดีงามแข็งแกร่งเพื่อให้ลูกหลานสืบสานสิ่งดีงามได้ต่อไป

๕. สีสสามัญญาติ มีความเสมอกันโดยศีล ประชากรของประเทศ ไม่ว่าจะมีความคิดเห็นต่างกันอย่างไรก็คิดได้ แต่จะต้องคิดอยู่ในกรอบศีล การใช้สิทธิเสรีภาพนั้นใช้ได้แต่หากอยู่ภายในกรอบของศีลห้า แล้วจะไม่มีวันล่วงละเมิดทรัพย์สินชีวิตและสิทธิส่วนบุคคลของคนอื่นเลย นอกจากจะมีศีลตามศาสนาที่ตนนับถือ หรือชาวพุทธต้องมีศีลห้าเป็นตัวกำกับแล้ว จะต้องเคารพระเบียบ วินัย กฎ ระเบียบ วัฒนธรรม กฎหมายต่างๆที่สร้างขึ้นเพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองเชื่อมั่นว่า หากทุกคนหันมามองประโยชน์ของความสามัคคีและเห็นโทษของความแตกแยกได้ชัดเจนแล้ว หลีกเลี้ยงเหตุแห่งความแตกแยก สร้างเหตุแห่งความสมานฉันท์ตามทางแห่งพระธรรมและเคารพกฎหมาย ความสมัครสมานสามัคคีหรือการสมานฉันท์จะต้องกลับมาสู่สังคมไทยในไม่ช้า เพราะชนชาติไทยเป็นชนชาติที่โชคดีมีทั้งศาสนาและกฎระเบียบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม รอเพียงให้ปวงชนชาวไทยไม่ท้อแท้ลุกขึ้นมาถือปฏิบัติธรรมและกฎหมายมาปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยทุกคนตระหนักว่า การสร้างสมานฉันท์ในชาติ มิใช่หน้าที่ของผู้นำประเทศหรือของใครคนใดคนหนึ่งแต่เป็นหน้าที่ของทุกคน ไม่ช้าความสงบจะกลับมาสู่บ้านเกิดเมืองนอนของเราอันเป็นที่รักอีกครั้งหนึ่ง สยามเมืองยิ้มก็จะกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ขอเพียงลงมือทำพร้อมๆกันเลย

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๒๐} เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ,เจ้าคณะภาค ๒ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณะเลขานุการของคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้กล่าวไว้ว่า ในกรุงโกสัมพี สมัยพุทธกาล พระวินัยธร ยึดในพระวินัยพระธรรมธร ยึดในพระธรรม ไม่สามัคคีกัน แตกแยกกัน พระพุทธองค์ ทรงประชุมสงฆ์ เทศนาเรื่อง ความสามัคคีก็

^{๒๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=panomsara_kham&month

แล้ว ก็ไม่สามารถทำให้พระสงฆ์ เลิกทะเลาะกันได้พระพุทธองค์ จึงทรงปลีกวิเวก เข้าไปอยู่ป่าเลไลยก์ ประชาชนจึงหมดศรัทธาในพระสงฆ์ทั้ง ๒ ก็เลิกใส่บาตร พระสงฆ์เดือดร้อน จึงต้องหันหน้ามา สามัคคีกันเข้าไปทูลเชิญเสด็จกลับกรุงโกสัมพี และ ยอมฟังโอวาทเห็นแตกต่างได้ แต่ต้องไม่ แดกแยกจึงกลับมารวมกันได้ ในสภาวะบ้านเมือง ปัจจุบันก็แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม เห็นแตกต่าง ไม่หันหน้า มาพูดคุยกัน ความขัดแย้งก็ไม่สามารถยุติ ได้มีกลุ่มสันติวิธีได้เสนอตัว เป็นคนกลาง เรียก ทั้ง ๒ กลุ่ม มาคุยกันได้แล้ว เป็นนิมิตรหมายอันดี ที่จะลดแตกแยกกันได้

พระเทพปริยัติเมธี,ผศ.ดร (สฤษดิ์ สิริโร)^{๒๑} วิธีการส่งเสริมลดความขัดแย้งตาม แนวทางพระพุทธศาสนาท่านกล่าวไว้ว่า ให้ใช้หลักคิดหลักธรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและ การสร้างความปรองดองของคนในสังคมไปประยุกต์ใช้ซึ่งเป็นหลักคิดหลักธรรมในการทำงานร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการในองค์กร และอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อก่อให้เกิดสันติสุข สันติภาพ ภารดรภาพ ของคนในสังคม โดยหลักการหลักคิดหลักธรรมดังกล่าวนี้มีอยู่ ๑๐ ประการดังนี้ คือ

๑. มองกันในแง่ดี การมองคนและการมองโลกนั้นเป็นสิ่งสำคัญถ้าเรามองคนและมอง โลกในแง่ดี เราก็จะพบแต่คนดีๆ และเรื่องดีๆ หากเรามองคนและมองโลกในแง่ร้าย ก็เจอพบแต่คน เลวๆ คนร้ายๆและเรื่องที่ร้ายๆ สุดท้ายกลายเป็นคนประเภท “เอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่คนอื่น” เรื่อง การมองคนมองโลกนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า สุทสฺสํ วุชฺชมนฺเญสฺสํ อตฺตโน ปน ทุทฺทสฺสํ โทษผู้อื่นเห็นง่าย โทษของตนเห็นยาก ดังนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนว่า จง ฉลาดมองคนและมองโลกในแง่ดี ด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาวิกรรม และเมตตาโมกกรรม

๒. มีเมตริจิตที่ดีต่อกัน เมื่อมวลหมู่มนุษย์ได้อยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันในหน่วยงาน องค์กร ในสังคมแล้วมีเมตริจิตที่ดีต่อกันด้วยการประสานใจ ประสานงานประสานประโยชน์ เมื่อพบ หน้ากันก็ยิ้มแย้มแจ่มใส ยกมือไหว้สวัสดีกัน ทักทายซึ่งกันและกัน ใช้คำว่าขอโทษและขอบคุณให้ถูก เรื่องตามเหตุการณ์ สถานการณ์ และถูกกาลเทศะ ก็จะทำให้ปลูกไมตรีจิตที่ดีต่อกันไว้ได้อยู่ ตลอดเวลา ก็จะเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การสร้างสรรคความดีต่อกัน

๓. สร้างสรรคแต่ความดี เมื่อคนเรามองกันในแง่ดี มีเมตริจิตที่ดีต่อกันแล้วก็จะเป็เหตุ ปัจจัยทำให้คิดดี ทำดี พูดดีต่อกัน ทำพูดคิดอะไรก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ประหยัด ปฏิบัติได้ คือ ทำความดีทำประโยชน์ต่อกันและกัน ยังส่งผลไปถึงหน่วยงาน องค์กร สังคมประเทศชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ก็ได้รับประโยชน์ไสถถิผลร่วมกัน คือ สันติภาพ สันติสุข ภารดรภาพ ด้วยการบำเพ็ญอรรถ จริยาร่วมกันก็จะมีแต่ความสุข ความเจริญ ความมั่นคง ความไพบุลย์อย่างยั่งยืนตลอดไป

๔. นึกถึงความดีของกัน การนึกถึงความดีของกันและกันว่า ผู้นั้นได้ทำสิ่งนี้ให้แก่เรา ได้ ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลเรา ได้ส่งเสริมสนับสนุนเรา ได้สงเคราะห์หอนุเคราะห์เรา นั่นคือ ความกตัญญู รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แก่เรามีต่อเราเราระลึกนึกถึงความดีของท่านผู้นั้น ก็จะหา

^{๒๑} พระเทพปริยัติเมธี ,ผศ.ดร., “รายงานการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความ ขัดแย้งในสังคมไทย,(สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๓), หน้า ๒๐๔- ๒๐๖.

โอกาสตอบแทนคุณความดีของท่านผู้นั้น นั่นคือกตเวทียี่เมื่อถึงคราวที่จะต้องโกรธกัน ไม่ชอบใจกันเกลียดชังกัน กระทบกระทั้งใจกัน ความพยาบาทอาฆาตมาดร้ายจองเวรกรรมกัน ถ้าได้นี้ก็ถึงความดีของท่านและกันแล้ว ก็จะทำให้ความโกรธกัน ไม่ชอบใจกัน เกลียดชังกัน กระทบกระทั้งใจกัน ความพยาบาทอาฆาตมาดร้ายจองเวรกรรม บรรเทาเบาบางจางหายหมดไป และก็จะป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดความเคารพกันนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกันก็จะร่วมกันรักษาระเบียบวินัยเป็นอย่างดี

๕. ร่วมกันรักษาระเบียบวินัย คำว่า วินัย แปลว่า นำไปแจ้งนำไปวิเศษ นำไปต่างภาษาทางโลกและภาษาราชการ เรียกต่างกันไป เช่น ระเบียบ วินัย กฎ กติกา ข้อบังคับ กฎหมาย จนกระทั่งสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญ ส่วนภาษาทางพระศาสนา คำว่า วินัย หมายถึง ศีล ๕ สำหรับประชาชนทั่วไป ศีล ๘ สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ ศีล ๓๑๑ สำหรับภิกษุณี มีคำกล่าวที่ว่า คนจะดีเพราะมีวินัย คนจะร้ายเพราะวินัยไม่มี ดังนั้น สมาชิกในองค์กรในสังคมไทยเมื่อมีภาวะ คือ ความเป็นแตกต่างกันไป ก็ย่อมมีฐานะ คือ หน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติต้องกระทำไปตามบทบาทอำนาจหน้าที่ให้ถูกหน้าที่ ถึงหน้าที่ พอดีแก่หน้าที่ แตกต่างกันไป ด้วยความสำรวมด้วยความเคารพในระเบียบวินัยอันดีงาม อันนำไปแจ้ง นำไปวิเศษ นำไปต่างนั้นๆ

๖. มีหัวใจพระพรหม เมื่ออยู่รวมกันในสังคม ไม่ว่าจะป็นในองค์กรใด ในสังคมใด ถ้ามีจิตใจที่เพียบพร้อมไปด้วยพรหมวิหารธรรม คือ มีเมตตาจิต มีจิตใจรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน มีกรุณาจิต มีจิตใจสงสารคิดช่วยเหลือกันและกันให้พ้นความทุกข์ยากลำบากมีมุทิตาจิต มีจิตใจชื่นชมพลอยยินดีในเมื่อพวกกันหรือผู้อื่นได้ดีมีความสุขความเจริญมีอุเบกขาจิต มีจิตใจเป็นธรรม เทียงธรรม ยุติธรรม และหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากพรหมวินาศเสีย คือ

- ๑) อีสริยมทนั มัวเมาบ้าอำนาจ
- ๒) ทุจจริต ยักยอก ฉ้อโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง
- ๓) กุหกั หลอกลวงพวกกัน บริวาร และคืนอื่น
- ๔) นิคคาหรั ปศุคาโ หยกย่องคนชั่วคนเลว

เพราะพรหมวินาศ ๔ ประการนี้ย่อมนำมาแต่ความอยู่ร้อนนอนทุกข์ สังคมย่อมมีแต่ความพินาศ ประเทศชาติย่อมหายนะบอบข้าเสียหายโดยถ่ายเดียว เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กรในสังคม ต่างมีพรหมวิหารธรรมเป็นหลักประพฤติปฏิบัติประจำใจก็จะป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความรู้รักสามัคคีได้โดยง่าย

๗. สร้างสมความสามัคคี เมื่อคนเราหรือสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคมมีพรหมวิหารธรรม และหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากพรหมวินาศแล้ว ก็จะเป็นเหตุปัจจัยสร้างความรู้รักสามัคคี ความปรองดองสมานฉันท์ ซึ่งเกิดจากความชุ่มเย็น คือ เมตตาธรรม กรุณาธรรม เป็นต้น ก็จะเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดความสามัคคี สามารถรวมตัวกันได้เป็นนิตย์เหมือนน้ำเพราะมีความเทียงธรรม และไม่มีสองมาตรฐาน รู้จักอดใจ ซันติ รู้จักหยุดใจ ฐิติ รู้จักข่มใจ ทมะ จึงทำให้ความสามัคคีปรองดองตั้งอยู่ได้นานต่อเนื่องสม่ำเสมอ ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม่สิ้นธรรมคือไม่สิ้นดี ไม่สิ้นสามัคคี คือไม่สิ้นชาติ” สามารถปรับตัวเข้ากับรูปการณั เหตุการณั และสถานการณัได้ทุกรูปแบบ ด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวปฏิบัติตนได้เหมาะสม

๘. มั่งมีความเสียสละ เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคม มีความรู้สึกสามัคคี ประองคองสมานฉันท์กันแล้ว ก็จะเป็นเหตุปัจจัยทำให้มีน้ำใจเสียสละ คือตั้งใจ ตัดกรรมสิทธิ์ และตัดความยึดถือของตนด้วยการเสียสละวัตถุสิ่งของทรัพย์สินศฤงคาร ให้แก่หน่วยงานองค์กร และสังคมได้ ในเมื่อต้องสร้างประโยชน์สร้างความดีร่วมกัน และในเมื่อเกิดภัยธรรมชาติต่างๆ โดยที่สุดเสียสละ อารมณ์ คือสละปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง โง่เขลาเบาปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต และพึงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม คือ ความถูกต้องเป็นธรรม ตามคำกล่าวที่ว่า “ความเสียสละไม่มี ความสามัคคีไม่มา” ความเสียสละเป็นเหตุปัจจัยทำให้คนเรารู้จักพอ กล่าวคือ พอใจ พอใช้ พอได้ พอดี พอมี พอเพียง สันโดษ รู้จักให้ กล่าวคือ ให้เกียรติ ให้โอกาส ให้อภัย ให้น้ำใจ กล่าวคือ ลักษณะเตรียมใจและทำใจ อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ช่างเถอะ ช่างเขา ช่างมัน ปลงใจ ปล่อยวาง ไม่ถือโทษ ไม่โกรธแค้น ไม่โจมตี ไม่ป้าหา อะไรดีให้รู้จักต่ออะไรชั่วให้รู้จักตัด อะไรไม่ดีให้รู้จักต้าน อย่าทำบาปกรรมเพราะเห็นแก่ตัว อย่าทำความชั่วเพราะเห็นแก่คนอื่น

๙. ลดมานะทิฎฐิ เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคม มีน้ำใจเสียสละ และสละปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจก็จะเป็เหตุปัจจัยทำให้ลดมานะทิฎฐิลงได้ง่าย โบราณกล่าวไว้ว่า “ยอมไม่เป็น เย็นไม่ได้” เพราะมุ่งเอาชนะคะคานซึ่งกันและกัน จนกระทั่งลืมความถูกต้องเป็นธรรม

๑๐. ไม่อคติต่อกัน เมื่อคนเราหรือสมาชิกมีอคติ คือ มีความลำเอียงเพราะชอบ เพราะชัง เพราะกลัวต่ออำนาจวาสนา และเพราะหลงโง่เขลาเบาปัญญา รู้เท่าไม่ทันการณ์ต่อกันแล้วก็จะไปกันไม่ได้ คือ จะพัฒนาสร้างสรรค์อะไรก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าตราบไดยังมีอคติมีสองมาตรฐาน ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำกล่าวไว้ว่า คนโลกจะไม่รู้จักคำว่าพอเพียง คนลำเอียงจะไม่รู้จัก คำว่ายุติธรรม ยุติธรรมไม่มี สามัคคีก็ไม่เกิด ดังนั้น อคติ ความลำเอียง จึงเป็นที่มาของ อคติ ความไม่ชอบใจ อคติ ความไม่ชอบใจ จึงเป็นที่มาของ โทษะ ความโกรธ ความเดือดร้อนใจ โทษะ ความโกรธ ความเดือดร้อนใจจึงเป็นที่มาของ ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งใจ ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งใจ จึงเป็นที่มาของความคิดแบบปฏิบัติ โต้แย้ง โต้ตอบ ต่อต้าน หรือที่เรียกว่าอารยะขัดขืน ดังนั้นความไม่มีอคติต่อกัน จึงเป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติ ที่สำคัญอันเป็นเหตุปัจจัย ทำให้คนเรามองกันในแง่ดี มีเมตริจิตที่ดีต่อ สร้างสรรค์ความดี นึกถึงความดีของกัน ร่วมกันรักษาระเบียบวินัย มีหัวใจพระพรหม สร้างสมความสามัคคี มั่งมีความเสียสละ ลดมานะทิฎฐิ หลักการอยู่ร่วมกัน หลักการทำงานร่วมกันที่กล่าวมานี้ เป็นหลักในการปฏิบัติในหน่วยงานองค์กร ในสังคมเพื่อให้เกิดสันติภาพ สันติสุข ภารตภาพ ความเจริญ ความมั่นคง ความไพบลู้อย่างยั่งยืนตลอดไป

๕. สรุป

พระสงฆ์ใช้บทบาทตามภาวะที่มีอยู่เข้าไปมีส่วนร่วมการดำเนินกิจกรรมกับพระสงฆ์ และประชาชน ตามภารกิจของพระสงฆ์ใน ๖ ด้านได้แก่ ด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ โดยสื่อกลางระหว่างศา

สนจักรและอาณาจักร เพื่อการดำเนินกิจกรรมให้ไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนั้นใช้วิธีการส่งเสริมลดความขัดแย้งโดยทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักศาสนกวีหารธรรม มีเมตตา ภายกรรม เมตตาจกรรม เมตตาโมธรรม มีทิวธิสามัญญดา มีศีลสามัญญดา และดำรงตนอยู่ใน ความเป็นกลาง ไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นธรรมตั้งมั่นอยู่ในพรหมวิหารธรรม ไม่มีอคติ ประกอบ ด้วยสังคหวัตถุธรรม สามัคคีธรรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา,กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือจริยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๒.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **สันติวิธีทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙.
พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญ นิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, ๒๕๓๐.

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์). **วิทยาพระสังฆาธิการ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร:บริษัททำไทยเพรส จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร:บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมว โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมี บุคส์ พับลีเคชั่นส์, ๒๕๕๖.

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล. **การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง**, กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕.

สมใจ ลักษณะ. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๓.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อการสร้างสรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อ แกรมมี่, ๒๕๔๐.

อรุณ รักธรรม. **การพัฒนาองค์การเพื่อการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

(๒) วารสาร :

ประชุม รอดประเสริฐ. นโยบายและการวางแผน : หลักการและทฤษฎี. ชลบุรี : ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระครูปลัดอาทิตย์ อตถเวที (ซองดี). “การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต): ศึกษากรณีพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติเมธี ,ผศ.ดร. . “รายงานการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสุชาติ สุชาโต (สมมาตร), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในลิลิตตะเลงพ่าย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๒. ภาษาอังกฤษ :

(1) Book :

Aldos Huxley. An Encyclopedia of Pacifism ตีพิมพ์โดยสมบูรณใน Robert Seeley, The Hoonbook of Nonviolence. Westport Conn : Lawrence Hill&Co., ๑๙๘๕.

Stella Ting-Toomey. “Toward a Theory of Conflict and Culture”. Communication, Culture and Organization Process. Thousand Oaks, CA: Sage, ๑๙๘๕.

๒๑๐ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓

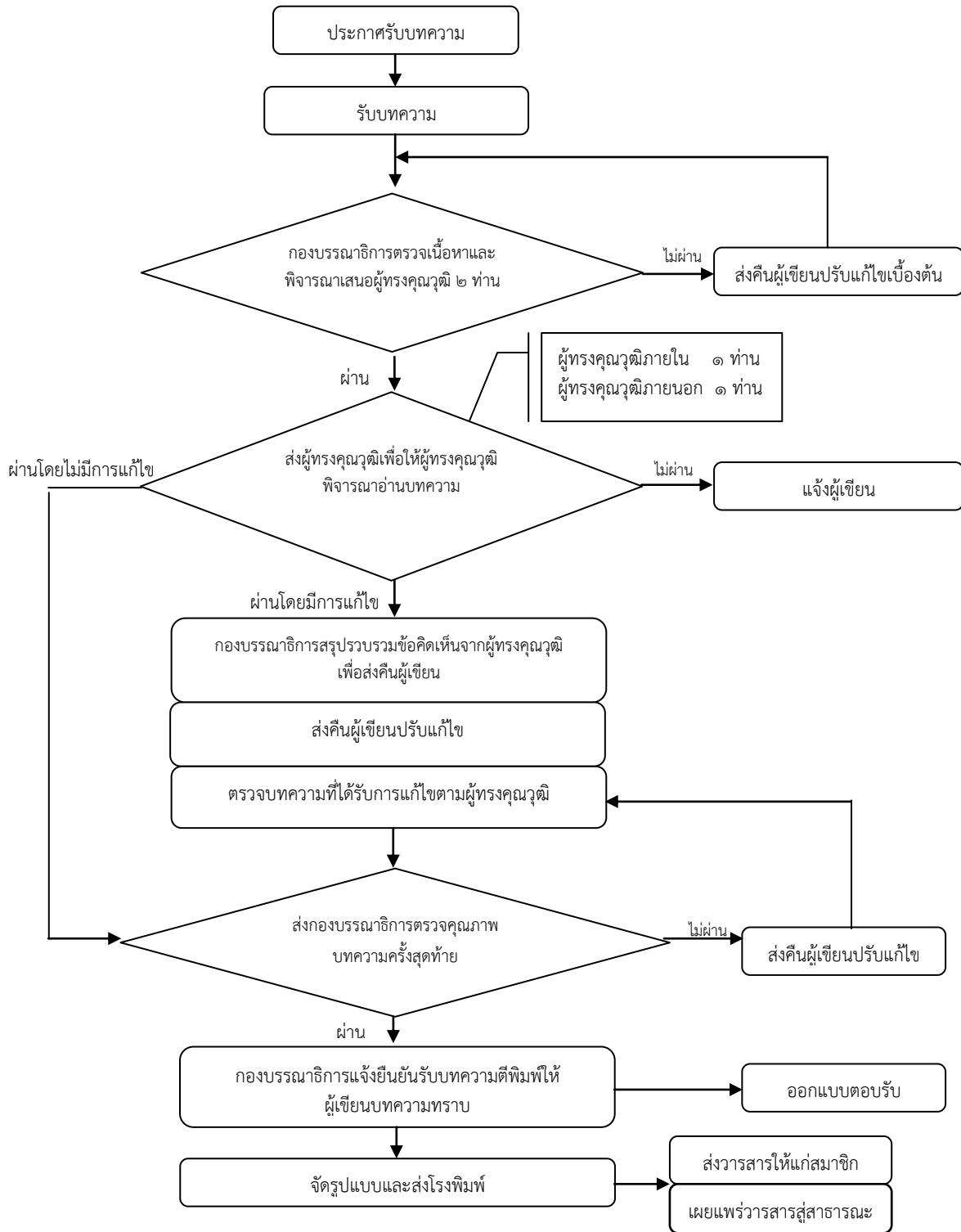

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ๒๑๑

ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙

๑. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ **บทความพิเศษ** บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๑.๒ **บทความทางวิชาการ** ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

๑.๓ **บทความวิจัย (Research article)** ได้แก่รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

๑.๔ **บทความปริทรรศน์ (Review article)** เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๑.๕ **ปกิณกะ (Miscellany)** ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์จะต้องส่งจดหมายนำส่งบทความพร้อมต้นฉบับแบบพิมพ์ ๓ ชุด มายังกองบรรณาธิการ กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ๑ แผ่นที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มี

ความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH SarabunPSK) ขนาดอักษร ๑๖ จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สี่ขนาดบีห้า (B5) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน ๑ นิ้วครึ่ง และด้านขวากับด้านล่าง ๐.๕ นิ้ว พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน ๑๕ หน้ากระดาษพิมพ์สี่ โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) ๒ ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – blind peer review)

๒. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน ๓๕๐ คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจนดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)

- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ ๓-๖ คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

๓. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

๓.๑ **บทนำ (Introduction)** เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

๓.๒ วิธีการศึกษา (methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

๓.๓ ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ ๓.๒ ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

๓.๔ การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

๓.๕ ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

๓.๖ กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของทุนวิจัย

๓.๗ เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote) เป็นการทำการรายการเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

๑. หนังสือ

๑.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

ใให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์. เล่ม/ข้อ/หน้า. และใให้อ้างอิงใว้หลังคำว่ (บาลี) ใว้หลังคำยอในกรณีใใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่ (ไทย) ใว้หลังคำยอในกรณีใใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตัวอย่างเช่น ๑ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๘๕๕/๑๙๑.

๑.๒ หนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปที่พิมพ์), หน้า. ดังใอย่างเช่น

พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมมจิตโต), **ปรัชญากรีก : บอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๘.

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2004), p.69.

๒. วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า. ตัวอย่างเช่น

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องเรื่อง และการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **مجرس สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๔-๒๘.

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, *The Maha Bodhi*, vol. 77 No.1: 10-15.

๓. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๗.

๔. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕. เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๖. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, *Motivation and Personality*, (New York : Harper and Row Publishers, 1970.

การเขียนบรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

๒) วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า. ตัวอย่างเช่น พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร, “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **مجล สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗): ๑๔-๒๘.

๓) วิทยานิพนธ์

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๔) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง
สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๗.

๕) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9>
[๗ กันยายน ๒๕๕๕].

๒. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham. *Motivation and Personality*. New York : Harper and Row Publishers, 1970.

๔. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

๕. ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

๖. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ กรุณาติดต่อ “ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์” สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ๙๙๙ หมู่ ๖ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ ๖๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๖-๒๑๙๙๙๙ โทรสาร ๐๕๖-๒๑๙๙๙๘

๘. อัตราค่าวารสาร

กำหนดออกวารสารปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๑๙๙ บาท ไม่รวมค่าส่ง

๙. อัตราค่าสมาชิก

ปีละ ๓๐๐ บาท

หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เขียนที่.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ข้าพเจ้าชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... E-mail: .....

มีความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความ ( ) บทความวิจัย ( ) บทความวิชาการ เรื่อง:

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งดำเนินการโดยบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบทความฉบับนี้ข้าพเจ้าได้มีพันธขึ้นเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญา..... สาขาวิชา.....

จาก (ชื่อสถาบัน)..... ปีการศึกษา..... หรือได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก .....

เมื่อคณะกรรมการของวารสารพิจารณาแล้วมีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินดีรับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนั้นและข้าพเจ้าขอรับรองว่า (ขีดเครื่องหมาย ✓)

- ( ) เป็นผลงานทางวิชาการของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว
- ( ) เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้รวมพันธขึ้นตามชื่อที่ระบุในบทความจริง
- ( ) บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน
- ( ) บทความนี้ไม่ได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้อื่นทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ คือ

- ( ) บทความวิชาการ ๓,๐๐๐ บาท
- ( ) บทความวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ป.โท-เอก ๕,๐๐๐ บาท
- ( ) บทความวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย ๕,๐๐๐ บาท เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

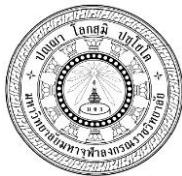
อนึ่ง แม้เมื่อข้าพเจ้าปรับแก้ไขแล้ว แต่งานยังไม่เรียบร้อยและไม่ได้รับการให้การลงตีพิมพ์ ข้าพเจ้าไม่ตั้งใจเอาความใดๆ ทั้งสิ้น จะยอมรับการพิจารณาของคณะกรรมการถือว่าเป็นที่สุด

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้รับผิดชอบบทความ

ใบตอบรับการเป็นสมาชิก

ที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

กราบนมัสการ/เรียน บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย).....

(ชื่อภาษาอังกฤษ).....

ที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้).....

.....

.....

E - Mail..... เบอร์โทรศัพท์.....

โทรสาร..... มีความประสงค์จะขอรับสมัครเป็น

สมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

( ) สมาชิกประเภทรายปี ๓๐๐ บาท (จำนวน ๓ เล่ม)

( ) เล่มละ ๑๙๙ บาท

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าได้ส่ง

( ) เงินสด

( ) ธนาณัติ (ส่งจ่าย.....)

( ) ตัวแลกเงินไปรษณีย์

( ) แคมเปญเช็ค ในนาม.....

โปรดนำส่งวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สถานที่ติดต่อ ที่บ้าน ที่ทำงาน

เลขที่..... ถนน..... หมู่ที่..... ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร..... E-Mail.....

(สำหรับเจ้าหน้าที่)

ลงชื่อ.....

ค่าบำรุงปี พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จ..... ( )

ลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลงบัญชีแล้ว.....

๒๒๐ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๗

